

מראי מקומות

מס' מדות

בהוצאת 'בית מדרש גבוה לכהנים' - ביתר

'עץ חיים היא למחזיקים בה'

בהיות ובית מדרשנו 'בית מדרש גבוה לכהנים' אינו מתקצב ע"י שום גורם כל שהוא, וכל החזקתו ממומן מתרומות הציבור, אשר נדבם רוחם להיות מכינים את הכהנים לעבודה, ע"כ נפנה לכל אותם המכירים בערך לימוד תורת הקרבנות אשר בכוחה להגן ולהטיב, לבוא לעזרת ה' בגיבורים וליטול חלק בהעמדת מקום חשוב ונשגב זה, ולסייע למען בית ה' אלוקנו.

לשותפות קבע ולתרומות 0504166339

ניתן לתרום דרך מכשירי נדרים וקהילות עבור בית מדרש גבוה לכהנים

~~~~~

מראי מקומות אלו נכתב בדרך לימודנו לפום ריהטא וכחותה על גחלים, וישנם עוד מראי מקומות רבים אשר נותרו לכתוב וכן בירורי דינים, וע"כ נפנה ונבקש מכל הלומדים להאיר עיננו, ולציין כל מראי מקום או הערה ולהביאם אלינו במייל המערכת k0504166339@gamil.com בכדי שנוכל לקובעם במהדורה הבאה, ויהא זה לזיכוי הרבים, למען ישוטטו בהם רבים.

הזכויות בספר זה אינם שמורות

וניתן להשתמש בו למטרת זיכוי הרבים

יוצא לאור ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים- ביתר'

בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 ביתר

לפרטים הערות והארות 0504166339

ערך וסידר: חננאל עמר

ניתן לקבל קובץ זה במייל k0504166339@gamil.com

מכתב ברכה מהגאון רבי חיים אקרמן שליט"א ראש הישיבה הגדולה ביתר עילית,
ומהגאון רבי מאיר שמחה אויערבאך שליט"א רב שכונת הדקל וחבר הכד"ץ

ביהמ"ד
"חניכי הישיבות"
בית משה

בראשות מורינו הגאון הרב חיים אקרמן שליט"א

בס"פ. ארצות שבת שלום, תש"ח.

בוא ונמציך טובה ואי שאלוה אמרתי פתח יקרה בציור צדק לנו ברחמי לבן דברי
טוב, ואין טוב אלא תורה. ביסודו והתקיוא כולל אלימות סדר הצדקה גבית מקדשנו
של אומינו- עם קדשיו ולבא מלכותו- כבנים הצדקים גבית ה' בתורתו אמת.

בן ציונו- הגאון ר' בן היה אלך צמח שליט"א - הוא האיל הוקם זול לחפז
והתעסק בקדשים ולשם פנים שפתחו בהתבסקות ים הולדת המקדש דבר יום ביאור
בהמות לב להיכרת של הכהן הקדוש אמרו החכם חיים" לאות הדואג למנוח האומות הקרן ז"ל.

ישל כן אכנה לך אולם המקנים והמכנים בזכות לימודיך, זכירתו מן המסייעים
בהצעת מסגרת זו, ולסודו ולמאור הכול החכמה להורינו אמרנו אל גפול
להקביל לביור תורה וצדקה לעינו.

וכי אלך עבדי לבו אלו יקרב אמי נתן התורה בהכלת שמים אצל יוצרי
כאלו מתרה בזמן אפסיון ושם מספרנו ציונו בסדני הצדקה כפי אלף הכינו לעת
בני אמינו הכבדים בלמוד הנולד.

החולם ביקר אמנו תורה בהכרה

חיים אקרמן

ועליו ואלו יקדשו לו (על כחש ביחוד
הוא כ' חיים שליט"א. זמנו (כח) חתום
על יצירתו. יצורו ביחוד ה' כ' י
ולו ה' אלוה יצורו אמתו אמרו
בכבודו לך מן יצורו

דברי פתיחה

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, על אשר זיכנו להוציא לאור עולם את מראי המקומות שנכתבו על מסכת מידות אשר הינה מסכת מאוד חשובה בהבנת צורת הבית לשכותיו ופינותיו, וכדברי התוס' יום טוב בפתיחה למסכת מדות שציין ללשון הרמב"ם: 'הביא אחר תמיד - מדות, ואין בו ענין אחר אלא סיפור שהוא זוכר מדת המקדש וצורתו ובנינו וכל ענינו, והתועלת שיש בענין ההוא כי כשיבנה ב"ב יש לשמור ולעשות התבניות ההוא, והתבניות והצורות והערך, מפני שהיא ברוח הקודש וכו', והוסיף על כך התוס' יום טוב: ואף על פי שהבנין של עתיד יש בו שינויים, ולא ישוו עם בנין בית שני וכו', עכ"ז יפה כתב הרמב"ם וכו', וממילא נמי לעתיד יש לנו לדמותו כמו שהוא בכתב ביד ה' וכו' עכ"ל. ועיין יעב"ץ מש"כ בחשיבות לימוד זה.

וגודל חשיבות ההתעסקות בצורת הבית רואים אנו מדברי המדרש (ויקרא רבה פרשת צו פרשה ז): שמואל אמר (יחזקאל מג) ואם נכלמו מכל אשר עשו וכי יש צורת הבית עד עכשיו אלא אמר הקדוש ברוך הוא הואיל ואתם מתעסקים בו כאלו אתם בונים אותו. ובמדרש תנחומא (פרשת צו) איתא: וכן אמר ר' שמואל בר אבא אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אף על פי שבה"מ עתיד ליחרב והקרבנות בטלין לא תשכחו עצמכם לסדר הקרבנות אלא הזהרו לקרות בהן לשנות בהן ואם תעסקו בהן אני מעלה עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקים, ואם רצונך לידע בא וראה כשהקב"ה מראה ליחזקאל את צורת הבית מה הוא אומר הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית (יחזקאל מג) אמר יחזקאל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע עד עכשיו אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו ואתה אומר לי לילך ולהודיע לישראל צורת הבית וכתוב אותו לעיניהם וישמרו את כל צורותיו ואת כל חוקותיו וכי יכולין הן לעשות הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואח"כ אני הולך ואומר להם, א"ל הקדוש ברוך הוא ליחזקאל ובשביל שבני נתונים בגולה יהא בנין ביתי בטל, א"ל הקדוש ברוך הוא גדול קרייתה בתורה כבנינה לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה ובשכר קרייתה שיתעסקו לקרות בה אני מעלה עליהם כאלו הם עוסקין בבנין הבית.

ומה נפלאים המה דבריו של הרד"ק (יחזקאל פרק מג) שכתב: ואתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית - בני הגולה: ויכלמו מעונותיהם - שבעבורם חרב בית זה והגד להם הבית העתיד שלא יחרב לעולם בעבור שלא יחטאו כמו שאמר ירחקו את זנותם ושכנתי בתוכם לעולם: ומדדו את תכנית - תכנית צורת הבית שתראה להם

ימדדו ויכינו אותו לסימן כי עוד יעשו כן לעתיד בבא הגואל ויחיו המתים יכינו אותו לסימן שהרואים זאת הצורה יחיו בבנין הבית לעתיד וזה ראייה לתחיית המתים: ואם נכלמו - אם יהיו נכלמים מכל אשר עשו הודע אותם תכונת הבית וצורתו וכתוב לעיניהם והם יראו בנין הבית לעתיד ויעשו אותו ואם לאו לאו: וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם - ישמרו אותם בלבם ויאמינו כי כן יהיה ויעשו אותם הבניינים והצורות והתורות לעתיד ואם לא ישמרו אותם בלבם ולא יאמינו לא יעשו אותם כי כן מדת הקדוש ברוך הוא ישלם לאדם מדה כנגד מדה כל המאמין בביאת גואל יזכה לגאולה ואם לא יאמין לא יזכה וכן אם יאמין בתחיית המתים יזכה לתחייה ואם לא יאמין לא יזכה ולא נוכל לפרש ועשו אותם בבית שני שעלו בני גולה של בבל כי הרבה דברים יש בבנינה זו שלא היו כן בבית שני ועל כרחך בנינה זו עתידה ואמר כן ועשו אותה ראייה גדולה לתחיית המתים.

והנה זיכנו ה' לפתוח בעירנו עיר התורה ביתר עילית כולל ערב ללימוד הלכות עבודת ביהמ"ק ונקרא בשם 'בית מדרש גבוה לכהנים' אשר בו יחסיון כהני ה' בני אהרן עם הקודש היושבים והוגים בהלכות הקדש והמקדש, ומכינים את עצמם להיות עתידים ליום הזה, בצפייה והכנה לגאולה העתידה, וכרצון מרן הח"ח אשר הרבה לעורר ע"כ בספריו [אפס קצהו ראה בספרו תורה אור ובספר צפית לישועה סי' ג, והקדמה לס' ליקוטי הלכות, ובהקדמתו לס' עבודת הקרבנות, וראה עוד במכתבים שהובאו בס' כל כתבי הח"ח] שמהרה יבנה בית המקדש ובעיני כהנים הראויים לעבודה.

וזכות לימוד נשגב זה נזקפת לתושבי עירנו ביתר אשר למעלה משלוש מאות ושמונים תושבים נמנו והרימו תרומתם בהו"ק חודשית קטנה למען יסוד הכולל והכנת הכהנים לעבודה, יתן ה' ויתקיים בעוזרים ברכתו של הח"ח למסייעים למסגרת זו (מכתבי הח"ח אגרות ומאמרים סימן קי): 'והנני שולח תודתי וברכתי העמוקה לכל המנדבים שירימו את תרומתם לטובת הענין הקדוש הזה, שזכות המצוה הגדולה הזאת יעמוד להם שיתברכו מד' בחיים ושלום וכל טוב, ויצליחם ד' בכל עניניהם וישמרו מכל צרה וצוקה וכל משאלות לבם ימלאו לטובה. וזכות הרבים יהיו תלוי בהם, ע"י שיהיו הם המתחילים בהמצוה הנשגבה הזאת. וחוף מזה יהי' להם גם חלק ושותפות בתורה שילמוד הת"ח ע"י החזקתם וכו' וגם יחשב להמחזיקים כאילו מקריבים בעצמם קרבנות'.

והנה הערות אלו נכתבו כמראי מקומות ללומדים שיוכלו להרחיב בלימוד הסוגיא, ובאמת שאין אנו מתיימרים לומר שהקפנו הכל, כי באמת הדברים ארוכים ורחבים עד למאוד, ורק כתבנו עד היכן שידנו היתה מגעת באותה השעה, ונכתבו הדברים

מקופיא ובריהטא, וע"כ אם ישנם טעיות ושגגות בהבנת הדברים ואי דיוקם אתנו תלין משוגתם.

ובצאתנו את הכרך נודה לכל אותם האנשים אשר נדבם רוחם והבינם מדעם להיות עוזרים ומסייעים בהחזקת מקום נשגב זה, יתן ה' ברכה בכל מעשי ידיהם, ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו, וימלא ה' כל משאלות ליבם לטובה.

ובזו ההזדמנות נבא להודות למכון 'תורת הקרבנות' בני ברק אשר עומדים לימין בית מדרשנו מיום הקמתו לעזור וסייע בכל אשר בכחם ובידם לסייע, יצליחם ה' להגדיל ולרומם תורת ועבודת הקרבנות, למען יהיה נחלת רבים החפצים לישועת ה'.

ונסיים בתחינה לבורא עולם על כל חסדו הגדול שעשה ועושה עמנו, בהחזקת והעמדת מקום תורה נשגב זה, עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו לנצח, ורחמיך הרבים אל יעזבונו, ונזכה לראות מהרה כהנים בעבודתם בשוב ה' לציון ברחמים.

בית מדרש גבוה לכהנים - ביתר

חשון התש"פ

תוכן הענינים

3	פתיחה למס' מדות
3	פרק א
28	פרק ב
59	פרק ג
79	פרק ד
96	פרק ה

פתיחה למס' מדות

כתב בתוס' יום טוב בפתיחה למסכת מדות: לשון הרמב"ם, הביא אחר תמיד - מדות, ואין בו ענין אחר אלא סיפור שהוא זוכר מדת המקדש וצורתו ובנינו וכל ענינו, והתועלת שיש בענין ההוא כי כשיבנה ב"ב יש לשמור ולעשות התבניות ההוא, והתבניות והצורות והערך, מפני שהיא ברוח הקודש וכו', והוסיף על כך התוס' יום טוב: ואף על פי שהבנין של עתיד יש בו שינויים, ולא ישוו עם בנין בית שני וכו', עכ"ז יפה כתב הרמב"ם וכו', וממילא נמי לעתיד יש לנו לדמותו כמו שהוא בכתב ביד ה' וכו' עכ"ל. ועיין יעב"ץ מש"כ בחשיבות לימוד זה.

וכתב בספר קול הרמ"ז להגאון ר' משה זכותא זצ"ל: צריך עיון דנראה דאישתמיטתיה לרבינו מה שאמרו רז"ל שבית המעותד יהיה בנוי מאליו, וכדכתבו התוס' פרק ב' דשבועות ט"ו ב' משם מדרש תנחומא, ואם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בונוי, אם לא שנאמר דכתב כן משום מה שכתב לקמן שבבית שני היו דברים דומים לשל יחזקאל.

אי נמי יש לומר, שאם היו זוכים היה השם יתברך בונה אותו הבית בדרך נס, רצוני לומר שברגע אחד ישנהו לטובה, או שהיה מהפך אותן האבנים מטבען, לעשותן אבני חפץ וגדולות לפי המדה שהודיע ליחזקאל עכ"ד.

ועיין בערוך לנר סוכה (סוכה מא.) דהבית של אש יכנס לתוך הבית הבנוי ע"י בני אדם - כנשמה בגוף וא"ש לפי זה.

פרק א

משנה א

בשלושה מקומות הכהנים שומרים - וכן איתא בריש תמיד ובגמ' שם איתא: תנן, בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש, מנא הני מילי, אמר רב אשי, דאמר קרא והחונים לפני המשכן וגו' שומרים משמרת המקדש למשמרת.

וכתב התורה תמימה תורה תמימה (במדבר פרק ג הערה יב): בטעם הראיה מהפסוק הזה פ"י המפרש וז"ל, דכתיב שומרים משמרת למשמרת הרבה שמירות, ואי בחד מקום הוּו כולהו א"כ לא הוּו אלא שמירה אחת, עכ"ל. ואין זה מבואר יפה, ולי נראה דסמך על שלש פעמים לשון שמירה שכתוב כאן בפסוק, שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל, ומפרש שומרי משמרת למשמרת כמו שומרי את שומרי השומרים, ומסמך מזה שהיו שומרים בשלשה מקומות, ופרטי המקומות מבואר בריש מס' תמיד.

עוד אציין ממש"כ החיד"א פתח עינים (מסכת תמיד דף כה:): וראיתי לגורי האר"י זצ"ל שכתבו בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקד' הנה בהמות היו לקרבנות ובלילה לא היה קרב קרבן והיה ח"ו אחיזה אל החיצונים לכן היו שומרים שם ולא היו ישנים כדי שיהיו מדברים ועוסקים בדברי תורה זה עם זה ובה מבריחים הקלי' משם עכ"ד ונראה שיש איזה ט"ס או חיסור לשון.

וכתב התפארת ישראל (י"ב מסכת תמיד פרק א): נראה לי דלא היו הכל נעורין כל הלילה, רק א' או ב' היו נעורין, והשאר ישנים, ומתחלפין משעה לשעה וכמו שכתבנו לעיל סי' א', ובה מתורצים כמה קושיות שהקשה רבינו באר שבע, אחר כתיב זה מצאתי שגם פסקי תוס' ריש תמיד כתבו קצת כדברין].

וכתב הרע"ב - לא מפני פחד לסטים וגנבים, אלא שכבוד וגדולה הוא לבית שלא יהא בלא שומרים, ושמירה זו מצותה כל הלילה.

אמנם יש לציין דיש דס"ל שהשמירה היא אף מפני שלא יכנסו זרים וכן מתבאר מהמדרש רבה (במדבר ג: י"ב) דז"ל: שמרי משמרת המקדש למשמרת בני ישראל היו שומרים שלא יכנסו שם ישראל, כל כך למה שאם היו נכנסין לשם היו נענשים מיתה, הה"ד והזר הקרב יומת עכ"ל. ומפורש דשומרים המקדש כדי שלא יכנסו בו זרים ויחללו את קדושת המקום. וכפי שכותב הגאון בביאורו בריש תמיד: 'האי שמירה מפורש בסדר קורח משום שלא יכנס זר לתוכו, והא דפריך בגמ' מנה"מ נ"ל דפריך בביהמ"ק - כיון שהשערים מסוגרים למה לי שמירה' וכן הרמב"ם כמורה נבוכים (ג, מה) כותב: "אבל מה שהשמירה והבקורת סביב המקדש תמיד הרי זה רוממות לו וכבוד, וגם כדי שלא יתפרצו הסכלים והטמאים אליו". וכן עיין בשו"ת אבני נזר (יו"ד ח"ב סימן תמט ד) וז"ל: והנה בפשיטות אפשר לומר... דאף שאין שמירתו מפני הגנבים שאין שם גנבים, או דאין עניות... היינו שאין תכלית המכוון של השמירה עבור זה, אבל מ"מ צריך שיהיה שם שימור עליו, והשומר בודאי צריך לשמור הכלים, ואף שבלא"ה לא היו גונבים, מ"מ אין זה כבוד המקדש שיהיה הפקר, ואם היו גונבים, על כן צריך שמירה, אבל בזמן הזה מה ישמור, עכ"ל. ויעויין באבני נזר שם שכתב, דלפי הטעם שיש לשמור כדי למנוע כניסת טמאים, יש מקום לומר שאף בזמן הזה נוהגת מצות שמירה על מקום המקדש. שהרי פסק הרמב"ם דאף בזמן הזה, הנכנס לשם בטומאה חייב. אלא דבחינוך מצוה שפח איתא להדיא, דמצות השמירה נוהגת רק בזמן הבית. ועיין בזה בס' בספר משכנות לאביר יעקב (אות א', י"ג, ט"ו וח"ב ס"א וס"ג). ועיין נמי בס' מעשי למלך (סוף הלכות בית הבחירה) מה שדן בדברי המשכנות לאביר יעקב ושם כתב: 'נראה לי שבזה"ז א"א לקיים מ"ע זו כיון דהאומות נכנסין לשם ואין בכוחנו לגרשם משם ואין אנו מצווים לעכבם כיון שאין לנו שומרים וטוב לנו להעלים עין מזה אבל אם נעמיד שומרים יהא חיוב עלינו לעכב על האומות שלא יכנסו לשם ובאמת אין אנו יכולין לעכב א"כ הוי כאלו בידיעתנו נכנסים לשם ואיכא איסורא.

ואחד בלשכת הקרבן - העיר הג"ר חיים טורדוס הכהן קופשיין שליט"א דהרא"ש מבאר בפירושו הראשון שהיינו לשכת הטלאים וביאר העזרת כהנים שהיה צריך להיות שם שומר שלא יטילו מום בקרבנות, אך צ"ב שהרי לשכה זו היתה בצד הדרומי של בית המוקד כמבואר במשנה ו' ובגמ' ביומא וא"כ נמצא שהיתה בקודש ואיך יכלו להושיב שם שומר. אמנם לפמש"כ בחי' הגר"א בתמיד פ"ג שהפתח של הלשכה היה לצד חול בכדי שהלשכה לא תהא קדושה, כדי שלא יטילו גללים בעזרה, א"כ מיושב שאכן מותר לישב שם, אמנם ברמב"ם [בית הבחירה ה, י] מפורש ששני הלשכות הדרומיות היו קדושות וא"כ קשה א"כ איך אפשר לישב שם. [א"ה. נראה ליישב עפ"ד הראב"ד במדות כז. ששמירה צורך עבודת ביהמ"ק ושרי לישב. עיי"ש].

עוד בעניין זה נציין ממה שהובא באנציקלופדיה תלמודית:

שמירתו. מצות עשה לשמור את המקדש³⁹¹, שנאמר: ואתה ובניך אתך לפני אהל העדת³⁹², כלומר: אתם תהיו שומרים לו³⁹³, ונאמר: ושמרו את משמרת אהל מועד³⁹⁴, והוא מצות עשה³⁹⁵, ונאמר: ושמרו הלויים את משמרת משכן העדות³⁹⁶. המצוה נמנית במנין המצוות³⁹⁷. מלבד זה באה אזהרה שלא לבטל את השמירה, ואם עברו ובטלו השמירה עברו בלא

³⁹¹. רמב"ם בית הבחירה פ"ח ה"א.

³⁹². במדבר יח ב.

³⁹³. רמב"ם שם ה"ב; סהמ"צ מ"ע כב.

³⁹⁴. במדבר שם ד.

³⁹⁵. סהמ"צ שם ומל"ת סז בשם מכילתא, ואינו לפנינו. ובילקוט סוף רמז תשנב בשם ספרי זוטא בנוסח אחר. ועיי' הערות ר"ח הליר בסהמ"צ מ"ע כב הערה 11.

³⁹⁶. במדבר א ג. רמב"ן עה"ת שם.

³⁹⁷. סהמ"צ שם; סמ"ג עשין קסה; החינוך מצוה שפח.

תעשה, שנאמר: ושמרתם³⁹⁸ את משמרת הקדש³⁹⁹, ולשון שמירה אזהרה היא⁴⁰⁰. המצוה נמנית במנין הלאוין⁴⁰¹. ואין לוקים על לאו זה, שהוא לאו-שאיין-בו-מעשה*⁴⁰². ואף על פי שפסוקים אלה נאמרו במשכן, הרי היא מצוה גם לדורות, במקדש⁴⁰³, שמקדש נקרא משכן⁴⁰⁴.

שמירה זו היא לא משום פחד מאויבים או מלסטים⁴⁰⁵, ולא משום מלחמה או חשש התגרות של כהנים זה בזה⁴⁰⁶, ואף לא משום חשש גניבה, שאין-עניות-במקום-עשירות* ואם יגנבו כלי המקדש יקנו אחרים⁴⁰⁷, ואין השמירה אלא כבוד למקדש, וגדולה היא למקדש שיהיו לו שומרים, אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים⁴⁰⁸, וכבוד המקדש הוא שלא יסחו דעתם ממנו, כמו שנאמר ביהודע⁴⁰⁹: ושמרתם את הבית מסח⁴¹⁰, והשומרים כולם כשומרי ראש המלך⁴¹¹. ואף על פי שבמשכן מפורש בתורה שהשמירה היא שלא יכנס זר לתוכו, שנאמר: ושמרו את משמרת אהל מועד וגו' וזר לא יקרב אליכם⁴¹², במקדש שהשערים סגורים לא היו צריכים לשמירה זו, ועוד שאף במשכן משום שמירה מפני כניסת זר בלבד היה די אדם אחד, והמצוה הרי היא על הכהנים והלויים⁴¹³.

בזמן השמירה נחלקו ראשונים: יש אומרים שהשמירה היא בלילה בלבד, ומצותה כל הלילה⁴¹⁴, ויש אומרים שהשמירה היא תמיד, בין ביום ובין בלילה⁴¹⁵, שלא יסחו דעתם מהמקדש לעולם⁴¹⁶, וכעין שכתוב⁴¹⁷: על חומתיך ירושלים הפקדתי

³⁹⁸. כצ"ל, וכ"ה בסהמ"צ ובחינוך, ולא כמש"כ בטעות בספרי הרמב"ם שלפנינו: ושמרו.

³⁹⁹. במדבר יח ה.

⁴⁰⁰. רמב"ם שם ה"ג, וע"ע אזהרה; סהמ"צ שם בשם מכילתא, וע"י לעיל ציון 395.

⁴⁰¹. סהמ"צ ל"ת סז; החינוך מצוה שצא. הסמ"ג מנה רק העשה בלבד.

⁴⁰². מנ"ח שם.

⁴⁰³. רמב"ן עה"ת במדבר א נג.

⁴⁰⁴. ראב"ד ורא"ש תמיד כו א, ע"פ ערובין ב א.

⁴⁰⁵. רמב"ם שם ה"א.

⁴⁰⁶. מאירי תמיד פ"א מ"א.

⁴⁰⁷. המפרש ופי' הרא"ש תמיד שם.

⁴⁰⁸. ספרי זוטא פ' קרח; רמב"ם שם.

⁴⁰⁹. מלכים ב יא ו.

⁴¹⁰. רא"ש ריש תמיד.

⁴¹¹. רמב"ן עה"ת במדבר א נג.

⁴¹². במדבר יח ד.

⁴¹³. ע"י להלן. באור הגר"א למשניות ריש תמיד.

⁴¹⁴. רמב"ם שם ה"ב; ר"ש מדות פ"א מ"א והרע"ב שם; רמב"ן עה"ת שם; תוס' יומא י ב ד"ה רבנן (הב').

⁴¹⁵. המפרש ריש תמיד; ראב"ד שם; פי' הרא"ש שם.

⁴¹⁶. רא"ש שם.

⁴¹⁷. ישעיה סב ו.

שמרים כל היום וכל הלילה תמיד⁴¹⁸, ויש שלמדו מהמקרא: לצפונה ליום וגו' לנגבה ליום וגו'⁴¹⁹, שהשמירה תהיה יום שלם, כיום של מעשה בראשית, ולפי זה בצפון ודרום בלבד הוצרכו לשמור ביום ובלילה, אבל בשאר המקומות לא שמרו אלא בלילה, אלא שנסתפקו לומר שיום אולי מובנו דוקא יום, למעט לילה, ולפי זה בצפון ודרום שמרו ביום בלבד ובשאר המקומות בין ביום ובין בלילה⁴²⁰.

מצות השמירה היא לשמור וללכת סביב המקדש תמיד⁴²¹. יש מהראשונים סוברים שפני השומרים יהיו למזרח, שנאמר: לצפונה ליום וגו' לנגבה ליום וגו', והיינו כנגד היום, וגזרת הכתוב הוא, או שעיקר השמירה הוא לשמור את השער המזרחי שמשמש כניסה ויציאה⁴²². השמירה היא בעמידה, אבל כשהם מתעייפים יכולים לישב⁴²³. בשעת שמירתם אינם יכולים לישון, אבל היה להם זמן קבוע ומקומות קבועים לישון, והיו מתחלפים ביניהם, כשמשמר אחד ישן משמר שני נעור ושמור⁴²⁴. איש הר הבית היה ממונה לחזור על כל המשמרות ולהעניש את מי שישן על משמרתו⁴²⁵.

השומרים הם הכהנים והלויים, שנאמר: והחנים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שמרים משמרת הקדש⁴²⁶, ומשה היה לוי ואהרן ובניו כהנים⁴²⁷, וכן נאמר לאהרן: ואתה ובניך אתך⁴²⁸ שהם כהנים, ושם: ושמרו את משמרת אהל מועד⁴²⁹, והיינו הלויים⁴³⁰. וזוהי מעבודת הלויים לשמור המקדש⁴³¹. כהנים הפחותים משלש עשרה שנה, יש אומרים שאף הם כשרים לשמירה⁴³², ויש אומרים שפסולים⁴³³, ולא התירו אלא לפחותים מעשרים שנה, אף על פי שלשאר עבודות שבמקדש לא היו מניחים אותם⁴³⁴.

418. ראב"ד שם בשם ה"ר שמואל החסיד.

419. דה"א כו יז. ועיי' להלן.

420. ראב"ד בגמ' שם.

421. סהמ"צ להרמב"ם שם; החינוך מצוה שפת; רמב"ן עה"ת שם.

422. רא"ש תמיד כז א.

423. תמיד כז א.

424. פסקי תוס' ריש תמיד, ועיי' באר שבע שם ומל"מ בהב"ח פ"ח ה"ו.

425. ע"ע איש הר הבית.

426. במדבר ג לח.

427. תמיד כו א והמפרש שם.

428. במדבר יח ב.

429. שם ד. רמב"ם בהב"ח פ"ח ה"ב.

430. עיי"ש בפסוק.

431. רמב"ם כלי המקדש פ"ג ה"ב.

432. המפרש תמיד כז רע"א; הראב"ד שם; רע"ב שם בפ"א ו' ותוי"ט שם.

433. באר שבע ריש תמיד; מל"מ בהב"ח פ"ח ה"ה; תפא"י תמיד שם. ועיי' אבני נזר יו"ד סי' תמט שיש מהראשונים סוברים שכל הפסול לעבודה פסול לשמירה, ולפיכך קטנים פסולים.

434. באר שבע ומל"מ שם, ע"פ פסקי תוס' תמיד שם ורמב"ם כלי המקדש פ"ה הט"ו. ועיי' להלן בשמירה שבבית הניצוץ ובית אבטינס.

אין הכהנים והלויים שומרים כאחד, שניהם מבפנים או שניהם מבחוץ, שנאמר: וילוו עליך וישרתוך⁴³⁵, שהלויים יהיו טפלים לכהנים, הכהנים מבפנים והלויים מבחוץ, הכהנים מלמעלה, במקום גבוה, והלויים מלמטה⁴³⁶. שמירת הכהנים מבפנים, יש אומרים שפירושו במקום קדוש בקדושת העזרה, ואף על פי שאין ישיבה בעזרה, לצורך שמירת המקדש מותרים לישב שם⁴³⁷. ויש מן האחרונים שסובר שמבפנים היינו בחדרים, דרך כבוד, אבל לא נתקדש שם בקדושת העזרה, והלויים היו שומרים מבחוץ, היינו בלא חדרים⁴³⁸. נחלקו ראשונים אם הלויים שומרים אף באותם המקומות שהכהנים שומרים: יש אומרים שלא במקומות שמירתם בלבד היו הלויים שומרים אלא אף במקומות שהכהנים שומרים שמרו, הכהנים מבפנים והלויים מבחוץ⁴³⁹, אלא שמהם יש סוברים שלא לשם מצות השמירה שמרו שם הלויים אלא לשם ליווי ושירות לכהנים⁴⁴⁰, ויש חולקים ואומרים שבמקום שהכהנים שומרים אין הלויים שומרים⁴⁴¹.

בשלשה מקומות הכהנים שומרים במקדש⁴⁴², שנאמר: משה ואהרן ובניו⁴⁴³, מה משה במקום אחד לבד, שהרי נאמר: והחונים לפני המשכן קדמה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת הקודש, החונים לחוד ושומרים לחוד, ומשמעותו: והחונים וגו', משה, אבל אהרן ובניו שומרים וגו', שאם היו כולם יחד לא היה כתוב בראש הפסוק "והחונים" אלא: לפני המשכן וגו', וכשם שמושה במקום אחד לבד, כן אהרן ושני בניו כל אחד במקום מיוחד, או לפי שנאמר שם: שומרים משמרת הקדש למשמרת בני ישראל, הרי שלש שמירות נאמרו כאן⁴⁴⁴. הלויים שמרו בעשרים ואחד מקומות⁴⁴⁵, שנאמר במשמרות הלויים שחלק דוד: למזרח הלויים ששה, לצפונה ליום ארבעה, לנגבה ליום ארבעה, ולאספים שנים שנים, לפרבר למערב ארבעה למסלה, שנים לפרבר⁴⁴⁶, ו"שנים שנים" שנאמרו באספים הם לא פעמיים שנים, אלא כפל לשון בשביל סוף פסוק, ולפרבר האחרון היה רק שומר אחד, והשני בא לצוות ולהתלוות אליו בלבד, הרי עשרים ואחד, או ש"שנים שנים" הם ארבעה, ולפרבר שנים שומרים ממש, ויש כאן עשרים וארבעה יחד עם השלשה של הכהנים, ואף על פי שבפסוק נאמר ליום, אף הכהנים בכלל ליום הם, כמו שנאמר⁴⁴⁷: והכהנים הלויים בני צדוק⁴⁴⁸. מן התורה די בלוי אחד שישמור, שהרי לא הזכיר בתורה אלא משה בלבד, ודוד הוא שתקן עשרים ואחד⁴⁴⁹. ונחלקו בדבר: יש אומרים שהלויים שמרו בעשרים ואחד מקומות מלבד שלשה המקומות שהכהנים שמרו שם, והיו שומרים את המקדש בכל

435. במדבר יח ב.

436. ספרי שם; תמיד כו ב ומפרש שם. ועי' רמב"ם בהב"ח פ"ח ה"ד.

437. ראב"ד ריש תמיד, וכ"נ מפ"י רבנו הלל בספרי קרח שם.

438. מנחת חינוך מצוה שפח. ועי' להלן בשמירת בית הניצוץ ובית אבטינס.

439. סמ"ג עשין קסה; פ"י רגמ"ה והרא"ש תמיד כו ב; פסקי תוס' ריש מידות; הר"ש שם; החינוך שפח, ועי"ש במנ"ח שכ' שהוא טעות סופר.

440. מל"מ שם לדעת הסמ"ג והרע"ב.

441. רמב"ם שם, ועי"ש במל"מ; המפרש ריש תמיד; באר שבע שם.

442. תמיד פ"א מ"א; מדות פ"א מ"א.

443. במדבר ג לח.

444. תמיד כו א ומפרש ורא"ש שם.

445. מדות פ"א מ"א.

446. דהיי"א כו יז - יח.

447. יחזקאל מד טו.

448. תמיד כו א והמפרש שם.

449. מל"מ בהב"ח שם. ועי' מנ"ח מצוה שפח שכ' שהכל מן התורה. ועי' ראב"ד תמיד כח א ד"ה אמרי השייך לגמ' כו א.

לילה בעשרים וארבעה מקומות⁴⁵⁰, ויש אומרים שהלויים לבדם לא שמרו אלא בשמונה עשר מקומות, ובשלשה מקומות שמרו יחד עם הכהנים, ובין כולם לא שמרו אלא בעשרים ואחד מקומות⁴⁵¹, וכשחשבו עשרים וארבעה הרי זה מפני שאותם השלשה ששמרו הכהנים והלויים יחד נחשבו לכהנים לחוד וללויים לחוד⁴⁵².

יש מהראשונים סוברים שבעשרים וארבעה המקומות שמרו עשרים וארבע עדה⁴⁵³, שבכל אחד מאותם המקומות היו עשרה שומרים⁴⁵⁴. ויש שנראה מדבריהם ששומר אחד שמר במקום אחד, אלא שלפעמים הוצרכו לשני לצוות⁴⁵⁵.

מקומות השמירה היו לפי הצורך ולפי ענין השמירה, ואין מקומות השמירה של בית ראשון דומים לאלה שבבית שני⁴⁵⁶. בבית ראשון שמרו ששה למזרח, ארבעה לצפון, ארבעה לדרום וארבעה למערב⁴⁵⁷. בבית שני היו שלשה מקומות שהכהנים שומרים: בבית- אבטינס*, בבית-הניצוץ* ובבית-המוקד*⁴⁵⁸. בבית אבטינס ובבית הניצוץ היו הרובים שומרים⁴⁵⁹, והם כהנים שלא הגיעו לכלל עבודה⁴⁶⁰, היינו פחותים משלש עשרה או שלא הביאו שתי שערות⁴⁶¹, ויש אומרים פחותים מעשרים שנה, שכשרים לעבודה, אלא שהכהנים לא הניחום לעבוד⁴⁶², שהכהנים שהגיעו לכלל עבודה אינם רוצים לשמור או שאין מניחים אותם לשמור⁴⁶³, או שבבית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות והילדים זריזים לעלות בעליות⁴⁶⁴. "הרובים" שאמרו מובנו לפי זה: ילדים, שכן "ויגדל הילד"⁴⁶⁵ תרגומו: ורבא רביא⁴⁶⁶. ויש מהראשונים מפרשים שהרובים הם מורים בקשת⁴⁶⁷. הלויים היו שומרים על חמשת שערי הר הבית ועל ארבע פנותיו, על ארבע פנות

⁴⁵⁰ . ספרי זוטא פ' קרח; פי' רגמ"ה והמפרש ריש תמיד; הרא"ש בשם ר"ת תמיד כז א; רמב"ם פ"ח ה"ד. וע"ע משמרות על חלוקת הכהנים לכ"ד משמרות.

⁴⁵¹ . פסקי תוס' מדות סי' א; רא"ש תמיד כז א.

⁴⁵² . רא"ש שם ב.

⁴⁵³ . רמב"ם שם ה"ד.

⁴⁵⁴ . שלטי גבורים פי"ז. ועי' ברכות כא ב. ועי' תפא"י תמיד שם.

⁴⁵⁵ . המפרש והרא"ש תמיד כז א, ע"פ הגמ' שם בלפרבר, עי' לעיל.

⁴⁵⁶ . ראב"ד תמיד כז א.

⁴⁵⁷ . דה"א כז, עי' תמיד שם.

⁴⁵⁸ . תמיד פ"א מ"א ומדות פ"א מ"א; רמב"ם פ"ח ה"ה. וע"ע אלה אם שמרו בעליות שלא נתקדשו או שנתקדשו, ועי' לעיל.

⁴⁵⁹ . תמיד שם.

⁴⁶⁰ . גמ' שם כז א.

⁴⁶¹ . המפרש שם; ראב"ד שם; רגמ"ה ריש תמיד: שלא הגיעו לפרקם. ועי' רע"ב שם בפ"א ותוי"ט שם.

⁴⁶² . באר שבע שם ומל"מ שם ה"ה, ע"פ פסקי תוס' שם ורמב"ם כלי המקדש פ"ה הט"ו. ועי' לעיל שמחלקותם אם קטנים כשרים לשמירה.

⁴⁶³ . המפרש ריש תמיד.

⁴⁶⁴ . רא"ש שם.

⁴⁶⁵ . שמות ב י.

⁴⁶⁶ . המפרש ושאר ראשונים שם.

⁴⁶⁷ . פהמ"ש להרמב"ם שם ורע"ב בשמו; מאירי תמיד שם.

העזרה ועל חמשה שערי העזרה⁴⁶⁸, להסוברים שלא היו לעזרה אלא חמשה שערים⁴⁶⁹, ולהסוברים שהיו לעזרה שבעה שערים⁴⁷⁰, שנים מהם לא הוצרכו לשמירה⁴⁷¹, אם מפני ששם היתה שמירת הכהנים, והיינו בבית המוקד ובבית הניצוץ⁴⁷², או מפני שהשערים שבאמצע צפון ודרום אינם צריכים שמירה מיוחדת שהם נשמרים מהשומרים בשער הראשון ושער השלישי⁴⁷³. בהר הבית, בשעריו ופנותיו, שמרו מבפנים, ובעזרה, בשעריה ופנותיה, מבחוץ⁴⁷⁴, לפי שבהר הבית כשמתעייפים יכולים לישב, אבל בעזרה, שאסור לישב, עשו מקום השמירה מבחוץ⁴⁷⁵. מלבד זה שמרו הלויים בלשכת הקרבן - חוץ לעזרה, והיה לה שער⁴⁷⁶ - בלשכת הפרוכת⁴⁷⁷ ובאחורי בית הכפורת⁴⁷⁸. שלש לשכות אלו היו בעזרה⁴⁷⁹.

הכהנים השומרים לא היו ישנים בבגדי כהונה⁴⁸⁰, שמא יפוחו וגנאי הוא לבגדי קודש⁴⁸¹, אלא פושטים אותם ומניחים כנגד ראשיהם⁴⁸², ולובשים בגדי עצמם וישנים על הארץ⁴⁸³, כדרך כל שומרי חצרות המלכים שלא ישנו על המיטות⁴⁸⁴. אירע קרי לאחד מהם, יוצא והולך לו במסבה שתחת הבירה לבית הטבילה⁴⁸⁵.

משנה ב

איש הר הבית - כתב הבאר שבע: איש הר הבית היה מחזר על כל משמר כו'. היינו בן ביבי היה ממונה על זה הדבר, כדאיתא בריש פרק ב' דיומא (כג, א), אמר אביי מריש הוה אמינא הא דתנן בן ביבי ממונה על הפקיע אמינא פתילתא (וכן פירש בהדיא בגמרא דירושלמי בפ"ב דיומא (ה"ב) ובפ"ה דשקלים (ה"א)), כדתנן מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהן

⁴⁶⁸. מדות שם; רמב"ם שם ה"ח.

⁴⁶⁹. רבא תמיד כז א: תנאי היא.

⁴⁷⁰. עי' מדות פ"א מ"ד.

⁴⁷¹. אביי תמיד שם.

⁴⁷². רמב"ם שם ה"ח והמפרש תמיד שם, לשיטתם שבמקום שהכהנים שומרים לא שמרו הלויים, עי' לעיל.

⁴⁷³. רגמ"ה ורא"ש שם, ועי' ר"ש מדות שם.

⁴⁷⁴. מדות שם; רמב"ם שם.

⁴⁷⁵. תמיד כז א. וע"ע אין ישיבה בעזרה.

⁴⁷⁶. המפרש תמיד כו ב. וע"ע בית המוקד על מקומה של לשכה זו.

⁴⁷⁷. ע"ע לשכות וע' פרוכת.

⁴⁷⁸. מדות שם מ"א; רמב"ם שם ה"ט. וע"ע אחורי בית הכפורת.

⁴⁷⁹. עי' ס' עזרת כהנים מדות שם, ועי"ש שמוכיח מלשון המשנה שגם השמירה של הלויים היתה שם בפנים, ועי' בס' יריעות שלמה בהב"ח שם ה"ט שכ' שהשמירה היתה גם בשלש לשכות אלו מבחוץ.

⁴⁸⁰. תמיד פ"א מ"א; רמב"ם שם ה"ו. ועי' תפא"י שם שר"ל הכהנים שהתחלפו בשעת שמירה, זה נעור וזה ישן.

⁴⁸¹. רש"י יומא סח ב; המפרש תמיד כז א.

⁴⁸². תמיד שם, לפי הגמ' שם כז א; רמב"ם שם. וע"ע בגדי כהונה: קדושתם, בטעם שלא הניחו תחת ראשיהם ממש.

⁴⁸³. רמב"ם שם, ע"פ משנה תמיד שם.

⁴⁸⁴. רמב"ם שם.

⁴⁸⁵. תמיד שם ה"ז. וע"ע בית הטבילה על מהות המסבה ועל מקום בית הטבילה.

מהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין, כיון דשמענא להא דתניא ולא עוד אלא שלוקה מן הממונה בפקיע אמינא מאי פקיע נגדא. וקשה בעיני למה קראו כאן איש הר הבית ולא הזכירו בשמו, כמו שהזכיר לקמן שמות הממונים הנוכרים בשקלים בן ארזא מוקיש בצלצל, גביני כרוז. ונראה שקראו איש הר הבית בלשון חשיבות ומעלה, הואיל שהיה שר וממונה על כל השומרים. והא דקראו איש הר הבית לא אתא לאפוקי העזרה, דהא היו כל כך שומרים בעזרה כמו בהר הבית כמפורש לעיל, ועוד דהא קאמר בסמוך והם אומרים מה קול בעזרה כו'. אלא משום דהר הבית הוא שם כולל כל בית המקדש, דהר הבית היה ת"ק אמה על ת"ק אמה, ובכלל אותו חשבון היה חשבון העזרה קל"ה אמה על אורך קפ"ז אמה כדתנן במדות (פ"ה מ"א), הלכך קראו איש הר הבית.

ואבוקות דולקין לפניו - וכתב התפא"י מדלא קאמר ונושאים אבוקות לפניו, משמע שהאבוקות עומדות במקומן בפנסין סביב, שלא יתכבו ברוח, ובשבת הדליקים שם מערב שבת, ומשום הכי היו האבוקות דולקות, כדי שכשהשומר ער, יראה להשר ויקום לפניו.

אומר לו איש הר הבית - העיר הרב אריה לייב בלאק דבביאור הגר"א על המשניות גרס 'ואומר לו' ופי' שהשומרים צריכים לקדם את איש הר הבית שהיה חשוב ולומר לו שלום.

איש הר הבית שלום עליך - וכתב הראב"ד דאף דעדיין לא התפלל, וקיימא לן ד"כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה" - הני מילי במשכים ועומד לפתחו שח חבירו. אבל אם פגע בו ברשות הרבים, מותר. ועוד, דהכא איירי קודם שהגיע זמן תפלה ולא אסרו כן, אלא כשהגיע זמן תפלה. והא דאמרינן דאסור ליתן שלום לחבירו בלילה משום דחיישינן שמא שד הוא - אפשר דלא שייך הכא. דשמא בעזרה לא היה רשות לשד ליכנס. אי נמי, היכא דמכירו לא חיישינן להכי. וכ"כ הפרי חדש אורח חיים סימן פט.

ובמלאכת שלמה כתב: איש הר הבית שלום עליך. בפירושי רבותינו שבשפירא מפ' דאע"ג דאמרינן הנותן שלום לחברו קודם שיתפלל כאילו עשאו במה זהו במשכים לפתחו שעומד בפתח הבית וכל אדם שעובר לפניו בנותן לו שלום אין זה נכון אבל אם יפגע אדם את חברו בר"ה יש לו ליתן כמו כן בכאן וגם הא דאמרינן במסכת מגילה פ"ק אסור לו לאדם שיתן שלום לחברו בלילה חיישינן שמא שד הוא שמא בעזרה לא היה רשאי שום שד ליכנס ולי נראה שמרחוק אסור ליתן לו שלום מפני שאינו מכירו אבל כשמכירו כגון הכא שפיר דמי והא נמי דאמרינן שאסור ליתן שלום קודם שיתפלל ה"מ כשכבר הגיע זמן התפלה אבל בלילה כגון הכא דלא הגיע זמן התפלה עדיין שפיר דמי הראב"ד ז"ל במסכת תמיד וכן כל אשר תמצא כתוב בשמו או בשם הרא"ש ז"ל במסכתא זו אינו אלא משם².

¹ ובשו"ת דובב מישרים חלק א סימן עט ציין שבהסכמת הגרי"ש זצ"ל על שו"ת מהר"י אסאד שהעיר [באות ב'] על הראב"ד משמואל א' קפיטל ג' - "ויאמר שמואל דבר כי שומע עבדך, וברש"י וברד"ק שם דמשום הכי לא הזכיר שם שמים כי חשש שמא קול שד הוא עי"ש, הרי אף שהיה בעזרה חשש לזה, עיין שם מה שתירץ. וע"ע באריכות בשו"ת יביע אומר חלק ד - אורח חיים סימן א.

² וראה בפרחי כהונה (תמיד דף כז:): שכתב: איש הר הבית שלום עליך. מכאן הוכיח המש"ך ז"ל דהא דאין נותנים שלום בלילה היינו במדבר ולא בישוב וכמ"ש התוס' בריש פ"ק דמגילה [דף ג'] ע"ש. והרב תפארת בחורים ז"ל כתב על דבריו דאין מזה ראייה דהא אבוקות דולקות בפניו תנן ואמרינן בעלמא נר כאחד אבוקה כשנים ע"ש. ובברכות דף מ"ג ע"ב איתא אבוקה כב' ירח כשלשה ומסיק הגמ' שם דהיינו בהדי דידיה (וה' מחצית השקל בסי' צ' על דברי המג"א שם כתב דמשמע דהיינו עם האדם ע"ש והיא גמרא ערוכה) וליתא שם הא דנר כאחד ובלא"ה אי אפשר לומר כן דכיון דהא דאבוקה כשנים וירח כשלשה הוא בהדי דידיה א"כ היכי שייך לומר נר כאחד דהא בלא נר איכא אחד ואם ר"ל דהיינו בלא דידיה והו"ו כב' הרי אבוקה כשנים בהדי דידיה אמרו ומאחר דבשנים נראים ואין מזיקים כמ"ש בגמ' שם א"כ הדרא הוכחת המש"ך לדוכתה דאכתי חיישינן שמא שד הוא כיון שנראים ואולי י"ל דאבוקות הרבה הוו כירח שהאור גדול א"נ י"ל דמזיקין בבית המקדש לא שכיחי. [אם כוונתו ליישב דברי הרב תפארת בחורים ז"ל א"כ א"צ לאבוקה כב' אלא דמזיקין ושדים בעזרה לא שכיחי וכמ"ש הראב"ד שהזכירו מוה"ר אח"ז ואולי אין כוונתו ליישב קו' התפב"ח אלא לתרץ כן מדידיה וגם תירוצו הא' לאו ליישב דברי התפב"ח. אחס"ה ב'ן]. שו"ר להרב מלאכת שלמה

חובטו במקלו - הקשה החיד"א בס' מראית העין (ליקוטים ס' ד) ע"ד הרע"ב פ"ה דשקלים שכתב פקיע להלקות כהנים ולויים וכו' והם דברים תמוהים דהרי וכו' חובטו במקלו והרי מקל לאו פקיע הוא וכו' והוא רצועה ולא מקל, וכתב בסופו דצ"ל דבסוף המקל היה רצועה ודא אחת היא. וע"ע בס' עלי תמר (נזיר פ"ד).

חובטו במקלו. ורשות היתה לו לשרוף את כסותו - כתב בספר שערי אבי - גדור כאן: מדובר בשומר שנמצא ישן בשעת משמרתו. ומשמע דלחבוט אותו במקלו הוא חיב, אבל לשרוף את כסותו, יש לו רשות ואינו חובה. וכנראה צריך לומר שזה תלוי לפי ראות עיניו של הממונה עד כמה ראוי לקונסו, כגון אם רואים שהשינה היתה פעם ראשונה, ולגמרי באונס דניכר שנפל מתוך שינה, בכה"ג אולי לא שרף בגדיו. ושוב מצאתי בספר "עזרת כהנים" (ח"א עמ' נ"א) שכתב, דאם הוא בתחילת הלילה, או אם שונה באולתו, אזי מחמיר עליו בעונשו ושרוף את כסותו, והעיון וההקדוק הזה היה לפי אומדן דעת של איש הר הבית.

והנה לדעת הברטנורא בשקלים, נראה דגם את כסותו של כהן היו שורפים. ואף דהמקרא בגדי כהונה לוקה, שנאמר "לא יקרע" [והרי היתה השמירה בכגדי כהונה, כדמשמע מהרמב"ם והמשנה למלך], אפשר דבשריפה מותרים. רש"ש, מדות. אלא דהמנחת חנוך במצוה ק"א כתב דהאיסור הוא משום "לא תעשון כן לה' אלקיכם". ולדבריו אין לחלק בין קריעה לשריפה. ואם כן, צריכים עיון דברי הברטנורא שכלל אף כהנים בדין זה.

ורשות הי' לו לשרוף את כסותו - וכתב הרא"ש דאין בזה בל תשחית משום שהפקר בי"ד הפקר. וראה בשו"ת יהודה יעלה (ח"א סימן קסד) שנשאל אי שרי להשחית הפקר וכתב שהיא מחלוקת הרמב"ם והרא"ש, שהנה תנן במדות (פ"א מ"ב) איש הר הבית היה מחזור על כל משמר ומשמר, ואבוקות דולקין לפניו, וכל משמר שאינו עומד אומר לו איש הר הבית שלום עליך, ניכר שהוא ישן חובטו במקלו, ורשות היה לו לשרוף את כסותו. וכתב הרא"ש ואין כאן משום בל תשחית, משום דהפקר ב"ד הפקר. הרי שבהפקר אין בל תשחית.

אך כתב שמדקדוק לשון הרמב"ם (פ"ו מהלכות מלכים ה"י) משמע שאף בהפקר יש בל תשחית, שכתב המשבר כלים וקורע בגדים, ולא נקט כליו בגדיו או בגד חבירו, משמע בהדיא דעתו דאף בשל הפקר שאין לו בעלים כלל יש בל תשחית.

בשו"ת נודע ביהודה (תנינא יו"ד סימן י) כתב שגם בדבר הפקר, יש בו משום בל תשחית. וכן כתב בשו"ע הרב (חו"מ הלכות שמירת הגוף והנפש סעיף יד) אם הזהירה תורה בעל תשחית על של גוים שנלחמים עמהם, ק"ו לשל ישראל או אפילו משל הפקר.

ובשו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סימן קב) כתב שלכאורה משמע בחולין (דף ז ע"ב) דבהפקר נמי שייך בל תשחית, דאיתא התם שרבי פנחס בן יאיר לא רצה לאכול אצל רבי, בגלל שהיו לו פרידות [והן מסוכנות], אמר מלאך המות בביתו, ואני אסעוד אצלו, אמר ליה מזבנינא להו, אמר ליה ולפני עור לא תתן מכשול, מפקרנא להו, מפשת היוקא, עקרנא להו איכא צער בעלי חיים, קטילנא להו, איכא בל תשחית. ולכאורה אם אין בל תשחית בהפקר, יפקירם ויהרגם, אלא ע"כ שגם בהפקר יש בל תשחית.

ולא קשה ממה שכתב הרא"ש שלכן מותר לשרוף בגדי הישן ואין בל תשחית משום הפקר בי"ד, שכוונת הרא"ש לומר שיש כאן מיגדר מילתא, כדי לעשות סייג, ובהו אין איסור בל תשחית, וזה כוונת הרא"ש הפקר בי"ד, היינו שאין בי"ד מפקירין אלא במקום שיש מיגדר מילתא, ולכן אין בזה גזילה, והוא הדין שאין בזה בל תשחית³.

הנד"מ בסוף המשניות בפ"ק דמדות בשם הראב"ד בתמיד שהקשה כן ומשני לה דשד בעזרה לא שכיה. ועוד תירץ דדוקא ברואהו מרחוק שאינו מכירו אבל במכירו ל"ח ע"ש.

³ ובחידושי הגר"ח (מסכת תמיד דף כז עמוד ב) איתא שתירץ דכוונת הרא"ש ז"ל ג"כ הכי דכיון דהפקר ב"ד הפקר ויש להם רשות לעשות כן, ליכא בל תשחית דהוא לתועלת, והא דכתב משום הפקר ב"ד הפקר היינו משום דכל דין קנסות (ודין דמסיעין על קיצתן) וכדומה הוא משום דהפקר ב"ד הפקר (כמבואר בגיטין דף לו ע"ב).

וכתב החשוקי חמד דשמעתי בשם ספר משכנות ישראל שהגאון האדר"ת ז"ל הביא ראיה דבהפקר נמי שייך בל תשחית, דאמרינן בברכות (דף לו ע"ב) אין קוצצין אילנות בשביעית, והקשו התוס' (ד"ה אין) בלא שביעית נמי אסור משום בל תשחית. ולכאורה בשביעית האילן הוא הפקר, ואף על פי כן כתבו התוס' שאסור לקוצצו משום בל תשחית, וכתב ההר צבי, דיש לדון בראייתו, דהא האילן לאו הפקר הוא, ואולי יש לומר דכיון דעיקר הלאו הוא משום הפירות, ובלאו הפירות אין איסור בקציצת האילן, וכיון דהפירות הוי הפקר אם נאמר דבהפקר ליכא בל תשחית, הדין נותן דלא יעבור גם על קציצת האילן כיון דפקע בל תשחית מהפירות, עכ"ד ההר צבי.

ואפשר עדיין לדון בראיית האדר"ת שאף שבשביעית הפירות הפקר, מ"מ הרי מיד לאחר השביעית פקע הפקר, גם בלא זכיה, ואינו אלא מחוסר זמן, ויתכן שאף אם בהפקר לגמרי אמרינן שאין בזה איסור בל תשחית, מ"מ בהפקר שלאחר מכן יחזור להיות שלו, אסור כיון שהוא משחית עצו שיחזור אליו לאחר זמן גם בלא קנין.

עוד הקשה בשו"ת דבר אברהם (ח"א טז, ס"ק כ"ד בהג"ה): למה תירץ הרא"ש דאין בל תשחית משום הפקר בי"ד הפקר, והרי לכאורה אין פה כלל איסור בל תשחית, ומדוע לא יהא מותר מצד מה דאיתא בשבת (קה, ב), דשרי לעשות השחתה למירמא אימתא אנשי ביתו, והכא נמי אין איסור השחתה למירמא אימתא על שומרי המקדש. וכ' לתרץ דאולי יש בדברי הרא"ש טעות סופר ויש לגרוס 'לא תגזול' במקום 'לא תשחית', ועל קושיתו השניה תירץ עוד בשם הגר"א שיף זצ"ל ממיינסק דס"ל לרא"ש כדעת הסמ"ק (סי' קעה) והחינוך (מ' תקכט) דכל היתר למירמא אימתא הוא רק בכלי שבור קצת, וא"כ אין פה היתר השחתה בבגדים שלימים.

ורשות היה לו לשרוף - כתב הרש"ש (מסכת מידות פרק א): לכאורה מה זה תשלום גמול. ואולי דסמכו על המקרא דוקרעים תלביש נומה (משלי כג) ולפי' הרע"ב בשקלים דגם בכהן היה כן. לכן לא היו קורעין כי המקרע בגדי כהונה לוקה (יומא דף עב). אבל לשורפן אולי רשאי. וקצת ראיה מהא דמבלאי מכנסי כהנים היו מפקיעין ובהן היו מדליקין. אלא דמ"מ יקשה ממה שהיו מפקיעין תחלה. ואולי כיון דהוה לצורך שריפה שרי. דאינו אסור אלא דרך השחתה כמש"כ הרמב"ם בפ"ט מהל' כהמ"ק ה"ג. אבל יש לדחות דבלו שאני עי' קדושין (נד):

קול בן לוי לוקה - כתב בס' הר המוריה (הלכות בית הבחירה פרק ח): בן לוי וכו'. מבואר מזה שבן לוי דוקא היה לוקה ואף בריש דבריו משמע שהיה מחזר על כל השומרים אבל לא היה לוקה רק בן לוי ואף שאין ראיה מזה משום דאנשי ירושלים היו מדברים על הרוב ורוב שומרים היו לויים אבל מ"מ כבר הוכחתי דלא היה יכול ליכנס אל הכהנים שהיו

ועיין בשו"ת עטרת פז (חלק א כרך א - אורח חיים סימן טו): ועי' לתפאר"י (באות יט) שכתב דאין כאן משום בל תשחית כמקרע על המת יותר מדאי, דנ"ל דכל שהוא משום קנסא הו"ל כצורך אדם דאין בו משום בל תשחית כמבואר בשבת (קה, ע"ב) ובחולין (פה, ע"ב). תדע דהרי גם הורג בהמה שלא לצורך עובר משום בל תשחית כבחולין (דף ז, ע"ב), ואפילו לגרום לה טרפות אסור מהאי טעמא, ואפילו הכי אמר שאול המלך (בשמואל א, פי"א. פ"ז) ככה יעשה לבקרו וכו', ע"ש, וע"ע בפרוש הרא"ש במש"כ על דברי המשנה במסכת מידות שם (פ"א, משנה ב), ע"ש. הרי מבואר להדיא דבמקום הצורך לא אמרינן דאיכא משום בל תשחית, והוא גמ' מפורשת בשבת (קה:): כמו שהביא התפאר"י. ובאמת כ"כ ג"כ השד"ח בכללים (מערי' ב, סי' מז) בד"ה לכן לדידי וכו' שכל דבר שעושה משום איזה צורך לא מקרי השחתה. ע"ש.

וכן בשו"ת תורה לשמה (סימן רו) כתב: יתורץ קו' אחת מ"ש במשנה מעשה בבן לוי שישן על משמרתו ושרפו את כסותו וק' איך עוברים על לאו מן התורה דבל תשחית ובזה ניחא דאין כאן לאו מן התורה ורק איסור דרבנן וכבר ידוע דאין שבות במקדש ואף על גב דכתבו התוס' בריש פרק החליל הא דאין שבות במקדש דוקא בדברים שהם עיקרים אבל משום מלתא יתירתא יש שבות וראיה מן החליל דאינו דוחה את השבת ויו"ט ע"ש הנה יש לומר דהא חשיבה מדברים עיקרים כי השמירה היא מדברים העיקרים וחיוב היא. ועוד יש לומר הכא שאני שעשו כן למגדר מלתא לפרסם הענין כדי שישמעו השאר ויראו ובזה ניחא גם לפי חילוק מרן בכ"מ בהלכות בית הבחירה פרק ח' שחילק בדין אין שבות במקדש בין היכא דאפשר בתיקון אחר בין היכא דלא אפשר ע"ש די"ל אף על גב דהכא אפשר בעונש אחר בחרו בזה משום דאיכא פרסום טפי ויש בזה מגדר מלתא.

סגורים בעזרה (כנ"ל ס"ק י"ד) ולא היו נפתחים עד השחר כשבא הממונה על המקדש ודפק על הכהנים שבבית המוקד כמבואר בהל' י"א ופשוט לדעתי ועיין במל"מ סעיף ו' מה שכתב בזה⁴ ומה שנראה לענ"ד כתבתי.

עוד ראה לחיד"א בס' מראית העין (ליקוטים סימן ד) שכתב: ומ"ש רבינו עובדיה ז"ל להלקות כהנים ולויים הקשו עליו הרב תי"ט ז"ל והשה"ג דלא היה מלקה אלא לבן לוי כדתנו. והרב קול הרמז ז"ל השיגם דכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה שם פ"ה דשקלים ע"ש⁵. ואין ראייה מהרמב"ם דהר"מ אגב אמר שהיו שומרים הכהנים ולא כיוון שהיו מלקין הכהנים. וכן ראיתי שכתב הרב מהר"ם יצחקי ז"ל בספ' אור יקרות דף מ"ז ע"א ועמ"ש הוא עצמו לעיל דף ט' ע"א וע"ב. ומה שהפליא לתמוה דהכהנים היו לפנים והשער סגור ומסיק דצ"ע. אין כאן תימה דמשכחת לה בעת שדפק עליהם שמצא א' ישן ועיין בעץ חיים וחזון נחום במדות ולחם שמים בשקלים ואין להאריך. ולכל הדברות ק' על רבינו עובדיה דהוסיף מדידה מה שלא נזכר בשום מקום. ומ"ש בלח"ש דמלקה על הפיים. מדברי רע"ם נראה דעל השמירה קאמר. והרמב"ם ז"ל השמיט זה שהיה מלקה על הפיים כשמוציאין ארבע וזכור בבבלי ובירושלמי.

ר' אליעזר בן יעקב אומר פעם אחת מצאו את אחי אמא ישן ושרפו את כסותו - בתפארת ישראל (אות כ"ב) כתב דראב"י חולק את"ק, וס"ל דאינו לוקה ומשלם (שישרפו את כסותו גם כן) אלא שרפו את כסותו ולא יותר. וקמ"ל נמי שאף שומר חשוב כזה, אחי אמו של ראב"י, לא חששו עליו ושרפו את כסותו.

ובליקוטים שבמשניות מביא מס' שושנים לדוד שראב"י בא לומר, שלא רק הכהן הממונה יכול לשרוף את כסותו, אלא אף בני המשמר עצמם יכולים לשרוף את כסותו, כדקאמר שפעם אחת "מצאו" כו', היינו אנשי המשמר מצאו, והם שרפו את כסותו.

עוד יש לציין שמדברי המשנה משמע שהיה ראב"י בזמן הבית - וראיתי בס' מעשה ניסים הלכות בית הבחירה פרק ב שדן בזה באריכות. עי"ש.

⁴ שם כתב: תנן בפ"ה דשקלים בן בבי על הפקיע ופי' רבינו עובדיה על הפקיע להלקות כהנים והלויים שנמצאו ישנים על משמרותיהם שהיו שומרים את המקדש בלילה כדאמרינן במסכת מדות מי שהיו מוצאין אותו ישן היו חובטין אותו ע"כ. והנראה מדבריו הוא שגם לכהנים היו מלקין אם היו מוצאין אותו ישן אך בפ"ק דמדות תנינן איש הר הבית היה מחזר כו' והם אומרים מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין שישן לו על משמרתו ע"כ. נראה דדוקא לויים היו לוקין ולא הכהנים ומיהו יש לדחות דלאו דוקא אלא כיון שהרוב היו לויים דהכהנים לא היו שומרים כי אם בג' מקומות והלויים בכ"א משום הכי קרי לכולהו בן לוי דהכהנים נמי נקראו לויים וכדאמרינן בכ"ד מקומות נקראו הכהנים לויים א"כ שהשומע בירושלים את צעקת הלוקה היה אומר קול בן לוי הוא לפי שהיה תולה הדבר ברוב. והרב בעל תי"ט בפ"ק דמדות דקדק מתוך דברי המפרש שאיש הר הבית לא היה מחזר כי אם על משמרות הלויים ולא על משמרות הכהנים וכתב בשם החכם הר"ר אברהם רופא שהשיג על רבנו עובדיה במ"ש שגם הכהנים לוקין שלא מצינו כהנים לוקין ומסתמיות דברי רבינו שכתב ומעמידן ממונה אחד על כל משמרות השומרים כו' נראה דזה הממונה היה מחזר אף על משמרות הכהנים. ומיהו עדיין אפשר לומר דנהי שהיה מחזר אך לא היה מלקה כי אם ללויים אבל לא לכהנים. אך מתוך מה שדקדק הרב בעל תי"ט מדברי המפרש נראה דאיש הר הבית לא היה מחזר על משמרות הכהנים כי אם על משמרות הלויים.

⁵ וכן התפארת ישראל (בועז מסכת מידות פרק א) כתב דמסתמימת לשון הרמב"ם [פ"ח מבחירה ה"י], דגם על משמרות כהנים היה חוזר. ואף על גב שרמב"ם, בן לוי לוקה, י"ל דאו משום דגם כהן נקרא בן לוי [כתמיד דכ"ז ע"א], או משום דכהן שישן על משמרתו לא היה לוקה, רק נענש באופן אחר. וכן מסתבר שגם על משמרות הכהנים היה מחזר, דמ"ש כהן מלוי. ואף על גב דכהנים זריזין הן [כשבת ד"כ ע"א], היכא דאיכא אונס שינה שאני, [כיומא כ"ב א'].

וכן הבאר שבע בתמיד כתב: קול בן לוי לוקה כו'. האי בן לוי אינו כמו בן לוי דבעלמא, שרצה לומר דוקא לוי ולא כהן, אלא אף כהן בכלל בן לוי דהכא. וכן פירשו הרמב"ם ורבינו עובדיה מברטנורה ז"ל בפירוש המשנה דשקלים בפ"ה (משנה א') גבי בן ביבי על הפקיע, שהיה מכה הכהנים כמו הלויים אם היו ישנים, וכן דיוק הלשון על כל משמר ומשמר:

משנה ג

חמשה שערין היו להר הבית - וכתב הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ה הלכה ב) דרוחב כל שער עשר אמות וגובהו עשרים, ויש להם דלתות. ונ' שמקורו במידות פ"ב מ"ג כל הפתחים שהיו שם היו להם דלתות ומפרש שהכוונה גם על שערי הר הבית. ועי' עזרת כהנים שם ד"ה כל השערים שמסתפק אם מש"ש במשנה כל השערים נשתנו להיות של זהב מוסב גם על שערי הר הבית.

ועי' ר"ש מידות שם שכתב ששערים אלו היו בחומת עזרת נשים המקפת כל ההר, ותמוה, וגם עזרת נשים לא היתה מקפת כל ההר, ובעזרת כהנים שם ד"ה ועליו שושן כ' שט"ס היא בר"ש.

וברש"ש כתב: פירש הר"ש לחומת עזרת נשים המקפת כל ההר לפני כו'. אף שפירושו דחוק. וגם מפשטות המשנה לקמן פ"ב מ"ה משמע דע"נ לא היתה רק מצד מזרח. וכ"מ לקמן בפרקין מ"ה דקאמר ופתח היה לו לחיל. וכן במ"ז אחד פתוח לחיל (ועמש"כ שם מתמיד). ועמש"כ בפ"ג דמע"ש מ"ח. וא"כ איך יפרנס מה שאמר קיפונס מן המערב. והלא שם היה שער נקנור במזרח עזרת ישראל. (ולחכי שכל לפרש מקפת כל ההר). מ"מ לפי פירושו תתיישב תמיהתי בפסחים (פ"ו) ע"ש. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן א.

שני שערי חולדה מן הדרום - בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' כ"ז) כתב דיש ללמוד מזה דפתח בית הכנסת יש לעשות בצד צפון או דרום, ולא בצד מערב, כמו בבית המקדש שעיקר הכניסה היתה בדרום. ומקרא מלא דבר הכתוב ביחזקא' (מ"ו ט') "והבא דרך שער צפון להשתחוות, יצא דרך שער נגב", והפתח שהי' לביהמ"ק במזרח, דהיינו שער נקנור, הי' בעיקר בשביל הכהן השורף את הפרה, שהי' רואה את ההיכל כדלקמן פ"ב מ"ד, ע"ש עוד. ועי' מה שמביא על זה בקובץ אוצרות הסופר (תשרי תשע"ב ע' מ"ה בהגה"ה) מכ"ק אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זי"ע מה שהעיר על זה.

ופרה וכל מסעדיה יוצאין להר המשחה - כתב בס' ברית שלום (פרשת חקת): וצריך ליתן טעם למה היתה הפרה נעשית על הר המשחה דווקא. ויבואר על דרך מה שאמרו בגמרא (זבחים קיב, א) פרת חטאת שנשרפה חוץ מגתה פסולה וכו', ומפרש שם (קיג, א) מאי חוץ מגתה, אמר ריש לקיש חוץ למקום הבדוק לה, (פירש רש"י לפי שצריכה מקום הבדוק לה שאין תחתיו קבר התהום), אמר ר' יוחנן והלא כל ארץ ישראל בדוקה היא וכו', ומבואר שם בגמרא דפלוגתייהו תליא אי ירד מבול לארץ ישראל וכו', ופירש רש"י דריש לקיש סבר ירד מבול לארץ ישראל ונשקעו בה עצמות המתים, לכך מפרש למתניתין חוץ מגתה חוץ למקום הבדוק לה, ור' יוחנן סבר לא ירד מבול לארץ ישראל ולא נשקעו שם עצמות, לכך כל ארץ ישראל בדוקה היא, עד כאן.

ואיתא במדרש פרשת נח (בר"ר לג, ו) ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה (בראשית ה, יא), מהיכן הביא ר' לוי אמר מהר המשחה הביאה דלא טפת במבולא וכו'. בזה מתיישב שפיר דברי חז"ל מה שאמרו דפרה נעשית בהר המשחה, היינו משום דהר המשחה מקום בדוק הוא מקבר התהום לכולי עלמא, דאפילו לריש לקיש דסבר ירד מבול לארץ ישראל, מודה בזה דבהר המשחה לא ירד המבול ולא נשקעו שם עצמות מתים, לכך היתה הפרה נעשית שם וק"ל: וצריך ליתן טעם למה היתה הפרה נעשית על הר המשחה דווקא. ויבואר על דרך מה שאמרו בגמרא (זבחים קיב, א) פרת חטאת שנשרפה חוץ מגתה פסולה וכו', ומפרש שם (קיג, א) מאי חוץ מגתה, אמר ריש לקיש חוץ למקום הבדוק לה, (פירש רש"י לפי שצריכה מקום הבדוק לה שאין תחתיו קבר התהום), אמר ר' יוחנן והלא כל ארץ ישראל בדוקה היא וכו', ומבואר שם בגמרא דפלוגתייהו תליא אי ירד מבול לארץ ישראל וכו', ופירש רש"י דריש לקיש סבר ירד מבול לארץ ישראל ונשקעו בה עצמות המתים, לכך מפרש למתניתין חוץ מגתה חוץ למקום הבדוק לה, ור' יוחנן סבר לא ירד מבול לארץ ישראל ולא נשקעו שם עצמות, לכך כל ארץ ישראל בדוקה היא, עד כאן.

ואיתא במדרש פרשת נח (בר"ר לג, ו) ותבא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפיה (בראשית ה, יא), מהיכן הביא ר' לוי אמר מהר המשחה הביאה דלא טפת במבולא וכו'. בזה מתיישב שפיר דברי חז"ל מה שאמרו דפרה נעשית בהר המשחה, היינו משום דהר המשחה מקום בדוק הוא מקבר התהום לכולי עלמא, דאפילו לריש לקיש דסבר ירד מבול לארץ ישראל, מודה בזה דבהר המשחה לא ירד המבול ולא נשקעו שם עצמות מתים, לכך היתה הפרה נעשית שם וק"ל:

עוד נציין מאנציקלופדיה תלמודית:

שני השערים שבדרום היו משמשים כניסה ויציאה, ונקראים שערי חולדה⁵⁷, לפי שהיו בעיקר הר הבית⁵⁸, כחולדה הדרה בעיקרי בתים⁵⁹, או לפי שחולדה הנביאה היתה במקדש ראשון יושבת בין שני שערים הללו⁶⁰. ולפי שרוב בנינים ותשמישים מן הדרום והיו רוב כניסות ויציאות מכאן הוצרכו שני שערים לדרום⁶¹.

השער שבמערב אף הוא משמש כניסה ויציאה⁶², ונקרא שער קיפונוס⁶³, לפי שקפי הוא ראש בלשון יון, ולפי שהשכינה במערב היה השער הזה ראש לכל השערים⁶⁴; ויש מפרשים שענינו בלשון יון עבודת הגן, ואפשר שהיה שם גן של ורדים מחוץ להר הבית⁶⁵. ויש מפרשים קיפונוס שהוא נוטריקון שמקיף כלפי מקום הנס, היינו אחורי בית הכפורת ששם עיקר מקום הנס שהשכינה שורה על גבי הכפורת⁶⁶. ויש מפרשים שנקרא כך על שם האיש שהתנדב לבנותו⁶⁷. וקטן היה השער הזה⁶⁸.

שער הצפון לא היה משמש כלום⁶⁹, ושום יציאה וביאה לא היתה שם⁷⁰, ולא עשאוהו אלא לתפארת הבנין⁷¹. אבל כהן שאירע לו קרי שיוצא והולך לו במסיבה ההולכת תחת החיל, יוצא בשער הצפון⁷². כל השערים שהיו שם היו להם

⁵⁷. מידות פ"א מ"ג.

⁵⁸. עי' להלן: לפנים מהחומה, שרובו מן הדרום ועיקר תשמישו שם.

⁵⁹. פי הרא"ש שם.

⁶⁰. שם בפ"י ב ותוי"ט ותפא"י שם, ע"פ מלכים ב כב יד. ובמאירי מידות שם שנקראו כן לאיזו סיבה. ועי' שה"ש רבה פ"ד שער הכהן ושער חולדה לא חרבו לעולם, ועי"ש במתנות כהונה שבמק"א במקבילות זה לא הוזכר.

⁶¹. פי הרא"ש ותוי"ט ותפא"י שם.

⁶². מידות שם, ועי' עזרת כהנים שם שיש ספרים שאינם גורסים, אבל בכל ספרי המשניות שבידינו וכן בכל כתה"י ודפוסים ראשונים הגי' כמו שלפנינו.

⁶³. שם.

⁶⁴. פירוש הרא"ש שם.

⁶⁵. שלטי גבורים פ"ג, והביאו בתוי"ט ותפא"י שם.

⁶⁶. פי הראב"ד לתמיד פ"א, ומלאכת שלמה מידות שם בשמו.

⁶⁷. תפא"י שם בשם י"א.

⁶⁸. פי הרא"ש שם.

⁶⁹. מידות שם.

⁷⁰. ר"ש שם. ובפי' הרא"ש שם כי אם התשמיש היה שם, ונ' שטס"ה וצ"ל כלום תשמיש כו'.

⁷¹. מאירי מידות שם.

⁷². ראב"י במידות סופ"א, וע"ע שלוח מחנות אם חכמים חולקים עליו או לא, ועי' עזרת כהנים שם שלפי שלא היה תשמיש חביב ולא לצורך הבאת דבר למקדש אלא להוצאת הטומאה ובהצנע לכן אמרו שאינו משמש כלום.

שקופות - משקוף עליון⁷³ - חוץ משער הזה, שהיו שם שתי אבנים מוטות זו על גב זו^{74, 75}. השער הזה נקרא טדי⁷⁶, וענינו גובה, על שם שתי האבנים המוטות, שהיה הגובה באמצע, או שהוא מלשון השתחוייה, שהאבנים נראות כמשתחוות זו לזו⁷⁷. ויש מפרשים טדי מלשון הצנע⁷⁸, לפי שלא היה משמש כלום, ואף בעל קרי שהיה יוצא בו היה בהצנע שלא ירגישו בו⁷⁹, או שהוא לשון פיוט⁸⁰, שהפייטנים היתה להם שם לשכה שבה מלמדים ללויים נגוני המזמורים⁸¹. ויש גורסים טרי, ברי"ש⁸², ששתי האבנים היו מוצבות בדמות משולש, ובלשון יון נקרא משולש טרי⁸³.

שער המזרח עליו שושן הבירה צורה⁸⁴, מצויירת בחדר שעליו⁸⁵. בטעם הדבר נחלקו אמוראים, יש סוברים כדי שידעו מהיכן באו⁸⁶, שכן ציוו מלכי פרס⁸⁶, וכדי שיתנו הודאה למלכות שהוציאתם משם⁸⁷, או לומר בעוונותיכם גליתם לשם ועתה עליכם משם וכל זמן שרואים אותה הצורה זוכרים הגלות⁸⁸. ויש סוברים כדי שתהא אימת מלכות עליהם⁸⁹, ולא ימרדו בהם⁹⁰. שער המזרח היה מכוון כנגד שער עזרת נשים וכנגד שער העזרה ופתח ההיכל⁹¹. משער זה נכנסים לחיל⁹²

⁷³ . פהמ"ש לרמב"ם שם.

⁷⁴ . מידות פ"ב מ"ג.

⁷⁵ . פהמ"ש שם, ועי' תוי"ט.

⁷⁶ . מידות פ"א שם.

⁷⁷ . פי' הרא"ש שם.

⁷⁸ . פסקי תוס' מידות סי' ד.

⁷⁹ . תוי"ט שם לפי זה, ועי' תפא"י שם. ובדרשות שלמה להגרש"א ורטהיימר ז"ל כתב דאולי בשביל זה לא היה לו משקוף כדלקמן (פ"ב מ"ג) כדי שלא יהיה לו צורת הפתח, כי אם יהיה כחור בעלמא, שלא ירגישו העם בהנכנס והיוצא בו ע"כ.

⁸⁰ . פסקי תוס' שם.

⁸¹ . תוי"ט שם לפי זה: ואולי, ועי' תפא"י שם שפירושו ביונית שיר תודה.

⁸² . תוס' יום טוב שם בשם ראבי"ה, וכ"ה בש"נ מכת"י.

⁸³ . תפא"י שם, וכ"כ ברש"ש יומא יא ב. ועי' שלט"ג שם שטרי בלשון יון הוא חלש, שהאבנים היו תמוכות זע"ז כחלש הנתמך על חברו. [וראה עוד על השם טדי בנספח לאגרון לרס"ג, ירושלים תשכ"ט, עמ' תט ואילך].

⁸⁴ . מידות שם.

⁸⁵ . רש"י מנחות צח א, ועי"ש ברש"י ובתוס' פסחים פו א ורע"ב כלים פ"ז מ"ט שכ' בשער העזרה. ועי' רש"ש פסחים שם שתמה, ובעזר"כ מידות שם כ' שט"ס היא וצ"ל הר הבית.

⁸⁶ . מנחות צח א רב חסדא ורב יצחק חד אמר כו'.

⁸⁶ . רע"ב מדות פ"א.

⁸⁷ . רש"י שם.

⁸⁸ . ר"ח פסחים פו א.

⁸⁹ . מנחות שם חד אמר.

⁹⁰ . רש"י שם, ועי' פהמ"ש מידות שם. ועי' כפתור ופרח פ"ו שער היום ניכר שער שושן בהר הבית.

⁹¹ . יומא טז א ורש"י ד"ה ומתכוין.

⁹² . ע"ע.

שלפני עזרת נשים, ומן החיל נכנסים בשער עזרת נשים לעזרת נשים⁹³. ובשער הזה כהן גדול⁹⁴ השורף את הפרה וכל מסעדיה - המסייעים וסועדים לכהן השורף⁹⁵ - יוצאים להר המשחה⁹⁶, בכבש שהיו עושים מהר הבית להר המשחה⁹⁷.

שני שערים אחרים היו במקדש, ועליהם אמרו: ראה שלמה המלך כת של גומלי חסדים ובנה להם לישראל שני שערים, אחד לחתנים ואחד לאבלים ומגודים, ובשבת היו מתקבצים שם יושבי ירושלים ועולים להר הבית ויושבים בין שני שערים הללו כדי לגמול חסדים לזה ולזה⁹⁸. שערים אלו היו בהר הבית⁹⁹. וכתבו ראשונים ששערים הללו היו במזרח, מצפונם של שער שושן שבמזרח¹⁰⁰, והם שני שערים הנראים עכשיו גבוהים מאד בכיפות מבחוץ ודלתותיהם ברזל והם סגורים לעולם וההמון קורא אותם "שערי רחמים"¹⁰¹.

משנה ד

שבעה שערים היו בעזרה - כתב התוספות רי"ד (יומא דף נד). שבע כנגד שבעה שערים. והכי תנן בפ"ק דמדות שבעה שערים היו בעזרה. ומייתנין לה לעיל בפירקא קמא. וקשיא לי דבפ"ב דמדות תנן כל העזרה היתה אורך קכ"ז אל רוחב קל"ה וי"ג השתחויות היו שם. אבא יוסי בן חנן אומר כנגד שלשה עשר שערים כו'. והכי תנן נמי בפ"ו דשקלים איכן (היכן) היו השתחויות הללו ארבע בצפון וארבע בדרום ושלוש במזרח ושתיים במערב כנגד השערים כו'. ומצאתי התירוף בירושלמי שהיא חלוקת רבנן ואבא יוסי בן חנן אומר כנגד י"ג שערים ברם כרבנין שבעה שערים היו בעזרה על דעת דרבנין היכן היו השתחויות הללו כהאי דתנינן תמן פי' בפ"ב דמדות לפנינו ממנו סורג גבוה י' טפחים ושלוש עשרה פרצות היו בו שפרצום מלכי יון וגזרו כנגדן שלש עשרה השתחויות

כתב הרע"ב - על שם שהיו מכניסים דרך שם עצים של מערכה הדולקים על המזבח נקרא שער הדלק - וראה עוד בתפא"י שהביא טעם שנקרא כן משום שבו מכניסין בכל יום אש הדיוט למזבח, דאף על גב שכבר ירד אש משמים על המזבח כשנתחנך, אף על פי כן מצוה להביא בכל יום אש למזבח מההדיוט [כעירובין דס"ג א'], [ואין להקשות הרי יכולין להביא אש מבית הניצוץ ומבית המוקד, נראה לי דהנהו לא חשיבי אש של הדיוט מדהודלקו משל קודש, ואין להקשות אם כן האיך התחממו שם הכהנים, דאף דמעילה ליכא, איסורא מיהו איכא (כביצה דל"ט א'), יש לומר כך התנו על השלהבת דעת בית דין מתחלה, כמו שהתנו על המלח ועל העצים שיהיו הכהנים נאותים מהן [כשקלי" פ"ז מ"ז)].

שער הבכורות - כתב התוספות יום טוב: כתב הר"ב ששם היו מכניסים הבכורות ששחיתתן בדרום. כלומר ששחיתתן אף בדרום בכל מקום בעזרה לאפוקי קדשי קדשים ששחיתתן בצפון. ואכתי קשיא לי כל קדשים קלים שחיתתן בכל

⁹³. רש"י שם ד"ה חוץ.

⁹⁴. כ"ה במשנה שם, וע"ע פרה מחלוקת בדבר והלכה שכשרה גם בכהן הדיוט.

⁹⁵. ר"ש ורא"ש ורע"ב.

⁹⁶. מידות שם.

⁹⁷. פרה פ"ג מ"ו. וע"ע הנ"ל על כבש זה.

⁹⁸. מס' סופרים פ"ט הי"ב: פרקי ר' אליעזר פ"ז, והובא בתוה"א לרמב"ן סוף שער האבל ובכפתור ופרח פרק ו וברא"ש מו"ק פ"ג סי' צג. וע"ע חתן וע' נחום אבלים.

⁹⁹. עזרת כהנים פ"ב מ"ב ד"ה חוץ, ע"פ לשון מס' סופרים ועולים להר הבית. וכ"נ מתוה"א שם שכ' ולמדנו מזה שבשבת יוצא האבל להר הבית כו'.

¹⁰¹. כפתור ופרח שם, ועי"ש בהערות לונץ שחולק וכ' שבמזרח לא היו מלבד שער שושן שום שערים אחרים, ושני השערים היו לדעתו בדרום, ע"פ מידות פ"ב מ"ב כל הנכנסים להר הבית נכנסים דרך ימין כו' מי שאירעו דבר מקיף לשמאל כו', וכ"כ בעזרת כהנים שם. ועי' תבואות הארץ פ"ז עמ' שלב ופי' רד"ל לפדר"א שם.

מקום בעזרה והיה להם להכניסם לשם. וי"ל דבכורות מתנה לכהן הן משא"כ קדשים קלים שהם לבעליהם. ומש"ה נתייחד שער לבכורות.

ובתפארת ישראל (יכין מסכת שקלים פרק ו) כתב: ונ"ל דעשו לו שער מיוחד כדי שלא יטעו לומר שהוא קדשי קדשים, מדגם הוא כולו לכהנים, להכי יחדו לו שער בדרום על שמו, לומר שקדשים קלים הוא ששיחיתתן בדרום.

פנחס המלביש - כתב התפארת ישראל (מסכת מידות סימני צורת בית המקדש תוב"ב): ב' לשכות הנ"ל שהיו מזה ומזה לשער נקנור, הלשכה שבימין היא נקראת לשכת פנחס המלביש, כך היה נקרא הממונה על בגדי הכהונה על שם הממונה הראשון שהיה לזה, שהיה שמו כך. והיה הממונה זה יושב בלשכה זו, שהיה שם צ"ו ארגזים תוך הכותלים [שרענקע בל"א], דהיינו ד' ארגזים לכל משמור ומשמור מכ"ד משמורות כהונה ועל כל דלת של כל הארגזים כתוב מה שיש בתוכו. בא' כתוב מכנסיים. על הב' כתוב כתונות. על הג' כתוב אבנטים. ועל הד' כתוב מגבעות [תמיד פ"ה מ"ג]. וכשרוצה הכהן לעבוד, הולך לשם והממונה נותן לו מבגדי משמור שלו, ומתלבש, ומניח בגדי חול שלו שם. עד שגומר עבודתו, אז חוזר שוב להלשכה ההוא ופושט הבגדי כהונה ומחזירן להממונה [שם]. [ונ"ל דהא דמשמע בתמיד (פ"א מ"א), שבכל לילה היו בגדי כהונה של כל כהן ברשות עצמו, ולא היה מחזירים אז להממונה. ה"ט, מדהיה ישנים שם הבית אב שישמשו מחר, להכי היה בגדיו בידו, כדי שיהיו מוכנים בידו מיד בבוקר השכם לתרומת הדשן, בעוד שאין הממונה עדיין בלשכתו הנ"ל, מדלא נפתחו שערי עזרה אז עדיין]. עכ"ד. ועיין מש"כ המראה הפנים (מסכת שקלים פרק ה).

ובאנציקלופדיה התלמודית כתבו: לשכת פנחס המלביש היתה משמשת לממונה בבית המקדש על בגדי כהונה⁴⁴¹ שבה היה אורג ועושה את בגדי הכהונה⁴⁴², וכן בגדי הכהונה של הכהנים היו מונחים בה⁴⁴³, ונקראת על שם פנחס המלביש שהיה הממונה החשוב מכל הממונים שהיו⁴⁴⁴, או שהיה הממונה הראשון⁴⁴⁵.

שהכהנים שומרים מלמעלן והלויים מלמטן - עיין משנה למלך (הלכות בית הבחירה פרק ח) מה שהאריך בזה.

ונסתפק הראב"ד: האם במקומות ששמרו הלויים מהני אף שמירת הכהנים, שהרי יותר זריזים הם מהלויים. או דלמא, דוקא לויים בעינן באלו כ"א מקומות. כי היכי דתיהוי היכרא דבמקומות היותר מקודשים שומרים הכהנים שהם יותר זריזים. והכריע כהצד הב'.

ופתח היה לו לחיל - כתב הרש"ש בריש תמיד (כו ב) הגירסא לחול. וכן לקמן במשנה ז' במפרש שם ז' משמע דגורם לחול. וע"ע במלאכ"ש.

משנה ו

קייטונות פתוחות לטרקלין. כתב התפארת ישראל: טרקלין הוא טירת מלכים שהוא בנוי ברווח גדול [עיין מה שכתבתי בסיעתא דשמי' פסחים פ"י סי' נ"א, למה נקרא כך], וקייטונות הם חדרים קטנים הפתוחים לחדר הגדול [ערוך]. וכתב עוד דנ"ל דמלת קייטון הוא יוצא מלשון קוטן וקטנות. דמ"ש רתוי"ט שהוא יוצא ממלת קייטא וקין [א"ה]. וכן מבואר בפיה"מ לרמב"ם], ל"מ לא נ"ל, דאדרבה בקיץ אין רגילין לישב בחדרים קטנים משום הבלא. ואי נימא דלהכי נקראין החדרים ההם קטנות משום שלא היו דפנותיהן מגיעות לתקרה, ובאלה נאות לישב בקיץ משום אורא. ליתא. דבסוכה

⁴⁴¹ . עי' רמב"ם כהמ"ק פ"ז ה"כ, ועי' ראב"ד בהשגות שם, ועי' רדב"ז וכ"מ ומער"ק ומרכה"מ והר המוריה ומעשי למלך ושמחת עולם שם; מאירי שקלים פ"ה מ"א.

⁴⁴² . עי' רמב"ם ומאירי שם.

⁴⁴³ . ר"ש מדות פ"א מ"ד; פי' הרא"ש שקלים שם סומ"א ומדות שם; מאירי שם; רע"ב שם. ועי' שלטי הגבורים סו"פ לו.

⁴⁴⁴ . עי' פהמ"ש לרמב"ם שקלים שם; עי' רע"ב שם. ועי' תוס' מנחות סד ב.

⁴⁴⁵ . רא"ש מדות שם בשם ירו'; עי' רע"ב שם בשם רבותיו. ועי' שלטי הגבורים ר"פ הנ"ל.

(ד"ג א') משמע דאפי' בדפנות מגיעות לתקרה נקראו קיטונות. ותו וכי מה שבח לבני אהרן שיהיו ישינים בבית המוקד. ובצדס לשכת הקרבן, ולא הי' מפסיק ביניהן לדיר הבהמות רק כותל שאינו מגיע לתקרה. אמנם הא דמצטרך תנא כלל להזכיר כקיטונות הפתוחות לטרקלין. היינו דלא תימא שהד' לשכות אף שהיו פתוחים לבית המוקד, עכ"פ מבחוץ בולטות היו מזה ומזה מכותלי בית המוקד. להכי קאמר כקיטונות וכו' לומר שהיו כל הד' לשכות תחת תקרת בית המוקד הגדול.

ונציין מהאנציקלופדיה תלמודית: ארבע לשכות היו בבית המוקד¹⁹, כקיטוניות פתוחות לטרקלין²⁰, היינו שהלשכות היו בארבע זוויות הבית²¹, כדמות בתי השינה שיש בטירות המלכים, שהוא בית קטן בתוך בית גדול²². להסוברים שבית המוקד היה בנוי על גבי כיפה²³, היו כל הלשכות בכיפה שמתחת בית המוקד, ומדרגות היו מעלות מהן לבית המוקד²⁴. שתיים מהלשכות הן קודש, ושתיים חול²⁵, שהשתים הדרומיות, שלצד העזרה, היו קודש, והשתים הצפוניות, שלצד הר הבית, היו חול²⁶. להסוברים שבית המוקד גופו היה חצוי בקודש וחציו בחול²⁷, היו השתיים שבקודש בחצי בית המוקד שבעזרה והשתים שבחול בחציו שבחיל, ולהסוברים שבית המוקד כולו בחול²⁸, היו שתיים מלשכותיו - אלו שבצד העזרה - קודש, אם מפני שהיו פתוחות לעזרה, ולשכה שבנויה בחול ופתוחה לקודש תוכה קודש²⁹, או שהיו הלשכות בנויות מחוץ לבית המוקד, והיו שתי הלשכות הדרומיות בנויות בתוך העזרה³⁰, או שאף על פי שכל הלשכות היו בנויות בחול, שתי הלשכות הדרומיות קידשו אותם במיוחד³¹. בין הקודש ובין החול היו מבדילים ראשי פספסים (וי"ג:

¹⁹ . מדות פ"א מ"ו; רמב"ם בית הבחירה פ"ה ה"י.

²⁰ . מדות שם.

²¹ . רש"י יומא טו ב; פהמ"ש להרמב"ם שם.

²² . פהמ"ש שם, ועי"ש שטרקלין הוא בית המלכות וקיטון הוא מקום בית השינה שישנים בו בזמן הקיץ שתרגום קיץ קייטא. ועי' ערוך ע' קטן.

²³ . עי' לעיל: בנינו, דעת המפרש.

²⁴ . עי' המפרש לתמיד פ"א מ"א ד"ה כיפה. ועי' ס' חנוכת הבית סי' יח.

²⁵ . מדות שם.

²⁶ . עי' פהמ"ש ופי' הרא"ש שם.

²⁷ . עי' לעיל: בנינו.

²⁸ . עי' לעיל.

²⁹ . ע"ע לשכות. ס' עזרת כהנים מדות שם.

³⁰ . עי' תפא"י מדות שם אות נו בשם המפרש למדות שכל הלשכות היו מחוץ למוקד ודחה, ולפנינו בר"ש למדות אינו. ועי' רש"י יומא יז א ד"ה מסתברא כו' מתחזי ליה דרך הילוכו ושם ד"ה ומשנינן כו' ומקיף דרך ימין מבחוץ כו'. ועי' ראב"ד ריש תמיד ששתי הלשכות שבחיל היו בולטים כלפי חוץ יותר מבית המוקד עצמו.

³¹ . חק נתן לתמיד שם ומדות שם בדעת הרמב"ם והר"ש.

פששים, או: פסיפסים³²), היינו חתיכות עצים³³, או קורות³⁴, או מסמרים³⁵, או מחיצת הקנים³⁶. אם הפספסים היו של עץ, היו במקום שהוא חול ומגיעים עד מקום הקודש, אבל לא במקום הקודש, משום לא תטע כל עץ וגו'³⁷.

וראשי פספסין מבדילין בין הקודש לחול - כתב בס' צרור החיים (הלכות בית הבחירה פרק א): ואין בונין בו עץ בולט כלל אין עושין אכסדראות של עץ בכל העזרה. ובהשגות א"א והלא לשכת כה"ג של עץ היתה. ובשמחת בית השואבה מקיפין כל העזרה גזוזטרא אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת כהנים משער נקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר ע"כ.

הנה מרן ז"ל בכ"מ תמה עוד מהא דתנן בפ"ג דמידות וכלונסאות של ארז היו קבועים מכתלו של היכל לכתלו של אולם כדי שלא יבעט. ושוא י"ל שלא קבועים ממש קאמר בבנין וכו' וכתב הר"ש אאיליון ז"ל וז"ל בגירסתינו כתוב של אבן ולפ"ז אין כאן תמיהא עכ"ד. וליתא דמרן ז"ל קאי לדעת רבינו דבסוף פ"ד מהלכות אלו פסק להיא דתנן בפ"ד דמידות ובפתחו של עלייה היו שתי כלונסאות של ארז וראשי פספסין היו מבדילין בעלייה בין גג הקדש לגג קדש הקדשים. לפ"ז מוכרח דגם הכא גרים הכי וצריך לתרץ תירוץ מרן ז"ל. ועל פי זה יש לתרץ להיא דתנן בפ"ב דמידות משנה ו' וראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ר"ל ראשי קורות בולטים ויוצאים מן הכותל להבדיל וכו' וגם רבינו בפ"י המשנה פ"ק דמידות משנה ו' דקתני וראשי פספסין מבדילין בין קדש לחול פ"י דלפעמים עושין אלו הפספסין מעצים וכו' וצריך לומר שלא קבועים בבנין ממש היו כתירוץ מרן ז"ל להיא דכלונסאות של ארז.

עוד תירץ מרן ז"ל להשגת הראב"ד ד"ל דס"ל להראב"ד דלשכת העץ היתה בנויה במקום דריסת רגלי ישראל וגזוזטרא בעזרת נשים ורבינו י"ל דהכי ס"ל ע"כ.

מזרחית צפונית בה גנוז בני חשמונאי אבני מזבח ששקצום מלכי יון - בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ל"ח) נשאל, אי מותר להחזיק יריעה מס'ת שנקרע ע"י הנאצים ימ"ש לזכרון רשעת הגוים האלו, או דהוי בזה בזיון להס"ת וצריכים לקוברו בקרקע דוקא, ומביא מגמ' זו, דלכאורה הול"ל לגנוז אבנים אלו בקרקע שהוא גניזה היותר טובה, ומשמע דהטעם שלא גנוז בקרקע כי אם בלשכה מזרחית צפונית הוא כדי שיזכרו רשעת היונים ולהודות להשי"ת על שהצילנו מהם, וא"כ ראוי מזה דאין זה בזיון מה שניכר שביזו אותם היונים הרשעים, דאם הי' בזה בזיון היה אסור לעשות כן, ואף על גב דמדינא כבר יצאו לחולין משום דובאו בה פריצים וחללוה, מ"מ הרי אמרו בגמ' (ע"ז נ"ב ב) דכיון דאשתמש בהו לגבוה לאו אורח ארעא לאשתמושי בהו הדיוטא, וע"כ דאין כאן בזיון בזה שמחזיקין אותם לזכרון.

כתב בהערות הגרי"ש אלישיב (מסכת יומא דף טז): אבני מזבח ששקצום מלכי עכו"ם. ובע"ז (נד א) רצה להוכיח מהאי מילתא דאע"פ דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מ"מ בעשה בה מעשה שאני ותירצה הגמ' דשאני התם דאיכא קרא דובאו בה פריצים וחללוה. ופירש"י וכיון דיצאו לחולין קנינו עכו"ם בהפקירא ומשו"ה אסרום.

והנה דעת הרמב"ם [ע"ז בבית הבחירה ה"ז] דאע"פ שהמקדש היום חרב בעוונתינו חייב אדם במוראו כמו שהיה נוהג בבנינו לא יכנס אלא למקום שמותר להכנס לשם וכו'. ובפ"י הט"ז שם כתב דקדושת המקדש בירושלים קדשה לעת"ל נמי לפי שקדושת מקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה.

³² . מדות שם, ועי"ש בשינויי נוסחאות במשניות ווילנא. וכ"מ בפהמ"ש לרמב"ם שם.

³³ . רש"י יומא טו ב ד"ה וראשי.

³⁴ . ר"ש אהלות פ"ח מ"ח; רע"ב מדות שם. ועי' תוי"ט מדות פ"ב מ"ו ותפא"י פ"א אות מה שהיו כרוחב פיסת היד, ומשום כך נקראו פספסין, ועי' ערוך ע' פשפש.

³⁵ . רא"ש שם. ועי' רא"ש פ"ב מ"ו: כלונסאות.

³⁶ . פהמ"ש להרמב"ם שם.

³⁷ . תוי"ט שם, ועי' תפא"י שם. וע"ע בית המקדש: בנינו.

ונראה פשוט דאע"פ דבאו בה פריצים וחיללוה והוציאו הקדושה לחולין. אין הכוונה דנתחלל המקום מקדושתו אלא הכוונה דבדין ממון הקדש יצא לחולין ואין כאן מעילה כבר ובממון שייך לעכו"ם כיון דחללו הוה הפקר וזכו בו אבל בעצם קדושתו הקדושה קיים הוא והבא לתוכו הוא בכרת. (ועי' מש"כ סוכה מ"ט ע"א).

משנה ז

בית המוקד כיפה - ופי' הרע"ב - בנין של בית המוקד לא היה עליה, אלא כיפה ארקוול"ט בלע"ז עשויה בארץ. ובתפא"י בתמיד פ"א כתב דרצה לומר גגו עגול היה.

וכתב בס' מעשי למלך (הלכות בית הבחירה פרק א): תנן בית המוקד כיפה ופי' המפרש יען שהי' בנוי בעלי' דשמירת כהנים למעלה לכן בנוי ע"ג כיפין ויקשה הא בלא"ה כל הר הבית בנוי ע"ג כיפין וא"ל כיון ששוה לקרקע העזרה ל"ה שמירה למעלה ז"א דהא המפרש בתמיד הקשה א"כ דבנוי ע"ג כיפין א"כ הא דאמרינן שם דחצי בנוי בקודש הא נבנה ע"ג כיפין וגגין לא נתקדשו ות"י כששוה לקרקע העזרה א"כ חזינן אף בשוה לקרקע העזרה הוה שמירה למעלה יען שכיפה תחתיו וא"כ יקשה הא כל הבית הוא כיפה וע"כ כמש"כ כיון שסתום מכל צד ועלי' אדמת הר הבית שוב חזרה להיות כקרקע עולם ול"ח שמירה למעלה וכן מוכח מפסחים דף פ"ח למאי דס"ד התם דאף בשוה לקרקע עזרה לא נתקדשו גגין א"כ קשה למה צריך לטעם דאין מזבח בנוי ע"ג כיפין מזבח אדמה כתיב שיהא מחובר באדמה תיפוק לי' דכיפין כגגין ולא נתקדשו בקדושת עזרה כלל וע"כ דחשוב כקרקע עולם כיון שסתום מכל צד ועמש"כ בפ"ה ליישב באופן אחר

מוקף רובדין של אבן - הרמב"ם נקט להלכה כר' נחמיה דהוה מניף עליהן ברזל מבחוץ ולבתר כן מכניסן בפנים, וכבר תמה שם הכס"מ הא רבי נקט להלכה כדברי ר"י והיאך נטה הרמב"ם קו לנקוט הלכה כר' נחמיה.

וכתב שם הכס"מ לבאר דתפס הרמב"ם כר' נחמיה משום הגמ' בפ"ק דתמיד כוותיה אתיא דתנן התם (כו ב) שבית המוקד היה מוקף רובדין של אבן ומקשה הגמ' ומי מפלגי אבנים והכתיב והבית בהבנתו אבן שלמה ותיירץ אביי שם דמתקני ומייתו מעיקרא ופירש שם המפרש דקודם שיביאו האבנים בעזרה היו מתקנים אותם ע"י ברזל. הרי מבואר דאוקמיה הש"ס סתמא דמתניתין כר' נחמיה ומשו"ה פסק הרמב"ם אליביה.

וכתב שם המל"מ דלעולם ממתניתין עצמו של רובדים ליכא ראייה דהרי אפשר לאוקמי מתניתין שנעשה ע"י שמיר [ואכן כך פירש הבאר שבע דברי הגמ' ג"כ] ורק בדברי אביי שהעמיד שנעשה מבחוץ ע"י ברזל מבואר כר"נ. ומיניה וביה נמי מוכח דאפשר לאוקמי מתניתין כר' יהודה דהרי הכא ביומא רצה להעמיד סתמא דמדות אליבא דר"י והשתא אי סתמא דמ"ד היינו ר' יהודה היאך יכלכל מתניתין דמדות דתנן התם נמי דבית המוקד היה מוקף רובדין אע"כ דיכול לאוקמי דנעשה ע"י שמיר. ורק מסתמא דגמ' בתמיד מבואר כר"נ. דהרי סתמא דתמיד כר"ש איש המצפה לכן בא לאוקמי שם כהלכה. ולא כר"י. (הערות הגריש"א יומא טז).

-כתב החשוקי חמד (בבא מציעא דף קיג עמוד ב): שאלה. מגיד שיעור חולה, שיכול לומר שיעורו רק כשהוא שוכב במטתו, האם מותר להכניס מטתו לבית הכנסת או לבית המדרש?

תשובה. כתב השו"ע (סימן קנא ס"ד) שלצורך בית הכנסת מותר לישון, וכתב המג"א (סימן קנא סק"ד) אבל לא יכניס מטתו לשם [לבית הכנסת] כדאיתא בתמיד (דף כו ע"ב) עכ"ל. וכתב המחצית השקל, בית המוקד, בנוי חציו במקדש וחציו בחול, ותנן בחציו של חול היה מוקף רובדין של אבן וזקני בית אב שהיו משמרין בבית המקדש היו ישנים על אותן רובדין. ופריך הש"ס ולעיילי מטות? [ר"ל למה היו ישנים על האבנים] ומשני אביי לאו אורח ארעא לעייל מטות לבית המקדש, וס"ל למג"א דקדושת בית הכנסת לא גרע מבית המקדש.

והקשה רע"א שהרי דינו של השו"ע שמוותר לישון הוא מהמרדכי, והביא לזה ראייה מהנאמר בבבא בתרא (דף ג ע"ב) רב אשי חזא בה תיוהא בכנישתא דמתא מחסיא סתריה ועייליה לפורייה להתם ולא אפקיה עד דמתקן ליה שפיר, ולא רצה

לומר כמו שכתבו חלק מהראשונים שהיינו ליד בית המדרש, א"כ אם מותר לישון בתוכו, הרי מותר גם להכניס את המטה, כמו שרב אשי הכניס את מטתו.

ואולי אפשר לתרץ שיטת המגן אברהם שבימי התלמוד היו שני סוגי מטות, כמבואר בבבא מציעא דף קיג ע"ב נותן מטה ומטה, מקשה הגמ' תרתי למה לי? משיבה הגמרא חדא דאכל עליה, וחדא דזג עליה. ואם כן יתכן שסבירא ליה למג"א שרב אשי הכניס את המטה שרגילים לאכול עליה, ובוה אין גנאי שדומה לשלחן, ורב אשי ישן על מטה כזו שנראית כשלחן, ויתכן שה"ה דמותר למגיד שיעור שבשאלתנו להכניס ספה שדומה לספסל העשויה בעיקרה למושב ועליה אפשר לשכב⁶.

ומפתחות העזרה בידם - התוי"ט כ' בידי אותם הכהנים הישנים, והתפארת ישראל כתב: ומפתחות העזרה בידם. נראה לי דרצה לומר ברשותן, שלא היה אדם רשאי לטלן מתחת הטבלא בלי רשותן, [ועי' רמל"מ פ"ח מבחירה סוף ה"ב שנתקשה בזה].

ובאבן האזל (הלכות כלי המקדש פרק ד) כתב: ומפתחות העזרה בידם, הכ"מ ציין מקור הדברים בתוספתא פ"ב דשקלים, והקשה המל"מ דבריש תמיד וריש מדות תנן זקני בית אב ישנים שם ומפתחות העזרה בידם, ומבואר בספ"ק דמדות מקום הנחתן של המפתחות, והמל"מ כתב ע"ז דמכיון שלא היה שום אדם רשאי לפתוח עד שיתכנסו כל השבעה אמרוכלים ויפתחו משום זה נקרא שהוא בידם, והוא דוחק גדול, והביא דכבר הקשה זה הבאר שבע ותי' באופן אחר וגם זה דחוק כמוש"כ המל"מ, ולא ידעתי למה דחקו בזה שהדבר פשוט דכאן שהוא מתוספתא דשקלים הכונה לשער הגדול שהוא שער האיתון או שער נקנור כדאיתא בריש מדות משנה ד' שהוא משמש כניסה לכל ישראל, ומה דתנן בתמיד ובמדות הוא מבית המוקד שהכהנים ישנים, כדתנן שם במשנה ז' ומשם נכנסים הכהנים שהיו ישנים שם לעזרה והוא פשוט.

וזה לשון המשנה למלך (הלכות בית הבחירה פרק ח): תנן בפ"ק דתמיד ובפ"ק דמדות בית המוקד כו' זקני בית אב ישנים שם ומפתחות העזרה בידם ע"כ. והנה לא ידעתי פי' משנה זו דקתני מפתחות העזרה בידם דמשמע דקאי על זקני בית אב ולמעוטי פרחי כהונה דהא בתר הכי קתני פרחי כהונה איש כסתו בארץ והלא המפתחות היו בבית המוקד שהיה שם מקום אמה על אמה וכדאיתא שם בפ"ק דמדות וא"כ למה זה יחסו המפתחות לזקני בית אב יותר משאר הכהנים. וסבור הייתי לומר דמקום זה דאמה על אמה היה ברובדין שהיו ישנים שם זקני בית אב ומשום הכי יחסו המפתחות לזקני בית אב וראיתי למפרש בריש תמיד שכתב ומפתחות העזרה בידם כלומר בידי אותם כהנים לשם היו מונחות כל

⁶ ובס' דף על הדף (בבא בתרא דף ג:) ציין שבמגן אברהם (סי' קנ"א ס"ק ד') כתב דאף דמותר לישן בביהמ"ד לצורך, אבל להכניס מטתו אסור, וראי' לזה מקושיית התוספות כאן.

ועוד ראי' הביא ממסכת תמיד פרק א' בפרחי כהונה שהיו ישנים בביהמ"ק תנן: איש כסתו בארץ. ולא היו ישנים ע"ג מטות, משום דבזיון הוא להכניס מטה לשם.

הפמ"ג (א"א קנ"ב ס"ק ד') כתב דיש לדחות ראי' זו, דהתם פי' הברטנורא הטעם שכיון שהיו שומרי משמרת ביהמ"ק, ישנו כמו שומרי חצירות שמוכנים כל רגע לעמוד, ואינם ישנים במטה.

הגרעק"א בהגהותיו הקשה על המגן אברהם הנ"ל, דהא המקור דמותר לישן בביהמ"ד לצורך הוא מהמרדכי כנ"ל שמביא ראי' מרב אשי בסוגיין, והרי רב אשי עייל פורי', א"כ חזינן מזה שמותר אף להכניס מטתו לצורך ביהמ"ד. וצ"ע.

ואולי יש ליישב דהמג"א ס"ל דמה דהמחבר פסק דמותר לישן בביהמ"ד לצורך, אין זה נגד התוספות, דאפושי פלוגתא לא מפשינן, ותוס' מודים דמותר לישן לצורך, ותוס' הקשו רק ממה שהכניס רב אשי "מטתו" לשם.

מפתחות העזרה ומפרש במסכת מדות היכן היתה הנחתן מקום היה שם אמה על אמה כו' ע"כ. והנה דברים אלו הם צרורים וחתומים והדבר צריך תלמוד. (א"ה עיין מ"ש הרב המחבר בפ"ד מהלכות כלי המקדש דין י"ז):

וכתב המעשי למלך שם: הקשה במשל"מ מ"ש משאר כהנים וכ' לאפוקי פרחי כהונה וק' לי ממס' תענית שפירחי כהונה זורקין בשעת חרבן מפתחות העזרה כלפי מעלה משמע שהי' בידם מפתחת העזרה.

עוד נציין מאנציקלופדיה תלמודית: בבית המוקד היו ישנים על גבי אצטבאות זקני בית אב של כהנים⁸⁷, אלה שיש להם לעבוד עבודה למחר⁸⁸, כדי שיוכלו לסבול טורח העבודה ביום⁸⁹. ומפתחות העזרה בידם⁹⁰, כלומר: ברשותם, שהיו ממונים עליהם⁹¹. פרחי כהונה - והם אותם שכבר הגיעו לכלל עבודה ולא הגיעו לכלל זקנה⁹², והם בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח⁹³ - היו ישנים שם על הארץ⁹⁴, כדי שיהיו מזומנים למחר לעבודה ביום עבודתם⁹⁵, ויש אומרים שפירחי כהונה אלה היו השומרים⁹⁶, כדרך כל שומרי חצרות המלכים שלא ישנו על המיטות⁹⁷. בשחר קודם שיעלה עמוד-השחר*, סמוך לו, בא הממונה של המקדש ודפק והם פותחים לו⁹⁸, נטל את המפתח ופתח את הפשפש⁹⁹, ונכנס מבית המוקד לעזרה¹⁰⁰.

⁸⁷ . תמיד פ"א מ"א; רמב"ם בהב"ח פ"ח ה"ה.

⁸⁸ . המפרש תמיד שם; פי' הרא"ש שם.

⁸⁹ . פי' הראב"ד שם. ועי' לעיל: בנינו, אם היו ישנים על הרובדים או על האצטבאות שלמעלה מהרובדים.

⁹⁰ . תמיד שם; רמב"ם שם.

⁹¹ . באור הגר"א שם, ועי' להלן על מקום הנחת המפתחות. ועי' מל"מ פ"ח סוה"ד.

⁹² . גמ' שם כז א.

⁹³ . פי' הרע"ב שם.

⁹⁴ . תמיד שם.

⁹⁵ . המפרש כז א.

⁹⁶ . הרע"ב שם, ועי' סמ"ג עשין קסה ובאר שבע תמיד ומל"מ פ"ח ה"ו.

⁹⁷ . עי' רמב"ם שם ה"ו ומל"מ שם. ועי' בית המקדש: שמירתו על אופן שינתם.

⁹⁸ . תמיד פ"א מ"ב; רמב"ם פ"ח הי"א.

⁹⁹ . תמיד שם; רמב"ם שם. ועי' לעיל: שעריו.

ובס' דף על הדף תמיד דף כח. כתב במפרש כתב: ולא הי' פותח שערי עזרה עד שיעלה עמוד השחר וכו' ע"כ. הנה במשנה ערכין (י' ע"א) איתא: אין פותחין מעשרים ואחת תקיעות במקדש. ובמתני' סוכה (נג ב) פירוטו וז"ל: בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות במקדש, שלש לפתיחת שערים, ותשע לתמיד של שחר, ותשע לתמיד של בין הערביים ע"כ. ופרש"י ד"ה שלש לפתיחת שערים וז"ל: שערי עזרה ע"כ. ויש מפרשים דהיינו דבלילה היו השערים סגורים (ע' זבחים בתוס' (כ א) ד"ה מיתבי שכתבו וז"ל: שהעזרה היתה ננעלת והם היו באין ממקום שהיו ישנים שם בבית מוקד ע"כ), ובשעה שנפתחו תקעו.

וכתב בספר חדושי בתרא על ערכין (שם אות רז): ויש לעיין מתי פתחו ומתי סגרו השערים, ועי' במדות (פ"א מ"ט) דאיתא ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה ושלשלת, שהמפתחות היו תלויות בה, הגיע זמן הנעילה, הגביה את הטבלא בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהן מבפנים כו' ע"כ, ועי' (פ"א מ"ד): שבעה שערים היו בעזרה כו' ע"כ, א"כ רואים שסגרו את השערים, אבל צ"ע מתי פתחו.

ובמפרש לתמיד (דף כח א) בד"ה נטל את המפתח כתב וז"ל: ולא היה פותח שערי עזרה עד שיעלה עמוד השחר ע"כ, וברמב"ם (פ"ח דבית הבחירה הי"א) כתב וז"ל: בשחר קודם שיעלה עמוד השחר סמוך לו כו' נטל

מקום היה שם - בבית המוקד הגדול¹⁰¹, ויש אומרים בלשכת בית המוקד¹⁰² - אמה על אמה וטבלא של שיש עליו¹⁰³, ולא היתה מחוברת, כדרך כל הבית שהיה מרוצף באבני שיש מחוברות בסיד ובנין, אלא היה תחתיה חלל¹⁰⁴, וטבעת היתה קבועה בה ושלשלת שהמפתחות היו תלויים בה¹⁰⁵. הטבעת היתה קבועה מלמעלה, כדי להגביה בה את הטבלא¹⁰⁶, והשלשלת עם המפתחות למטה, בצד הפנימי של הטבלא¹⁰⁷, ויש מהראשונים שמפרש שהטבעת אף היא היתה מלמטה, בצד הפנימי של הטבלא, ובטבעת היתה תלויה השלשלת של המפתחות¹⁰⁸, ויש שכתב שהטבעת לא היתה קבועה בטבלא כלל אלא ברצפה, ולא היתה עגולה אלא כמין ה, והטבלא היתה כמין כיסוי של תיבה, וכשרוצה לסגרה היה משקיע הטבעת דרך נקב שבטבלא ומהדק הטבלא על הרצפה¹⁰⁹. הגיע זמן הנעילה של שערי העזרה, הגביה - הכהן השוער¹¹⁰ את הטבלא בטבעת¹¹¹, נטל את המפתח מן השרשרת ונעל הכהן מבפנים, גמר לנעול החזיר את המפתח לשרשרת ואת הטבלא למקומה, נתן כסותו עליה וישן עליה¹¹² הכהן מזקני בית אב¹¹³, ויש אומרים הלוי השומר בחלק החול של בית המוקד¹¹⁴.

את המפתח ופתח את השער הקטן כו' ע"כ, אבל לא הזכיר הרמב"ם האי מתני' דמדות פ"א מ"ט (לענין הנעילה).

ויש להוסיף, שגם את פתיחת השערים לא הזכיר הרמב"ם, דהאי פתיחה בסוף הל' בית הבחירה הנ"ל, היה כניסה בשער הקטן שבין בית המוקד ובין העזרה לצורך חיפוש בעזרה לברר שכל הכלים על מקומם (ע' מתני' מדות פ"א מ"ז), אבל לא מדובר בפתיחת כל השערים.

אבל יש לדייק זמן הפתיחה מתוס' הנ"ל זבחים (כ א) וז"ל שכתבו: שהעזרה היתה ננעלת והם היו באין ממקום שהיו ישנים שם בבית המוקד ע"כ, ובתמיד (פ"ה מ"ו) תנן: נטל א' את המגרפה וזורקה כו' וג' דברים היתה משמשת, כהן ששומע את קולה יודע שאחיו הכהנים נכנסין להשתחוות, והיינו ה"ם היו באין" של תוס'. ומתי היה? פירש הרא"ש בתמיד (שם) ד"ה נכנסין להשתחוות וז"ל: אחר הקטרת ע"כ. שמעינן דזמן פתיחת שערי העזרה היה אחר הקטרת ע"כ ודו"ק היטב.

101. מל"מ פ"ח ה"ד; ציור התוי"ט במשניות.

102. המפרש פ"א מ"א.

103. מדות פ"א מ"ט ור"ש שם.

104. פי' הרא"ש שם.

105. מדות שם.

106. רא"ש שם; מפרש תמיד כה כ.

107. רא"ש שם.

108. מאירי מדות שם.

109. פי' הר' שמעיה למידות שי"ל בסו"ס המאירי למידות.

110. ש"ש שם.

111. ולפי' המאירי שהטבעת למטה ר"ל: מן הטבעת, עי"ש במאירי.

112. מדות שם.

113. ראב"ד תמיד פ"א.

114. ר"ש שם. ועי' תוי"ט שתמה עליו, ועי' מל"מ פ"ח ה"ד.

ופרחי כהונה - כתב התפארת ישראל (יכין מסכת תמיד פרק א): ופרחי כהונה. הכהנים שפורחת בהן הנערות עדיין, ורצה לומר שעדיין אינן זקנים, אי נמי להכי נקראים פרחי כהונה, דמדאינן עדיין זקנים, כהנים זריזין הן ונראין בהלוכין ועסקן בעבודתן כפורחים, וכלקמן ריש פ"ב דקאמר והם רצו ובאו⁷.

והרע"ב ביומא (פרק א): בחורים שמתחיל שער זקנם לפרוח קרויין פרחי.

איש כסתו בארץ - כתב הבאר שבע (מסכת תמיד דף כה:): איש כסתו בארץ. נראה לי דלא גרסינן כסתו אלא "כסתו" מלשון כר וכסת. ומכאן מביאין התוספות ראייה בעבודה זרה בפרק השוכר את הפועל (סה, א ד"ה ה"ג ר"ת) דכסת הוא המצע קטן שקורין קישין שנותן האדם תחת ראשו, וכר הוא המצע הגדול שכל גופו של אדם שוכב עליו, והעולם טועה שאומר לקטן כר ולגדול כסת:

ואני שמעתי ולא אבין, מנא להו דהאי איש כסתו בארץ רצה לומר שהיו נותנין איש כסתו בארץ תחת ראשו למראשותיו, דילמא פירושו שהיו שוטחין איש כסתו בארץ תחת כל גופו ושכב עליו, וכן משמע קצת לקמן בגמרא. ומה שכתבו שהעולם טועה שאומר לקטן כר כו', נראה לי שהעולם סומכין על הרמב"ם ז"ל שפירש כן בהדיא בסוף פרק במה טומנין (שבת פ"ד מ"ב) במשנה ונותן לתחת הכר או תחת הכסת, ונגרר אחריו רבינו עובדיה מברטנורה ז"ל שם בפירוש המשנה (ד"ה תחת הכר) ובפרק י"ו (משנה ד') ובפרק עשרים דכלים (משנה א'). ומיהו בעל הערוך (ערך כר א) פירש כדברי התוספות, והביא ראייה מפרק השולח (גיטין מז, א) אמרה ליה ברתייה לריש לקיש לא בעי מידי למזגא אמר לה בתי כרסי כרי. וגם התוספות (בע"ז שם) הביאו ראייה זו, והביאו עוד ראיות אחרות מהא דתנן בפרק כ"ח מכלים (מ"ה) כר שעשאו סדין וכסת עשאו מטפחת, אלמא דכר גדול מכסת (וכ"כ תוס' ב"מ עט, ב ד"ה כסתו), ומהא דגרסינן בפרק בתרא דעירובין (ק, ב) ונעשית כר לבעלה. ורבינו עובדיה מברטנורה ז"ל גופיה בפ"י דמסכת מקואות (מ"ב, ע"ש תוס' יום טוב) פירש כדברי התוספות והערוך.

כתב הרש"ש (תמיד דף כו.): ופרחי כהונה איש כסתו בארץ. הרע"ב פ"י דהן היו השומרים. אבל פשטא דמתניתין משמע דזקני ופרחי הן היו מעובדי עבודה ומחלק במקום שינתם. הזקנים היו ישנים על האיציטאות. ופרחי על הארץ. והשומרים היו הרובים שלא הגיעו עדיין לעבודה וכמו שפ"י המפרש הטעם. ועמל"מ בסוף הלכות בה"ב⁸.

משנה ט

ומקום היה שם אמה על אמה - ובגמ' בסוטה טו. איתא שהיה זה לימין הנכנס וכן מבואר ברמב"ם בסוטה פ"ג ה"י. ועיין בבאר שבע משה"ק ע"כ, וכן בחי' הגרי"ז ובס' יד המלך.

במלאכת שלמה כתב: ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש טבעת היתה קבועה בה. נלע"ד שזה המקום היו שמורים בתוכו שלשלת המפתחות ומכוסה המקום בטבלא של שיש כדי שלא יהא קל לשום אחד מן השומרים ליטול המפתחות אח"כ מצאתי שכן משמע ג"כ שפ"י המפרש שבדפוס ברפ"ק דמסכת תמיד, ובשלשה מקומות שנינו שהיתה טבלא של שיש על מקום אמה על אמה חד הכא בבית המוקד לצורך המפתחות וחד לקמן בפ"ג בעזרה בצד קרן מערבית

⁷ ועי' ר"י פרלא לרס"ג פתיחה לח"ג אות כג שמצדד בד' רס"ג שהם קטנים ממש, ונדחק בפ"י הגמ' תמיד שם, עי"ש. וע"ע אריכות רבה בשיעור גילם של הפרחי כהונה במאמרו של הרב שמואל הכהן בקובץ המעין מד, תשס"ד ב, 36 - 23.

⁸ ומשיטת המפרש בתמיד כה: נראה, שהם לא היו בכלל השומרים, אלא מעובדי העבודה היו. אבל ברמב"ם שם מבואר, דאף הם היו מהשומרים. והראב"ד פירש, שבבית המוקד היו שומרים פרחי כהונה, ולא הרובים. שמשום שקדושתו חמורה יותר מבית אבטינס ובית הניצוץ, שהרי מקצתו בנוי בקודש, ולכן צריך שישמרוהו כהנים שהגיעו לכלל עבודה. שהם יותר בני דעת. ובליקוטי הלכות כתב, דהרובין ופרחי כהונה היינו הך הם. אלא שפרחי כהונה קרי לאלו שהיו מוכנים לעבוד למחר. ולפיכך מקומם היה בבית המוקד, יחד עם זקני אותו בית אב. והיו מתחלקים ביניהם בשמירה. שבזמן שחלקם ישנים שומרים האחרים. וה"רובין" הם פרחי כהונה של אותו משמר, אלא שלא היה זמן עבודתן למחר. והם היו שומרים בבית אבטינס ובבית המוקד. וכן משמע מסתימת דברי הרמב"ם שם.

דרומית של מזבח ולגבי שיתין וחד בהיכל ליטול עפר מתחת אותה טבלא לצורך סוטה כדכתיב ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים.

כתב בחידושי הגרי"ז (סוטה דף טו:): מתני' ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה כשהוא מוגביה וכו'. הנה בפשוטו נראה דלא היה בזה חיסרון ברצפה משום דכך היה צריך להיות, אבל לפי המפורש בחידושי הגר"ח (בהל' בית הבחירה) דהא דנעקרה אבן פסול (זבחים כד א) אין זה משום קלקול ברצפה אלא משום דלא חיילא קדושת מקדש רק במחובר לארץ ומשום דקדושת מקדש היא קדושת מקום וכדכתי' המקום אשר יבחר, שאינו רק בארץ ולא במטולטל ומשו"ה פסול בנעקרה האבן משום שאין כאן קדושת מקום, א"כ ה"נ חסרה הקדושה מאחר דהוא תלוש ואין על מקום זה קדושת מקדש, ודוחק לומר דמקום זה לא היה קדוש בקדושת מקדש, וגם קשה לחלק ולומר דדוקא בעזרה אמרינן נעקרה האבן פסול אבל לא בהיכל, ובפרט דגם אצל המזבח היה ג"כ אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה שבו יורדין לשית ומנקין אותו כדאיתא במדות פ"ג מ"ג, וזה הלא היה בעזרה, וצ"ע. [ועכצ"ל דמיירי שהטבלא היתה מחוברת, ורק כשלקח עפר היה עוקרה מחיבורה, מרש"ת].⁹

ונציין נמי מהאנציקלופדיה תלמודית: מקום היה שם - בבית המוקד הגדול¹⁰¹, ויש אומרים בלשכת בית המוקד¹⁰² - אמה על אמה וטבלא של שיש עלי¹⁰³, ולא היתה מחוברת, כדרך כל הבית שהיה מרוצף באבני שיש מחוברות בסיד ובנין, אלא היה תחתיה חלל¹⁰⁴, וטבעת היתה קבועה בה ושלשלת שהמפתחות היו תלויים בה¹⁰⁵. הטבעת היתה קבועה מלמעלה, כדי להגביה בה את הטבלא¹⁰⁶, והשלשלת עם המפתחות למטה, בצד הפנימי של הטבלא¹⁰⁷, ויש מהראשונים שמפרש שהטבעת אף היא היתה מלמטה, בצד הפנימי של הטבלא, ובטבעת היתה תלויה השלשלת של המפתחות¹⁰⁸, ויש שכתב שהטבעת לא היתה קבועה בטבלא כלל אלא ברצפה, ולא היתה עגולה אלא כמין ה, והטבלא היתה כמין כיסוי של תיבה, וכשרוצה לסגרה היה משקיע הטבעת דרך נקב שבטבלא ומהדק הטבלא על הרצפה¹⁰⁹. הגיע זמן הנעילה של שערי העזרה, הגביה - הכהן השוער¹¹⁰ את הטבלא בטבעת¹¹¹, נטל את המפתח מן השרשרת ונעל הכהן

⁹ ובהערות הגרי"ש אלישיב (סוטה דף טו:): מתני' ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה. כתב הרמב"ם (פ"ה מביאת מקדש הי"ט) נתנדדה אבן מאבני העזרה לא יעמוד עליה בשעת עבודה עד שתחובר לארץ. ונראה דדברי המשנה אינם סותרים את דברי הרמב"ם, דאע"ג דמבואר במשנתנו דהיה חלק מרצפת העזרה שלא היה מחובר, נראה דכוונת הרמב"ם אינה שצריך שיהא מחובר בטיט, אלא כוונתו דצריך שהרצפה לא תתנדנד והיינו שתהא קבועה ועומדת, וא"כ הכא שזה קבוע במקומו ומותאם למקום שבו הוא קיים א"כ לא איכפ"ל דאינו מחובר כיון שכבר אינו מתנדנד, ואין כוונת הרמב"ם למחובר בטיט.

¹⁰¹ . מל"מ פ"ח ה"ד; ציור התוי"ט במשניות.

¹⁰² . המפרש פ"א מ"א.

¹⁰³ . מדות פ"א מ"ט ור"ש שם.

¹⁰⁴ . פי' הרא"ש שם.

¹⁰⁵ . מדות שם.

¹⁰⁶ . רא"ש שם; מפרש תמיד כה כ.

¹⁰⁷ . רא"ש שם.

¹⁰⁸ . מאירי מדות שם.

¹⁰⁹ . פי' הר' שמעיה למידות שי"ל בסו"ס המאירי למידות.

¹¹⁰ "ש שם.

¹¹¹ ולפי' המאירי שהטבעת למטה ר"ל: מן הטבעת, עי"ש במאירי.

מבפנים, גמר לנעול החזיר את המפתח לשרשרת ואת הטבלא למקומה, נתן כסותו עליה וישן עליה¹¹² הכהן מזקני בית אב¹¹³, ויש אומרים הלוי השומר בחלק החול של בית המוקד¹¹⁴.

ובן לוי ישן לו מבחוץ - הרע"ב גרים וכן לוי יושב לו מבחוץ, וכן המל"מ בפ"ח מבית הבחירה ה"ד. ועיין מש"כ ע"ד המל"מ בס' בית אל.

ובס' דף על דף ציין שבחידושי מהרי"ח על המשניות הקשה, וכי משוא פנים יש בדבר, ומאי שנא הכהנים מהלויים ע"ש.

וכתב חכ"א בקובץ קול מזהיכל (קובץ ב' ע' שעה) ליישב עפ"י מה שהקדים לחדש, עפ"י הספרי זוטא (פר' קרח) דיש ב' דיני שמירה. שמירה מדין כבוד ושמירה בכדי שלא יבא זר. והשמירה שלא יבא זר הטילה התורה בפועל על הלויים, וזהו חלק מעבודתם. אבל השמירה מדין כבוד המקדש אינה עבודה, ונעשית בפחותים מגיל י"ג, ובזה עיקר השמירה היא בכהנים, והלויים טפלים הם להם.

ולפי"ז ביאר עוד, דהנה הרמב"ם (פ"ח מהל' בית הבחירה) כותב וז"ל לא היו הכהנים השומרים ישנים בבגדי כהונה אלא מקפלים אותם ומניחים אותם כנגד ראשיהן ולובשין בגדי עצמן. וישנים על הארץ כדרך כל שומרי חצרות המלכים לא שישנו על המיטות עכ"ל. ומבואר מדברי הר"מ דא"צ להיות ערים בזמן השמירה, ומתקיימת מצות השמירה גם בשעה שישנים.

וצ"ע דבהלכה י' כתב הרמב"ם: "ומעמידים ממונה אחד על כל המשמרות השומרים ואיש הר הבית היה נקרא, והיה מחזר על כל משמר ומשמר כל הלילה ואבוקות דולקות לפניו, וכל משמר שאינו עומד וא"ל איש הר הבית שלו' עליך ניכר שהוא ישן - חובטו במקלו. ורשות היה לו לשרוף את כסותו, עד שהיו אומרים בירושלים מה קול בעזרה קול בן לוי לוקה ובגדיו נשרפין שישן לו על משמרו".

ומבואר דהשמירה צריכה להיות כשהם ערים ואסור להם לישון. ועיין במשל"מ שכבר העיר בזה, והביא מפסקי תוס' דאין צריכים כולם להיות ערים, אלא חלקם היו שומרים וחלקם ישנים, ואיש הר הבית הלך רק את אלו שהיו צריכים להיות ערים.

אמנם יעוין בתוי"ט [פ"ה משקלים מ"א] על המשנה "בן בבי על הפקיע", דהר"ב כתב שם שהיה ממונה להלקות הכהנים והלויים שנמצאו ישנים על משמרותיהם, וכתב ע"ז התוי"ט וז"ל: "ומש"כ הר"ב להלקות הכהנים והלויים, לא דק, דלא מצינו אלא גבי לויים בפ"ק דמדות מ"ב". וצ"ב דהדברים וכנ"ל, דמאי שנא הכהנים מהלויים.

אך לפי מה שהתבאר לעיל א"ש, דהשמירה שלא יבא זר מוטלת רק על הלויים ולכן הם היו צריכים להיות ערים, משא"כ השמירה משום כבוד, אפשר לקיים גם בישנים, וזה היה מוטל על הכהנים, ודו"ק היטב ע"כ. ועיין מה שכתבנו לעיל ל"ד ע"א (ד"ה איש הר הבית).

נתן כסותו עליה וישן - כתב התוספות יום טוב (מסכת מידות פרק א): נתן - בן לוי כסותו עליה חזר וישן לו. כך לשון הרר"ש ואין אלו בעיני אלא דברי תימה שהרי אין בן לוי ישן אלא מבחוץ וגם הוא בעצמו הרי פי' לעיל בסמוך הגביה כו' הכהן השוער ולמה א"כ לא יהיה הכהן ההוא הגומר לכל הצריך ומסתעף מהנעילה וגם כפי הנראה לא היה יכול בן לוי ליכנס מכיון שנגמר נעילת השערים וגם לא היה עוד בן לוי מבפנים לסיבה זו בעצמה אא"כ שנאמר שהיה להם מקום ליכנס לשם מפני הצורך וכל זה דוחק. וכדברי נבואה וללא צורך].

ובראב"ד בתמיד פ"א מבואר שהכהן מזקני בית אב הוא ישן עליה.

¹¹². מדות שם.

¹¹³. ראב"ד תמיד פ"א.

¹¹⁴. ר"ש שם. ועי' תוי"ט שתמה עליו, ועי' מל"מ פ"ח ה"ד.

אירע קרי באחד מהם - כתב המלאכת שלמה (מסכת תמיד פרק א): נראה דאכולהו קאי בין לאותם ששומרים בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובין לאותם ששומרים בבית המוקד, ואיתא בתוס' ר"פ כל הפסולין.

נציין כאן מתוך האנציקלופדיה תלמודית: היורד לבית הטבילה היה הולך במסבה ההולכת [עמוד קפו טור 2] תחת הבירה ונרות דולקים מכאן ומכאן עד שהוא מגיע לבית הטבילה.² מסבה זו היא מחילה³, היינו שביל שתחת הקרקע⁴, והיתה הולכת בסיבוב והיקף, מעלות ומורדות, מתחת לארץ⁵, ויש שכתבו שהמסבה היא עמוד של בנין שעולים ויורדים בו על ידי גלגול⁶, ומסבה זו היתה במחילה שתחת הקרקע⁷. הבירה שתחתיה הלכה המסבה, יש סוברים שכל המקדש נקרא כך, ומחילה הלכה תחת בית המקדש, ראשה אחד פתוח ללשכת בית המוקד של מקום חול שבה⁸, וראשה אחד פתוח חוץ לעזרה אל מקום הטבילה, והטמא שיורד למבול מותר לילך שם, שהמחילות לא נתקדשו⁹, ואפילו להסוברים מחילות שתחת ההיכל נתקדשו¹⁰, הרי זה דוקא כשפתוחות לקודש ולא בפתוחות להר הבית, ויש סוברים שבירה נקראת מקום מיוחד בהר הבית¹¹, והמחילה נמשכת תחת אותו מקום¹². יש סוברים שר' אליעזר בן יעקב חולק וסובר שהמסבה לבית הטבילה לא היתה הולכת כלל תחת הבירה, שטמא אסור לילך שם, אלא הטמא היה הולך לבית הטבילה במסבה שתחת החיל*¹³. בית הטבילה עצמו היה אף הוא בתוך המחילה¹⁴, ויש שנראה מדבריו שבית הטבילה היה מחוץ למחילה¹⁵.

יוצא והולך בטדי - בטעם שנקרא כן עיין בציונים שבסוף משנה ג.

פרק ב

משנה א

² . תמיד פ"א מ"א ומדות פ"א מ"ט; רמב"ם שם הי"א.

³ . פהמ"ש להרמב"ם תמיד שם; הראב"ד שם; הרע"ב שם.

⁴ . פהמ"ש שם, וברא"ש מדות שם: בנין תחת הקרקע.

⁵ . ראב"ד תמיד שם.

⁶ . המפרש תמיד שם, ועי' רש"י יומא יט א ד"ה מסבה.

⁷ . המפרש שם.

⁸ . ע"ע בית המוקד.

⁹ . ע"ע מחילות.

¹¹ ע"ע בית הדשן: בהר הבית, מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש מהי בירה.

¹² . המפרש לתמיד שם, שתלה במחלוקת ר"י ור"ל בריש יומא מהי בירה. וברמב"ם בהב"ח שם: במסבה ההולכת תחת המקדש כולו, וע"ע בית הדשן, שם, מהרמב"ם במעשה הקרבנות פ"ז ה"ד שמקום בהר הבית הוא.

¹³ . פי הגר"א מדות פ"א מ"ט בדברי ראב"י שם, ועי' להלן שלכל המפרשים דברי ראב"י הם על החזרה אחר שטבל.

¹⁴ . ראב"ד תמיד שם, ועי' ראב"ד שם בסוף המשנה שבית הטבילה היה תחת ההיכל, ול"נ כן מדבריו קודם, אלא שההליכה היתה תחת הבירה אבל הטבילה לא היתה שם, עי"ש.

¹⁵ . עי' המפרש שם.

הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה - כתב הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ה, א): הר הבית והוא הר המוריה היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה והיה מוקף חומה, וכיפין על גבי כיפין היו בנויות מתחתיו, מפני אהל הטומאה, וכולו היה מקורה סטיו לפנים מסטיו¹⁰.

ע"י בס' מעשי למלך מש"כ בזה. וכן בס' עזרת כהנים עמ"ס מדות. וכן בשו"ת משנה הלכות (חלק יט סימן שמה). ובשו"צ צ"ץ אליעזר ח"י סי' א וסי' ז.

כתב בס' הון עשיר (מסכת מידות פרק ב): רובו מן הדרום שני לו מן המזרח. ממדרגה למדרגה קחשיב¹¹.

רוב תשמישו - כתב התפארת ישראל: רוב תשמישו. להשתמש שם מה שצריך לעבודת המקדש, ולדעת השלטי גבורים [פ"ב] היה הרווח בצד דרום רס"ה אמות, והרווח מצד צפון ק' אמה, והרווח מצד מזרח ר"נ אמה, והרווח מצד מערב ס"ג אמות, ובכל הרווח ההוא בנויים לשכות, שלשכות הנזכרות במכילתן לא הספיקו לכל תשמישי המקדש, ובאותן הרווחים היה דירת כל הט"ו ממונים של הר הבית, ואפשר שגם הכהן גדול דר שם, [ע"י תמיד פ"ז סי' ו'], ובשלטי גבורים [סוף פכ"ה] מונה מ"ה לשכות שנוכרו בקרא ובש"ס, המעט מהם היו תוך היקף העזרה, והשאר היו בהר הבית רובם בדרום, ועשו כל לשכה במקום הנאות לתשמישה, רק בחרו רוב התשמישים בדרום, משום דירושלים בדרום בית המקדש היה, והיה רוב כניסת העם משם, ונראה לי דלהכי היה שם רוב אצטבאות המכוסות שישבו שם העם בעת הגשם [כרש"י פסחים די"ג ב] [וכל הר הבית מקורה, וכן אמרי' בירושלמי [פ"ג דתענית ד"ט ב] הדא דתימא הר הבית מקורה

¹⁰ והקריית ספר שם כתב: הר הבית והוא הר המוריה היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה כדכתיב ביחזקאל מדד רוח הקדים חמש מאות קנים בקנה המדה סביב וכן צפון ודרום ומערב וכתיב לארבע רוחות מדדו חומה לי סביב סביב אורך חמש מאות ורוחב חמש מאות להבדיל בין הקדש לחול הרי שהיה מוקף הכל והיה קדש לגבי ירושלם שאין זבין וזבות נדות [ויולדות] נכנסות לשם שכל הר הבית מקודש כדכתיב בהר ה' יראה דמשמע דכל ההר הוא מקודש לה' כמחנה שכינה ולויה ונראה דקדושת הר הבית שוי לה אברהם אבי שקראה הר וקדושת העזרה יצחק אבינו שקראה שדה דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה והעזרה היא כשדה שאינה מכוסה וקדושת הבית עצמו יעקב אבינו שקראו בית דכתיב אין זה כי אם בית אלהים וכל הר הבית הזה כפין על גבי כפין בנוי מתחתיו מפני אהל הטומאה ולפנים מן החיל העזרה שהיתה קפ"ז על קל"ה רחוקה מדרום הר הבית יתר מכל הרוחות וקרובה מן המערב ולא הוצרכו אלא לשיעור זה במקום זה ולכך לא קדשו יותר בשיירי מנחה וכל מה שבתוך ארך ורחב זה הוי מחנה שכינה וכל בנייני ההיכל כולו מאה אמה על מאה אמה הוי תוך אורך ורוחב העזרה שהיא קפ"ז על קל"ה כדאמרין.

¹¹ ביאור דבריו עפמש"כ התפארת ישראל (יכין מסכת מידות פרק ב): שני לו מן המזרח. ששם היה המרחק מרובה טפי מהמרחק שבצפון. שלישי וכו' הצפון. מרובה ממרחק שבמערב.

היה¹², ונראה לי שהי' ארובות בקרוי כדי להביא אור תחת הקרוי, ולא ימששו שם בחושך¹³] ובכל הר הבית סביב ישבו עם פסחיהם עד הערב, בערב פסח שחל בשבת, שלא היו רשאים להוציאו לחוץ לחומה עד מוצאי שבת [כפסחים ס"ד ב]¹⁴.

¹² כן מוכיח הירושלמי מהאי דאיתא התם שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים וכו'. ומוכח לה שהי' מקורה. וכן התוס' יום טוב בתענית מביא מהירושלמי שהוכיח מכאן דהר הבית היה מקורה (וע"ע רש"י סוכה מ"ב ע"ב ד"ה ע"ג האיציטבא, וז"ל רחבה של הר הבית היתה מוקפת איציטבאות לישב שם, ומסוככת למעלה מפני הגשמים עכ"ל א) וכתב בבתי כהונה (ח"א סי' יז) דאין כוונת התוי"ט דכל הר הבית היה מקורה, דבמס' מדות (פ"ג מ"ג) נקט התוי"ט בפשיטות שלא היה מכוסה רק על גבי האציטבאות שהיו סביב הר הבית. [מיהו ברמב"ם פ"ב דבית הבחירה כתב דכל הר הבית היה מקורה]. עוד הקשה הבתי כהונה (שם, ומובא בפתח עינים) האיך נכנסו להר הבית מפני הגשמים, הא אפי' לענין ביהכנ"ס איתא במגילה (כ"ח ב) דאין נכנסין בו מפני הגשמים, וקדושת ביהכנ"ס פחותה מקדושת הר הבית. ואולי התנו לכתחילה שיהיו רשאין להתעכב בהר הבית שלא לצורך עבודה, וכמו דמצינו בע"פ שחל בשבת, שהכת הראשונה המתינו בהר הבית.

ומהירושלמי מבואר שהלכו להר הבית מחמת הקרוי, וצע"ק דאטו לא היה להם מקומות מקורים בתוך העיר, ולולי דברי הירושלמי היה אפ"ל שעלו להר הבית מפני שהיה גבוה מכל העיר, ולא היה מוצף מפני הגשמים. (קובץ קול התורה קובץ מ"ו ע' סב).

עוד ראה בס' דף על הדף (מידות דף לד): כתב: התוס' יום טוב (מדות פ"ב משנה א') כתב דשגגה יצאה מפני השליט - בעל השלטי גיבורים (פרק ב') שכתב שאמצע הר הבית לא הי' מסוכך מפני המזבח שהי' גלוי לשמים, ומשמע מזה שכל שאר הר הבית - הי' מקורה, והא ליתא, שרק על גבי האציטבאות שהיו מסביב להר הבית הי' מכוסה כדאיתא בפסחים (י"ג ע"ב), אבל שאר הר הבית לא הי' מכוסה עכ"ל התוס' יום טוב.

אולם בס' חזון נחום (מדות שם) הביא דברי הרמב"ם הל' בית הבחירה (פ"ה ה"א) שכתב: הר הבית הוא הר המורי, הי' חמש מאות אמה על חמש מאות אמה כו', וכולו הי' מקורה סטיו לפנים מסטיו עכ"ל. מבואר מדבריו כדעת השלט"ג שכל הר הבית הי' מקורה.

ובס' מרכבת המשנה (מהדו"ת על הרמב"ם שם) נקט גם כן ללמוד מדברי הרמב"ם דכל הר הבית הי' מקורה (וכן נקט היעב"ץ בס' לחם שמים בסוף הקונטרס לבנין בית הבחירה), והביא כן מירושלמי תענית (פ"ג ה"ט): עד שעלו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים, הדא אמרה הר הבית מקורה היה. וכתב דכל שכן שהעזרה היתה מקורה מפני כבוד הבית, חוץ ממקום המזבח שהי' מגולה להעלות עשן.

וכתב עוד המרכבת משנה, דאף דבמשכן לא מצאנו שה"חצר" הי' מקורה, יש לומר דכמו שהר הבית הי' מקורה, גם חצר המשכן באמת הי' מקורה, אלא שעל המשכן עצמו הי' דין במה לכסותו - ביריעות צמר ועורות עזים ותחש וכו', אבל החצר שגם כן הי' מסוכך, יכלו לסכך בכל דבר שרצו.

ויש להביא עוד ראי' לזה שהר הבית הי' מקורה, מהא דתנן ביומא (כ"ח ע"א): א"ל הממונה צאו וראו אם הגיע זמן שחיטה, אם הגיעה הרואה אומר ברקאי. וקשה למה הוצרכו לצאת ולראות (ופירש"י שעלו על החומה או על הגג), למה לא יכלו לראות ממקום שעמדו שם בהר הבית, ואין לומר משום שהיו צריכין "לראות עד חברון", דהא רק מתיא בן שמואל סובר כן, ות"ק הרי חולק עליו, וא"כ מהר הבית שהי' גבוה בעצמו יכלו לראות את הזריחה.

אלא ע"כ שהר הבית מקורה היה, והיו צריכין לצאת על הגג או החומה כדי לראות אם עלתה עמוד השחר.

דעה שלישית מצאנו באבן האזל (הל' בית הבחירה פ"א הי"ג) שהר הבית היתה מקורה, אבל העזרות היו פתוחות לשמים, דומיא דחצר המשכן. וע"ע תפא"י בועז מדות (פ"ב אות א') ובקרית ספר (פ"ה מהל' ביה"ח) ומהר"ם קאזיס (מדות פ"ב).

ויהי' בזה נפק"מ לדינא בזמנינו, לפמש"כ הראב"ד (תמיד ל' ע"ב) שגגין ועליות לא נתקדשו - היינו רק גגין ועליות שהיו בזמן שבנו ביהמ"ק, שאז לא קדשו מה שעליהן, אבל אם הי' מקום פתוח בשעת בנין הבית, שאז נתקדש כל האויר עד למעלה, אפילו אם אח"כ בנו בנין, נשאר הגג בקדושתה. ולפ"ז יש לומר גם להיפוך, שמקום שהי' מקורה, אף שאח"כ הוסר הגג, מ"מ האויר שמעליה שוב לא חל עלי' קדושה.

ובבועז כתב: אמנם מ"ש הרמב"ם [רפ"ה מבחירה] הר הבית ת"ק על ת"ק אמה וכו' וכולו היה מקורה וכו'. לכאורה משמע מדברי רבינו שכל הת"ק על ת"ק אמה מקורה היה, נמצא שכל העזרות של נשים וישראל וכהנים היה מקורין. וכן הבין הש"ג [פ"ב], ולכן הוסיף החכם ההוא על דברי הרמב"ם וכתב חוץ ממזבח הנחושת שעמד תחת לב השמים, [כאבות פ"ה מ"ה]. עכ"ל. ולפענ"ד אף על גב דשבחי רתוי"ט לחכם ההוא, וכן נראה מספרו, שיד כל בו, אפ"ה בכאן במח"כ שגה ברואה, דמלבד דמירושלמי הנ"ל שהבאנו לא מוכח רק שהר הבית היה מקורה. ג"כ ק' תו דהרי אפי' הדי לשכות שבעזרת נשים לא היו מקורות [כמדות פ"ב מ"ה] וכ"ש העזרה שחוצה לה. ותו דאי נימא שגם העזרה הפנימית ששם המזבח בנוי, גם היא היתה מקורה, א"כ למה הוצרכו אכסדראות תחת הקרוי בגובה כותלי העזרה סביב [כתמיד פ"א מ"ג]. וכן משמע מרש"י [פסחים י"ג ב, ותענית, וסוכה מ"ב ב'] דרק הר הבית שמחוץ לחומה הפנימית מקורה היה.

וממילא יוצא לפ"ז - שלהסוברים שכל הר הבית והעזרה הי' מקורה, גם עכשיו שבעוונותינו ביהמ"ק חרב ושומם, אין קדושה באויר שמעל הר הבית, ומותר לטמא לעבור (ולטוס) שם דרך האויר. (פאר הלבנון להגרש"ב ליברמן ז"ל מלונדון - צפת חלק ב' סימן א').

עוד ראה בחשוקי חמד (שבועות דף טז): נהגו כל קהילות ישראל שכל המתפללים עולים לתורה בשמחת תורה, ולכן כדי לא לעכב את הציבור זמן רב, עושים כמה בתים, ונסתפקו האם אפשר לעשות מנין לקריאה בחצר בית הכנסת, או שמא אין לקרות בחצר שאינה מקורה?

תשובה. מרן בעל הדובב מישרים אמר שכיון שהחצר נקי, פשוט שמותר לקרות בו, אך כיון שרב אחד פקפק בדבר, אמרתי להביא ראיה שכן מפורש בגמרא ביומא (דף סט ע"ב) ובסוטה (דף מא ע"א) שלרבי אליעזר בן יעקב היה המלך קורא את משנה התורה בהר הבית, שנאמר 'וקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים'. אלמא דמותר לקרות בחצר שאינה מקורה, דהא הר הבית לא היה מקורה.

והנה בקובץ דרך כוכב מיעקב (קובץ ה עמוד יא) העיר על דבריו, דמבואר ברמב"ם (פ"ה מהלכות בית הבחירה ה"א) שהר הבית מקורה היה, ותירץ שהתוי"ט במדות (פ"ב מ"א) כתב שרק האצטבאות מן הצדדים היו מקורות ולא באמצע, וכן מבואר בערוך (ערך הר) שהר הבית מסובב חומה בלא קורות.

¹³ כתב בס' עלי תמר (תענית פרק ג): הדא אמרה הר הבית מקורה היה. משמע שכל שטח הר הבית היה מקורה, וכתב בתפא"י רפ"ב דמדות, צ"ל שהיו ארובות בקרוי כדי להביא אור תחת הארובות, ולא ימששו שם בחושך עכ"ל. אולם עדיין לא הונח לנו, שאינו במשמע שהר הבית היה מואר אור כהה. ואכן רש"י בסוכה מ"ב, כתב, רחבה של הר הבית היתה מוקפת אצטבאות לישיב שם ומסוככת למעלה מפני הגשמים, א"כ רק מקום האצטבאות סביב היו מקורות. וכן כתב רש"י בפסחים י"ג, גב האצטבא, גג היה בנוי למעלה מפני הגשמים. וכן כתב התוס' יום טוב במדות שם עיין שם. ולשון הרמב"ם רפ"ה מהלכות בית הבחירה, הר הבית ת"ק אמה על ת"ק אמה והיה מוקף חומה, וכולו היה מקורה סטיו לפני מסטיו. וכבר כתב התפא"י שם, שלא יתכן שהת"ק אמה כולם היו מקורות, שכן העזרות היו פתוחות. אלא שר"ל שהר הבית היה מקורה כולו. אבל הלשון מוקשה לפירושו. ולפענ"ד, שדעת הרמב"ם כדעת רש"י ורצונו לומר, וכולו היה מקורה סטיו לפני מסטיו, כלומר האצטבאות סביב היו מקורות, אבל לא הר הבית כולו. ואכן גם בירושלמי יתכן לפרש הר הבית מקורה היה, כלומר מקום האצטבאות סטיו לפני מסטיו, אבל לא הר הבית כולו. ואכן גם המל"מ שם שמעתיק הירושלמי ציין לעיין בתוס' יום טוב מדות פ"ב, משמע שכוונתו לומר שהפרוש בירושלמי הוא כדעת התוס' יום טוב שרק האצטבאות היו מקורות. והנה יש להעיר על גירסת רש"י בר"ה ל"א, עשר גלויות גלתה סנהדרין מלשכת הגזית לחנות וכו', ופירש רש"י חנויות עשו להם בהר הבית וישבו שם. א"כ היה לעם להכנס בחנויות אלו מפני הגשמים נוסף על מקום קירוי האצטבאות. אכן גירסת הגמרא לפנינו, וכ"ה גם גירסת הגמרא ורש"י סנהדרין מ"א, וע"ז ח', בחנות, כמ"ש בד"ס. ופירש בחנות, מקום בהר הבית וחנויות שמה. ואולי היו החנויות כלולות בשטח המקורה של האצטבאות. ועיין בפסחים פ"ז הי"ב.

¹⁴ וכתב בס' מעשי למלך הלכות בית הבחירה פרק ה: הנה במשל"מ הביא דברי ירושלמי פ"ג בתענית דהר הבית הי' מקורה הדא אמרה הר הבית מקורה הי' ותני כן סטיו לפני מסטיו הי' אולם מדברי התוי"ט פ' הנ"ל ה"ב נראה דס"ל דהר הבית לא הי' מקורה לגמרי רק על האצטבאות אולם נראה דכונת ירושלמי דהי מקורה לגמרי דבזה ניחא הא דטילטלו פסחיהן להר הבית שעמד עליו בתוי"ט עצמו בפ"ב דמידות הא הוה כרמלית להנ"ל ניחא דהי מקורה אולם תמוהא לי איך אפשר לומר דהי מקורה הא איתא בפסחים דף כ"ו דריב"ז הי' יושב ודורש בצילו של היכל ואי הוה הר הבית מקרה לא הי' צריך לישיב בצילו של היכל:

וראה נמי במלאכת שלמה שכתב: הר הבית וכו'. ביד רפ"ה דהלכות בית הבחירה וסימן ו', וכתב שם דכל הר הבית היה מקורה ואינו מבואר לע"ד מהיכן הוציא שכולו מקורה דבפסחים פ"ק ובפ' לולב וערבה לא נתבאר אלא שהר הבית סטיו לפני מסטיו כמו שכתבתי שם, ופירש הר"ר שמעיה ז"ל הר הבית הר המזורה שעליו הבית בנוי וכן פי' בערוך בערך הר.

וכן באגרות משה (או"ח ח"א סי' קלז) דמה שכתב הרמב"ם בריש פרק ה' מהלכות בית הבחירה על הר הבית וכולו היה מקורה סטיו לפני מסטיו, אין כוונתו דכל הר הבית היה מקורה, אלא כל מה שהיה מקורה היה סטיו לפני מסטיו, אבל ודאי דלא כל הר הבית היה מקורה, והראיה מגמרא דידן דאי' על גג האיציטבא, ואם נאמר דכל הר הבית היה מקורה לא שייך לקרוא הגג על שם האיציטבא, אלא ודאי שלא כולו היה מקורה. וע"ע אריכות בזה בשו"ת קול מבשר (חלק ב סימן לט).

עוד נציין כאן מהאנציקלופדיה תלמודית:

הר הבית מקורה היה¹⁵³ כולו¹⁵⁴, ויש שכתב שלא היה מסוכך אלא על גבי האיציטבאות, מן הצדדים, ולא באמצע¹⁵⁵, וכן נראה מדברי ראשונים שכתבו שהר הבית היה מסובב חומה בלא קורות¹⁵⁶.

רובו של הר הבית מן הדרום, שני לו מן המזרח, שלישי לו מן הצפון, מיעוטו מן המערב¹²⁴, שהעזרה לא היתה מכוונת באמצע הר הבית, אלא רחוקה מדרום הר הבית יתר מכל הרחות, וקרובה למערב יתר מכל הרחות, ובינה ובין הצפון יתר ממה שבינה ובין המערב, ובינה ובין המזרח יתר ממה שבינה ובין הצפון¹²⁵. מקום שהיה רוב מידתו היה רוב תשמישו¹²⁶, שבדרום היו לשכות הרבה ובתים למשמישי הבית, מלבד הלשכות שנאמרו במושנה¹²⁷; ויש מפרשים אף רובו מן הדרום ששינוי שהוא רוב בנין הלשכות שבהר הבית, שהיו בדרומו, והמזרח לא היה מבונה כמו הדרום, והצפון פחות מבונה מהמזרח, והמערב פחות מכולם¹²⁸. בטעם שרוב תשמישו מן הדרום יש שכתבו לפי ששם היתה כניסת כל אדם מהעיר, שהיא בנגב¹²⁹. וכן כתוב: ויאספו כל העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער המים¹³⁰, ושער המים היה בדרום¹³¹, והרחוב שלפניו היינו הר הבית¹³², הרי שאספת העם היתה בחלק הדרומי של הר הבית¹³³. מידת הרחוב של

¹⁵³ . ירושלמי תענית פ"ג ה"ט; רמב"ם פ"ה ה"א.

¹⁵⁴ . רמב"ם שם, וכ"כ השלטי גבורים פ"ב ומרכבת המשנה ח"ב בהב"ח שם ובתפא"י מידות פ"ב מ"א, אלא שנחלקו הש"ג ומרכה"מ ותפא"י בנוגע לעזרה, וע"ע עזרות ע"ז.

¹⁵⁵ . תוי"ט פ"ב מ"א, ולא הזכיר את הירושלמי ולא את הרמב"ם, ועי' בתי כהונה ח"א סי' יז שהסכים לתוי"ט והבין כן אף בד' הירושלמי והרמב"ם.

¹⁵⁶ . ערוך ע' הר, ועי' רש"י פסחים ז א ד"ה בהר הבית במעות שנמצאו שם: הרוח מכבדתו.

¹²⁴ . מידות פ"ב מ"א.

¹²⁵ . רמב"ם פ"ה ה"ו.

¹²⁶ . מידות שם.

¹²⁷ . ע"ע לשכות. שלטה"ג פ"ב, והובא בתוי"ט שם. ועי' להלן על הבנינים שהיו בהר הבית.

¹²⁸ . פי' הרא"ש שם, ועי' עזרת כהנים שם שאין הרא"ש חולק על השטח שהיה בדרום יותר וכן בכולם, אלא שבפירוש רובו מן הדרום הוא מפרש על הבנינים.

¹²⁹ . תוי"ט שם, ע"פ יחזקאל מ ב, עי' לעיל: מקומו ומידתו, ועי' תוי"ט שם מ"ג בשם ראבי"ה.

¹³⁰ . נחמיה ח א.

¹³¹ . עי' מידות פ"ב מ"ו.

¹³² . עי' יומא סט ב.

¹³³ . עזרת כהנים פ"ב מ"א ד"ה רובו. ועי' רש"י פסחים כו א ד"ה ההיכל על הרחוב שלפני הר הבית.

הר הבית לצד דרום לחוד ולצד צפון לחוד לא נתבאר, אלא שמכיון שרוחב העזרה היה מאה ושלישים וחמש אמה¹³⁴, הרי שהרוחב מצפון ודרום ביחד היה שלש מאות וששים וחמש אמה, וכן לא נתבאר כמה מידת האורך של הר הבית לצד מזרח לחוד ולצד מערב לחוד, אלא שמכיון שאורך העזרה - מלבד עזרת נשים - היה מאה ושמונים ושבע אמות¹³⁵, הרי שאורך הר הבית למזרח ולמערב ביחד - עם עזרת נשים - היה שלש מאות ושליש עשרה אמות¹³⁶.

משנה ב

כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין - כתב החיד"א בספרו מראית העין דהוא כמ"ש כל פינות שאתה פונה יהיו לצד ימין. כי צד ימין רומז לחסד. וצריך האדם לבטוח בחסדו יתברך תמיד וגם ישתדל לגמול חסד כי זה כל האדם והמרחם על חבירו מרחמין עליו. וז"ש רחם ארחמנו נאם ה' רמז אם יש בו מדת רחם הוי כאלו קיים רמ"ח מצות עשה כמספר רח"ם ואז ארחמנו נאם ה'. ומלבד הפשט זה רמזו כל פינות יהיו לצד ימין כי תמיד ישתדל לעשות חסד וצדקותיו לעם ה' ובריותיו ועל פי מדותיו משמים ישלח ברכותיו וינצל מכל צרותיו והיו תוצאותיו והחיים והשלום ברבבותיו.

העיר הרב אריה ליב בלאק דיל"ע במי שנכנס דרך ימין ונכנס לעזרה האם כשיצא ימשיך דרך ימין מהכניסה שלו, או שכיון שעכשיו זהו צד שמאל שלו הוא צריך לצאת דרך ימין שלו ולשוב על עקבותיו. [א"ה. עיין ברש"ש כאן שכ': נכנסין דרך ימין. עתוי"ט בשם פי' הרמב"ם. עדיין חסר לנו ביאור ויוצאין דרך שמאל. ועי' פ"ו דזבחים מ"ג ובפי' הרע"ב שם ותפרש כן גם כאן. ושם כתב הרע"ב: ומקיפים דרך שמאל - מקיפים את המזבח בשביל צרכי עבודה. כגון למתן דמי חטאות ולסידור מערכה או להפך אברים בצנורא, ויורדים במערבו של כבש שהיא שמאל העולין למזבח בעלייתו].

חזן ממי שאירעו דבר, שהיה מקיף לשמאל, ואומרים לו מה לך מקיף לשמאל, שאני אבל, שוכן בבית זה - הוא ינחמך כו' - במגן אברהם (סי' תרנ"א ס"ק כ"א) דן לגבי נענועים של לולב שמקיפין צד ימין, אם אטר גם כן יקיף דרך ימין בעלמא, או יסובב דרך ימין דידיה, דהיינו שמאל דעלמא.

וכתב דיש להוכיח כן ממתנייתין דהמקיף דרך שמאל שואלין אותו - מה לך מקיף שמאל, וקשה דלמא הא דמקיף לשמאל מפני שהוא איטר? אלא מוכח מזה דבדברים כאלו לא אזלינן בתר ימין דידי, אלא בתר ימין דעלמא, וגם איטר מקיף ונכנס דרך ימין בעלמא.

ובס' דף על הדף ציין להא דאיתא בפרקי דרבי אליעזר (סוף פרק י"ז) איתא מעין זה וז"ל: ראה שלמה שמדת גמילות חסדים גדולה לפני המקום, וכשבנה בית המקדש, בנה שני שערים [במזרח צפון לשער ששון. רד"ל], אחד לחתנים ואחד לאבלים ומנוודים [של חתנים מזוכית לבנה, ושל אבלים מן אבני ישפה שחור - שם בשם אגרת משר רומי שבס' שבט יהודא], והיו ישראל הולכין בשבתות ויושבין בין שני שערים הללו, והנכנס בשער חתנים היו יודעין שהוא חתן, והיו אומרים לו: השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובנות, והנכנס בשער אבלים והיה שפמו מכוסה, אז היו יודעים שהוא אבל, והיו אומרים לו: השוכן בבית הזה ינחמך. והנכנס בשער האבלים ולא היה שפמו מכוסה, אז היו יודעים שהוא מנוודה, והיו אומרים לו: השוכן בבית הזה ינחמך, ויתן בלבבך שתשמע לחברך ויקרובך (כר' יוסי במשנתינו), כדי שיצאו כל ישראל חובתן בגמילות חסדים. משחרב בית המקדש התקינו שיהי' חתנים ואבלים הולכים לבתי כנסיות ובתי מדרשויות, ואנשי המקום רואים את החתן ושמחים עמו, ורואים את האבל ויושבין עמו על הארץ, כדי שישבו ויצאו ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים ע"כ. וכעיי"ז במס' סופרים פ"ט ומסכת שמחות פ"ו¹⁵.

¹³⁴ . עי' מידות פ"ה מ"א.

¹³⁵ . עי' מידות שם.

¹³⁶ . ועי' שלטי גבורים פרק ב ותוי"ט פ"ב מ"א שתפסו מספרים לכל צד דרך משל, ובתפא"י שם כ' בשם הש"ג מספרים מדויקים, אבל בש"ג שם מפורש שכ"כ דרך משל.

¹⁵ ובשו"ת הריב"ש סימן קעג איתא: עוד שאלת אם מותר לדבר עם המוחרם. שהרי אמרו בפ' ואלו מגלחין מוחרם לא שונה ולא שונין לו לא נשכר ולא נשכרין לו וכו'. ומדיוקא דלא שונין לו נראה דמותו, דאם איתא

ועיין מש"כ בדברי פרקי דר"א אלו ברא"ש מו"ק (פ"ג סי' מ"ו) ובמרדכי שם (סי' תתצ"ו) ברמב"ן בתורת האדם (סוף עמ' רי"ח) ובטור וב"י יו"ד סי' שצ"ג.

ועד היום יש מקומות שנוהגין במנהגי אשכנז ששם המנהג שהאבל נכנס בשבת לביהכנ"ס לפני מזמור שיר ליום השבת, וכל העם מנחמין אותו, והוא על פי הפרקי דר"א הנ"ל כמבואר בטור שם. ועיין משנ"ב (סי' רפ"ז ס"ק ג').

בהגהות תפארת יעקב על המשניות (כאן) שלכן האבל והמנוחה היו מקיפין דרך שמאל, לפי הידוע מה שמובא בספרים הק' ששמאל מורה על דין [ולכן כתבו הפוסקים בנטילת ידיים ועוד דברים להגביר הימין על שמאל], ולכן מכיון ששורה עליהם דינים, מקיפין הם דרך שמאל.

ובספר מהר"ש מבעלזא זצ"ל עה"ת (פר' ויצא ע' קסד) ביאר הגירסא בפרקי דר"א הנ"ל דנקט הלשון השוכן בבית הזה ינחמך ויתן בלבך שתשמע לחבירך וכו' דכל מי שהוא מבעט ברבותיו אינו בקל לשוב מדרכו הרעה. וצריך לשמוע גם דברי חבירו, אפילו הוא ת"ח. ומתפללים עליו השוכן בבית הזה יתן בלבך שתשמע. אך אינו מובן, דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, והתפילה שישמע דברי חבירו, הוא מענין יראת שמים ומה שייד להתפלל על זה? והתירוץ הוא, שלכל דבר צריך סעד ועזרה מהש"ת, ואפילו לזכות להיות עובד ה' צריך סייעתא דשמיא, ולכך מתפללים עליו עכ"ד.

כתב המרדכי (מסכת מועד קטן הלכות תשעה באב רמז תתצו) ומה שנהגו לישב עם האבל לפני בית הכנסת בשבת ומלוין אותו לביתו אומר רבינו אב"י העזרי שיש סמך ממסכת מדות כל הנכנסין להר הבית נכנסין דרך ימין ויוצאין דרך שמאל. חוץ מי שאירעו דבר שמקיף אומר לו מה לך מקיף לשמאל שאני אבל אומר לו השוכן בבית הזה כו' שאני מנוחה אומר לו השוכן כו' ואף על גב דלא מפרש התם שבשבת היו עושין כן. בפירקי דר' אליעזר בס"פ ט"ז איתמר הכי והכי איתא התם ראה שלמה שמדת גמילות חסדים גדולה לפני המקום כשבנה בית המקדש בנה שני שערים אחד של חתנים ואחד של אבלים ושל מנוחים והיו ישראל הולכין בין שני שערים הללו בשבתות ויושבין שם והנכנס בשער חתנים היו יודעים שהוא חתן ואומרים לו מי ששיכן שמו בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות והנכנס בשער אבלים והיה שפמו מכוסה היו יודעין שהוא אבל אומרים לו מי ששיכן שמו בבית הזה הוא ינחמך והנכנס בשער אבלים ואין שפמו מכוסה היו יודעין

דדבור בעלמא אסור פשיטא דבור בעלמא אסור דבור ושנון מבעיא, או דילמא דבור אסור ושנון אצטריכא ליה, מהו דתימא משום דמצוה היא לשתרי קמ"ל.

תשובה אף אם אין להוכיח מההיא דלא שונה ולא שונין לו לא התר דבור בעלמא ולא אסור כמו שדחית אתה מכל מקום יש להוכיח ממ"ש לא נשכר ולא נשכרין עמו ואיך אפשר להשכיר בשתיקה בלא דבור, אלא משמע דדוקא שכירות הוא שאסור שהוא עסק משא ומתן אבל דבור בעלמא מותר. ובמנוחה פשיטא שמותר לדבר עמו שהרי נשכר ונשכרין עמו ואפי' בשאלת שלום הוא בעיא בגמרא ולא איפשטא. והריא"ף ז"ל פסק בהנהו בעיי לקולא, וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל. ואם שאלת שלום מותר כ"ש דבור בעלמא. ואף אם נאמר שזהו דוקא במנוחה אבל מוחרם אסור בשאלת שלום דומיא דשנון ושכירות שמותר במנוחה ואסור במוחרם עדיין יש לומר דדוקא בשאלת שלום אבל בדבור בעלמא מותר. וכן יש להביא ראיה ממ"ש בפרקי רבי אליעזר ראה שלמה שמדת גמילות חסדים גדולה לפני הקדוש ברוך הוא וכשבנה בית המקדש בנה שני שערים אחד לחתנים וא' לאבלים ולמנוחים. היו ישראל הולכין בשבתות ויושבין בין שני השערים הללו. והנכנס בשער החתנים היו יודעין שהוא חתן והיו אומרים לו השוכן בבית הזה ישמחך בבנים ובבנות. והנכנס בשער האבלים והיה שפמו מכוסה היו יודעין שהוא אבל והיו אומרים לו השוכן בבית הזה ינחמך. והנכנס האבלים ולא היה שפמו מכוסה היו יודעין בו שהוא מנוחה והיו אומרים לו השוכן בבית הזה יתן בלבך לשמוע אל דברי חבירך ויקרבוך. כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתן בגמילות חסדים, ע"כ. והרמב"ן ז"ל הביא הגדה זו בספרו בשער אחוי הקרע. הנה מכאן שמותר לדבר עם המנוחה שהרי היו גומלין עמו חסד בדברים טובים דברים ניחומים, ונראה שגם המוחרמי בכלל המנוחין שהזכירו כדי שיגמלו חסד עם כלם. ועוד נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שלא הזכיר במה שיתר המוחרם על המנוחה רק שאינו שונה לאחרים ואין שונין לו אבל הוא שונה לעצמו כדי שלא ישכח תלמודו ואין נשכר ואין נשכרין לו ואין נושאים ונותנים עמו ואין מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו, ע"כ. ואי אפשר להתעסק עמו שום עסק אלא בדבור. וכן נראה שכל אותן הבעיות ששאלו בגמרא אם המנוחה אסור בהם וסלקו בתיקו ופסק בהן הרי"ף ז"ל לקולא וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם ז"ל.

שהוא מנודה אומרים לו מי ששיכן שמו בבית הזה יתן בלבך לשמוע דברי חבירך ויתן בלבם שיקרבוך כדי שיצאו ישראל י"ח בגמילות חסדים. ומשחרב בית המקדש התקינו חכמי ישראל שיהיו החתנים והאבלים הולכין לבית הכנסת ולבית המדרש ואנשי המקום רואין את החתן ושומחים עמו ורואין את האבל ומתאבלין עמו ויושבין אתו לארץ כדי שיצאו ידי חובתן בגמילות חסדים ע"כ לשון המדרש. ואף על גב דפרהסיא הוא משום מצוה שאני ומשום פרהסיא אמרינן בקושי התירו לנחם אבלים בשבת והא דקאמר שיושבין עמו לארץ משום שרוב עם לא סגי להו בלאו הכי. ומשנה ממקומו כדי שירגישו הכל כדאמרי לעיל שניה יוצא ואינו יושב במקומו ובשבת נמי שיוצא ואינו יושב במקומו ונהגו משום כבוד המת שגם שאר קרוביו משנין את מקומו.

איתא במסכת שמחות פרק ששי בדיני האבל: ביום השלישי נכנס להר - הבית ומקיף בדרך שמאל, אלו שמקיפים דרך שמאל אבל ומנודה ומי שיש לו חולה בתוך ביתו ומי שאבדה לו אבידה. מה לך מקיף על דרך שמאל, שאני אבל, אומרים לו השוכן בבית הזה ינחמך. שאני מנודה, אומרים לו וכו'. ומי שיש לו חולה אומרים לו השוכן בבית הזה ירחם עליו. מעשה באשה אחת שחלתה בתה ועלתה והקיפה ולא זזה משם עד שבאו ואמרו לה נתרפאה. מי שאבדה לו אבידה אומרים לו השוכן בבית הזה וכו' ויחזירה לך. מעשה באלעזר בן חנינה בן חזקיה בן גרון שאבד לו ספר תורה וכו' ועלה והקיף לא זז משם עד שבאו ואמרו לו נמצא הס"ת. שמתחלה לא בנאו שלמה אלא על - תנאי שכל מי שיש לו צרה יבוא ויתפלל עליו וכו' ע"כ.

שהוא מקיף לשמאל - כתב התפא"י ועושה כן כדי להודיע צערו לרבים ויתפללו עליו [שבת דס"ז א']¹⁶, דעי"ז אומרים לו מה וכו', ונראה לי עוד דמשום הרוב הכניסה בדרום היה [כפ"א סי' כ"ד] נמצא מי שנכנס דרך שערי דרום ופונה לשמאלו מקדים וממהר למקום המקדש, ונותן בזה רמז לרואיו שצריך לרחמי שמים, והוא כילד שהוא בצער שהוא רץ ובא לבית אביו מיד.

כתב בשו"ת דברי מלכיאל (חלק ב סימן צא) על הא דקיי"ל בא"ח סי' תר"ס שאבל לא יקיף הבימה באתרוג ולולב. וכתב שם דאפשר לומר טעם המנהג בזה דהנהג ברפ"ג דמדות איתא שבהר הבית הכל מקיפין לימין. מי שאירע לו אבל מקיף לשמאל. מה לך מקיף לשמאל מפני שאני אבל השוכן בבית הזה ינחמך. הרי מבואר שהאבל היה מקיף היפוך משארי מקיפים. וממילא מוכח דבהקפת המזבח בחג לא היה האבל מקיף כלל. כי אם יקיף לשמאל והשאר לימין יתראה כשתי רשויות ח"ו. וכעין הא דאיתא בברכות דף ו' ע"ב בכה"ג במי שמהפך פניו בתפלתו לצד אחר מביה"כ"נ ע"ש. ורק בהר הבית היה שייך זה שלא היתה ההקפה של כולם בבת אחת. וגם אינה לצורך עסק מצוה. משא"כ בהקפה בלולב. ואף שדעת רב האי גאון הובא בטור סי' תר"ס להקיף שני פעמים אחד לימין ואחד לשמאל. וכתב הב"ח שם דס"ל שכן היו מקיפין את המזבח ג"כ. מ"מ האבל היה צריך להקיף להיפוך. או עכ"פ כיון שלא היה מקיף לימין שוב לא היה מקיף כלל. ובפרט לדין שאנו נוהגין להקיף רק לימין וכמבואר שם. עכ"פ כיון שבביהמ"ק לא היה האבל מקיף. לזה גם אצלנו אינו מקיף דהא ההקפות הם רק זכר למקדש וכמבואר בפוסקים שם. ואף דבעל מום זור וטמא מקיפים ובמקדש לא היו מקיפים. היינו משום דבמקדש היו אסורים ליכנס למקום ההוא. מה שאין שייך אצלנו. אבל באבל שמוניעת הקפתו היתה מצד טעם אחר לזה גם לדין נהגו כן. כ"נ לצדד בטעם המנהג. אכן מ"ש הכלבו הובא בב"י סי' תר"ס שגם היושבים

¹⁶ וכתב התורה תמימה (ויקרא פרק יג הערה קפה): ויתכן דזוהי כונת הגמרא בסנהדרין ק"ד ע"ב עה"פ דאיכה בכה תבכה בלילה, למה בלילה, לפי שכל הבוכה בלילה קולו נשמע, דבר אחר בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה כנגדו, ע"כ, ולא נתבארה הכונה למה עשו כן לבכות דוקא בלילה, ולפי הדרשה שלפנינו י"ל דהכונה היתה כדי שישמעו אחרים ויבכו עמהם ויבקשו עליהם רחמים.

ובדרך אגב יעויין בחפץ חיים (שמירת הלשון חלק א שער הזכירה פרק ז) שכתב: וגם אין מקבלין תפלתו למעלה עבור זה, כמו שכתוב בזוהר הקדוש פ' מצורע: מאן דאית ביה לישנא בישא, צלותא לא עלת קמיה דקב"ה, דהא איתער עליה רוח מסאבא, כיון דאהדר בתשובה וקביל עליה תשובה מה כתיב ביום טהרתו והובא אל הכהן וגו' (ובזה יובן מה דכתבה התורה וטמא טמא יקרא ופירשו רז"ל שצריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים, והוא מחמת שתפלתו אינו מקובל למעלה, לכן גילתה לנו התורה עצה זו במצטער זה דוקא).

עם האבל אין מקיפים בלולב קשה להבין הטעם. ואפשר כדי שלא יתעצב בהבדלו מתוך הקהל. ודוחק. והרמ"א לא הביא מנהג של היושבים עמו כלל.

עוד יש לציין למש"כ בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן כ) דפשוט דהמצווה לנחם אבלים, אינו רק זה שמברכים אותו שהמקום ינחם אותו היינו שיתן לו חיזוק להתנחם. דבזה לכד אין האדם מתנחם ונעשה שקט ברוחו, שזהו עיקר התנחומין שחייבה תורה. אלא כדמצינו בחברי דאיוב שבאו אליו לנחמו, שהרבו לדבר אליו, וכן אליהוא, והקב"ה בעצמו, עד שנשקט רוחו עליו. ואיכא במו"ק דף כ"ח ע"ב, א"ר יוחנן אין מנחמין רשאיין לומר דבר עד שיפתח אבל, שנאמר אחרי כן פתח איוב את פיהו, והדר ויען אליפו התימני. שלא שייך זה לעניין אמירת המקום ינחם אותך, שברכה זו שייך אף כשאין האבל אומר כלום. וכשעומדין בשורה, אומרים להם המנחמים תנחמו מן השמים, בלא אמירת האבל שום דבר. אך שם אפשר לומר דעמידת אבלים במקום שעושין השורה לנחם, הוא כהתחלה בדיבור. וכן אפשר לומר גם במדות פ"ב מ"ב, דמי שאירעו דבר מקיף לשמאל, שואלין אותו מה לך מקיף לשמאל, ומשיב שאני אבל, ואומרין לו השוכן בבית הזה ינחמך, הוא כהתחלת דברים מצד האבל בזה שהשיב שאני אבל, אף שאין כוונתו לזה שישבו לו. אבל יותר מסתבר לומר דאין זה התחלת דברים מהאבל, אלא דלתנחומים אלו שמברכו שהמקום ינחמהו וא"א לומר יותר, כמו בזמן השורה ובעזרה, וכן במנהג שקודם מזמור שיר ליום השבת נכנסין האבלים לביהמ"ד ומקיפין, ואומרים להם הקהל המקום ינחם אותך, אין צורך להתחלה דאבל, משום שאין זה חיוב התנחומין ממש, שהוא להשקיט את רוחו, שאינו יוצא בזה אלא בשיבה לדבר עמו. וכמו דאשכחן בסוף מו"ק דף כ"ח ע"ב, בעובדא שמתו בניו של ר' ישמעאל ונכנסו ד' זקנים לנחמו, ר"ט וריה"ג וראב"ע ור"ע, ששם הוא דינא דר' יוחנן דאין מנחמין רשאיין לומר עד שיפתח אבל.

עכ"פ משמע שאמירת המנחמים המקום ינחם אותך, הוא רק גמר דברים של המנחמים להאבל. שלכן בזמן שלא שייך ממש עניין התנחומין, שהוא כשעומדים בשורה תיכף אחר הקבורה, שאין שם מקום הישיבה להאבלים, וגם עיפים ויגעיים עדיין מעניין הקבורה וכבוד המת, בהספדים וכדומה, הנהיגו רק לעשות מקצת מעשה התנחומין. וכן כשבאו לביהמ"ד קודם מזמור שיר ליום השבת, שאין כאן המקום לישיבת אבלות וגם לא הזמן לזה, הנהיגו לעשות הפחות שבתנחומים שאפשר. וכן הוא גם בעזרה, חייבו לנחם לכל הפחות במקצת תנחומין שאפשר. ולכן נוהגין זה אנשים שבאו לקיים מצוות תנחומין ממש, שיושבין ומתעכבין שם איזה זמן, ושמעו ודברו דברי תנחומין ממש, שבגמר דברים, כשכבר קיים מצוות התנחומין, לגמור בברכה זו דהמקום ינחם אותך, בשעה שפורש מבית האבלים לילך לביתו. שהרי התירו לומר ברכה זו להעם במקום תנחומים, בכל מקום שאירע להיות זמן קצר עם האבל. שלכן פורשין מן האבל בברכה זו. וכיוון שהוא פרישה, לא שייך לומר זה כל כך כשעדיין הוא יושב, אלא כשכבר עמד לילך מבית האבל לביתו, שניכר שהוא פורש שם לילך מבית האבל.

א"ל ר' יוסי עשיתן כאלו עברו עליו את הדין וכו' כתב החיד"א בספרו פתח עינים (מסכת מידות פרק ב): יש להבין דאמו נעלם מר' מאיר דבר זה. ואפשר דבעינן תרי מילי אחד שישבו וא' שיכירו בו שאינו עושה להערים רק פיו ולבו שוין ולכך ר"מ נקט סוף הדבר דכשישוב יתן בלבם שהוא שב בכל לב ואינו לגנוב דעתם ויכירו האמת וז"ש יתן בלבם ויקרבו. והגם שזה כונת ר' מאיר סובר ר' יוסי דאין לומר לו כך דהוא לא יבין את זאת רק יסבור שעברו עליו את הדין ולכן צריך שיאמרו בלשון ברור יתן בלבך ותשמע לדברי חבירך ויקרבוך שיכירו שבאמת אתה שב. ונמצא שבדברים הללו נכלל הכל תחילת הכל שתשמע. ולא יחשדוך שאינו מלבך אלא יקרבוך ואין להקשות דמה הלי' אומרת השוכן בבית הזה יתן בלבך וכו' והלא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים ואיך קאמר יתן בלבך. די"ל דבהכנעה זו שהוא אומר שהוא מנודה זהו אתערות' דלתתא ובעו רחמי שה' יגמור בעדו מאחר דאיכא התחלה יען כי נכנע ודוק.

עוד יש לציין למש"כ בשו"ת אבני נזר (חלק יורה דעה סימן תעד) בענין זה שכתב: ומה דק"ל למר בהא דמבעי להש"ס [מו"ק טו ע"א] מנודה מהו בשאילת שלום ובעי למיפשט ממתני' דתענית [יב ע"ב] ואסורים בשאילת שלום כבנ"א הנוזפין למקום. וק"ל למר דהא ודאי בעיא דמנודה בשאילת שלום היינו אם מותר לשאול בשלום אחרים אבל ודאי אחרים אסורים לשאול בשלומם שהרי אינו שרוי בשלום ומרוחק מן העדה. וא"כ אימא דהא דבתענית דאסורין בשאילת שלום היינו משום לתא דחבירו שחבירו ג"כ מנודה לשמים. לדידי לק"מ דשם כל הנדוי משום שאין השי"ת מרוצה להם ואין הגשמים יורדין. והרי כל תעניתם שיהי' השי"ת מרוצה להם שירדו גשמים ויהי' בשלום. ע"כ ודאי מותר. ומצוה

לברך את חבריו שיהי' שרוי בשלום. היינו שיהי' השי"ת מרוצה להם וירדו גשמים ויהי' בשלום. וע"כ האיסור משום לתא דמברך שאסור בשאיילת שלום. מעתה גם במנודה אפשר שמותר לשאול בשלום המנודה כיון שביד המנודה לשמוע דברי חבריו ויקרבוהו וכדתנן [במס' מדות פ"ב מ"ב] שבמקדש ברכו את המנודה השוכן בבית הזה ישים בלבך שתשמע לדברי חבריך ויקרבוך. וכל שבידו לאו כמחוסר מעשה ושייך ב"י ברכת שלום. ובידו עדיף ממחוסר זמן לענין דחוי בקדשים ולקצת פוסקים גם לענין דשלב"ל. ולא דמי לאבל דמחוסר זמן.

משנה ג

לפנים ממנו סורג-וכן איתא ביומא דף טז. וברש"י היה שם לפנים מכותל מזרחי, והיא מחיצה העשויה נקבים נקבים כסירוגי מטה של חבלים ועושין אותה בדפי עץ ארוכים וקצרים שקורין לט"ש וכו'.

וכתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (או"ח ח"א סי' לט), דלכאורה קשה לפי הרמב"ם בפ"א מהל' בית הבחירה הלכה ט' דאף בעזרת נשים אסור לעשות בנין של עץ, וכן ס"ל להראב"ד בסוף פ"ו מהל' ע"ז, שהרי כתב על בימה של עץ שעשו למלך בעזרת נשים כמפורש בסוטה (מא) שהי' מותר מחמת שלשעתה היתה, וכן הביא הראב"ד בפירושו לתמיד פ"א (דף כז) בשם תוס' צרפת בשם הר"י אלחנן בה"ר יצחק ור' יצחק אביו, וא"כ איך עשו סורג שהיה מעץ וכדכתב כאן רש"י, ובשלמא לתירוץ הראב"ד בפירושו לתמיד שרק אוהל שהוא דומיא דנטיעה אסור אתי שפיר כאן, אבל לתוס' צרפת ולהראב"ד בהלכות ע"ז ולהרמב"ם הנ"ל קשה. וצריך לומר שרק עזרת נשים חמורה לאיסור עץ, אבל לא החיל ושאר הר הבית.

ולפי"ז יש גם ליישב הא דכתב הרא"ש בפירושו למידות (פ"ב ה"ג) והובא בכסף משנה פ"ה מהל' בית הבחירה (ה"ג) שהוצרכו לעשות סורג כדי להתיר טלטול בשבת, משום שהיקף הר הבית לא מהני דהוי הוקף ולבסוף פתח עיין שם¹⁷.

¹⁷ וכתב התוספות יום טוב (מסכת מידות פרק ב): גבוה י' טפחים - כתב הכ"מ בפ"ה מהלכות בית הבחירה בשם הרא"ש שהסורג נעשה לטלטול שבת ולזה היה גבוה י' טפחים כדין כל מחיצה. דהיקף הר הבית לא מהני דהוי מוקף ולבסוף [ישב] דלא מהני ע"כ. ואני תמה דהא בספ"ה דפסחים תנן יצתה כת הראשונה [עם פסחם] וישבה לה בהר הבית שניה בחיל ואי איתא דהיקף הר הבית לא מהני היאך טלטלו פסחיהם לשם ולכן נ"ל דלטלטול לא היה צריך שום דבר לפי שמן התורה כל מה שהוא מוקף בד' מחיצות הוא רה"י גמור. כמ"ש ברפ"א דשבת. ושבית במקדש לא גזרו. ועוד כיון שהיה שם לפנים מהר הבית מקום לשמור שם שומרי המקדש למה לא יקרא הוקף לדירה מעיקרא. וכ"ש שלפנים הימנו העזרה עם כמה לשכות לכהנים ולוים עובדי עבודת הקדש. ואמנם בטעם בנין הסורג היה אפשר לומר. שהוא לחוץ בין כת לכת דבפסחים. אלא שאין נ"ל שיהיה הבנין הזה מפני כן. דבשלמא כי הוה הבנין בלאו הכי. היו מתחלקים בין אלו ההבדלות וחלוקות. אבל לעשות בנין בשביל כן לכתחלה זה אינו מן הנראה. כי לאיזו טעם היו צריכין הבדל בין כת לכת. אבל מה שנ"ל בזה הבנין של הסורג. הוא מה שכתבתי כבר בס"ד בספר צורת הבית סי' נ"ב שהוא לתת מקום והבדל בין העובדי כוכבים הנכנסין להתפלל בבית ה' ובין ישראל כאותה ששינינו בפ"ק דכלים [מ"ח] החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסין לשם. וממשנה זו הקשיתי לשאול על הר"י אברבנאל שבפירושו ליחזקאל כ' וז"ל העזרה החיצונה הראשונה. אמרו חכמים ז"ל שבבית שני היה עזרת נשים ושבנו אותו גזוזטראות וראיתי אני בפירושי חכמי הנוצרים שהיתה העזרה הראשונה מיוחדת לנכרים להתפלל בבית ה'. וכמ"ש שלמה בתפלתו. וגם אל הנכרי וגו'. ונראין דבריהם לדעתי כי הנה לעתיד לבא ייעדו הנביאים שילכו עמים רבים אל הר ה' ואל בית אלהי יעקב לקבל תורתו ולכן היה ראוי שייוחד אליהם מקום מיוחד חיצוני ויותר מרוחק מהקודש ואולי שעל אותה עזרה תהיה עלייה מוקפת גזוזטרא לנשים כדבריהם ותהינה רואות מלמעלה והנכרים בעזרה מלמטה וכו' עכ"ל. ואילו זכר ולא שכח מתני' דכלים. לא היה כותב שהמקום המיוחד ההוא היה בע"נ שהרי אף בחיל היו נמנעים מלכנס. ולומר שבשעה שידם תקיפה נאמרו הדברים הללו זה א"א בשום פנים שאם ידם תקיפה מי יעצור בהם ומי יציב גבולות עמים לשום להם יד ומקום גבול וחוק כל יעבורו. ועוד שמשמעות דברי חכמי הנוצרים עצמם שהיה להם מקום מיוחד שהוא מדעת ישראל. ולומר שפשר דבר נעשה ביניהם כשידם תקיפה. גם זה אינו נראה. אלא העיקר שאף חכמי הנוצרים לא אמרו אלא בהר הבית עד החיל שהמקום ההוא היה מיוחד להם. וזה שקראו עזרה הוא שם מושאל בלבד. ובין כך ובין כך לדעת משנתנו שהיא העדות הנאמנה. לא היו עובדי כוכבים רשאים ליכנס בחיל ולפיכך נעשה הסורג. ובמהדורות שבספר הנזכר הוספתי תת טוב טעם שבשביל כן היונים פרצו בו

פרצות הואיל ונעשה להבדיל אותם מבוא יותר פנימי. ולכך כשחזרו ישראל וזכו לגדרם תקנו על כל גדר השתחוויה להודות לה' כי טוב. ואף על פי שזה האמת והצדק וכמו שאוכיח עוד להלן. עכ"ז אין על הרא"ש להתלונן כי דבריו סמוכים באמת ויושר על דעת הרמב"ם שבפ"ה מהל' ב"ה כתב וז"ל לפני מן הסורג החיל גובהו י' אמות ועליו הוא אומר בקינות ויאבל חיל וחומה זו חומת עזרה. וכתב כך ג"כ בפירושו בפ' דלעיל משנה ה' חיל הוא חומה שסובבת כל העזרה מבית לחומת [הר] הבית. ע"כ. ומעתה אין תלונה על הרא"ש כלל שמה שהקשיתי לשאול מההיא דפסחים היאך יצתה כת הראשונה להר הבית מתישב עכשיו שפיר. לפי שחוצה מן החיל היה הסורג ושם ישבו בין החיל והסורג. וגם אין תמיה מה צריך לתקון הסורג מצד הטלטול והלא אין שבות במקדש שמצינו בכמה שבות שלא התירו וכמ"ש בסוף עירובין. אבל על הרמב"ם עצמו תלונתינו לפי שמשנתנו לא אמרה בחיל גבוה. כמו שאמרו בסורג. והא דאמר שעליה נאמר בקינות ויאבל חיל וחומה וכתב הכ"מ שהוא מפ' כיצד צולין. אומר אני שלא זו שאינה ראייה לדבריו אלא אף זו שמשם סתירה גמורה דהכי איתא התם דף פ"ו עובי החומה היכי משכחת כלומר שראשה תהא שוה לקרקע העזרה ותהא מוקדשת כמוה. ומשני משכחת לה בבר שורא דכתיב ויאבל חיל וחומה ואמר ר' אחא ואי תימא ר' חנינא שורא ובר שורא הא קמן דחיל הוא סמוך לקרקע העזרה וכן פירש"י בר שורא חומה קטנה לפני מן חומה גדולה והיא נמוכה ושוה לקרקע גובה העזרה שקרקע העזרה הולך וגבוה ועולה במעלות. ע"כ. והיה זה לדעתי לחזוק הקרקע שלא יפול העפר ממנה [ויזיק לחומה הגדולה] מ"מ למדנו שהחיל שבכתוב הוא מבפנים לחומת העזרה סמוכה יותר לקרקעית העזרה. ואין לומר שזו דעת הרמב"ם שבמשמע לשונו שבפירושו. שהחיל חוצה לחומת העזרה. ועוד ברפ"ו מה' ב"ה נראה ג"כ מדבריו שסובר שמקום יש חוצה לעזרה ונקרא חיל. אלא שלדבריו נקרא כן ע"ש חומה נמוכה שלפניו. וזה אינו כפי הגמ' שכתבת. אלא שהחומה הנמוכה שבכתוב לפני מן חומת העזרה היא. ואף על פי שאפשר ג"כ לומר שהיא חוצה לחומת העזרה. ושחומת העזרה לפני מן החומה. מ"מ היא עשויה עכ"פ סמוך לה מאד דהיינו ממש בקרקעיתה שוה לה ולחזוק כמ"ש. ועיין במשנה ז' פ"ד. לכן נראין יותר דברי הר"ב שהחיל אינה חומה כלל. אבל הסורג הבדיל אותו מהר הבית. והיינו דלא תנן בו שום גובה כמו דתנן בסורג. לפי שאין שם החיל אלא למקום שבין הסורג לעזרה בלבד. וחיל שבכתוב דקינות נאמר על חומה שהיתה סמוכה מאד לקרקע העזרה להחזיק הקרקע שלא תפול ממנה עפרורית ותפול החומה הגדולה.

עוד נציין לדבריו של שו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן צח) שכתב: שאל השואל החכם סורג שבמחיצות הר הבית מה היה משמש כי לא נזכר גבי עשר קדושות ששנינו בריש כלים.

והעלים ממנו ולא הגיד לנו אם ראה בזה דברי הרא"ש הביאם כ"מ בהלכות בית הבחירה פרק ה' שהסורג נעשה לטלטול שבת ולזה היה גבוה עשרה טפחים כדין כל מחיצה, דהקף הר הבית לא מהני דהוי הוקף ולבסוף פתח ע"כ, והכי מספקא לן דלמא אי שמיע ליה הוה מקבלה מניה או דלמא כי שמע לה נמי לא מסתברא ליה.

אמינא נחזי אנן דהואיל והר הבית הוקף ודאי על מנת לפתוח למה לא יהא מותר לטלטלו בכלו ושפתי הרמב"ם ברור מללו בפ"ג מהלכות שבת דהקף לשם דירה סגי, ואעפ"י שיש לשאר מפרשים שטה אחרת לפחות צריכין אנו לשאול על דעתו - דליכא למימר בטעמא דמלתא כדברי הרא"ש - סורג זה מאי עבידתיה, וממתני' דס"פ תמיד נשחט ס"ד ע"ב דתנן יצאה כת ראשונה ישבה לה בהר הבית לא נותביה להרא"ש דדילמא מן הסורג ולפנים היו יושבים אף על גב דמפשטה איכא סייעתא רבתי לדעת הרמב"ם.

ונראה לומר ע"פ שרשי המשנה ההיא דכלים כי מעלה עשו במחיצה זו להזהר מטומאה חמורה, כי הנה הר הבית מקודש שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם ואולם עם היות זולתנו כזבים לכל דבריהם התירו אל הנכרי אשר יבא מארץ רחוקה להתפלל שיכנס להר הבית אך לא לחיל אלא עיניו לנכח יביטו ועפעפיו יישירו למחנה שכינה לכיין את לבו למקום - ואפשר שמטעם זה פרצו מלכי יון י"ג פרצות בסורג כנגד שבטי ישראל שהיו מבדילים עצמם מהם וכשחזרו וגדרום גזרו כנגדן י"ג השתחוויות כי גדר גדול היה להם בו - גם טמאי מת מישראל אינם נכנסים לחיל כדמפורש שם, ולמען יהיו אלה ואלה רחוקים מאדם הנכנסים והיוצאים תמיד הגבילו לטמאים מחיצה לעצמם בין החיל ובין הר הבית שיוכלו להקיף באותו הסובב ולא יפגעו במ בטוהורים מדי עברם, וזה תקון גדול הועילו בו לכל ישראל תועלת תדירה, והמוגבלים עצמם שב להם הסורג הוא המתיר כניסתם להר הבית.

ועיין בשפת אמת (עירובין דף כה). שכתב: ומודה שאם עשה מחיצה על התל שהועיל, אפשר הפי' דהועיל נמי למטה אי יש קרפף למטה ג"כ מטעם מיגו וצ"ע לדינא [ובזה י"ל מה שהקשה התיו"ט במדות (פ"ב מ"ג)

וקשה מהא דבסוכה (נא ע"ב) מקשינן על הגזזטרא שעשו בעזרת נשים היכי עביד הכי והכתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל, וא"כ גם כאן יקשה איך עשו סורג להתיר טלטול דהוי רק איסור דרבנן.

אך להנ"ל אתי שפיר, דהאיסור להוסיף בהר הבית מצד הכל בכתב מיד ד' הוא רק בעזרת נשים, אך לא בחיל ושאר הר הבית, וכמו דמותר לעשות שם בנין של עין וכנ"ל, עיין שם.

כתב הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ה"ג): לפנים ממנו סורג מקיף סביב גובהו י' טפחים ולפנים מן הסורג החיל גובהו עשר אמות, ועליו הוא אומר בקינות ויאבל חל וחומה זו חומת העזרה. ועי' באבן האזל מש"כ ע"ד. וכן בס' מעשי למלך.

-עי' בתוי"ט מש"כ בזה.

לפנים ממנו החיל - כתב בס' עלי תמר (כלאים פרק ט): ודע שבמסכת מדות פ"ב ה"ב שנינו לפנים ממנו סורג שהוא גבוה עשרה טפחים לפנים ממנו החיל עשר אמות. ופירש הרמב"ם חיל הוא חומה נמוכה כמ"ש באיכה ויאבל חיל וחומה. אולם הרע"ב פירש לפנים מאותו סורג היה מקום פנוי עשר אמות והוא נקרא חיל, וכן פירש רש"י ביומא ט"ז והגר"א שם, והסכים לזה התוס' יום טוב שהחיל אינו חומה כלל אלא הרווח של י' אמות נקרא חיל וכן פירש התפא"י עיין שם. ובספר עזרת כהנים במדות שם כתב לפירושם איני יודע מהו לשון חיל אבל להרמב"ם ניחא שכן חיל במובן חומה נמצא בכמ"ק במקרא. אכן לפענ"ד שרש"י והרע"ב פירשו חיל במובן של גיא כמו חל יזרעל וכנ"ל, ונקרא מקום ריוח זה בשם זה מפני שהיה מוקף מהסורג ומחיצת עזרה והוא כגי בתוכם, וכדעת רש"י והרע"ב משמע בירושלמי מגילה פ"ד הי"ב פתח שהוא פתוח לגג ולגינה הרי הוא כפתוח לחיל. ומשמע שפירושו הוא בפתוח למקום פנוי המוקף מחיצות עיין שם. וגם מירושלמי מגילה פ"ב הנ"ל שהכתיב היא לחוילה והקרי הוא לחילה, משמע ג"כ שחילה פירושו מקום מוקף כמו חולה ולא חומה. ועיין עוד ברד"ק ש"ב כ ט"ו עיין שם.

ושלשה עשרה פרצות היו בו שפרצום מלכי יון חזרו וגדרום וגזרו כנגדם י"ג השתחיות - בתוס' יום טוב ובביאור הגר"א על המשניות (כאן) מבארים, שלפי שהסורג היתה הגדר והגבול, ששם היה מותר לעכו"ם להכנסם¹⁸, ומשם ואילך לא, והיונים

ע"ד הכ"מ בשם הרא"ש דהסורג הי' להתיר הטלטול בשבת דא"כ הי' אסור לטלטל בהר הבית ע"ש ולהנ"ל א"ש דמחיצת הסורג הועיל גם להר הבית משום מיגו כנ"ל].

ועיין בס' בית אל (הלכות בית הבחירה פרק ה) לרבי אריה ליבוש סגל נאטאנזאהן אביו של בעל השואל ומשיב שכתב: בכסף משנה בשם הרא"ש דהסורג נעשה לטלטול שבת והרב המגיה תמה דהא שבות הותר במקדש ולפמ"ש בכסף משנה בפרק ח' הלכה ח' דהיכא דאפשר בענין אחר לא התירו שבות עיין שם א"כ אתי שפיר כיון דאפשר לעשות סורג לא התירו ואמנם המל"מ הקשה שם על הכ"מ עיין שם וגם לדידי קשה מהא דפסחים דף מ"ד דאי צורכי שבת נעשים ביום טוב ליזחי יום טוב והא שם אפשר לאפותו מערב יום טוב.

ולענ"ד נראה דדוקא לצורך מצוה דאורייתא התירו שבות אבל שם דאין חיוב כ"כ לבדוק כל העזרה ורק משום קדושת העזרה חששו אבל לעבור על שבות בשביל זה לא התירו וזה ברור ול"ק קושית הכ"מ שם ועיין שבת דף קכ"ד פלוגתא דר"א ורבנן דר"א ס"ל שבות דמקלות לא התירו במקדש הואיל ואפשר בענין אחר ורבנן התירו וקיי"ל כרבנן ובירושלמי דעירובין אר"י בר בון לא לכל התירו שבותין והובא בתוס' יום טוב פרק יו"ד משנה י"ב ועיין תוס' יום טוב פ"א דתמיד משנה ג' ופ"ה משנה ה' ודו"ק. עוד ראה בזה בשו"ת הרי בשמים [חלק ה (מהדורא חמישאה) סימן עג].

¹⁸ ובענין זה יש לציין למש"כ בס' דף על הדף מידות דף לה. דדבר מענין כתב בספר משנת שלמה על המשניות מהגרש"א ורטהיימר ז"ל: כן כתב גם רמ"ע מפאנו בתשו' (סי' צח), וכיוונו להאמת שכן כ' ביוסיפון (מלחמות היהודים ח"ב פ"ה) בין האולמים ובין חצר המקדש היה חומת אבנים (ולפה"נ זה היה הסורג), ועליה כתוב ביונית ורומית לבל יעזז כל נכר להרוס אל הקודש מן החומה והלאה. ובשנת תרל"ב כשחפרו הבונים לעשות מלאכתם בבהמ"ק מצאו אבן אחת גדולה שעליה חרות ביונית שתרגומם בלה"ק הוא, "עד פה תבוא רגל איש נכרי, ואל יעוז בן כל נכר לעבור מפה והלאה לא בהפרוזדור ולא סביבתו, ואשר לא יקים

לא יכלו לסבול את זה, ולכן פרצו שם י"ג פרצות. והיינו כמבואר בכלים (פ"א מ"ח), שמדרבנן גזרו שמהחיל ואילך לא יכנסו שם גוי וטמא מת, והסורג היה לפני החיל.

ובזה יש לבאר לשון הפייטן "יונים נקבצו וכו' ופרצו חומות מגדלי", ולכאורה יש לתמוה שהרי כאן מצאנו שאת הסורג שהיתה מחיצה מסורגת לפני מן החומה פרצו, והיא היתה עשויה מחיצות של עץ דקות כמו שכתב הרע"ב ורש"י יומא (דף ט"ז ע"א), ואנה מצאנו שפרצו ה"חומה" של בית המקדש.

אלא יש לומר, לפי שסורג זה היתה כחומה בצורה לעצור את הכניסה לגוים וטמאי מתים, שפיר נקט "חומות" מגדלי, בבחינת "אום אני חומה", "אני חומה" (שיר השירים ח' י'), לעמוד איתן נגד החולין והטומאה שלא יפרצו פנימה אל הקודש.

בסה"ק אוהב ישראל (בליקוטים שבסוה"ס, על חנוכה) כתב דהכוונה היא שהיוונים מנעו מלהאיר הי"ג מדות של רחמים, ואח"כ כשגברו בית חשמונאי תקנו שישתחוו י"ג השתחוואות, שכל השתחוואה והשתחוואה היו ממישיכין מדה אחת מן הי"ג מדות של רחמים להאיר בעולם הזה¹⁹.

את דבר הפקודה הזאת וידרך הלאה, נקה לא ינקה, עונו ישא האיש ההוא, ודמו בראשו. ונתפרסמו הדברים אז בעיתון החבצלת.

ותמונה פוטוגרפית מן האבן הזאת נמצאת בבית אחד התושבים בירושלים, ונדפסה בספר אבני זכרון חלק ה', ונעשת החומה זו כדי שלא יוכלו הנכרים להתפרץ פנימה מחוץ לגבולם אף פסיעה אחת, ואולי בעבור זה נעשתה החומה כעין סריגות המטות והחלונות, כדי שיוכלו להשקיף דרך הנקבים פנימה, ובעבור זה נקרא סורג ע"כ. אמנם ברע"ב כתב שהסורג היה עשוי מעצים דקים.

¹⁹ וראה נמי להגרש"י ז"ל אשר כותב בספרו לאור ההלכה (ע' שנ"ב): שנינו: שלשה - עשר שופרות, שלשה עשר שלחנות, שלש עשרה השתחויות היו במקדש (שקלים פ"ו, מ"א). ואף זו: שלשה עשר פרוכות היו במקדש שני (יומא נד, א). ולא עוד אלא ששלש עשרה ההשתחויות היו מכוונות כנגד שלשה עשר אחרים - שלשה עשר שערים שהיו בעזרה (שקלים שם, משנה ג'). במקום אחר שנינו ששלש עשרה ההשתחויות היו כנגד שלש עשרה פרצות שהיו בסורג: "לפנים ממנו - מחומת הר הבית - סורג גבוה עשרה טפחים, ושלש עשרה פרצות היו שם, שפרצום מלכי יון, חזרו וגדרום - כשחזרו ישראל וכבשו את היונים - וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות" (מדות פ"ב, מ"ג). בירושלמי שקלים שם אמרו, שמחלוקת תנאים היא: אבא יוסי בן חנן אומר כנגד י"ג שערים, וחכמים אומרים שבעה שערים היו בעזרה, וההשתחויות היו כנגד י"ג הפרצות.

ריבוי הדברים במקדש שנמנו במספר שלש עשרה וריכוזם כאחד בכהונה (שופרות, שלחנות והשתחויות), נותן מקום לחשוב שאין מספר זה מקרי, אלא בא בכוונה תחילה. ואמנם בסדור עם פי מהרי"ד מלאדי (נכדו של בעל ה"צמח צדק"), שער החנוכה, מפרש אף את שלש עשרה הפרצות שפרצו היונים בדרך הסוד, י"ג מדות הרחמים - מתבאר שם - הם למעלה מאתערותא דלתתא, כמו שכתוב שם: "וחנותי את אשר אחון" (שמות לג, יט), ופירשו בגמרא (ברכות ז, א): אף על פי שאינו כדאי, אלא שמשם ביקש "ונפלינו אני ועמך" (שמות לג, טז), שיומשכו י"ג מדות הרחמים רק לצד הקדושה, לישראל, וכשגרמו העונות ונכנסו היונים להיכל פרצו י"ג פרצות, לפרוץ את הגדר והמחיצה של "ונפלינו אני ועמך", וכשנצחו ישראל חזרו וגדרום, והקימו את הגדר והמחיצות וכנגדם גזרו י"ג השתחויות (ראה שם בארוכה).

וכשתימצי לומר, נקודה זו שיי"ג מדות הרחמים נאמרו רק לישראל, ולא לאומות העולם, יש לה מקום אף מבחינת ההלכה. הרי י"ג מדות אין אומרים אלא בצבור, ולא ביחיד (סדור רב עמרם השלם ח"ב דף עט, בשם רב נתן גאון, ועוד), והרשב"א (בתשובותיו ח"א סי' ריא) כתב מקורו מגמרא (ראש השנה יז, ב): נתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור ואמר לו: כשישראל עושים לפני כסדר הזה אני מוחל להם, ומכיון שכן הרי לאומות העולם אין דין צבור, וכעין שאמרו בנזיר (סא, ב) שעכו"ם אין לו קהל עכ"ד.

בפיוט יוצר לשבת שני של חנוכה "חיל פריצים בבוא לחלל בית היער (- בספר מלכים קרוי כן ביהמ"ק) כו', סורג היה גבהו עשרה במשער, פרצו ויעברו שער. ידידים בחזקו שלש עשרה בדקן (- מל' בדק הבית) לגודש, יען כן תקנו למספרם השתחויות לחדש, והשתחוו לה' בהר הקודש". והוא מבוסס על פי הנזכר כאן.

וראה באנציקלופדיה תלמודית שכתב: שלש עשרה פרצות היו שם - בסורג - שפרצום מלכי יון, חזרו וגדרום¹¹⁴ כשחזרו ישראל וכבשו את היוונים¹¹⁵. ויש מהתנאים סוברים שכנגד פרצות אלו גזרו שלש עשרה השתחויות¹¹⁶, כשמקיפים את הר הבית¹¹⁷, שכשמגיע כנגד כל פרצה ופרצה משתחוה ומודה על אבדן מלכות יון¹¹⁸, ולא שצריך להקיף את כל הר הבית ולהשתחוות כנגד כל פרצה ופרצה, אלא שכל הבא להר הבית והיה בא כנגד איזו פרצה היה משתחוה כנגדה, ואם הוא מקיף את כל ההר משתחוה י"ג השתחויות¹¹⁹.

חזרו וגדרום - עיי' בשו"ת הרי בשמים (חלק ה סימן עג).

לפנים ממנו החיל - ז"ל רש"י ביומא דף טז. לפנים ממנו סורג - היה שם לפנים מכותל מזרחי, והיא מחיצה העשויה נקבים נקבים כסירוגי מטה של חבלים ועושין אותה בדפי עץ ארוכים וקצרים שקורין לט"ש (נסרים) ומרכיבין אותן זו על גב זו באלכסון, וקורין אותן בלעז פרודני". לפנים - מאותו סורג היה מקום פנוי עשר אמות והוא נקרא חיל. ושתים עשרה מעלות היו - באותן עשר אמות שההר מגביה מן הסורג עד שער עזרת נשים, רום כל מעלה ומעלה חצי אמה, הרי שעלה קרקע עזרת נשים שש אמות. ושלחה - משך רוחב המעלה חצי אמה, ואורכה בכל רוחב ההר לצפון ולדרום.

ושתים עשרה מעלות היו שם - מתוך האנציקלופדיה תלמודית: שתים עשרה מעלות היו בין האולם ולמזבח, שעולים בהן לאולם, רום כל מעלה חצי אמה, ושלחה - משך רוחב המעלה, מקום דריסת הרגל - אמה⁷, ויש סוברים חצי אמה⁸. להסוברים שרוחב המעלה הוא אמה נחלקו המפרשים בסדר המעלות: יש מפרשים שהמעלה הראשונה היתה סמוכה למזבח, ואחרי כל ארבע מעלות היתה רצפה חלקה של שלש אמות הנקראת "רובד", מלבד אחר ארבע מעלות האחרונות, שהיה הרובד של ארבע אמות, נמצא שארבע מעלות הראשונות יחד עם הרובד תפסו בשטח הקרקע שבע אמות, וכן ארבע מעלות השניות יחד עם הרובד שאחריהן, ובארבע מעלות האחרונות עם הרובד היו שמונה אמות, והכל ביחד עשרים ושתים אמות, והוא כל האורך שבין האולם ולמזבח ממזרח למערב, אלא שר' יהודה אומר שהרובד האחרון היה של חמש אמות, ונגד זה היה אחד מהרובדים הראשונים של שתי אמות⁹. ויש מפרשים שמן המזבח עד המעלה הראשונה היתה רצפה חלקה שלש אמות לחכמים ושתים אמות לר' יהודה, ואחר כך שלש מעלות הראשונות היו ברוחב אמה כל אחת, ומעלה הרביעית רחבה שלש אמות, ולפי שהיתה רחבה קראוה רובד, מעלות חמישית ושישית כל אחת ברוחב אמה, השביעית שלש אמות, שמינית ותשיעית ועשירית ואחת עשרה כל אחת של אמה, והשתים עשרה רוחב ארבע אמות לחכמים וחמש אמות לר' יהודה, הרי עשרים ושתים אמות שבין האולם ולמזבח¹⁰. ויש מפרשים שלחכמים היה מקום פנוי בין מזבח למעלה הראשונה אמה, ואחר כך מעלות א' וב' כל אחת אמה, מעלה ג' שלש אמות, ד' וה'

¹¹⁴ . מידות שם.

¹¹⁵ . תפא"י שם.

¹¹⁶ . מידות שם.

¹¹⁷ . באורי הגר"א שם.

¹¹⁸ . פהמ"ש לרמב"ם שם והרע"ב.

¹¹⁹ . עזרת כהנים שם. וע"ע השתחויה, ושם שי"א שהשתחויות היו כנגד י"ג שערים.

⁷ . מדות שם לגירסתנו.

⁸ . רמב"ם בית הבחירה פ"ו ה"ד, כגירסא ב' שבפי' הרא"ש מדות שם.

⁹ . פי' א של המשנה ברא"ש שם.

אמה, ו' שלש אמות, ז' וח' אמה, ט' שלש אמות, י' וי"א אמה, י"ב ארבע אמות, ולר' יהודה לא היה מקום פנוי כלל בין המזבח למעלה א', ונגד זה היתה המעלה הי"ב חמש אמות¹¹. אף להסוברים שרוחב המעלות היה של חצי אמה נחלקו: יש אומרים שכל י"ב המעלות היו סמוכות זו לזו, בלי הפסק בינתיים, ותפסו בשטח הקרקע שש אמות, ושש עשרה אמות האחרות היו ריוח בין המזבח למעלה ראשונה¹², או שהיו י"ב אמות פנויות סמוך למזבח וארבע אמות פנויות סמוך לפתח האולם¹³. ויש מפרשים שכל י"ב מעלות היו מסודרות ברחבן כך: מעלה אחת חצי אמה ומעלה שלאחריה שלש אמות, וכן כסדר, אלא שמעלה האחרונה רחבה ארבע אמות, הרי שבין כולן עשרים ושתים אמות¹⁴. המעלות היו כנגד פתח האולם בלבד, ולא על פני רוחב כל האולם¹⁵, ויש אומרים שהיו על פני כל רוחב האולם מצפון לדרום¹⁶. על מעלות האולם עמדו הכהנים בכל יום לברך את העם¹⁷.

כל המעלות שהיו שם רום מעלה חצי אמה כו'. - כתב הרש"ש (מסכת מידות פרק ב): ק"ל הא סתמא דמדות ראב"י היא כמש"כ הרע"ב לקמן מ"ה ועי' תוי"ט מ"ד ד"ה שהכהן. והוא אמר לקמן מ"ו מעלה היתה שם וגבוהה אמה. ועיין לקמן פ"ה מ"ב בתוי"ט ד"ה והמותר.

כתב בביאור על ספר המצוות לרס"ג (הרב פערלא) [עשין (מילואים) סימן ג-ד]: עוד כתב שם הר"ד הבבלי ז"ל וז"ל, ובמתניתין תנן כל השערים שהיו שם היו להן דלתות חוץ משל אולם, ש"מ לאו בדלתות תליא מילתא דשער, שהשער אינו אלא שם מקום הכניסה והיציאה וכו' עכ"ל ע"ש. והשיב על זה הר"א מיימון ז"ל שם וז"ל, ולענין מתניתין דתנן כל השערים וכו', מינה תלמוד שאין שער אלא בדלתות, ואידי דרוב יש להן דלתות קרי להו שערים, ולא איכפת ליה לתנא בפתח אחד, ואדרבה אילו אמר כל הפתחים היינו מקשים היכי תנא פתחים, והרי כולהו בדלתות חוץ מאחד מהם וכו' עכ"ל ע"ש. וגם בזה דבריו תמוהים אצלי, דהרי ודאי להרמב"ם ז"ל דלא מיקרי שער אלא על שם הדלתות, ובלא דלתות לא שייך שם שער, קשה לישנא דמתניתין דקתני כל השערים שהיו שם היו להן דלתות, כיון דבלא דלתות לא איקרי שער, ושפיר הוכיח משם הר"ד הבבלי ז"ל מלשון זה, ודברי הר"א מיימוני ז"ל שכתב שמשם יש ללמוד כדעת הרמב"ם ז"ל, אינם מובנים כלל.

כתב הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ו הל' א -ה): המקדש כולו לא היה במישור אלא במעלה ההר, כשאדם נכנס משער מזרחי של הר הבית מהלך עד סוף החיל בשוה, ועולה מן החיל לעזרת הנשים בשתיים עשרה מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה. ומהלך כל עזרת הנשים בשוה, ועולה ממנה לעזרת ישראל שהוא תחלת העזרה בחמש עשרה מעלות, רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה. ומהלך כל עזרת ישראל בשוה ועולה ממנו לעזרת הכהנים במעלה גבוהה אמה ועליה דוכן יש בו שלש מעלות רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה על של ישראל שתי אמות ומחצה. ומהלך כל עזרת הכהנים והמזבח, ובין האולם ולמזבח בשוה, ועולה משם לאולם בשתיים עשרה מעלות, רום כל מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה והאולם וההיכל כולו בשוה. נמצא גובה קרקע ההיכל על קרקע שער המזרח של הר הבית שתיים ועשרים אמות, וגובה שער הר הבית עשרים אמה, לפיכך העומד כנגד שער המזרח אינו רואה פתח ההיכל, ומפני זה עשו כותל שעל גבי שער זה נמוך, כדי שיהא כהן העומד בהר המשחה רואה פתח ההיכל בשעה שמזה מדם הפרה נוכח ההיכל.

¹¹ פי' הגר"א שם; תפא"י שם.

¹² עי' רמב"ם בית הבחירה שם ופהמ"ש מדות שם שהרובדים במשנה ר"ל על כותל האולם.

¹³ לחם שמים להריעב"ץ בד' הרמב"ם.

¹⁴ פי' ב ברא"ש שם לגירסת חצי אמה, וצ"ל שלר' יהודה המעלה האחרונה ה' אמות ואחת ממעלות הראשונות ג' אמות.

¹⁵ הגר"א מדות פ"ד מ"ו.

¹⁶ תפא"י פ"ג מ"ו אות סא, וכ"מ בתוי"ט פ"ד מ"ו. וע"ע אוטם על מחלוקת זו בנוגע להאוטם.

¹⁷ תמיד פ"ז מ"ב. וע"ע נשיאת כפים.

ועיין בכס"מ משה"ק ע"ד הרמב"ם. וע"ע בזה בס' הר המוריה. ובלחם שמים. ומעשי למלך. ומעשה רקח. וע"ע במרכבת המשנה מש"כ בזה.

כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור - איתא בתוספתא (יומא פרק ב): ' כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשה בהן נס ויש אומרי' מפני שנחשתן מצהיב ר' ליעזר בן יעקב או' נחשתא קלנתיא והיתה יפה כזהב מהו נס שנעשה בהן אמרו כשהיה ניקנור מביאם מאלכסנדריא של מצרים עמד עליהן נחשול שבים לטבען ונטלו אחד מהן והטילוהו לים ובקשו להטיל את השני ולא הניחן ניקנור אמ' להם אם אתם מטילין את השני הטילוני עמו היה מצטער ובא עד שהגיע לנמילה של יפו כיון שהגיעו לנמילה של יפו היה מבעבע ועולה מתחת הספינה ויש אומ' אחת מן חיה שבים בלעה אותו וכיון שהגיע ניקנור לנמילה של יפו פלטתו והטילתו ליבשה ועליו מפורש בקבלה קורות בתינו ארזים וגו'²⁰.

משנה ד

כל הכתלים שהיו שם היו גבוהים - מתוך האנציקלופדיה תלמודית: כל הכתלים שהיו שם - בכל בניני הר הבית³⁷ - היו גבוהים³⁸ הרבה מאד, שכל הפתחים היו גבוהים עשרים אמה, לבד ממה שעל הפתחים הרבה מאד³⁹, וגובהם כפי

²⁰ וראה ביומא דף לח. ניקנור נעשו נסים לדלתותיו. תנו רבנן: מה נסים נעשו לדלתותיו? אמרו: כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים, בחזירתו עמד עליו נחשול שבים לטבעו. נטלו אחת מהן והטילוה לים, ועדיין לא נח הים מזעפו. בקשו להטיל את חברתה, עמד הוא וכרכה, אמר להם: הטילוני עמה! מיד נח הים מזעפו. והיה מצטער על חברתה. כיון שהגיע לנמלה של עכו - היתה מבצבצת ויוצאה מתחת דופני הספינה. ויש אומרים: בריה שבים בלעתה והקיאיתה ליבשה ועליה אמר שלמה קרות בתינו ארזים רהיטנו ברותים. אל תיקרי ברותים אלא ברית ים. לפיכך, כל השערים שהיו במקדש נשתנו להיות של זהב, חוץ משערי ניקנור, מפני שנעשו בו נסים. ויש אומרים: מפני שנחשתן מוצהבת היתה. רבי אליעזר בן יעקב אומר: נחשת קלוניתא היתה, והיתה מאירה כשל זהב.

ובירושלמי ביומא פרק ג איתא: תני מעשה שהיו באין בספינה ועמד עליהן סער גדול בים ונטלו אחד מהם והטילוהו בים וביקשו להטיל עוד שני ועמד [דף יט עמוד ב] וגייפו אמר להן אם מטילין אתם אותו לים הטילוני עמו והיה בוכה ומתאבל ובא עד שהגיע ללמינה של יפו כיון שהגיע ללמינה של יפו התחיל מבעבע מתחת הספינה כיי דתנינן תמן כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשה בהן נס ויש אומרים מפני שנחשתן מוצהבת היתה ויותר יפה משל זהב.

וראה ר' עמנואל חי ריקי בספרו הון עשיר (מסכת יומא פרק ג): ניקנור נעשו נסים לדלתותיו והיו וכו'. מדלא תנן ניקנור עשה דלתות וכו' אלא נעשו נסים וכו', ש"מ דדוקא על הנס היו מזכירים אותם לשבח כי משם ראו שנתן נפשו עליהם, אבל על מעשה הדלתות אף כי נחשתן מוצהיב אין בהם כדי להזכירו עליהם, ואף על גב דבש"ס (דף לח א) פליגי בה דאיכא מ"ד דלא נשתנו להיות של זהב מפני שנחשתן מוצהיב, ואיכא מ"ד משום הנס, י"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דמחמת שני הטעמים לא נשתנו, אבל הין הכי נמי דמשום נחשתן מוצהיב לבד לא היו מניחים אותם כך משונים משאר השערים שהיו של זהב החשוב מהנחשת, וכן מחמת הנס לבד אם לא היה נחשת קלל אפשר דלא היו מניחים אותם כך, ואפילו תימא דהנס לבד חשוב יותר מהזהב, מ"מ אין ספק שהציהוב לבד לא חשיב מזהב ולא היו מזכירין אותו לשבח על עשייתם אם לא ראינו שנעשה בהם נס על כי נתן נפשו עליהם:

³⁷ . רש"י יומא טז א.

³⁸ . מידות פ"ב מ"ד.

³⁹ . רש"י יומא שם; רא"ש מידות שם.

רצונם⁴⁰, חוץ מכותל מזרחי - לרגלי הר הבית⁴¹ - שהכהן השורף את הפרה⁴² עומד בהר המשחה ורואה למעלה מהכותל המזרחי את פתחו של היכל בשעה שמוזה מדם הפרה נוכח ההיכל⁴³, ולא היה גבוה עשרים ושיש אמה, כי גובה קרקע עזרת נשים מהר הבית היה שש אמות, ואם יהיה גובה הכותל המזרחי של הר הבית שש אמות למעלה מן הפתח לא יוכל לראות דרך שער עזרת נשים - שאף הוא פתחו עשרים אמה - את פתח ההיכל⁴⁴. ויש שכתבו שכותל המזרחי היה גבוה שש אמות כמו שכתוב בבנין העתיד: והנה חומה מחוץ לבית סביב סביב וגו' שש אמות וגו' וקומה קנה אחד⁴⁵, ופירשו שהכוונה על החומה החיצונה של הר הבית, שהיתה נמוכה, כמו ששינינו בבית שני שכל הכתלים היו גבוהים חוץ מכותל המזרחי⁴⁶, ועולי הגולה עשו כדמות שראו בבנין יחזקאל לעתיד בקצת הדברים⁴⁷. ויש שכתבו שכותל זה היה נמוך מעשרים אמה⁴⁸. הכותל המזרחי היה נמוך על כל אורכו, ולא כנגד הפתח בלבד⁴⁹. ויש שכתב שלא היה נמוך אלא מול פני שער ההיכל בלבד, ולא בכל אורכו⁵⁰.

שהכהן השורף את הפרה עומד בראש הר המשחה ומתכוין ורואה בפתחו של היכל בשעת הזיית הדם - הנה בגמ' בזבחים דף נה: מסתפקת לענין אם היה מוטל תל או עץ כנגד הפתח ומפסיק בין הפתח לשחיטה, מאי? האם זה נחשב שהפתח סגור או פתוח?

והתוס' שם הקשו ממה שמבואר הכא ביומא [טז] שהכהן השורף את הפרה אדומה עמד בהר המשחה, וראה דרך פתחי העזרה וההיכל את החצי אמה עליונה שבפתח ההיכל, ומתקיים בזה הדין "והזה אל נוכח פני אהל מועד", ואם כן גם כאן שיועיל מה שהוא רואה מעל התל את הפתח, ונשארו בקושיא.

ובחידושי רי"ז הלוי [פרה אדומה ד ה בסוף] תירץ שבהזאת הפרה כל הדין הוא רק שצריך הכהן לראות את פתח ההיכל בשעת ההזאה, שהרי אם יעמוד כנגד ההיכל ויחזיר את פניו לצד אחר לא יהיה קרוי "נוכח פני אהל מועד", ולכן מועיל במה שהוא יכול לראות את החלק העליון של הפתח, אבל בשחיטת קדשים קלים הלא הדין הוא שתהיה השחיטה נעשית במקום שהוא קרוי "פתח אהל מועד", ולא נאמר כלל שצריך הוא לראות את הפתח, ואפילו אם יחזיר פניו יהיה כשר, ולכן בזה נסתפקה הגמרא האם כשיש דבר החוצץ אם המקום קרוי "פתח אהל מועד".

40. מאירי יומא שם. ועי' תו"י יומא שם שגבוהים מ' אמה, ועי' עזר"כ מידות שם.

41. רש"י שם.

42. ע"ע פרה אדומה.

43. מידות ויומא שם ורש"י; רמב"ם בהב"ח פ"ו ה"ה. וע"ע הזאת (א) כרך ח, פ"ח.

44. תו"י יומא שם.

45. יחזקאל מ ה.

46. רש"י שם; רד"ק שם.

47. רד"ק שם. ועי' פסקי תוס' מידות סי' ח שכ' ג"כ שגובה כותל המזרחי היה ו' אמות, ובשיח יצחק לתו"י יומא טז א כ' שר"ל למעלה מהפתח, אבל ברש"י ורד"ק כ' ו' אמות כל הגובה. ועי' תבנית היכל ספר ב רפ"ב. ובבאור הגר"א לבנין הבית פי' הכתוב על חומת עזרת נשים וגובה האסקופה. ועי' עזר"כ פ"ב מ"ד ד"ה חוץ א וחוץ ב.

48. פהמ"ש לרמב"ם מידות פ"ב מ"ד וכו' "דרך משל", ועי' רש"י שם שר"ל שטס"ה וצ"ל מכ"ד אמות, כדי שיהא נר' משער ההיכל יותר מב' אמות כמש"ש בפהמ"ש, ועי' עזר"כ שם מש"ש בד' פהמ"ש.

49. עזר"כ שם, ע"פ סתימת לשון המשנה ול' כל המפרשים לכ"א לפי דעתו בשיעור נמיכותו.

50. תבנית היכל ספר ב סי' כב, ועי' עזר"כ שם שהשאיר דבריו בצ"ע. ועי' רמב"ם בהב"ח פ"ו ה"ה כותל שעל גבי שער זה נמוך, ומאירי יומא טז א כותל החומה על הפתח נמוך כו', משמע כתבנית היכל.

ורואה בפתחו של היכל – כתב התוי"ט ובמסכת פרה פ"ג משנה ט' תנן כנגד בית קדשי קדשים. ושם אכתוב בזה בס"ד. ושם כתב ע"כ: כנגד בית ק"ק - כתב הר"ב כדכתיב והזה אל נוכח פני אהל מועד ותמהני דבכל מקום שנאמר אהל מועד המכוון ההיכל. ותו ששנינו במשנה ד' פ"ב דמדות שהכהן השורף את הפרה כו'. ומתכוין ורואה בפתחו של היכל ולא הזכירה שם קדש הקדשים. ובספרי שנינו והזה אל נכח פני אהל מועד. שהוא מתכוין ורואה בפתחו של היכל בשעת הזאת הדם.

ראה במקדש דוד (קדשים סימן יב) שכתב: והנה יש לעיין כיון דא"צ ליכנוס להיכל למה לא היה מזה שם אצל שער נקנור, ונראה הטעם משום דבעינן הזאה כנגד בית קה"ק, כדקתני במתני' הזה ז' פעמים כנגד בית קה"ק צריך שלא יהא דבר מפסיק בינו ובין ההיכל, כמו בהזאות פרה דצריך ג"כ להזות כנגד בית קה"ק כדאמרין בפרה (פ"ג משנה ט') טבל והזה ז' פעמים כנגד בית קה"ק, ובעינן שיראה בפתחו של היכל בשעת הזאת הדם כדאמרין במדות (פ"ב משנה ד') דכל הכתלים שהיו שם היו גבוהים חוץ מכותל המזרח שכהן השורף את הפרה עומד בראש הר המשחה ומתכוין ורואה בפתחו של היכל בשעת הזאת הדם, א"כ הכא במצורע שעומד בשער נקנור המזבח מפסיקו ואינו יכול לראות בפתחו של היכל, בין למ"ד בזבחים (נ"ח א) דהמזבח היה ממוצע ועומד ובין למ"ד כוליה מזבח בצפון קאי, ומחצי הפתח ולצפון הוא המזבח ומשם ולדרום מתחיל הכבש ומתכסי ליה פתחא ואינו יכול לראות בפתחו של היכל, ומש"ה צריך לעמוד בין האולם ולמזבח בשעת מתן שבע ולא לעמוד אצל המצורע בשער נקנור.

מיהו בעיקר זה דצריך בהזאות של פרה שיכוין ויראה בפתחו של היכל יש לעיין מנ"ל זה, והר"מ בפי' המשנה שם כתב משום דכתיב והזה נוכח פני אהל מועד ע"ש, ולכאורה מאי ראייה משם דצריך דוקא לראות בפתחו של היכל, ונראה כדאמרין ביומא (ל"ג ע"ב) דשולחן עומד בצפון ומנורה בדרום ומזבח הזהב ממוצע ועומד ומשוך כלפי חוץ קמעא, ופרכינן ולוקמיה בין השולחן והמנורה ואמרין משום דכתיב ואת המנורה נוכח השולחן בעינן דחזו אהדדי ע"ש, ומוכח דכיון דכתיב נוכח בעינן דחזו אהדדי, א"כ ה"נ כיון דכתיב והזה נוכח פני אהל מועד בעינן שיראה בפתח אהל מועד בשעת הזאה וזה הטעם הוא כפתור ופרח, וא"כ לפ"ז במצורע אף על גב דבעינן ג"כ הזאה כנגד בית קה"ק מ"מ כיון דלא כתיב נוכח לא בעינן שיראה בפתחו של היכל וצ"ע בזה.

משנה ה

עזרת הנשים היתה אורך מאה ושלושים וחמש על רחב מאה ושלושים וחמש - בתפארת ישראל בצורת הבית (אות י') נתן בו סימן: נשים דעתן קל"ה.

בביאור הגר"א על בנין הבית שביחזקאל (מ' ה') מביא שם בסוגריים בשם הגר"א על הפסוק שבירמ"י (ל"א כ"א): וברא ה' חדשה, "נקבה תסובב גבר", היינו עזרת הנשים שהיא תהיה לעתיד לבא מסובבת את כל עזרת ישראל, לא כמו היום שעזרת נשים היתה רק במזרח העזרה וההיכל.

וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה - מתוך האנציקלופדיה תלמודית: הלשכות שבעזרת נשים. ארבע לשכות היו בארבע פנותיה של עזרת-נשים*, והן: בקרן דרומית מזרחית, לשכת נזירים⁴⁵⁵, בקרן מזרחית צפונית, לשכת העצים⁴⁵⁶

⁴⁵⁵. ע"י ציון 476 ואילך. וע"י בציור 1 שבסוף הערך מס' 16.

⁴⁵⁶. ע"י ציון 478 ואילך. וע"י בציור הנ"ל מס' 15.

- או דיר העצים⁴⁵⁷ - בקרן צפוגית מערבית, לשכת מצורעים⁴⁵⁸, בקרן מערבית דרומית, אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מזה היתה משמשת, אבא שאול אומר היא לשכת בית שמניה⁴⁵⁹ - או לשכת היין והשמן⁴⁶⁰ - וכן הלכה⁴⁶¹.

לשכות אלו לא היו מקורות - בבית שני, אבל בבית ראשון היו מקורות⁴⁶² - ואף כך הן עתידות להיות בבית המקדש השלישי⁴⁶³. והיו של ארבעים ארבעים אמה⁴⁶⁴, יש מן הראשונים והאחרונים מפרשים שאורכן - ממזרח למערב⁴⁶⁵ - היה ארבעים אמה, אבל רוחבן - מצפון לדרום⁴⁶⁶ - לא היה אלא שלשים, כשם שבבנין יחזקאל אין רוחבן אלא שלשים⁴⁶⁷, ויש מן האחרונים מפרשים שהיו ארבעים על ארבעים אמה⁴⁶⁸.

לשכות אלו, כתבו ראשונים ואחרונים שהיו בתוך שטחה של עזרת נשים⁴⁶⁹. ויש מן הראשונים והאחרונים שכתבו שלשכות אלו היו מחוץ לשטחה של עזרת נשים, בהר הבית⁴⁷⁰.

⁴⁵⁷ . עי' שקלים פ"ו מ"א ופהמ"ש לרמב"ם ורע"ב שם, ועי' יומא טז א (ועי' הג' הב"ח שם, שמוחק) וזבחים קיג א, ועי' עדיות פ"ח מ"ה, ופהמ"ש לרמב"ם ורע"ב שם. ועי' רמב"ם דלהלן: לשכת דיר העצים.

⁴⁵⁸ . עי' ציון 488 ואילך. מדות פ"ב מ"ה; רמב"ם בהב"ח פ"ה ה"ז. ועי' בציור הנ"ל מס' 13.

⁴⁵⁹ . עי' ציון 494 ואילך. מדות שם. ועי' יד מלאכי כללי התלמוד כלל תרסג, שני' שאבא שאול הזכיר לראב"י. ועי' בציור הנ"ל מס' 14.

⁴⁶⁰ . עי' תוספ' יומא פ"א. ועי' ציון 499.

⁴⁶¹ . רמב"ם שם.

⁴⁶² . עזר"כ מדות פ"ב מ"ה (קט א, מהד' ירושלים תשס"ב עמ' שנז), ע"פ רא"ש שם "ולא היו מקורות: בבית שני".

⁴⁶³ . עי' ציון 675. מדות פ"ב מ"ה; רמב"ם בהב"ח פ"ה ה"ז. וע"ע הר הבית ציון 154 וע' עזרה וע' עזרת נשים, אם שאר העזרה היתה מקורה.

⁴⁶⁴ . מדות שם; רמב"ם שם.

⁴⁶⁵ . ר"מ קזיס מדות שם ותבנית היכל ס' שני אות לח.

⁴⁶⁶ . ר"מ קזיס ותבנית היכל שם.

⁴⁶⁷ . עי' ציון 675. רד"ק יחזקאל מו כב; ר"מ קזיס שם; שלטי הגבורים פ"ג ופכ"ה; תבנית היכל שם; חנוכת הבית (חפץ) שם; חק נתן מדות שם. ועי' ר"מ קזיס ושלטי הגבורים וחנוכת הבית וחק נתן שם, שמסתבר שעשאון בדומה לבנין יחזקאל בכל ענין, ואל"כ היה למשנה לפרש שהן חלוקות מבנין יחזקאל. ועי' ר"ש שם ד"ה היה, שנסתפק.

⁴⁶⁸ . שושנים לדוד שם; תפא"י שם אות מא. ועי' שושנים לדוד שם, שלא הושוו במשנה שם לבנין יחזקאל, אלא לענין שלא היו מקורות (עי' ציון 463), ולא לענין גודלן.

⁴⁶⁹ . תוס' יומא ל ב ד"ה אי; רמב"ם מחוסרי כפרה פ"ד ה"א ונזירות פ"ח ה"ג, וכ"ה בציור צורת בהמ"ק ברמב"ם (פרנקל) בהב"ח פ"ה הי"ז ובהמ"ש לרמב"ם סוף מדות; ר"ש מדות פ"ב מ"ה ד"ה היה; חנוכת הבית (אשכנזי) אות כא, בד' רע"ב שבציון 21; תוי"ט שם; ציור הר"י שנד' בש"ס סוף מדות. ועי' ציון 503. ועי' ציור 1 שבסוף הערך מס' 16 - 13.

⁴⁷⁰ . רא"ש שם; תוי"ט שם בשם ציור צורת בהמ"ק ונציה שמ"ט; חנוכת הבית (חפץ) אות ט, בשם ציור הנדפס בפזארו, וע"ש שכן מסתבר, שכך הוא תואר והדר לעזרת נשים. ועי' חנוכת הבית שם, שהאריך להוכיח כן, וחזר בו מחמת הראשונים דלעיל. וצ"ב שמחוץ לעז"נ היה החיל, והיאך היה כל רוחב לשכות אלו בחיל, ש"ס שלא היה רחב כ"כ, וי"ס שהיו בו מעלות, ע"ע חיל: מהותו ומקומו. ועי' להלן ציונים 475, 501, 675.

קדושתן של ד' לשכות אלו, יש מן הראשונים שכתבו שהיתה קדושת עזרת נשים⁴⁷¹. ויש מן האחרונים שכתבו בדעת ראשונים שמכל מקום לשכת מצורעים לא היתה בה אלא קדושת הר-הבית*⁴⁷². ויש מן האחרונים שכתבו בדעת ראשונים שלשכות אלו היה חציין קדוש בקדושת עזרת נשים וחציין קדוש בקדושת הר הבית, שלדעתם היה להן פתח לעזרת נשים ופתח להר הבית⁴⁷³, ודינן כדין לשכה הפתוחה לקודש ולחול, שאף על פי שבנויה כולה בקודש או כולה בחול, דינה שחציה קודש וחציה חול, לסוברים כן⁴⁷⁴. ויש מן האחרונים שכתבו שכל לשכות אלו לא היו קדושות אלא בקדושת הר הבית⁴⁷⁵.

ולא היו מקורות - כתב התוספות יום טוב: כדי לבשל בתוכו את זבח העם שלמים התודה ואיל נזיר. הר"ש. וכ"כ ביחזקאל [מ"ו] אלה בית המבשלים אשר יבשלו שם משרתי הבית את זבח העם.

דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים וכו' ומשלחין תחת הדוד. כתב בהערות הגרי"ש אלישיב (יומא דף טז): ופירש"י דכתיב ונתן על האש אשר תחת זבח השלמים. והאי מילתא הוה בנזיר טהור דבו כתיב קרא. ותנן בנזיר [מה ב] היה נוטל שער ראש נזיר ומשלח תחת הדוד וכו' במד"א בתגלחת הטהרה אבל בתגלחת הטומאה לא היה משלח. ואיתא שם בגמ' ואם שולח תחת הדוד של חטאת ואשם יצא ומקשה הגמ' אשם בנזיר טהור מי איכא אמר רבא ה"ק ואם נזיר טמא משלח תחת הדוד של אשם יצא. מנה"מ וכו'. [וכך פסק הרמב"ם פ"ו מנזירות ה"ד].

ולכאורה קשה מה חיוב יש כאן דנימא דיצא בזה יד"ח הרי מצד הדין אינו משלח וא"כ מה שייך כאן לומר שאם כן שילח שיצא יד"ח.

והנראה בזה דהנה קיי"ל דכל הנשרפין אפרן מותר כיון דמצוותן בשריפה א"כ מותר בהנאה בכליו משא"כ כל הנקברים אפרן אסור. וא"כ נראה דאתי האי קרא למידרש דאע"פ דמעיקר הדין אין מבשלין אותן תחת הדוד מ"מ בבישלין תחת הדוד יצא חובת כילוי בשריפה דייקא בשריפה בדדיעבד בשרפן דין נשרפין להן ומותרים בהנאה.

הנזירין מבשלין את שלמיהן - כתב בס' הכתב והקבלה (במדבר פרק ו): אשר תחת זבח השלמים. תחת הדוד שהוא מבשלין בו לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין בעזרה שצריך הכהן ליטול הזרוע אחר שנתבשל (רש"י) אף על גב דשאר שלמים היו מתבשלין בכל העיר בבתי הבעלים, כי חזה ושוק היו מפרישין מהם קודם בשולם בעודם חי, אבל איל נזיר שהיה צריך ליטול ממנו הזרוע לאחר שנתבשל, לכן נתבשל בעזרה, שלא יצטרך הכהן לילך לבית הנזיר ולהביא הזרוע לאחר בשול לעזרת ישראל כדי ליתנו על כפי הנזיר לתנופה עם הלחם, וזה אינו אלא בעזרה, (ערא"ם) ומקור דברי רש"י הוא ממתני' (פ"ב דמדות מ"ד) עזרת נשים וכו' ארבע לשכות היו בארבע מקצועותי וכו' דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירין מבשלין את שלמיהן ומגלחין את שערן ומשלחין תחת הדוד, ע"כ. ובתוס' (נזיר מ"ה ד"ה

⁴⁷¹ . תוס' יומא ל ב ד"ה אי; תוי"ט מדות פ"ב מ"ה ד"ה לשכת, לשיטתו ציון 469 שהיו בתוך שטחה של עזר"נ; חק נתן שם לה א, בד' ר"ש שם, שמש"כ שלשכת מצורעים לא נתקדשה, היינו בקדושת עזרה, אף על פי שהיא סמוכה לה (עי' ציון 458, שהיא בצד מערב, והעזרה היא מערבית לעזרת נשים, ע"ע עזרה וע' עזרת נשים), ועי' להלן. ועי' ציון 206 ואילך, שנחלקו בלשכות הפתוחות לקודש ולחול, אם הולכים בהן אחרי מקומן או אחרי פתחיהן, ולסוברים שהולכים אחרי פתחיהן, אפשר שלא היו פתוחות אלא לעזרת נשים, ולשכת בית שמניה שהיו לה ב' פתחים, עי' ציון 500, וא"א ששניהם יהיו לעזרת נשים, לדבריהם לא היתה קדושה לגמרי, או שחלקה היה קדוש בקדושת עזרה. ועי' ציון 675.

⁴⁷² . תוי"ט שם, בד' ר"ש שם, שלשכת מצורעים לא נתקדשה (וע"ש שתמה ע"ז), ועי' לעיל ולהלן. ולכאו' צ"ל שלא היתה פתוחה אלא להר הבית, ועי' ציון 47, שי"ס שלשכות העשויות לצורך חול דינן חול בכל אופן.

⁴⁷³ . עי' ציון 516.

⁴⁷⁴ . עי' ציון 216. חנוכת הבית (אשכנזי) אות כא, בד' ר"ש שם, שמש"כ שלשכת מצורעים לא נתקדשה, היינו שלא נתקדשה כולה, אלא חציה, ועי' לעיל, וסובר שה"ה שאר לשכות.

⁴⁷⁵ . תוי"ט שם, בד' הסוברים שהיו מחוץ לשטח עזרת נשים, עי' ציון 470. ולסוברים שלשכות הפתוחות לקודש ולחול הולכים בהן אחרי פתחיהן (עי' ציון 216), אפשר שלא היו פתוחות אלא להר הבית, ועי' לעיל.

ולא במי) כתבו שהרי שלמים נאכלין בכל העיר ואם מגלח פתח אהל מועד ודוד שלמים בעיר וכו', וכן בד"ה לא היה כתבו תחת דוד השלמים בירושלים, והוא תמוה הא שלמי נזיר אינו כשאר שלמים, דצריכים דוקא בעזרת נשים להתבשל.

וכל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח - כתב התוי"ט: לא ראיתי לו סמך מן הכתוב ובמנחות פ"ט דף פ"ה בעי רבא הקדישו מהו שילקה עליו משום בעל מום כיון דפסול כבעל מום דמי או דלמא אין בעל מום אלא בבהמה. תיקו. עוד שם אמר שמואל לא שנו אלא לח. אבל יבש גוררו וכשר.

כתב הרשב"ם (בבא בתרא דף קכא:): מניסן ועד ט"ו באב - היו כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה מכאן ואילך תשש כח החמה ויש בעצים לחלוחית ומעלין עשן וגם יגדל תולעת וכדאמרין במדרש איכה רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי אומר שבו כלה זמן קציצה למזבח שכל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח וכל עץ שהוא נקצץ אינו עושה מאכולת ואותו יום שפסקו היו שמחים לפי שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה כזאת.

כתב המאירי: לשכת דיר העצים ששם כהנים בעלי מומים מתליעין בעצים ר"ל שמבקרין בהם אם יש בהם תולעת שכל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח מפני שהתולעת דבר משוקץ ואין ראוי לישרף על המזבח.

כתב בהערות הגרי"ש אלישיב (יומא דף טז.): ואף על פי שאינו בא בתורת הקרבה מ"מ דבר טמא אינו ראוי למזבח. נמצא לפי דבריו דעיקר האיסור כאן הוא משום הקרבת התולעת שבו אבל עץ עצמו לית ביה שום פסול.

והנה איתא במנחות (פה ב) תנן התם כל עץ שנמצא בו תולעת פסול לגבי מזבח אמר שמואל לא שנו אלא לח אבל יבש גוררו וכשר וקמיבעי ליה לרבא התם הקדישו [להאי עץ שיש בו תולעת] מהו שילקה עליו משום בע"מ כיון דפסול כבע"מ דמי או דלמא אין בע"מ אלא בבהמה. תיקו.

הנה מעצם הדין דבלח פסל כל העץ כבר חזינא ביש בו תולעת אינו פסול מצד התולעת עצמו אלא כיון שנמצא בו תולעת כל העץ פסול ולא תולעת גרידא אסורה אלא כיון דהתליע אסור אף על פי שמוציא התולעת עצמו ורק ביבש כיון דיכול לגרד מקום התלעה לגמרי א"כ כבר לא הוה עץ מותלע.

וכן מהא דמיבעי ליה לרבא אי בהקדישו לוקה מבואר דהאיסור הוא על כל העץ וכל העץ שם מום עליו משום תולעת שבו. מכ"ז מבואר לכאורה דהפסול בעץ שהתליע הוא לא רק על התולעת משום דבר טמא אלא כל העץ שם פסול עליו וצ"ב דברי המאירי.

ובס' דף על הדף (מידות דף לה.): והקשה הגה"ח ר' שלום בראנדר ז"ל בספרו חוקת היום (יומא שם אות א') הלא בזבחים (ל"ד ע"א) מבואר שכל המקטיר בעל חי ע"ג המזבח שאינו בקר וצאן, כגון צבי, עובר בעשה, וא"כ תיפוק"ל דא"א להקריב עצים שיי"ב תולעים ע"ג המזבח מטעם זה.

וכתב דהדבר מובן בפשיטות, דהתם איירי בנותן ע"ג המזבח לשם הקרבה לגבוה, והתם יש איסור עשה בבעל חי שאינו בקר וצאן, אבל בעצים מתולעים, הרי אין הוא רוצה להקריב רק את העצים, והתולעים ממילא נמצאים שם, ולכן אין בזה משום איסור עשה, רק שמשוקץ הדבר שיוקטר תולעת שהיא דבר טמא ע"ג המזבח. וע"ש עוד מש"כ בענין זה. עיין גמרא מנחות (פ"ה ע"ב) דאמר שמואל לא שנו דעץ שיי"ב תולעת פסול רק בלח - שאי אפשר לגוררו, אבל ביבש שאפשר לגוררו כשר. ועיין שם דמבע"ל לרבא בהקדיש עץ שיי"ב תולעת אם לוקה - כמו במי שמקדיש בעל מום למזבח, או שאין איסור זה רק בבעלי חיים. ובתענית (ל"א ע"א) ובירושלמי שם (פ"ז ה"ז) שעד חמשה עשר באב היו כורתין עצים למערכה, שמושם ואילך תשש כוחה של חמה, ויש בהעצים תולעים, וכל עץ שיש בו תולעת פסול למזבח כמבואר הכא.

ויש לפרש על פי דברי שמואל הנ"ל שגם לפני זה יש תולעים, אלא שאז העצים הם יבשים, ואפשר לגוררם, משא"כ אח"כ הם לחים וא"א לגרור אותם²¹.

²¹ ונציג כמה שאלות שהובאו בס' חשוקי חמד יומא (דף טז): שאלה. מעשה ביהודי שהיה ברשותו מקל של צדיק, ורצה לעשות ממנו עץ חיים לספר תורה, [כדמשמע בירושלמי (פ"ג ה"א) לגבי מקלו של ר"מ, שיש מעלה במקל של אדם צדיק, ויעוין גם באפרקסטא דעניא (ח"א סימן קלה)], אך כשלקח את המקל לנגר, מצא שיש בו תולעים, והסתפק האם לאחר שיעבור המקל חיטוי וריסוס כדבעי, האם ראוי לעשות מזה עץ חיים?

תשובה. נאמר במסכת יומא דף טז ע"א דיר העצים ששם כהנים בעלי מומין עומדין ומתליעין בעצים, שכל עץ שיש בו תולעת פסול לגבי המזבח, ונאמר במסכת מנחות (דף פה ע"ב) כל עץ שנמצא בו תולעת פסול לגבי מזבח, אמר שמואל לא שנו אלא לח אבל יבש גוררו וכשר. ויתכן שהוא הדין בלח שעבר תהליך ריסוס וניקוי. ואולי יש לחלק, דעץ יבש לאחר הגרירה לא ניכר מקום המתולע, רק מבינים שהיה בו פעם תולעת, אבל אם ניכר מקום התולעת אולי פסול לגבי המזבח.

והנה כל זה לגבי עצים למזבח, ומעתה יש לדון לגבי שימוש בעצים מתולעים בשביל עץ חיים, דהנה נאמר ברמ"א (או"ח קנג כא): אסור לעשות מאתנן זונה או מחיר כלב דבר של מצוה כגון בית הכנסת או ספר תורה, עכ"ל. לכאורה כמו שיש איסור להביא לקרבן עצים, עצים שיש בהם תולעים יש מקום לומר שאסור גם לבנות בית כנסת או לעשות עץ חיים מעץ מתולע.

אך במסכת מנחות (דף פה ע"ב) נאמר: הקדישו מהו שילקה עליו משום בעל מום, כיון דפסול כבעל מום דמי, או דילמא אין בעל מום אלא בבהמה. וכתבו התוס' דהאיבעיא היא לשיטת רבי דאמר שם (דף כ ע"ב) דהמנדבין עצים למזבח הוא קרבן עצים, ולכן פסול בו מום דהיינו תולעים, יעו"ש. ולפי זה האיסור של תולעים אולי לא שייך בעץ חיים, כיון שלא מצינו מין פסול כזה, של בעל מום, רק בקרבן הקרב על גבי המזבח.

אולם יתכן שיש ענין שלא להשתמש בעצים שהיו בהם תולעים, גם לעצי חיים, על פי הנאמר ברמב"ם (פ"א מאסורי מזבח ה"א) וז"ל: מצות עשה להיות כל הקרבנות תמימין ומובחרין וכל המקדיש בהמה שיש בה מום... עובר בלא תעשה אפילו הקדישו לדמי נסכין לוקה שבזיון קדשים הוא, עכ"ל. ומסתבר שגם בספר תורה בזיון הוא כשהעצים מתולעים. ויתכן לומר שאף אם כבר עברו ריסוס כראוי, יש בזה ביזיון, ואפילו אם נאמר שלגבי מזבח, אינו פסול אם כבר אין בו תולעים, מכל מקום יתכן שדוקא לגבי מזבח הדין כן כי עומד לשריפה, אבל לגבי ספר תורה שהדבר יהיה ניכר לכל הרואים, יש מקום לומר שיש בזה בזיון, וצ"ע.

שאלה: המקדיש בימינו עצים מתולעים למזבח האם עבר על איסור מלקות?

תשובה. נאמר במסכת ע"ז (דף יג) הני מילי [דלוקה המטיל מום בקדשים], בזמן שבית המקדש קיים דחזי להקרבה, השתא דלא חזי להקרבה לית לן בה, ופרש"י דבימינו אין בו אלא איסור דרבנן. אולם הרמב"ם (פ"א מאיסורי מזבח ה"ז) כתב שהוא אסור מהתורה רק אינו לוקה עליו. והמטיל מום בקדשי בדק הבית מבואר בתוס' במסכת ע"ז (דף יג ד"ה ונשחטיה) שעובר על איסור דרבנן, ודן בדבריהם המל"מ (פ"א מאסורי מזבח ה"ז).

שאלה: יונים נקרו עצים האם נפסלו?

תשובה. פירוש מחודש מאד בפסול עץ מתולע פירש המאירי במסכת יומא דף טז, עץ שיש בו תולעת פסול למזבח משום דתולעת זהו דבר טמא, ואינו ראוי להעלותו על המזבח. ואעפ"י שאינו בא בתורת הקרבה, מ"מ דבר טמא אינו ראוי למזבח. נמצא לפי דבריו דעיקר האיסור הוא משום הקרבת התולעת, אבל העץ עצמו אין בו פסול. ויש לפשוט מדבריו שבשאלתנו שיונים כשרים, שנקרו בעצים לא נפסלים. אך על עצם דברי המאירי העיר מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א מדברי הגמ' במנחות (דף פה ע"ב) מהו שילקה משום בעל מום, מבואר דהעץ נפסל ונהפך לבעל מום בגלל התולעת, ולא שהתולעת אסורה להעלות על המזבח כי אם העץ, ובלח כל העץ נפסל.

שאלה: בדי ערבות שהתליעו האם נפסלו למצוה?

הרמב"ן על התורה [בראשית פרק כ"ב פסוק ג'] כתב, שלכן כתוב בסיפור העקדה "ויבקע עצי עולה ויקם וילך", שאברהם לקח עימו עצים, ולא סמך על כך שיכרות במקום העקידה, משום שהיה פוסל לקרבן עץ שנמצא בו תולעת, ולכן לקח מביתו עצים טובים לעולה.

עוד נציין להא דאיתא בתענית שבני סלמאי הנתופאי היו מביאין עצים במסווה של סולמות, וביאר העיון יעקב, שהיו עושים דווקא סולמות, משום שישנו דין, שעץ שנמצא בו תולעת - פסול מלהביאו על המזבח. ואם היו עושים מהעצים כלים אחרים, היו השומרים מרגישים בכך, שהרי למה דקדקו לעשות את הכלים דווקא מעצים שאינם מתולעים כלל? אבל בסולמות הדרך היא להקפיד שלא תהיה בעץ תולעת, כדי שלא ישמטו השליבות, כפי שמצינו במסכת מכות [ז ב].

שכחתי מה היתה משמשת-כתב היד מלאכי (כללי התלמוד כלל תרסג): אין זה מן התימה משום דשכחה שכחא וכדאמר רב אשי בפרק כיצד מערבין דף נ"ג א' ואנן כי אצבעתא בבירא לשכחא והכי אשכחן ברפ"ו דפסחים דף ס"ו א' שאמר הלל לבני בתירא הלכה זו שמעתי ושכחתי וכן בפרק האיש מקדש דף נ"ז א' גבי עגלה ערופה מצינו דקאמר ר' ינאי גבול שמעתי בה ושכחתי ובפ"ב דמדות מ"ה שנינו מערבית דרומית אמר ראב"י שכחתי מה היתה משמשת ובא אבא שאול והזכירו ששם היו נותנין יין ושמן ודין גרמא דלפעמים היו משבשין נמי מתני' מחמת העדר הזכרון.

כתב המעשי למלך (הלכות בית הבחירה פרק ה): והנה הרמ"א בספר תורת העולה כתב אהאי ענינא וז"ל העולה מזה דלזה הי' לשכה זו דרומית מזרחית כי שם תוקף השמש אשר הוא עוזרת לחיי החי מזרחית צפונית לשכות דיר העצים ששם כהני בעלי מומין מתליעים בעצים נגד הצומח ועל כן היתה זאת הלשכה בצפון כי רוח צפון תחולל גשם והוא המצמיח הצומח ובהיות כי אי אפשר לצמוח מבלתי השמש היתה צפונית מזרחית צפונית מערבית לשכות המצורעים והוא נגד המדבר שעל לה"ר הצרעת בא היתה צפונית כי החוטא באה מן הצפוני והרע המגיע לו הוא כדמות שקוע החמה במערב שהוא רע לעולם מערבית דרומית בה היו נותנין יין ושמן נגד הדומם כי מהם היו באים המנחות שהיו מערבין בה הסולת וכו' והיתה זאת הלשכה מערבית דרומית כי החמה בדרום היא מרכבת היסודות ופועלת הדוממים בשקיעתה שהיא מתחת לארץ וגורמת עירבוב היסודות עד שנתהוה הדומם את"ד.

לשכת בית שמניה- כתב התפא"י: נראה לי דיחדו לכל לשכה מקום הראוי, דלשכת השמנים יחדוה במערבית דרומית משום דמקום הניסוך במזבח ליין גם כן במזרחית דרומית היה, וגם מנורה בדרום היה, וצפונית מערבית למצורעים מדמוכנים לקרבן להכניס בהונות והרי כל קדשי קדשים נשחטין בצפון, אולם בצפונית מזרחית להתלעת עצים, דעצים צריכים לקרבנות שקרבים למזבח דהיינו עולה וכדומה שנשחטין בצפון, ורק מדלא היו ראויין עדיין עד אחר התלעה לכן יחדוה בצד מזרח דהיינו רחוק מהמקדש, ומזרחית דרומית יחדוה לבשל שלמי נזיר, מדהוא דבר של חול, דבר שגם בירושלים היה רשאי לעשות, רק משום שכמה נזירים שהיו מעיירות אחרות ואין להם מכיר בעיר, יחדו להם לשכה בעזרה.

ונציין נמי מהאנציקלופדיה תלמודית שכתב: לשכת נזירים היתה משמשת את הנזירים לבישול שלמיהם בדוד, ולהשלכת שערים המגולח לשריפה תחת הדוד⁴⁷⁶. ויש סוברים שאף לגילוח שערים⁴⁷⁷. על הסוברים שהיו מגלחים שערים במקום אחר, ע"ע נזיר.

תשובה. לכאורה לא מצאנו לגבי שאר מצוות פסול של מתולע, ויעוין בתוספת ביכורים (סוף סימן תרכז) שכותב שלא לסכך בפרחים מתולעים כיון שיש חשש שהתולעים יפלו לתוך האוכל, ויבוא לאכול תולעים, משמע שאין איסור בעצם הסכך שיש בו תולעים. אבל הערבות שזוקפים על גבי המזבח, יתכן שיש להם שם של קרבן שאין להניחם על המזבח אם יש בהם תולעים, וצ"ע.

⁴⁷⁶. ע"ע נזיר וע' שלמי נזיר וע' תגלחת נזיר. מדות פ"ב מ"ה; רמב"ם נזירות פ"ח ה"ג ובית הבחירה פ"ה ה"ח.

⁴⁷⁷. ע"ע הנ"ל. מדות שם; רמב"ם שם ושם.

לשכת העצים היתה משמשת לעצים שעומדים להסקת המערכות שעל גבי המזבח-החיצון*⁴⁷⁸, להתלעתם - כלומר לבדיקה אם יש בהם תולעים⁴⁷⁹, שעץ מתולע פסול להסיק בו את המזבח⁴⁸⁰ - וכהנים בעלי מום - שאינם ראויים לעבודה במקדש⁴⁸¹ - היו נמצאים בה ומתלעים את העצים⁴⁸², וכן בה היו בוקעים ומשפים ומכינים את העצים לצורך הסקתם⁴⁸³. ויש מפרשים שאף היתה משמשת לאוצר לעצים⁴⁸⁴, ויש שכתבו שלא שמושה לשכה זו אלא להתלעת העצים ולא לאוצר להם⁴⁸⁵. ויש מן הראשונים שנראה מדבריהם שהיתה אף משמשת להשלכת עצמות הקדשים⁴⁸⁶. על הסוברים שבלשכת העצים נגזו הארון.

לשכת מצורעים היתה משמשת לטבילת המצורעים⁴⁸⁸ - על טבילה זו, ע"ע טהרת מצורע⁴⁸⁹ וע' מצורע - ורבי יהודה ותנאים נוספים סוברים שכל אדם היה טובל שם⁴⁹⁰, כלומר כל אדם שצריך לטבול לפני כניסתו לעזרה, לסוברים כן⁴⁹¹, היה טובל בלשכה זו⁴⁹², על המחלוקת אם לדעה זו אף מצורעים היו טובלים שם, או שמצורעים אינם צריכים טבילה, ע"ע טהרת מצורע⁴⁹³ וע' מצורע.

478. ע"ע מערכות.

479. פהמ"ש לרמב"ם ורע"ב מדות פ"ב מ"ה.

480. ע"ע בעל מום קרבן ציון 17 ואילך וע' מערכות וע' קרבן עצים. רמב"ם בהב"ח פ"ה ה"ח ופהמ"ש שם.

481. ע"ע כהן ציון 139 ואילך וע' עבודה (במקדש). רא"ש מדות שם.

482. מדות שם; רמב"ם שם.

483. מאירי שקלים רפ"ו; שלטי הגבורים פכ"ה (כא א).

484. עי' פהמ"ש לרמב"ם עדיות פ"ח מ"ה; רע"ב שקלים ועדויות שם; שלטי הגבורים שם. ועי' שלטי הגבורים שם, שמ"מ לא היו בה כל העצים הנצרכים למשך שנה אחת, אלא העצים הנצרכים בכל יום ויום.

485. בית דוד מדות פ"ה מ"ד. ועי' ציון 306.

486. עי' ראב"ד עדיות שם בשם י"מ.

488. נגעים פי"ד מ"ה; תוספ' שם פ"ח; תו"כ מצורע פרק ג פיס' ד; ברייתא ביומא ל ב; רמב"ם מחוסרי כפרה פ"ד ה"א.

489. ציון 420.

490. ר' יהודה בברייתא שם; אמרו לו בתוספ' שם. ועי' חס"ד שם ה"ט.

491. ע"ע ביאת מקדש: טבילה לביאת מקדש.

492. עי' גמ' ורש"י שם. ועי' גמ' ורש"י וריטב"א שם, שלת"ק סתם אדם הנכנס לעזרה אינו טעון טבילה, ועי' חס"ד שם ונמוקי הגרי"ב יומא שם, שלכן נקראה הלשכה דוקא על שם טבילת המצורעים, וכ"מ בתוס' שם ד"ה נימא, ועי' תוס' שם, שאף לסוברים שכל אדם היה טובל שם, מ"מ נקראה לשכת מצורעים כיון שעיקר עשייתה היתה בשביל טבילת המצורעים, ועי' עזר"כ מדות פ"ב מ"ה (קי ב), שכל אדם היה יכול להכנס משער אחר ולטבול ליד אותו שער, וע"ש, שאפי' לסוברים שמצורעים אינם צריכים טבילה, נקראה לשכת מצורעים, ע"פ תבנית היכל ס' שני ס"י לח, ששם היו מבשלים קרבנותיהם, וצ"ב שהרי קרבנות מצורע הם עולה וחטאת ואשם (ע"ע טהרת מצורע: הבאת קרבנותיו), שאינם נאכלים לבעלים, ועי' תוי"ט שם ד"ה לשכת ותורת מנחם יומא שם.

493. ציון 417 ואילך. ועי' יומא שם.

לשכת בית שמניה היתה משמשת לאוצר ליין ושמון, שהיו משמשים במקדש⁴⁹⁴, היין לנסכים, והשמון למנחות⁴⁹⁵, וכן היתה מונחת בה הסולת ששמשה למנחות⁴⁹⁶. השמן להדלקת המנורה, יש מן האחרונים שכתבו שאף הוא היה בה⁴⁹⁷, ויש מן האחרונים שכתבו שלא היה בה⁴⁹⁸. וכתבו אחרונים שנקראת על שם השמן, כיון שהיה בה שמן יותר מן היין⁴⁹⁹.

וחלקה היתה בראשונה - כתב האברבנאל (יחזקאל פרק מ): ההודעה הרביעית שהיו בהר הבית שלש עזרות קודם ההיכל והדביר ובין כל עזרה ועזרה היה חומה וכותל מבדיל והעזרה החיצונה הראשונה אמרו חז"ל (מדות פ"ה מ"ה) שבבית שני היה עזרת הנשים ושבנו אותה גזוזטרא כמו שאמר במשנת מדות וחלקה היתה בראשונה והקיפו הגזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבין האנשים עם הנשים, וראיתי אני בפירושי חכמי הנוצרים שהיתה העזרה הראשונה מיוחדת לגוים הבאים להתפלל בית ה' וכמ"ש שלמה בתפלתו (מלכים א' ח, מא) וגם אל הנכרי וגו', ונראין דבריהם לדעתנו כי הנה לעתיד לבוא ייעדו הנביאים שילכו עמים רבים אל הר ה' ואל בית אלקי יעקב לקבל תורתו ולכן היה ראוי שיוחד אליהם מקום היותר חיצוני והיותר מרוחק מהקדושה, ואולי שעל אותה עזרה תהיה עליה מוקפת גזוזטרא לנשים כדבריהם ז"ל ותהינה רואות מלמעלה והגוים בעזרה מלמטה ועזרה השנית היא עזרת ישראל ועזרה השלישית היא עזרת הכהנים.

הגר"א בביאורו מפרש דבבית המקדש ראשון, לא היה אז יצר הרע שם - "חלקה היתה בראשונה" [ויל"פ משום ששרתה שם שכינה], ובבית המקדש השני חששו ליצר הרע, ולכן עשו שם גזוזטרא להבדיל בין האנשים לנשים.

ובסידור הגר"א (בביאור אשי ישראל, בשם הגר"ר יחיאל העליר ז"ל) כתב על מה שאומרים בתפלת מוסף של יום טוב: "ושמחנו בתקונו", שהוא מיוסד על פי מה דאיתא בסוכה (נ"א ע"א) שעשו "תיקון גדול" - בזה שהפרידו בין האנשים להנשים. ובב"ח אה"ע"ז (סו"ס ס"ב) כתב דהיכי דיש תערובת אנשים ונשים, א"א לברך "שהשמחה במעונו", שאין השמחה שורה במקום שיש הרהורי עבירה. וזהו מ"ש: "ושמחנו" על ידי מה "תיקונו", שתיקון גדול שהאנשים יהיו למטה והנשים למעלה, ולא יהיו בתערובות, וממילא יהי שם שמחה בשלמות.

כתב בשו"ת דברי יציב (חלק אבן העזר סימן לה): באת מדברי שו"ת תשורת שי סי' קכ"ה, שכתב לסדר ישיבת האנשים פניהם למזרח באופן שלא יזונו הנשים עיניהם מן האנשים, והביא שם מילקוט שמעוני שמואל ט' [רמז ק"ח] וז"ל, בבואכם העיר וכו' כל האורך הזה למה מביטות בנויו של שאול היו ולא היו שבעות ממנו דברי ר' יהודה, א"ל ר' יוסי א"כ עשית בנות ישראל כזונות והלא כשם שאי אפשר לאיש לזון את עיניו מאשה שאינה ראויה לו כך אי אפשר לאשה לזון את עיניה מאיש שאינו שלה עכ"ל, ור' יוסי נימוקו עמו והלכה כמותו, ועוד מדאמר והלא משמע דאי אפשר שיחלוק אדם על זה וכו'. והא דתנן במדות [פ"ב מ"ה] וחלקה היתה בראשונה והקיפוה כצוצרה שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהו מעורבין, וכן הוא בפרק החליל דף נ"א ע"ב, וכיון דישבו הנשים מלמעלה בהקף העזרת נשים א"כ ראו בפני האנשים שלמטה, אין דנין אפשר משאי אפשר וכו', וגם לעכב ע"י הנשים שלא יבאו לראות לא היה אפשר, תדע דהא בראשונה כשהיתה חלקה היו באין לידי קלות ראש ומ"מ לא עכבו בידן, אלא דאחר דמצאו היתר להקיף בכצוצרה עשו תיקון זה, עכת"ד. וכתבת שאין דבריו מובנים למה לא היה אפשר לעכב על הנשים שלא יבואו.

⁴⁹⁴. מדות פ"ב מ"ה; רמב"ם בהב"ח פ"ה ה"ח.

⁴⁹⁵. מאירי שם; שלטי הגבורים פ"ג (ב ב); ציור הר"י שנד' בש"ס בסוף מדות.

⁴⁹⁶. ע"ע. שלטי הגבורים פכ"ה (כא א). ועי' עזר"כ מדות שם (מהד' ירושלים תשס"ב ח"א עמ' שסב).

⁴⁹⁷. שלטי הגבורים שם; ציור הר"י שם; בתי כהונה ח"ב בית ועד סי' א ד"ה והשתא, בלשון שני; שו"מ קמא ח"ג סי' מב ד"ה והנה בהא, בלשון שני; תפא"י שם יכין אות מז. ועי' בתי כהונה שם, שלא ק' משבת כא ב, שהיוונים טמאו השמנים שב"היכל" (ע"ע), שהכוונה שטמאו אפי' את מעט השמן שנמצא בהיכל לצורך הדלקת אותו היום, ועי' שו"מ שם, שבאותה שעה, שנתייראו מהאויב, הכניסו את השמן להיכל כדי לשמרן, ועי' עזר"כ שם, ועי' ציון הבא.

⁴⁹⁸. בתי כהונה שם ד"ה ובר (הב') ושו"מ שם, בלשון ראשון, ע"פ שבת שם.

⁴⁹⁹. עזר"כ שם (עמ' שסא). וע"ש החשבון. ועי' ציון 460, שיש שקראוה אף ע"ש היין.

ולדידי נראה כוונתו ברורה, דההכרח לומר שמאיזו סיבה לא היה אפשר לעכב, דאם לא כן איך הניחום עד דמצאו קרא ודרוש. וממקום שבאת הכי יש ללמוד משם דשרי להיות אנשים ונשים ביחד וכפי שהיה בתחלה, וע"כ דאין למדים משם. ובר מן דין נראה דאין ראייה משם כלל, דמתחלה היו אנשים ונשים יחד ובאו לידי קלות ראש, והתקינו שיהו נשים מלמעלה שיוכלו להסתכל בחסידים ואנשי מעשה שמרקדין בדביקות עילאה, דפשיטא שבכגון דא לא שייך שום איסור וכנ"ל לגבי ר' יוחנן, וכמו שנהגו בכל הדורות שנשים היו באות להתברך ולראות פני הצדיקים ולית דחש לה. ועיין בספר בן יהודע שם בסוכה, שמקודם כשהיו נשים יושבות מבחוץ אז האנשים אין מסתכלין בנשים וחשו טפי על הסתכלות האנשים דשכיח בהו הרהור טפי, ועם כל זה ראו שעדיין באין לידי קלות ראש הן מצד מעבר האנשים והן מצד שגם הנשים מסתכלין באנשים, ואז התקינו להבדילם לגמרי וכו' עיין שם. וראיה אלימתא הביא התשורת שי מדברי הילקוט שדימה אותן לאנשים. וגם לדעת ר' יהודה נראה דבשאל שהיה נקי כבן שנה בהולדו לא היה שייך הרהור עבירה בהסתכלות עליו, והיו שבעים מנועים זיו אור הקדושה שעליו. ור' יוסי אמר א"כ עשית בנות ישראל כזונות [בכ"ף הדמיון], היינו שהיו נראות כזונות וכאילו מסתכלים ח"ו ביופיו הגשמי, ולכן גם מזה היה להם להתרחק מגדר [חולין מ"ד ע"ב] הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו, ור' יהודה לא חשש לזה דהכל יודעים ולא יתלו דופי בשאל ח"ו. וא"ש דבש"ס דילן בברכות מ"ח ע"ב לא הובאו דברי ר' יוסי, דקיי"ל בזה כר' יהודה, וכמו שנהגו מאז ותמיד שהיו הולכות לצדיק וכנ"ל ודו"ק. ודלא כמו שטעית להוכיח מזה דלש"ס דילן מותר לגמרי ההסתכלות, שזה נגד דברי החינוך וספר חסידים הנ"ל ודו"ק.

כתב בס' הר המוריה (הלכות בית הבחירה פרק ה): בסוכה נ"א ב' כתב שם רש"י וז"ל חלקה היתה העזרת נשים ולא היו זיזין יוצאין מן הכתלים והקיפיה גזוזטרא נתנו זיזים בכתלים בולטים מן הכותל סביב סביב וכל שנה מסדרין שם גזוזטראות לווחין כדי שיהו הנשים עומדות שם בשמחת בית השואבה וכו' יעו"ש וכ"כ הר"ש כאן אבל רבינו כתב כאן בפ"י המשנה וז"ל וענין חלקה שהיתה פרוצה ואין כותל מקיף לה וכבר נתבאר בסוף סוכה שבה היתה הכניסה לשמחה בימי החג ומיראה שמא יתערבו הנשים בין האנשים הקיפו אותה בשקופין אטומים ועשו בהן כמין מעלות כדי שיביטו בהן הנשים בשעת כניסת ישראל לשמחת בית השואבה יעו"ש היטיב ומשמע מזה שמתחלה לא היה כותל במזרחה במקום שסמוכה אצל החיל. וצ"ע. ואולי כוונתו שבכתלים לא היה שום מקום כעין מחיצה וכמש"כ רש"י ולזה קורא פרוצה ולבסוף הקיפיה בגזוזטראות. והבן.

כתב בשו"ת משנה הלכות (חלק יד סימן כד): בשעת הקהל שפרשה זו וגם שאר פרשיות בהקהל נאמרו תקשה היאך לא חששו מהתערובות ובפרט במקום השכינה והיה מחניך קדוש ואמאי לא עשו מחיצה והבדל כדי שלא יתערבו ויבואו לידי הרהור ח"ו ואמאי אמרו הקהל אנשים ונשים וטף יחד וצ"ל דבמקום השכינה אין שלטון ליצה"ר וכולו קדש ולכן בבנין המקדש כתיב ויבאו האנשים על הנשים ולא חששו להבדיל ובבית ראשון לא חששו מיצה"ר שהיתה שם השראת השכינה אבל בבית שני פעמים הי' ופעמים לא הי' כמבואר בחז"ל לענין החמשה דברים שהי' חסר ואש מן השמים ואורים ותומים ולכן חששו מהיצה"ר ועשו גזוזטרא אפילו בבית המקדש וואולי זה היה נמו הענין ולא אירע קרי לכה"ג ביוה"כ וגם זה הטעם של ר' יהודה שכעס וכי אשה בעזרה מנין דס"ל שאין זה במציאות מחמת קדושת העזרה והשיבו דחקה ונכנסה שהרי בבית שני הוה.

וט"ו מעלות עולות מתוכה לעזרת ישראל - בירושלמי ברכות הובא בתוס' יום טוב (מ"ו) מבאר שנקרא כן "עזרה", לפי שמשם עזרה באה לעולם, שנאמר (תהלים כ"ג) ישלח עזרך מקודש. ובערוך (ערך עזרה) כותב: י"מ שנקרא בשביל כן עזרה, מן עזרה בצרות נמצא מאוד (תהלים מ"ו ב'), ששם מתפללין לק - ל ושומע אותן ועוזרן.

-כתב בשו"ת ציץ אליעזר חלק טו בהקדמה - ערך מיוחד ישנו למספר חמשה עשר בסוד היצירה בהתהוותה ובהמשך קיומה, הן לכלל והן לפרט. את העולמות ברא הקדוש ברוך הוא בסוד י - ה (ט"ו) כדדרשו ז"ל: מאי דכתיב בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים, אלו שני עולמות שברא הקדוש ברוך הוא אחד בה"י ואחד ביו"ד (מנחות כ"ט ב), וכשהביא לקב"ה את המבול לשחת כל בשר מפני רוע מעלליהם, היה זה מפני חילול השם של י"ה העולה ט"ו, והצלת נח ובניו וכל אשר אתו בתיבה ופקידתו בדבר ישועה ורחמים היה ג"כ עפ"י הסוד החבוי במספר ט"ו כדמבואר באריכות בפ"י כלי יקר פ' נח ד"ה שלש מאות יעו"ש, וגם לאחר חורבן בית המקדש היה בהכרחיות שהעולם ישתמש בשם י"ה כדאיתא בעירובין ד' י"ה: מיום שחרב בית המדרש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל יה הללויה, כי

"י"ה הם משתמשים בעוה"ז לכל צרכיו וכו' ובי"ט של סוכות מתחיל תיקוני עוה"ז וצרכיו לרצות על המים הוא בחינת י"ה על כן הוא ביום ט"ו לחדש גימטריי יה" (דרשות חתם סופר ח"ג בדרוש לפ' נצבים).

גם דוד המלך ע"ה כשכרה את השיתין, וחשש מפני מי התהום שירדו יותר מדי לאחר שכתב שם אחספא ושדי לתהומא, השתמש בסוד זה של מספר ט"ו ואמר ט"ו מזמורים של שיר המעלות (סוכה נג א).

והמעייין שבדבר דבמקדש גופיה היו ט"ו מעלות בין עזרת נשים ובין עזרת אנשים (מדות פ"ב מ"ד), ולדעת הכלי יקר בפ' נח שם מורה זה שמספר ט"ו תמיד מתוודך בין איש לאשה כמדרשם ז"ל: איש ואשה זכו שכינה שרויה ביניהם (שהרי חלק את שמו ושכינתו ביניהן יו"ד באיש וה"י באשה) לא זכו אש אוכלתן (שהקב"ה מסלק שמו מביניהן ונמצאו אש ואש) (סוטה י"ז. ורש"י), וכ"ז נמשך מקדושת השם של י"ה (כלי יקר שם) המתפשט בחיי הכלל וחיי הפרט ומקשרן ומאחדן אל חיות העולמות אשר בא יוצר הכל בסוד י"ה כמאמרם ז"ל במנחות הנ"ל.

ואפשר להוסיף שנקבע במיוחד סימן קודש זה של מספר ט"ו במקום המקדש מפני ששם הוא מקור המקורות של יניקת העולם את שפע החיות לעצמותו וליצורי החיים שבו ובראשם להאדם נזר היצירה, הן בקודש והן בחול, באשר דרך שם יורד השפע האלקי, מהבריכה העליונה, ובסוד שיח שרפי קודש יוצאת משם בגזירת עירין קדישין הבת קול למה שיתרחש בעולם, וכדמצינו להראב"ד ז"ל במס' תמיד ד' ל' שכותב בשם מורו החסיד ז"ל שפירש דזה דאיתא במשנה שם דבפשפש שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם ועליו הוא מפורש ביחזקאל ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבוא בו כי ה' אלקי ישראל בא בו, דהוא זה, מפני שמקום הועד היה שם באותו מקום שהקב"ה מתוועד עם העליונים לגזור גזירות ולעסוק בצרכי עולם יעו"ש.

וכל צרכי העולם הגשמיים כן לצרכיו הרוחניים לחביבות האדם שנברא בצלם ולחביבו ישראל שניתן להם כלי חמדה הכל שופע ונובע ממעייני הישועה שבמקום קודש קדשים זה, וכמאמרם ז"ל שלכן נקרא הר המוריה ע"ש שהוא הר שיצא ממנו הוראה לישראל (תענית ט"ז א) "ר"ל תורה לישראל כי מציון תצא תורה, יורו משפטך ליעקב, ולשכת הגזית שבה עמדו הנביאים המוכיחים לישראל" (רש"י), וכן וקמת ועלית אל המקום, מלמד שהמקום גורם (סנהדרין י"ד ב).

לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי אבן עגולה - וכתב בספר מנחת יהודה להגרי"ל אפשטיין זצ"ל: לשון טרוטות איני יודע לכוין. ואין ספק אצלי שהוא מלשון טטרוגא. וכן צריך למיגרס לא היו טטרוגות ר"ל מרובעות, שלשון טטרוגא הוא מרובע. וכ"ה בניזיר (דף ח ב) טטריגון. וכן בסוטה (דף לד א) צ"ל טטרוגא, וטטרוגא דטטרוגין, מדהיו שמונה. וכן במנחות (דף לד ב) טט בכתי שנים. וקאמר הכא דלא היו מרובעות, אלא מוקפות כחצי גורן עגולה, ר"ל שהיו עגולות. והוא ברור בס"ד. וכן בירושלמי דשקלים, הלוחות היו כתובין טטרוגין. ואשר יחזק ת"ל הגהתי זאת היא. דבבכורות (דף מד א) נראה דלשון טרוטות היינו עגולות, וכן פירש רש"י שם. ובשבת (דף לא א) מביא רש"י בד"ה שדרים בין החולות כו' ובמקום אחר מפרש טרוטות לשון עגולות בית מושב שלהן כו' ע"ש. והאיך קאמר הכא שלא היו טרוטות, והלא היו מוקפות כחצי גורן עגולה עכ"ל²².

ומצאתי ישוב לכך בס' עזרת כהנים שכתב שיש הבדל אם כתוב טרוטות עם ת' שאז פירושו הוא עגולות, ובאמת שכך כתוב נמי בשבת לא. טרוטות עם ת' ולכך פירושו הוא עגולות, ואילו היכא שכתוב באות ט' פירושו מרובע כמו אצלנו. וזה מיישב נמי את קושיית הרש"ש שהובא בהערה.

כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן מא): שאלה גביר אחד הניח בצוואה סך גדול לבנין בית הכנסת על קרקע אחת גדולה וצוה שיבנו את הקרקע ההיא ב' דיורין זה למעלה מזה ודירה התחתונה תהיה לתלמוד תורה תינקות של בית רבן ודירה העליונה תהיה לבית הכנסת להתפלל שם וציוה כמה היכלות יעשו בה בארבע רוחות וכמה חלונות ובכלל הצוואה הנז' שלו כתב שיעשו את המעלות של דירה העליונה שהיא בית הכנסת כמו המעלות של העזרה בבהמ"ק ועל כן אמרנו

²² והרש"ש כתב: לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה. עיי' פ"י הרע"ב. ומזה לכאורה קשה לפי הב' דרש"י בשבת (לא) ע"ש. ובמכילתא פ' בשלח בפסוק ויחנו לפני פי החירות. ולא היו טרוטות אלא מוקפות ולא היו עגולות אלא מרובעות.

להאומן הפועל שיעשה המעלות ט"ו לא פחות ולא יותר כדי שיהיו כמו עזרת ישראל שהיה לה ט"ו מעלות לקיים דברי המצווה מה שכתב בצוואתו הנו' והנה בעתה אומר זה האומן הבנאי דלא אתרמי ליה בהכי כי הוא עשה דירה העליונה גבוה הרבה וצריך לעשות לה יותר מן ט"ו מעלות ואם יעשה אותם ט"ו דוקא יהיו המעלות גבוהים הרבה וקשה עלייתן וגם אינם נוי בכך. על כן יורינו כיצד נעשה אם מותר לעבור על דבריו הנו' בצוואתו ולעשותם כפי הראוי לבנין ונה לבני האדם או לאו ושכמה"ה.

תשובה מי הגיד לכם שכונת המקדיש כך לעשותם ט"ו דוקא כי זה אין לו טעם בבה"כ והוא מבין ויודע שמספר המעלות זה תלוי כפי מה שיזדמן בתכונת הבנין לעשותם כפי הראוי אך כונתו הוא שיהיו דומים לענין זה דאיתא במשנה דמידות פ"ב סוף הל' ה' על מעלות העזרה לא טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה פירוש לא היו ארוכות ובעלי זווית כדרך כל המעלות אלא עגולות כחצי גורן עגולה והמקדיש הנו' רצה לדמותם לזה מפני שהוא נוי יותר וגם חשב שבדאי יש סוד בזה התמונה ורצה בכך על כן גם אתם תעשו כך. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו.

משנה ו

ולשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת הנשים - כתב התפארת ישראל (יכין מסכת מידות סימני צורת בית המקדש תוב"ב): ב' לשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת נשים, ששם נתנו הלויים כלי שיר שלהן [פ"ב מ"ו]. ושם למדו חכמת המוזיק, ודרכי הזמירות [ש"ג סוף פ"ג]. ונ"ל דמה"ט היה מיוחד ללימוד הזה מערות הנ"ל. כדי שלא להרבות הברה, שלא יתבלבלו עי"ז הכהנים בעבודתם.

כתב המאירי בבית הבחירה: ואמר אחר כן שלשכות היו תחת עזרת ישראל ופתוחות לעזרת הנשים שהיתה נמוכה הימנה שבע אמות וחצי אמה שבהם היו הלויים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים ושאר כלי השיר.

מתוך האנציקלופדיה התלמודית - לשכות היו יוצאות מתחת לעזרת ישראל - שהיתה גבוהה שבע וחצי אמות מעזרת-נשים*⁵²³ - לעזרת נשים⁵²⁴, כלומר שהיו מחילות תחת עזרת ישראל⁵²⁵, ובהם היו הלויים נותנים את הכנורות והנבלים והמצלתיים ושאר כלי השיר ששוררו אתם במקדש⁵²⁶. והיו שם שני לשכות⁵²⁷, משני צדי המעלות העולות מעזרת נשים לשער-נקנור*⁵²⁸. וקדושתן היתה כקדושת עזרת נשים, כיון שהיו פתוחות לה, כדין מחילות הבנויות מתחת לקודש, שקדושתן כקדושת המקום שפתוחות לו⁵²⁹.

וראשי פספסין מבדילין - הנה ברמב"ם (הל' בית הבחירה פ"א ה"ז) כתב: ועושין בתוך העזרה - גבולין, כאן עזרת ישראל, כאן עזרת כהנים, ופי' שם בכס"מ, דהכוונה כמו דאיתא במשנתנו שראשי פספסין היו מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים.

בשו"ת אגרות משה (חלק ט' קדשים וטהרות סימן א') הביא לתמוה, דכיון דהרמב"ם סובר כראב"י (עיין יומא ס"ז ע"א כל הסוגיא), ולדידי' היתה עזרת כהנים גבוהה שתי אמות ומחצה מעזרת ישראל, למה היו צריכין לסימן ראשי הפספסין להבדיל בין עזרת כהנים לעזרת ישראל, הא גוף הגובה היה לסימן להבדיל ביניהם?

⁵²³ .ע"ע עזרה וע' עזרת נשים. רא"ש מדות פ"ב מ"ו ומאירי שם סומ"ד.

⁵²⁴ . מדות שם; רמב"ם בהב"ח פ"ו ה"ו. ועי' ציור 1 שבסוף הערך מס' 10.

⁵²⁵ . ר"ש שם.

⁵²⁶ . ע"ע לוי ציון 72 ואילך וע' שיר; שירה. מדות שם; רמב"ם שם.

⁵²⁷ . ר"מ קזיס שם; שלטי הגבורים פ"ג (ג א) ופכ"ה (כא א); ציור הר"י שנד' בש"ס בסוף מדות.

⁵²⁸ . שלטי הגבורים שם ושם; ציור הר"י שם.

⁵²⁹ . ע"ע מחילות. ר"מ קזיס שם; עי' תוי"ט מע"ש פ"ג מ"ח.

ותירץ דעצם ההבדל בגובה לבד, אין בזה הוכחה שיש כאן שינוי בהקדושה, שהרי בין עזרת נשים להחיל גם כן היו י"ב מעלות, והי' בקדושה אחת דהחיל עד אחר המעלות. וכן בעזרת נשים הי' ט"ו מעלות עד עזרת ישראל, והיו בקדושה אחת עד אחר המעלות בקדושת עזרת נשים, ואם כן אין המעלות סימן. וגם היו טועין שהוא כשאר המעלות שהקדושה הגדולה יותר התחילה אחר המעלות, וכאן זה להיפוך, לכן הוצרכו לראשי הפספסים ע"ש עוד.

אמנם ברש"ש כאן כתב באמת שראב"י שסובר כאן דמעלה היתה כו', אם כן באמת לא היו ראשי פספסין מבדילין, וכתב שכן משמע מהר"ש ותוס' יום טוב כלים (פ"א מ"ח), וכן הרמב"ם בחיבורו לא הזכיר פספסין, ע"כ וצ"ע.

כתב בס' מעשי למלך: וראשי פספסין מבדילין וכו'. הנה לכאורה קשה הא כתב רבינו בפ"א מה' אלו שאין בונין של עץ במקדש וראיתי בתויו"ט שכ' דהי' קבועין בחצי של חול ומגיעין עד של קודש להבדיל בין קודש לחול אך קשה התינוח לדעת הראב"ד שכ' בפ"א דרק בעזרה אסור אבל בעז"נ שרי אבל לדעת רבינו דגם בעז"נ אסור וה"ה בהר הבית כדמשמע לכאורה מדבריו בה' ע"ז אך באמת א"א לומר כן שהרי גם הסורג הי' של עץ הרי דשרי בהר הבית וא"כ ניחא הך דהכא אבל אכתי קשה ממשנה אחרת דמידות דקתני בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ג"כ ראשי פספסין מפסיקין ובתויו"ט כ' דהכי נראה לכאורה באמת מדברי הראב"ד בפ"א שרק בעז"כ יש איסור אבל לא בעזרת ישראל א"כ גם הכא י"ל דהפספסין שיי' רק בעזרת ישראל ומגיעין עד עז"כ"ה אך דחי דע"כ אין כונת הראב"ד כן מדסיים בעז"נ דשרי א"כ משמע בעזרת ישראל אסור וקשה כנ"ל ונראה לישב דהנה ראב"י חולק במשנה דמידות על זה ואמר מעלה היתה שם וגבוה אמה א"כ לדידי' לא הי' פספסין וא"כ י"ל דהרי בפ"ק דתמיד איתא דמידות ראב"י הוא א"כ י"ל דבאמת לדידי' אסור לבנות בשל עץ אבל לת"ק דהי' שם פספסין יסבור באמת בהאי איסור קביעות עץ בעזרת ישראל דלא כראב"י וסובר ת"ק דשרי דאין זה נטיעה דרק נטיעה אסרה תורה ורבינו דסובר בנין של עץ אסור באמת לא הביא דהי' פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים. וע"ע בס' צרור החיים מה שהאריך בזה²³.

ראב"י אומר מעלה היתה שם וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלוש מעלות של חצי חצי אמה - ופירש הר"ש דהיינו ששם עמדו הכהנים לברך את העם [עיין בקידושין דף (ע"א ע"א) אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והייתי אזני לכהן גדול כו']²⁴.

כנגד שלשה עשר שערים - כתב התפארת ישראל: כנגד שלשה עשר שערים. כדקא חשיב להו ואזיל, דכשהגיע המקיף מבחוץ נגד כל שער הפתוח לעזרה, משתחוה לה' ומודה על נוי הבנין לעיני הנכנסין שם, ולמ"ד [לעיל פ"א מ"ד] ז' שערים היו לעזרה, נותן טעם ל"ג השתחויות נגד י"ג פרצות שפרצו מלכי יון [לעיל מ"ג], דכשמגיע המקיף בפנים נגד כל פרצה שפרצו בהסורג שחזרו ישראל וגדרוה, משתחוה²⁵, והא דלא חשיב הכא הפתח שמלשכת הגזית לחוץ,

²³ והתפארת ישראל בבוועז אות ג כתב: ומ"ש המשנה והדוכן נתון עליה וכו' ד"ה הוא, ור"ל דלכ"ע היה הדוכן עם ג' מעלותיו עומד על קרקע ישרה. מיהו אף על גב דהפספסין היו של עץ, אין איסור נטיעת עץ בעזרה רק מעזרת כהנים ולהלן. כך כתב הראב"ד. ולרמב"ם דבכל העזרה אסור לבנות עץ מחובר ובולט, וכמ"ש בס"ד לעיל [פ"א סי' מ"ה], נ"ל דצ"ל דהקורות הללו לא היו מחוברות בהבנין רק תחובין בחוריו שבחומה. או שהיה הפספסין אבנים הבולטין מהחומה:

²⁴ ובערוך השולחן (אורח חיים סימן קכח) כתב: דע דהרמב"ם בפ"ו מתמידין כתב שמקום הדוכן היה על מעלות האולם ע"ש ואולי מפרש מה ששינוי במדות פ"ב [מ"ו] ראב"י אומר מעלה היתה וגבוה אמה והדוכן נתון עליה ובה ג' מעלות וכו' זהו דוכן של לויים אבל הר"ש והרע"ב פירשו ששם ברכו הכהנים ע"ש:

²⁵ וכתב חכ"א בקובץ קול התורה (קובץ נ"ז ע' לד): והנה בשקלים (פ"ו מ"ב) קתני, שההשתחויות היו כנגד שלשה עשר שערים שהיו בעזרה. ובירושלמי שם (מובא בתויו"ט כאן) איתא, שהמשנה אתיא כאבא יוסי בן חנן דסבר בסוף פרקין שהיו י"ג שערים לעזרה, אבל לרבנן היו רק שבעה שערים לעזרה (כדתנן לעיל פ"א מ"ד) ולדידהו י"ג ההשתחויות היו כנגד י"ג הפרצות שפרצו מלכי יון וחזרו בני חשמונאי וגדרום, וכתב הרמב"ם בפיה"מ שתקנו השתחויות אלו להודות על כריתות מלכות יון.

והנה לדעת אבא יוסי בן חנן לכאור' גם לעתיד לבא יהיה דין להשתחוות כנגד כל שער, אבל לדעת רבנן שהיתה ההשתחויה על כריתות מלכות יון, אפשר שהיתה התקנה רק בבית שני [ואולי היו הסתימות שחזרו

ושמלשכת פרהדרין לחוץ, שהרי על כרחך היו פתוחין לקודש ולחול [כיומא דכ"ה א'], ואם כן הוה ל' כשאר פתחי עזרה שיוכלו לצאת ולכנוס בהן מהחול להקודש, יש לומר הנך רק פתחים קטנים היו לאדם יחידי ולא נאות להם שם שער.

למה נקרא שמו שער המים, שבו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג - כתב השם משמואל (מועדים סוכות): ולכאורה יפלא שבשביל זה יהי שער מיוחד במקדש. ואם הי' משמש גם לדברים אחרים, למה נקרא שמו דוקא על זה, כי שם של דבר הוא מהותו של הדבר:

ונראה דהנה ראב"י שם אמר טעם אחר מפני שבו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית. והנה מפורש ביחזקאל (מ"ז) שפע הברכה שבמים האלו, שאילנות הנטועים על שפת הנחל לחדשיו יעשו פירות, וגם בהמים שיפול שם מהמים האלו יתרבו הדגים מאוד, כי מימיו מהמקדש המה יוצאין, עיין שם. ולא מצינו שתהי' שפע ברכה רבה רק במים שיוצאין מן המקדש. והטעם כי מים הם למעלה מכל גון, וזה מורה על מקור ההשפעה טרם באה בכלים שונים. וזה מעוררין ישראל בניסוך המים. וזה (ר"ה ט"ז א) כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, לכם דייקא, שגשמי שנה של ישראל יבואו וימשכו ממקור עליון מקור הברכות. וזוהי דעת הר"ח והתוס' (סוכה מ"ח: ד"ה מה"מ) שמים לניסוך צריכין דוקא מי מעיין מטעם זה, שהוא כדי להמשיך מן המקור דוקא. ולזה מכוונין להכניס את הצלוחית של מים דרך השער, שבו עתידין המים להיות מפכין ויוצאין מתחת מפתן הבית, להורות שבאים להמשיך משם דוקא את שפע הברכה. ות"ק וראב"י לא פליגי אהדדי שת"ק מודה ג"כ לראב"י שבו עתידין המים להיות מפכין ויוצאין, וראב"י מודה לת"ק שבו מכניסין צלוחית של מים בחג, רק פליגי אם השם הוא על ההוה או על העתיד.

שער העליון - כתב התוספות יום טוב: שער העליון - כתב הראב"י ועליון הוא להר כי היה ההר משופע ויורד. אבל בפ' כיצד מעברין בירושלמי משמע דשער העליון הוא שער המזרח ונקרא שער העליון שהוא למעלה מעזרת ישראל והחיל ועזרת הנשים ומעלה יתירה ע"כ. ואיני יכול לישבו. ויש לפרש שהוא למעלה בקדושה מעזרת נשים וחיל. כדאיתא ריש כלים. והיינו דמסיים ומעלה יתירה. ונראה שהיה מכוון כנגד המזבח עכ"ל. ול"נ דודאי שער העליון דהכא בדרום והא דירושלמי שם מושאל לשער שבמזרח מאותו טעם דמסיק ואינו הך דהכא:

שער הנשים - כתב הר' עובדיה מברטנורא (שקלים פרק ו'): שער הנשים - שבו הנשים נכנסות לסמוך על קרבנן לדברי רבי יוסי דאמר נשים סומכות רשות, ולדברי רבי יהודה ורבי שמעון לעמוד על קרבנן.

והתפארת ישראל (יכין מסכת מידות פרק ב) כתב: שער הנשים. שבו נכנסין הנשים לסמוך על קרבנן, ואף למאי דקי"ל [ברמב"ם פ"ג מקרבנות] דאין נשים רשאין לסמוך, על כל פנים צריכין לכנוס שם לעמוד אצל הקרבת קרבנן, כדאמרין האיך קרבנו של אדם קרב ולא יעמוד על גביו, [כתענית כ"ז א'], וראב"י"ה כתב שבו יוצאות הנשים מהעזרה שלהן, שאינן יכולין לצאת בשער שבו נכנסו, כדי שלא יהפכו אחוריהן אל ההיכל, [ותמהני מי עדיפי מישראל שיוצאין מהעזרה דרך אחוריהן] [כיומא דנ"ג א'], ותו דכיון דכל השערים הללו בעזרה היו לפנים מעזרת נשים, אם כן מה מקשה [קדושין נ"ב ב'] אשה בעזרה מניין, והרי משכחת ל' שהיתה רוצה לצאת דרך העזרה, ואין להקשות בלא זה מה מקשה התם אשה בעזרה מניין, הרי נכנסו לעמוד על קרבנן, וכדאמרן, יש לומר זהו מלתא דלא שכיחי שתביא אשה קרבנות ולא בעלה, וכן תרצו שם תוס' על הקושי' מסוטה ונזירה, אבל לראב"י"ה שהיה להם שער בעזרה לצאת שם, הרי זה דבר מורגל שתבוא לביהמ"ק כמו אנשים], ונראה לי עוד שזהו שער קטן דלא חשיב ליה תנא לעיל [פ"א מ"ה], דמדמיוחד רק להנשים, ולדבר שאינו מצוי כל כך, להכי לא היה גדול כשאר השערים, וגם כדי שיהיה להנשים סימן באיזה שער יכנסו, לכן היה משונה בקטנו משאר השערים, ושער השיר דקחשיב תנא הכא, נראה לי שהוא שער בית המוקד דקחשיב התם, ואם כן מדמונה התנא השערים כסדר ממערב למזרח, היה שער הנשים בין שער הקרבן לשער המוקד, אבל אין לומר דשער המוקד הוא שער הנשים, ושער השיר היה למזרח משער המוקד, והוא היה השער הקטן דלא חשיב ליה התם, דאין טעם למה יעשו לשער השיר קטן, ובל"ז לא מסתבר שיחדו שער לנשים דרך בית המקדש מקום שמצויין שם פרחי כהונה להחם, ועיין נזיר [דמ"ה ריש ע"ב].

ונסתמו - נכרות בסורג], אבל לעת"ל שיהיה בנין חדש לא יהא נוהג דין זה, וכיון שהרמב"ם פסק כרבנן שהיו ז' שערים לעזרה, לכן לא הביא דין זה שאינו נוהג לעת"ל ודו"ק היטב.

שבו יצא יכניה בגלותו. פי הפני משה והקרבת העדה בשקלים פרק ו: שנכנס לבית המקדש להשתחוות וליטול רשות כשהלך בגולה לבבל ויצא דרך אותו השער.

ובס' דף על הדף ציין: כתב בפירושו הרא"ש: כשהגלוהו נבוכדנצר נכנס להשתחוות ונטל רשות ויצא דרך אותו שער עכ"ל. וכתב הגרי"א פראג ז"ל בקובץ ישורון (כרך א' ע' שס) לבאר בזה, בהקדם דברי הב"ח (או"ח סי' תקסא) הכותב:

מצאתי בליקוטים, כשאדם בא לירושלים ורואה את הקובה של בית המקדש שהיא עזרה אז חייב להשתחוות כנגדה ולקרוע את בגדיו ולבכות ולהתאונן ולהתאבל ולדאוג על חרבן בית המקדש ולבכות במרה ולקונן ולומר זה המזמור (תהלים עט) מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך וכו' עד הסוף עכ"ל.

והכתב הגרי"א פראג: באותה שעה שיצא יכניה מלך יהודה לגלות, כבר לא היה הארון עומד במקומו על אבן השתייה שבבית קודש הקדשים, אלא גנוז למטה במעמקים, וכשהגלוהו נבוכדנצר לבבל, נכנס לבית המקדש לליטול רשות לצאת למקום גלותו, ובכניסתו השתחוה כלפי השכינה השורה במסתורין, והן הן הדברים שלמדנו בענין ההשתחוה למראה העזרה החריבה.

ושמעתי בשם אחד מגדולי חכמי המוסר זצ"ל, שנתעורר מתוך לשון הרא"ש, שנכנס יכניה להשתחוות לליטול רשות לצאת לגולה, שאנו למידין מכאן צורת הגלות שערך יכניה יחד עם הגולה אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל העומד בראש חיילותיו להחריב את ירושלים, ואילו יכניה עוזב את העיר בדרך כבוד ובגינוני מלכות, ואינו יוצא אלא אחרי נטילת רשות מאת מלך הכבוד, והשער שיצא בו נקרא "שער יכניה", כדי שידעו הכל כיצד יצא יכניה בראש גולים, והיא הערה נפלאה עכ"ד.

והכתב בספר עלי תמר על הירושלמי (פ"ד דסוכה ה"ה): ודע, דעפ"י דברי הרא"ש הכותב (כנ"ל) שיכניה טרם שיצא לגלות, נכנס לליטול רשות, נראה שמי שהולך משיבה שלמד בה, שיש לו לליטול רשות מכותלי הישיבה וה"ה כשהולך לעיר אחרת יש לו לליטול רשות מביהמ"ס וביהמ"ד. ובשו"ת רבי שאול משה בהקדמה מביא, שחו"ז הרב ז"ל בנסעו מביתו היה ניגש לארון ספרים ואמר עתה אקח רשות מהספרים לנסוע וכו', ובוודאי ראה כן אצל רבותיו ויש לזה סמוכין מהנ"ל ע"כ²⁶.

ובספר דברי מחוקק כותב: שאלוני (על דברי הרא"ש הנ"ל), הא במלכים ב' כ"ד כתיב בן שמונה עשרה יהויכין במלכו ושלשה חדשים מלך בירושלים וגו' ויעש הרע וגו' ככל אשר עשה אביו ע"כ, הרי משמע שיכניה לא היה צדיק, דיהויכין הוא יכניה.

ונראה בדרך שפירש המלבי"ם (ירמיה כ"ב פסוק כ"ד) "כי אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על ידי ימיני כי משם אתקנך" ע"כ, ופירש שם המלבי"ם בד"ה כי אם יהיה כניהו, ז"ל, מפני שהוא בן יהויקים, שלכן נגזרה עליו הגזרה, ולכן הגלהו נבוכדנצר בעון אביו ע"כ, ולפי"ז א"ש ודו"ק.

²⁶ עוד כתב שם: אעיר כאן על הד"מ סימן תרס"ו בשם הכלבו סימן ע"א וז"ל, הר"מ היה נוהג בליל מוצאי סוכות לעלות לסוכה לליטול רשות ממנה ואמר, יה"ר שנזכה בשנה הבאה לישב בסוכה של לויתן, (כ"ה לנכון ובד"מ שלפנינו משובש). ולשון הכלבו בפנים, ונטל רשות ממנה, ומקורו בא"ח סוף הלכות סוכה. ובלקט יושר סוף הלכות סוכה ז"ל, מצאתי כתוב בספר אחד וכן שמעתי מזקן אחד זה הלשון, הנוטל רשות מן הסוכה מברך הכי ברשותך הסוכה יה"ר מלפניך האו"א שאזכה לישב בסוכה דלויתן, וכמעט בזה הלשון מצאתי בס"ה צורכר עכ"ל, (ספר המצות מעיר ציריך). וטעם הדבר נראה שאחרי ששם שמים חל על הסוכה כמ"ש בסוכה. כשיוצא ממנה לא יהיה נראה כמבעט כמ"ש בריש ע"ז. אלא נוטל רשות ונפטר ממנה דרך כבוד. ועיין בשקלים מ"ג, שער יכניה, ולמה נקרא שער יכניה, שבו יצא יכניה בגלותו. ופירושו הרע"ב והרא"ש במדות סוף פ"ב שנכנס לבית המקדש להשתחוות וליטול רשות כשהלך בגולה לבבל ויצא דרך אותו שער. ותימא שהרמ"א בהגהות מעתיק רק שיש שאומרים יה"ר וכו', ומשמיט המנהג של נטילת רשות מסוכה שהיא העיקר בזה. וכן הלבוש בסימן תרס"ח משמיט זה. ואכן נוהגים לומר רק יה"ר ולא נטילת רשות והוא תימא שמחסירים העיקר, וצ"ע.

שבמזרח שער נקנור - בתפא"י כתב שנקרא כן על שם המנדבו והיינו כדברי הגמ' ביומא (דף לח.): ניקנור נעשו נסים לדלתותיו. תנו רבנן: מה נסים נעשו לדלתותיו? אמרו: כשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא של מצרים, בחזירתו עמד עליו נחשול שבים לטבעו. נטלו אחת מהן והטילו לים, ועדיין לא נח הים מזעפו. בקשו להטיל את חברתה, עמד הוא וכרכה, אמר להם: הטילוני עמה! מיד נח הים מזעפו. והיה מצטער על חברתה. כיון שהגיע לנמלה של עכו - היתה מבצבצת ויוצאה מתחת דופני הספינה. ויש אומרים: בריה שבים בלעתה והקיא אתה ליבשה ועליה אמר שלמה קרות בתינו ארזים רהיטנו ברותים. אל תיקרי ברותים אלא ברית ים. לפיכך, כל השערים שהיו במקדש נשתנו להיות של זהב, חוץ משערי ניקנור, מפני שנעשו בו נסים. ויש אומרים: מפני שנחשתן מוצהבת היתה. רבי אליעזר בן יעקב אומר: נחשת קלוניתא היתה, והיתה מאירה כשל זהב.

וכתב המלאכת שלמה (מסכת שקלים פרק ו): שער ניקנור. כתב ה"ר שלמה שיריליו ז"ל דאיתא בירוש' דיומא למה נקרא שמו שער ניקנור שפעם אחת עלה ניקנור סרדיוט ממלכי יונים וחנה כנגד שער ניקנור והיה מניף ידו על בית המקדש ואמר אימתי תפול העיר הזאת והבית הזה בידי ואהרסנה וכשגברה יד בית חשמונאי ונצחום תפשוהו וקצצו ידיו ורגליו ותלאוהו לפני השער וקראו שמו שער ניקנור ע"כ, ובבבלי ס"פ שני דתעניות מייתי ליה להאי עובדא בשנוי לשון קצת שאינו מזכיר שם שער ניקנור, וגם בירוש' דפ' שני דתעניות ודפ"ק דמגלה דף ע':

ושנים במערב לא היה להם שם - בתוי"ט ציין: כתב ראבי"ה האחד משוך כלפי דרום. והשני כלפי צפון [כדין] שלא יהיו כנגד קדש הקדשים כדי שלא יפנו אחוריהן [ביציאה] לקדש. עכ"ל].

פרק ג

משנה א

ארבע אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב - עיין מש"כ התוספות במסכת זבחים דף סא:

חוט של סיקרא - איתא בילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תתקפח) עה"פ כחוט השני שפתותיך - דבר אחר כחוט השני אמר הקדוש ברוך הוא אתם חביבים עלי כאברהם שאמר אם מחוט ועד שרוך נעל, דבר אחר הקלים שבכם חביבים עלי כפרץ וזרח אשר על ידו השני, תפלת שפתותיכם חשובה בעיני ככהן גדול שהיה לבוש בגדי שני, דבר אחר חשובה היא כקרבות דתנן חוט של סיקרא חוגרו באמצע.

ונציין עתה ממש"כ בחידושי הגרי"ד (סימן כה): בזבחים נג ע"א, תנן חוט של סיקרא חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לבין דמים התחתונים, מנה"מ ארחבר"ך שנא' והיתה הרשת עד חצי המזבח התורה נתנה מחיצה להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים, ופירש"י התורה נתנה מחיצה מדקפיד אחצי מזבח.

וביאר בזה הגרי"ד זצ"ל, דמהא גופא שנצטוו לעשות רשת עד חצי המזבח ודאי לא מוכח דנתנה תורה מחיצה, דהן זהו מתואר המזבח שיהא לה רשת עד חצי גובהה, אלא דמזה שלא אמרה התורה ליתן עד כך וכך אמות רק אמרה והיתה הרשת עד "חצי" המזבח ש"מ דהמזבח חלוק לב' חצאים תחתון ועליון וכב' מקומות נפרדים הם, (ועי' חידושי מרן רי"ז הלוי מעה"ק פ"ט ה"ה), וזהו מ"ש רש"י התורה נתנה מחיצה, פי' לחלק במזבח בין חציו ולמעלה לבין חציו ולמטה.

ובזה מבואר הא דהניתנין למטה אינם ניתנין למעלה אף על גב דלא אשכחן בקרא דקפיד ע"ז, ופירש"י בזבחים י ע"א ד"ה שכן וכו' דליכא למימר דדמים הניתנים למטה כולי' מזבח מקומן שהרי תורה נתנה מחיצה לדמים עי"ש, ודבריו צ"ב דמנלן דהתורה נתנה מחיצה לגבי הניתנין למטה שלא יהיו ניתנין למעלה, דילמא דוקא לגבי הניתנין למעלה נתנה מחיצה שלא יהיו ניתנין למטה, אמנם להמבואר א"ש, דנתנה תורה מחיצה היינו דב' חצאי המזבח כב' מקומות דמו, וא"כ לא מסתברא שיהי' אפשר ליתן בין למטה ובין למעלה וכיון שכן הניתנין למטה ניתנין למטה דוקא.

והיסוד היה מהלך על פני כל הצפון ועל פני כל המערב ואוכל בדרום אמה אחת ובמזרח אמה אחת - בזוהר הק' פ' בראשית (בהשמטות לדף מ"ז ע"א, והובא בילקוט ראובני פ' ויקרא אות קמ"ז) כתב בזה רעיון נפלא בטעם אותן רוחות שהיה בהן יסוד למזבח, ואותן רוחות שלא היו היסוד אוכל בהן רק אמה אחת.

והכלל הוא שאותן שבטים שלא חטאו במכירת יוסף, היה ברוח שלהם [כפי דגלי המדבר] יסוד [- "צדיק יסוד עולם"], ואותן השבטים שחטאו במכירת יוסף לא היו ברוח שלהם יסוד.

ולכן, במערב היו - בנימין אפרים ומנשה שלא חטאו במכירת יוסף, משום כן היו היסוד הולך על פני כל רוח המערב, כמו כן בצפון היו - שבט דן אשר ונפתלי שהיו בני השפחות, שלא היו צהובים ליוסף, ולכן היו היסוד מהלך על פני כל הצפון.

רוח מזרחית היו שם - יהודה יששכר וזבולון בני לאה, אמנם יהודה אמר מה בצע וגו', והציל את יוסף ממייתה, לכן כנגדו היה יסוד, והיה אוכל אמה אחת במזרח.

וכמו כן רוח דרומית היו שם - ראובן שמעון וגד, ושמעון היו שונא גמור ליוסף שהשליכו לבור, אבל ראובן ביקש להצילו, וכן גד בן זלפה הוא, לכן היו אוכל שם אמה אחת. והדברים נפלאים, ועיין שם עוד²⁷.

משנה ב

ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקין - כתבו התוס' בסוכה דף מה: כמין חוטמין דקין - פירש בקונט' חוטם אחד בספל ונקב אחד בחוטמו והכהן מערה מים בפי הספלים והנסכים מקלחין דרך החוטמין ע"ג המזבח ובמזבח היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין של מזבח שהיו חלולין מאד ועמוקין וזו תימה גדולה מנין לו כל אותן הענין שמחוטם של הספלים מקלח על גג המזבח ומשם לנקב המזבח ומשם לשיתין דלמא הוא דמנקב הספלים יורדין לשיתין כמין שני נקבי החוטם ולא שהיה בולט כמין חוטם כי ההיא דתנן במסכת מדות (פ"ג מ"ב) גבי דמים ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבים כמין שני חוטמין דקין שהדמים ניתנין על יסוד מערבית ועל יסוד דרומית ויורדין בהן ומתערבין באמה ושמה כמין בליטת חוטם היה עשוי על הנקב שלא יפול עליו דבר לסותמו. ע"כ. וכן בחידושי הריטב"א שם כתב: והא דתנן שהיו הספלים מנוקבין כמין שני חוטמין דקין. מכיון שביררנו שהספלים האלו מחוברין היו במזבח ודאי לא היו החוטמין בולטין מן הספלים לחוץ בשפתיהם שאם כן איך יורדין המים כנגדן אל השיתין שהרי מכוונין היו הספלים כנגד השיתין ועומדין עליהם לרדת שם להדיא, אלא שאפשר שהנקבים היו בתחתיות הספלים מכוונין כנגד השיתין והיו הספלים נתונים כעין משפך, וכמין חוטמין שאמרו לומר שהנקבים דקים כנקבי החוטם, או אפשר שהיה בולט תחת הנקבים בתחתית הספלים שפופרת כמין חוטם כמו שעושיין למשפך כדי שתכנס אותה שפופרת לתוך השיתין ולא ישפכו המים לחוץ, ורש"י ז"ל נראה שהוקשה לו זה ופי' חוטם אחד בספל ונקב אחד בחוטמו והכהן מערה המים בפי הספלים והנסכים מקלחין ויורדין דרך החוטם על גבי המזבח ובמזבח היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין של מזבח שהיו חלולים ועמוקין עד מאד עכ"ל, נראה מדבריו שהיה החוטם יוצא בשפת הספלים ומשם היה יורד על

²⁷ וראה בס' מרכבת המשנה (חעלמא, הלכות בית הבחירה פרק ב) שכתב: במטפחת ספרים השיב על הזוהר בחסרונות סוף חלק א' דפוס אמשטרדם שכתב אוכל במזרח חצי אמה בגין דעביד יהודה פלגו וכו' ובדרום חצי אמה וכו' דתיבת חצי בשניהם טעות בדבר משנה ריש פ"ג דמדות ויסד סוד ופשט על שקר ובנה על תוהו עכ"ל. וה"ה הרב המובהק והכולל מ' חיים מודעי דק"ק אזורי השיב וז"ל תעה מדרך השכל כי כל מרובע וכל הנמדד באורך וברוחב לעולם אמת הקרן נמדדת לשתי רוחותיה באורך וברוחב ותהיה אותה אמה אלכסונית חציה לכל רוח הילכך אף על גב שבמזרח ודרום היה אמה אחת יסוד מ"מ אינו אלא חצי אמה למזרח כי חצייה האחר צפונית. וכן בדרום חצייה היא מערבית ושפיר אלו ואלו דברי אלקים חיים ע"כ ודברי פי חכם חן.

גבי המזבח אלא שהיה מטה אותן כנגד השיתין בשעת שפיתן ואם כן לא היו הספלים מחוברין, ומה שכתבנו יותר נכון וכן פי' בתוספות²⁸.

²⁸ ובחידושי הגרי"ז (עניינים סימן יג) כתב בזה דבר נפלא וז"ל שם: כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות מעשה הקרבנות ה"א היין והסולת שמביאין עם הקרבן הם הנקראים נסכים והסולת לבדה נקראת מנחת נסכים וכו' ויתנסך היין על המזבח ואין נותנין אותו על האש אלא מגביה ידו ויוצק על היסוד והוא יורד לשיתין. והראב"ד השיגו וז"ל א"א זה שיבוש שלא היה יוצק על היסוד אלא בספל של יין שהיה בקרן מערבית דרומית עם ספל של מים של ניסוך המים בחג, עכ"ל.

ובאמת גם הרמב"ם עצמו בפ"י מהלכות תמידין ומוספין ה"ז כתב כן גבי ניסוך המים בחג, דמעשה הניסוך היה בספלים, וז"ל, כיצד היו עושין צלוחית של זהב מחזקת שלשה לוגין היה ממלא אותה מהשילוח וכו' ונותן המים מן הצלוחית לתוך הספל שהיה שם ושני ספלים של כסף היו שם מערבי היה בו המים ומזרחי היה בו היין של נסך והיו מנוקבין כמין שני חוטמין דקין ושל מים היה נקב שלו דק משל יין כדי שיכלה המים עם היין כאחד, ע"כ. הרי להדיא דהיינו יוצק לספלים, ועי' בכס"מ בהל' מעה"ק שם שכתב שהרמב"ם מחלק בין ניסוך היין לניסוך המים בחג, דהספלים היו שם רק לניסוך המים דחג ולא בשאר ניסוכין, ובלח"מ כתב דסמך כאן על מש"כ בהל' תו"מ ולעולם בעינן שיצוק לספלים.

וביאר מרן הגרי"ז זצ"ל, דהנה בסוכה מח ע"ב תנן שני ספלים של כסף היו שם ר"י אומר של סיד היו אלא שהיו מושחרין פניהם מפני היין ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין, ופירש"י חוטם אחד בספל ונקב אחד בחוטמו והכהן מערה בפי הספלים והנסכים מקלחין ויורדין דרך החוטמין על גב המזבח ובמזבח היה נקב שבו המים והיין יורדין לשיתין של מזבח שהיו עמוקין וחלולים מאד עכ"ל. ובתוס' שם בד"ה כמין חוטמין וכו' פליגי דמנין לו שמחוטם של הספלים מקלח על גב המזבח ומשם לנקב המזבח ומשם לשיתין דילמא הוא דמנקב הספלים יורדין לשיתין כמין שני נקבי החוטם ולא שהיה בולט כמין חוטם ע"ש.

והנה התוס' שם בד"ה שני ספלים וכו' הקשו דכיון דממלאים בצלוחית של זהב היאך היו מנסכין לספלים של כסף והרי מעלין בקודש ואין מורדין, ותירצו דספלים היו קבועים בסיד ולא כלים נינהו דנחשבין כגופו של מזבח ע"ש. ונראה דבזה תלוי יסוד מחלוקת רש"י ותוס', דלכו"ע בעינן מזבח לקיום מצות הניסוך, אלא דלש"י התוס' דהספלים היו קבועים במזבח ונחשבים כגופו של מזבח, שפיר ס"ל לשיטתם דכשנותן היין לספלים מתקיים מצות הניסוך בספלים עצמם, דהרי הוא כניתן ע"ג המזבח, ולכן הקשו על רש"י דמנא לי לומר שירד היין ע"ג המזבח. אבל לרש"י י"ל דלא היו הספלים קבועים במזבח אלא היו כלים בעלמא שעל ידיהם נעשה הניסוך במזבח, וכ"כ הריטב"א שם דלרש"י לא היו הספלים מחוברים, ולכן ס"ל לרש"י דבעינן שיגיע למזבח עצמו לקיום מצות הניסוך, דבספלים עדיין לא נתקיים הניסוך כיון שאינם מחוברים למזבח, ולפי דעת רש"י א"ש קושית התוס' דלא הוה הורדה מקדושתו כיון דהניסוך נעשה במזבח ולא בספלים, משא"כ לתוס' דהניסוך נעשה בספלים הוצרכו לתרץ דמחוברים היו.

ולפי"ז י"ל בדעת הרמב"ם דס"ל דהספלים לא היו קבועים במזבח וכמו שביארנו לדעת רש"י, וע"כ קיום הניסוך הוא כשמגיע למזבח, והספלים אינו אלא קביעות מקום למעשה הניסוך, אלא דלרש"י קיום הניסוך הוא בגג המזבח, ולהרמב"ם קיום הניסוך נעשה ביסוד המזבח ולא ע"ג המזבח, אבל לשניהם קיום מצות הניסוך הוא כשמגיע למזבח, ומשו"ה לא מפרש לה דין הספלים בהלכות מעשה הקרבנות, ורק בניסוך החג מפרש במציאות היכי עביד לה. אבל דעת הראב"ד כהתוס' דהספלים הוי כמזבח עצמו, ובהם נעשה הניסוך, ולכן שפיר הוצרך לפרשה בהלכות מעשה הקרבנות, דהרי בספלים עצמם מתקיים מצות הניסוך.

אלא דלכא"ו צ"ע מהא דתנן בזבחים דף ס"ג ע"א ושלושה דברים היתה אותה קרן משמשת מלמטה ושלושה מלמעלה, מלמטה חטאת העוף וכו' ומלמעלה ניסוך המים והיין וכו'. ולפי מה שכתבנו בדעת הרמב"ם דלהכי היה יוצק על היסוד והוא יורד לשיתין, משום דדין הניסוך ביסוד ולא בהספלים א"כ במה חשובה ניסוך המים והיין מלמעלה כיון דמקומן על היסוד. וצ"ל לדעת הרמב"ם דמתני' קאי רק על מעשה הניסוך, ותרי מיילי נינהו, קיום הניסוך לחוד ומעשה הניסוך לחוד, ואף על גב דמקום קיום הניסוך הוא ביסוד ושיתין, מ"מ המעשה ניסוך היה צריך להיות מלמעלה, ושם מקומו במעשה הניסוך, וע"ז הוא דתנן דניסוך המים והיין מלמעלה וכמש"נ.

ובס' אבן האזל (הלכות מעשה הקרבנות פרק ב ה"א) כתב: ומבואר דבין לפירש"י בין לפי תוס' המנסך היה נותן בספלין ומהספלין ירד בעצמו לשיתין אלא שלפירש"י הנסכים מקלחים ע"ג המזבח עד שהגיעו לנקב שמשם ירדו לשיתין, ולפי התוס' ירדו תיכף מנקב הספלים לשיתין והיינו דנקבי הספלין היו סמוכים לנקבי המזבח שהיו חלולין עד השיתין, אבל בדברי הרמב"ם מבואר להדיא דהמנסך יוצק על היסוד, והנה אפשר לומר דהרמב"ם מפרש כן מה דתניא בבבלייתא לספלים היינו שנותן היין של נסכים לספלים ומהספלים יוצק ליסוד, אבל קשה דבשלמא לפירש"י ותוס' דלספלים היינו שנותן לספלים ומהספלים מקלחים היין בעצמם ליסוד א"כ שפיר החלוק בין לספלים ובין לאשים, אבל לדברי הרמב"ם דלספלים הוא ג"כ שהמנסך יוצק מן הספלים ליסוד א"כ בלשון לספלים לא מוכח כלל דאינו לאשים, דהא מהספלים יכול ליתן בין לאשים בין על היסוד, ולא שייך המחלוקת אם לספלים אם לאשים והוא תימה רבה.

-בתוספתא מסכת סוכה פרק ג איתא: שני ספלים של כסף היו בראשו של מזבח אחד של מים ואחד של יין מערבי של מים היה דרך הרגילה למזרחי של יין עירה של מים בתוך של יין או של יין בתוך של מים יצא ר' יהודה אומ' של סיד היו אלא שהיו משחירין מפני היין ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין שבהן יורדין לסילון שבנאו מ' שבנה את ההיכל.

כתב התפארת ישראל (מסכת מידות פרק ג): ונראה לי דמה"ט היה ב' נקבים שם א' לדם הפנימיות וא' לחצוניות, ומסתבר שנקב המערבי מיוחד לשיירי דם חטאות הפנימיות שנשפכין ליסוד מערבי, ונקב המזרחי שהיה יותר נוטה לצד דרום של מזבח, היה מיוחד לשיירי דם של שאר כל הקרבנות שנשפכין ליסוד דרומי, ונראה לי עוד דמדאי אפשר לומר ששפכו הדמים אל הנקבים ממש, דהרי אמרינן במשנה שהנקבים רק כעין חוטמין דקין היו, והאיך אפשר לצמצמם לשפוך לנקבים דקים כאלו דם העב, ותו תינח שיירי דם שנשפכין ביסוד דרומי, אבל שיירי הדם שנשפכין ביסוד המערבי הרי על כרחך היו נשפכין ביסוד להלן מהנקבים שהיה ביסוד דרומי, אלא על כרחך שפכו הדם על היסוד ממש, ומשם זוחלין והולכין כל דם אל נקב המיוחד לו, אבל היה ביסוד שפה גבוה קצת סביב, כדי שיהיה גג שלו כעין מזחילה, שכשישפוך שם הדם בכל סביבו, לא יזובו הדמים לרצפה, רק כל א' להנקב המיוחד לו. ע"כ. וכ"כ עוד ביכין מסכת מידות צורת המזבח בכל שטחיו: בקרן מערבית דרומית של יסוד היה בגג היסוד שם כמין ב' גומות עגולות מנוקבין בשוליים שלהן, לשפוך לתוכן שיירי הדם, והן זבין דרך הנקבים שבהגומות, אל השית [ע"י לקמן סי' י"ח]. ומשם חוזרין ויוצאין מתחת היסוד לחוץ על הרצפה, ושותתין שם במזחילה שברצפה אל אמת המים שעובר בעזרה, ויוצאין לנחל קדרון [מידות פ"ג מ"ב]. ולהכי היו ב' גומות, שגומא המערבי מיוחד לשיירי דם של חטאות הפנימיות שנשפכים על יסוד המערבי. ונ"ל שהיה כעין מזחילה על גג יסוד המערבי עד הגומא המערבי, שהדמים שנשפכין על היסוד רחוק מהגומא,

עוד בדין השיתין עמד בזה מרן הגרי"ז ז"ל לברר איזה דין הוא דבעינן שהניסוך ירד לשיתין, ובזבחים דף ס"א ע"ב מבואר הא דבעינן שתיה כאכילה במזבח זהו מה שיורד לשיתין, אמנם הא בימי שלמה ע"ה היו השיתין רחוק מהמזבח א"כ אין הניסוך על המזבח, ואין לומר דהוא אותו דין כמו שהדם מתערב ויוצא לנחל קדרון כן הוא גם דין השיתין, דהא מהסוגיא הנ"ל חזינן דהוא מדין שתיה בכלל אכילה דמזבח שישאר בשיתין, ועוד דבזריקת דם למזבח לא נזכר כלל מה שיוצא לנחל קדרון, משום דל"ש לדין הזריקה, ואילו בניסוך מוזכר דין השיתין, הרי דמה שיורד לשיתין הוא בכלל הניסוך.

ואמר לבאר בזה ע"פ דברי הספרי פ' פנחס (פיסקא יב) בקדש הסך נסך שכו לה', שיתנסכו בקודש ובקודש יבלעו, והלימוד הוא מזה שכתוב הסך נסך היינו שני נסכים, וחזינן דהוא בשיתין, וזהו דין מיוחד דבעינן שיבלעו בשיתין, ואף דהספלים מחוברים למזבח וה"ה כחלק מהמזבח, אפ"ה אם יקלוט מהספלים לפני שנכנס בשיתין לא יצאו ידי עבודת ניסוך, וגם ימעלו בזה כי עדיין לא נעשה מצוותן דגמר המצוה הוא ע"י שנבלעו בשיתין, עכ"ד, (אבל אם קלט באויר השיתין מבואר במעילה יא דחשיב נעשה מצותן אף דעדיין לא נבלע בתהום, ואולי אויר השיתין ג"כ חשוב בליעת השיתין, הערת הגרמ"ל שליט"א).

עוד הוסיף בזה, דהנה בסוכה מט ע"ב אי' אמר ר"ל בזמן שמנסכין יין ע"ג מזבח פוקקין את השיתין, ופירש"י את נקב שבראש המזבח שהנסכים יורדים בו לשיתין, וזהו לפי שיטתו דהספלים לא היו מחוברים על מקום נקבי השיתין והיו יכולים לסתום את נקבי השיתין, אמנם בירושלמי שם גריס שהיו פוקקים הספלים, ומוכח דהספלים היו מחוברים למזבח וכשי' התוס', דאל"כ היה הפסק בעבודת הניסוך.

ואם היו מחוברים אם יש בהם הדין של נפגם המזבח ושאר דיני מזבח, לכאו' דין מזבח על הספלים דהא הכל בכתב וכו', אמנם בצורת המזבח לא מבואר כלל דין הספלים, ואמר דצריך בירור בזה.

יזובו בהמוחילה לגומא ההיא. אולם בהגומא המזרחי [שהיו] שם, בו שופכין שיירי הדם של שאר הקרבנות שנשפכין ביסוד דרומי.

ומתערבין באמת ויוצאין לנחל קדרון - כתב החכמת שלמה (פסחים דף סה:): רש"י בד"ה לדבריהם למה פוקקין כו' נ"ב ס"א למה פוקקין את נקב חומת העזרה שהדמים הנתערבים באמה יוצאין כו' לנחל קדרון כדתנן במסכת מדות ובקרבן מערבית היו שם שני נקבין כמין שני חוטמין דקים שהדמים הניתנין על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי יורדין בהן ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון והיו פוקקין אותן בכל ערבי פסחים. ע"כ מצאתי בפירוש רש"י בס"א. ולא אוכל להבין מה מועיל פקיקת אותן נקבים שנשפך מן הדם אל היסוד והוא מגיע עד השיתין שהן חלולים תחת הקרקע ואיך יועיל אותה הפקיקה לדם שנשפך על הרצפה ולפי פירוש זה אי אפשר ליישב אלא שפוקקין הנקב שהוא מן השיתין ולמטה חוץ לחומה ששם יצא כל הדם עם האמה ואפשר שכל דם שבעזרה היה ג"כ נשפך לשם ועל דרך ששנינו שם אחר אותה משנה דמדות וז"ל למטה ברצפה באותו הקרן היה מקום אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בה שבו היו יורדין לשיתין ומנקין אותן ע"כ. ואפשר לשם באותו אמה על אמה היה ג"כ נקב קטן שדם השחיטה היה יורד לשם עד לשיתין ויצא עם האמה ועכשיו כשהיו פוקקין אותו הנקב או אפילו למטה מנקבי השיתין ממילא לא היה יכול לצאת כל הדם לחוץ ונתמלאת אותו חלל ונשאר הדם למעלה בעזרה ודו"ק גם לפי מ"ש בפ"י שלנו לא ידעתי לפרשה כי לא מצינו בשום מקום שיש נקב בעזרה שממנו יצא הדם לאמה חוץ מן השיתין ודו"ק.

איתא בתוספתא זבחים פרק ו: ושופך שירי הדם ליסוד מערבי של מזבח החיצון ושל מזבח החיצון היה שופך ליסוד דרומי רבי שמעון אומר אלו ואלו ליסוד מערבי. ואלו מתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון ונמכרין לגננין לזבל ומועלים בהן דברי ר' מאיר ר' שמעון וחכמים אומרים אין מעילה בדמים.

- ועיין בס' הר המוריה ובס' לחם שמים (הלכות בית הבחירה פרק ב הלכה יא) מש"כ ופלפלו בדברי הרמב"ם בזה.

משנה ג

עיין בדברי המלאכת שלמה הוב"ד לעיל פרק א מ"ח.

שבו יורדין לשית ומנקין אותו - כתב המלאכ"ש: ק"ק לע"ד לרבנן דס"ל דשתין יורדין עד התהום מה שייך מנקין אותו דבשלמא לר"א ב"ר צדוק דס"ל דשתין לא היו יורדים עד התהום וכדאיתא במעילה פ' ו' וד' חטאת וכמו שכתבתיו שם סימן ג' שייך נקוי אבל לרבנן מה שייך נקוי ושמא מה שהיה נדבק בכותלי השית הוא שהיו מנקין ודוחק, ואיתא למילתיה דר"א ב"ר צדוק ג"כ בסוכה ס"פ לולב וערבה דף מ"ט, והילך כל לשון רש"י ז"ל אשר שם במילתיה דר"א ב"ר צדוק לול ארובה שהיא מלמעלה למטה בין כבש למזבח, שהכבש ארכו ל"ב אמה ומשפע ועולה ט' אמות עד ששמה למזבח ולא היה ראשו מחובר למזבח אלא אויר מעט מפסיק בינתים כדאמרינן במנחות ועשית עולותיך הבשר והדם מה דם בזריקה אף בשר בזריקה הא למדת אויר יש בין כבש למזבח, ואותו אויר קרוי בין כבש למזבח ולול היה באותו אויר במערבו של כבש בח' אמות מערביות של כבש שהכבש רחבו ט"ז אמות ממזרח למערב ואותו חלל הוא שהנסכים יורדים לתוכו שהם נעשים בדרומית מערבית של מזבח ומוקף ד' מחיצות עד קרקעיתו וקרקעיתו של רצפת שיש ואין היין נבלע שם וכל נסכי יין של כל השנה יורדים שם והאי תנא לית ליה שהיו שתין יורדין עד התהום ופליג אדרבנן ע"כ, והכי איתא בגמרא הכא והתם דפליג ארבנן וכדכתיבנא, ומה שכתב לול ארובה שהיא מלמעלה למטה נר' שאינו ר"ל רק שפי' לול דבכוליה תלמודא היינו ארובה שהיא למעלה בגג והכא שייך לומר שהוא ארובה שהיא מלמעלה למטה, וכן בפ' כל שעה דף כ"ו גבי ולולין היו פתוחין בעליה כתב לול ארובה שבעליה היורדת לבית קרי לול ע"כ:

וכבש הי' מזבח. כתב התפא"י ומסתבר שהיה בהכבש בב' שפתיו למזרח ולמערב, שפה גבוה קצת, כדי שלא יפלו הכהנים משם בעלותן למזבח.

ורבובה וכו' במערבו - כתב התפארת ישראל: הן אמת דמשמע מרמב"ם (פ"ב מבחירה הי"ד) ומהר"ב ורתו"ט כאן שהגומא הזאת לא היתה בגג הכבש, רק בקומת הכבש לצד מערב. אולם לרש"י (פסחים ל"ד א' ד"ה לול) הגומא הזאת היתה למטה ברצפת העזרה בצד מערב מהכבש, בהקרון זוויות שבין הכבש למזבח. וכמדומה שטעמו של רש"י דאי נימא שהגומא הזאת היה בכבש גופיה, איך נתנו לשם פסולי חטאת העוף שיפסלו בלינה, והרי אין לינה פוסלת בראש המזבח

(כזבחים פ"ז א'), וכבש דינו כמזבח לכל דבר (כרתוי"ט תמיד פ"ב מ"א ד"ה סודרין). אולם לרמב"ם ולראב"ד שנוכיר להלן דעתם דתרוייהו ס"ל שהרבובה בגוף הכבש היה, צ"ל דס"ל נמי דדוקא שטח השוה שברצפת הכבש היה דינו כמזבח, אבל לא גומא שהיא נמוכה מהשטח שלה ובדופן הכבש. ומה"ט לא קדשו הגומא הזאת שתהיה כמזבח (ולזה עוררני בני הגאב"ד מהרב"י שליט"א). ול"מ היה נ"ל מדקאמר במתני' ורבובה היתה לו במערבו, ול"ל לתנא ליחס הרבובה אל הכבש כמוזבן במלת לו, וכי לא סגי ל' להתנא לומר ורבובה היתה למטה במערבו, וכדקאמר לעיל למטה ברצפה באותו הקרן וכו'. ש"מ טפי כרמב"ם וראב"ד, דהרבובה בכבש גופיה היתה. אמנם במ"ש הרמב"ם שם, וז"ל חלון היה במערבו של כבש וכו'. כתב עליו הראב"ד וז"ל, לא כי, אלא חלון לבד ורבובה לבד, וכך שנוייה במשנה עכ"ל. ונתקשה רכ"מ בכוונת הראב"ד מהו, והניח בצ"ע. ולפענ"ד דכוונת הראב"ד, דמדנקט הרמב"ם לשון חלון, משמע שהי' הגומא ההיא בקומת הכבש, ככל חלון שבש"ס שהוא מקום משוקע שבכותל מהצד, דאף שאינו מפולש נקרא חלון (כרתוי"ט רפ"ו דמעילה). ולזה כתב הראב"ד, לא כי, דמדלא נקט התנא לישנא דחלון רק מלת רבובה משמע טפי שנגזר ממלת ארובה, ונשמט האלף והוכפל הב' כדרך לישנא קלילא במשניות. וארובה היינו גומא או חור שבגג, ג"כ בין מפולש או אינו מפולש. וה"נ היה לדעת הראב"ד הגומא ההיא בזוית ראש הכבש למעלה במערבה, וזהו כפירושנו הנ"ל. וי"א דרבובה לשון רבב ולכלוך, ע"ש פסולי חטאת העוף שניתנין שם. ואפשר דלרמב"ם מה"ט קראוה רבובה ולא חלון.

ע"ע במש"כ הרמב"ם בית הבחירה פ"ב הי"ב ובמש"כ בס' הר המוריה ע"ד. וכן בס' לחם שמים שם הי"א.

ורבובה היתה לו במערבו ששם היו נותנים פסולי חטאת העוף - כתב הכסף משנה (הלכות בית הבחירה פרק ב): ומ"ש וחלון היתה במערבו של כבש אמה על אמה ורבובה היתה נקראת שבה נותנין פסולי חטאת העוף וכו'. במשנה פרק ג' דמדות ורבובה היתה לו במערבו וכו' ששם היו נותנים פסולי חטאת העוף. וכתב הראב"ד על דברי רבינו א"א לא כי אלא החלון לבד והרבובה לבד וכך היא שנויה במסכת מדות עכ"ל. ושותיה דמר לא ידענא שאין במסכת מדות זולת המשנה שכתבתי בסמוך ורבינו כתב בפ"י המשנה דאיתא בתוספתא בזבחים חלון היתה במערבו של כבש אמה על אמה ורבובה היתה נקראת ששם זורקין פסולי חטאת העוף עד שתעובר צורתה ותצא לבית השריפה עכ"ל. והוא הלשון שהעתיק פה תיבה בתיבה. ולשון רבובה פירש ה"ר עובדיה שהוא כמו נבובה כלומר שהיתה חלולה.

משנה ד

אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם - כתב המאירי: הכבש והמזבח שניהם היו שוין בדין זה שהאבנים שבהן היו באות מבקעת בית כרם והוא מקום ידוע אצלם ונראה שהאבנים היוצאות משם היו חלקות הרבה ואדם יכול לסתתם ביושר ובחלקות עד שאפשר לסתתם בלא ברזל וכן שמתוך חלקותם פגימה נכרת בהן מיד שכל אבן שנפגמה בכדי חגירת צפורן פסולה לכבש ולמזבח.

ומביאים משם אבנים שלמות שלא הונף עליהן ברזל שהברזל פוסל בנגיעה ובפגימה לכל דבר נפגמה אחת מהן היא פסולה וכולן כשרות - כתיב ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה (שמות כ"ב).

והנה הפסוק מתחיל לדבר על המזבח ומזבח הוי לשון זכר, שהרי אומרים המזבח הזה ואין אומרים המזבח הזאת, וא"כ קשה המשך הפסוק, לא תבנה "אתהן", "עליה", "ותחללה" דהו בלשון נקבה.

וי"ל דאיתא במסכת מדות פ"ג מ"ד, ומביאים משם אבנים שלמות שלא הונף עליהן ברזל שהברזל פוסל בנגיעה ובפגימה לכל דבר. נפגמה אחת מהן, היא פסולה וכולן כשרות. והרמב"ם (בפ"א מהלכות בית הבחירה ה"ז) השוה את האבן שנפגמה ואת האבן שהונף עליה ברזל, ובשניהם כתב דאותה האבן פסולה והשאר כשרות, וא"כ י"ל דלא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה קאי על האבן, דאבן ודאי דהוי לשון נקבה, וזה מה שהתורה מחדשת לנו כאן דאם הנפת חרבך, אפילו על אבן אחת, ותחללה, את האבן הזאת²⁹.

²⁹ וראה נמי במלאכת שלמה שכתב: שהברזל פוסל בנגיעה אפילו לא נפגם ואם נפגם אפילו שלא בברזל אלא בעץ או באצבע נפסל והיינו דקתני אח"כ ובפגימה בכל דבר, וכתב הר"ר משה נאגר ז"ל בספר לקח

והנה הרמב"ם (שם) כתב אבן שנפגמה או שנגע בה ברזל, אחר שנבנית במזבח או בכבש, אותה האבן פסולה והשאר כשרות. ובפירוש היעב"ץ (מהגר"י עמדין) שהודפס בסוף ספר הרמב"ם, עלה ונסתפ"ק, דמלשון הרמב"ם "אבן שנפגם או שנגע בה ברזל אחר שנבנית במזבח" משמע דדוקא בכה"ג דנבנה בכשרות, אבל בנאו מתחילה אפילו באבן אחת פגומה, כולו נפסל, כיון שנעשה בפסול, או דלמא הוא הדין אם היתה פגומה אבן אחת מהמזבח קודם שנבנית וקבועה במזבח, נמי לא מיפסל כוליה, אלא הפגומה לבד פסולה והשאר כשרות, ודנקט לאחר שנבנית לרבותא, דלא תימא כשנפסלה לאחר שנבנית, כיון דמחוברין בבנין ליפסיל כוליה מזבח וליחשביה כחד אבן, אבל אם קדם פסולה קודם שנקבעה במזבח, דאכתי לא הוו מחוברין בהדדי, פשיטא דלא פסלה לכל המזבח, אלא איהי לחודא פסולה, כיון שלא אירע פסול במזבח, וסיים שם, דיש פנים לשני אלו הפירושים, מהמשנה אין הכרע וצ"ע.

והנה פסוקנו מדבר בפשטות על בנין המזבח, ואם אכן, כי חרבך הנפת עליה ותחללה, קאי על אבן, א"כ כתוב כאן דגם בשעת בנין המזבח אם הניח אבן אחת כזו של חרבך הנפת עליה - "ותחללה", אין זה פוסל את כל המזבח, ודי בסתירת אותה האבן, וזה כאידך גיסא של ספיקת הגריעב"ץ, דגם אם אבן אחת נפסלה לפני שנקבעה במזבח והמזבח נבנה גם מאבן זו הפסולה, אינה פוסלת את כל המזבח ודי בהחלפתה, כיון דלכל אבן דין בפני עצמו, ואין אבן אחת - הגם שהונף עליה ברזל מלפני שנקבעה במזבח, פוסלת את המזבח כולו, וכן איתא במכילתא סוף פרשת יתרו, לא תבנה אתהן גזית, הן פסולות, ולא המזבח כולו פסול. (יקרא דאורייתא סו"פ יתרו בשם הגאון רבי צבי רוטנברג שליט"א)

כתב הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק א): כל אבן שנפגמה כדי שתחגור בה הצפורן כסכין של שחיטה הרי זו פסולה לכבש ולמזבח שנאמר אבנים שלמות תבנה את מזבח ד', ומהיכן היו מביאים אבני מזבח. מן בתולת הקרקע חופרין עד שמגיעין למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין ומוציאין ממנו האבנים או מן הים הגדול ובנין מהם, וכי אבני ההיכל והעזרות שלמות היו.

וכתב האבן האזל: כסכין של שחיטה, דברי הרמב"ם תמוהים דבה' שחיטה פ"א הל' י"ד לא הזכיר הרמב"ם חגירת הצפורן, וכתב אבל אם ה' תלם בחודו של דבר ששוחטין בו ואפי' ה' התלם קטן ביותר שחיטתו פסולה, וכתב הטור בסי' י"ח דהרמב"ם אינו מצריך חגירת צפורן, ובגליון מהרש"א ביו"ד ציין לדברי הדבר שמואל והבית יעקב, וראיתי בד' הדב"ש שמיישב משום דגם הרמב"ם פסק בדדקינן אבישרא ואטופרא וכד' היש"ש דלא חיישינן לפגימה יותר קטנה, אבל עוד אינו מיושב דעכ"פ כיון דבסכין של שחיטה פוסלת פגימה כ"ש למה הביא כאן סכין של שחיטה כיון דגבי מזבח אינו פוסל אלא כחגירת צפורן, והבי"ע כ' דכונת הרמב"ם שצריך לבדוק המזבח כבדיקת סכין של שחיטה ולא משמע כן בדבריו.

ונראה דכונת הרמב"ם הוא דזה ודאי דבפגימת מזבח ליכא פלוגתא דודאי הוא כדי חגירת הצפורן כדאיתא בחולין דף י"ח אבל ה' מקום לומר דצריך שבפועל יהי חגירת הצפורן בהפגם, וכיון דאבן הוא דבר רחב ואם יהי צריך שיהי תלם קטן שיוכל לחגור את הצפורן, א"כ ה' צריך שהפגימה תהי' לה אורך קצת דאף שרוחב הפגימה א"צ להיות אלא כעוביו של צפורן, אבל עכ"פ בארכה צריך קצת משך אבל אם תהי' הפגימה כמו נקודה קטנה לא תחגור הצפורן כיון שהאבן יש לה רוחב והצפורן יש לו רוחב ולא יכנס הצפורן אפי' כ"ש אם הפגימה היא רק נקודה שהמקום השלם של האבן יעכב, ולכן הוצרך הרמב"ם לכתוב דפגימת המזבח סגי בזה אם חוגרת הצפורן כסכין של שחיטה, והיינו אם פגימה ברוחב כזה היתה חוגרת הצפורן כסכין של שחיטה שהוא חד אז פסול גבי מזבח.

ונמצא דהרמב"ם לא בא כאן לומר דדין פגימת מזבח כדין סכין של שחיטה, ומיושב מה שהעיר הבי"ע דהרמב"ם תלי תניא בדלא תניא דתלי פגימת המזבח בפגימת סכין, ובגמ' איתא להיפוך דרב חסדא מוסיף דגם סכין של שחיטה הוא כפגימת המזבח שהוא כדי חגירת צפורן, וגם למה לא כתב כפגימת אוזן בבכור אכן באמת אין כונתו לזה, אלא דכונתו

טוב סוף פ' יתרו וז"ל ומ"ש עליה עליהן מיבעי ליה כדקאמר לא תבנה אתהן וכו' פי' מורי הרב י"ץ כי רמז לנו הדין שאם אבן אחת נפגמה או נגממה אחר שנבנית במזבח או בכבש אמרו ז"ל אותה האבן פסולה והשאר כשרה, ע"כ.

ליתן שיעור בחגירת צפורן שיהי רק כמו חגירת צפורן בסכין של שחיטה וכנ"ל, וטעמו דכיון דבסכין נקרא זה פגימה א"כ מקום זה בהאבן הוא פגום אף דרחבו כ"ש כמו חודו של סכין ולכן פסול למזבח.

ומה שכתב הרמב"ם חופרין עד שמגיעין למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין, כתב המל"מ נראה דהטעם הוא דיש לחוש שמא נגעה ברזל באבנים וקיי"ל דאבן שנגעה בה ברזל פסולה למזבח ומה שכתב נראה הוא תימה דהא היא משנה מפורשת בפ"ג דמדות כמו שהביא הכ"מ אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח מבקעת בית כרם וחופרין למטה מבתולה ומביאין משם אבנים שלמות שלא הונף עליהם ברזל, שהברזל פוסל בנגיעה, והנה לכאורה קשה דלמה הוצרכה המשנה לזה דבמקום עבודה ובנין למה לא נחוש שהאבנים הנמצאים בה כבר נשתמשו להדיוט ואפי"ן רק נחצבו להדיוט פסולים, ומטעם זה הי' צ"ל כן גם באבני העזרה דאפי"ן להר הבית פסולים כמו"כ הרמב"ם בהל' כ', ואין לומר דמטעם זה לא הי' צריך לחוש אלא למקום בנין ולא למקום עבודה והוא מקום חרישה, דממ"נ אם אינה קרקע בתולה כמו דיש לחוש למקום עבודה כן יש לחוש למקום בנין, ועוד דעכ"פ למה לא תנן דלאבני העזרה צריך לבדוק למקום שאינו מקום בנין, ונראה דכיון דקיי"ל כאן נמצא וכאן הי' כשאנו מוצאין אבן בקרקע אין לנו לחוש דשמה נחצב להדיוט או שנשתמש בו הדיוט, ואמרינן דכמו שאנו מוצאין אותו בקרקע כן הי', ולכן דוקא למזבח דגם נגע בו ברזל פסול, בזה תנן דצריך לבדוק על קרקע בתולה דבזה לא שייך לומר כאן נמצא וכאן הי', דאף שהאבן הי' מונח במקומו יש לחוש שנגע בו ברזל כשבנו או שחרשו שם.

בשו"ת דובב מישרים (חלק ב סימן מ) ציין לדברי התוס' בסוכה מ"ט [ע"א ד"ה שכל] ובחולין י"ח [ע"א ד"ה וכמה] דחלקו דקודם שהקדישו מותר לסתת אותו בברזל, וכו' ואמנם צ"ע לי ממתני' דמדות פ"ג מ"ד. ומאז תמהתי על תירוצ' התוס' שחדשו דקודם שהקדישו מותר לסתת, והאחרונים [עי' מנחת חינוך מצוה מ'] תמהו ע"ז מש"ס ע"ז דף נ"ב [ע"ב], ומשם יש לתרץ, אבל ממתני' מפורשת הנ"ל דמבואר דהיו באין מקרקע בתולה שהברזל פוסל בנגיעה, א"כ מבואר דגם קודם שהוקדשו למזבח פוסל הנגיעה של ברזל בהם, וצ"ע ג.

ומלבנים אותן פעמים בשנה אחת בפסח ואחת בחג וההיכל פעם אחת בפסח - כתב השם משמואל (פר' לך): ידוע הוא, דגוון לבן רמז לחסד. לכן בפסח - זמן השפעת חסדים, הוא זמן ליבון לכל. גם למזבח וגם להיכל. אלא המזבח שבו מכפרין על האדם, בניגוד למדת הדין האומרת: הנפש החוטאת היא תמות (כדאיתא בירושלמי ב"ק דורות) צריך ליבון פעמים בשנה, להראות שכל מציאותו רק חסדים. אך, ההיכל, שהוא מדת מלכות, שיסודה בגבורה, אית דין ואית דיין, מלבנין אותו רק בפסח זמן השפעת חסדים עכ"ד ק.

- כתב בס' חשוקי חמד (יומא דף כ.): שאלה. מעשה בשני גבאי בית הכנסת שנחלקו מתי עדיף לסייד את בית הכנסת, גבאי אחד אומר שהוא רוצה לסיידו קודם ראש השנה, כיון שיש בחודש תשרי הרבה חגים, ולכבודם הוא רוצה שיהיה בית הכנסת יפה, וגבאי אחד טוען שעדיף קודם פסח כיון שאז נהגו כל ישראל לנקות את בתם, הדין עם מי?

תשובה. נראה שאולי הצדק עם הגבאי הטוען לסייד את בית הכנסת קודם הפסח, דהוי דומיא דמקדש, דאיתא במשנה (מידות פ"ג מ"ד) ומלבנים אותן [את אבני המזבח] פעמים בשנה אחת בפסח ואחת בחג, וההיכל פעם אחת בפסח, והרי הרבה דברים לומדים בבית הכנסת מבית המקדש, כמבואר ברמ"א (סימן קנג סעיף כא) דאסור לבנות בית כנסת מאתנן זונה ומחיר כלב, וגם אסור לנטוע עצים בחצר בית הכנסת מדרבנן דומיא דעזרה כמבואר ברע"א (גליון על השו"ע סימן קנ"א).

אלא שיתכן שטעם הדבר שהיו מלבנים את בית המקדש בפסח הוא בגלל העולים לרגל המרובים ביותר בפסח בגלל הקרבן פסח שגם היו מקריבים, אבל בבית כנסת אין זה שייך, ואף שבכל רגל היו העולים לרגל מרובים כמבואר ביומא דף כ ע"א דהיו תורמין את המזבח ברגלים מאשמורה הראשונה, ולא היתה קריאת הגבר מגעת עד שהיתה עזרה מלאה מישראל, מ"מ מסתבר דבפסח היו העולים מרובים יותר.

ויעוין בשו"ת תורה לשמה (סימן תקט) שנשאל במנהג העולם שיש רבים שדרכם לסוד את בתם בסיד פעם אחת בשנה או פ"א בשתי שנים אך דרכם לעשות זאת קודם חג הפסח ולא קודם סוכות, אם יש בזה איזה טעם ואז אינו רוצה לשנות ממנהג העולם ואם לאו יעשה כאשר לבו חפץ.

והשיב: הטעם של מנהג העולם הוא פשוט מפני שבפסח האדם דר בחדריו ולכן מסיידין קודם חג הפסח כדי שידורו בחג בסיד חדש ונקי ויש בזה כבוד יום טוב, אך בסוכות דרים בתוך הסוכה ואין בסיד ההוא כבוד יום טוב שרק יום אחד של שמחת תורה נכנס לבית, וא"כ גם זה האיש ודאי עדיף טפי לסייד קודם חג פסח דאיכא בזה כבוד יום טוב, וקרא כתיב 'בכל דרכיך דעהו' שהאדם צריך לעשות גם עניינים הגשמיים לשם שמים ויתלה הכל בצורך מצוה וזהו דומה לענין תוספת מחול על הקודש וכל זה אני כותב כפי טעם הפשוט הנגלה והנראה במנהג העולם.

מיהו באמת מצינו במתניתין דמדות (פ"ג מ"ד) דתנן אחד אבני הכבש ואחד אבני המזבח וכו' ומלבנים אותם [בסיד] פעמיים בשנה אחת בפסח ואחת בחג וההיכל פעם אחת בפסח וכו' הרי כי בבית המקדש מסיידין הבנין פעם אחת בפסח ועל זה ודאי יש טעם למה בפסח ואולי מפני שקודם בימות החורף היו גשמים רבים שיורדין ומעבירין את הסיד ומפסח ואילך אין מצויין גשמים בימי הקיץ, והגם כי ימצא הרבה בניסן ובאייר ג"כ, מ"מ לכבוד יום טוב מקדמים לעשות הסיד קודם פסח. ומי יודע אם יש ג"כ עוד בזה טעם נסתר. א"כ המנהג שנוהגין העולם בביתם לסייד קודם פסח הוא כמנהג שהיו נוהגין בבית המקדש, ועל כן האי גברא המדקדק במצות ומיישר אורחותיו לא ישנה ממנהג העולם בזה ואם ירצה לעשות ב' פעמים בשנה לסוד גם קודם סוכות הוא רשאי בשל, עכ"ל.

והנה דברי התורה לשמה שכתב "בבית המקדש מסיידין הבנין פעם אחת בפסח דקודם בימות החורף היו גשמים רבים שיורדין ומעבירין את הסיד", צ"ב, מה שייך סיד בהיכל, הרי ההיכל מבפנים טוח בזהב כמבואר במדות (פ"ד משנה א), ומבחוץ היה בנוי באבני גזית, או בשיש כבנינו של הורדוס. ונראה דמלבנים דכתיב במשנה הכוונה לניקיון, דומיא למה שאיתא שם במשנה רבי אומר כל ערב שבת מלבנים אותן במפה מפני הדמים, ואף על פי דאיתא במשנה מלבנים על המזבח ופירש הרע"ב דהכוונה בסיד, יתכן דלישנא דמלבנים היינו קינוח, וכל אחד כעניינו, את המזבח היו מנקים בסיד, ואת ההיכל היה מנקים במפה, אלא שיתכן שכוונת התורה לשמה שכתב שמלבנים בסיד היינו שהיו גם תקופות של עוני ואז היה הבנין טוח בסיד, ואז היו מלבנים אותו בפסח בסיד דומיא דמזבח, וכמבואר ברמב"ם דכתב (פ"א מהלכות בית הבחירה הלכה ח - ט) וז"ל: כשבונין ההיכל והעזרה בונין באבנים גדולות, ואם לא מצאו אבנים בונין בלבנים... ואין בונין בו עץ בולט כלל אלא או באבנים או בלבנים וסיד, ושם (ה"א) כתב ומפארין אותו ומייפין כפי כחן, אם יכולין לטוח אותו בזהב ולהגדיל במעשיו הרי זו מצוה. הרי כשלא היה ביכולתם היה ההיכל טוח בסיד, [ויעוין (שם פ"ד הי"ג) שפסק את המשנה דפעם אחת בשנה מפסח לפסח מלבנים את ההיכל].

גם מדברי התפארת ישראל מבואר שמלבנים ההיכל בסיד, שעל המשנה בנגעים (פ"א משנה א) ארבע מראות נגעים [של לובן] בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל, כתב (אות ה) וז"ל: נ"ל דסתם היכל היינו היכל הקודש שהיה לבן ביותר מדמלבנים אותו בכל שנה קודם פסח כמדות (פ"ג מ"ד), עכ"ל.

אלא שעיקר ספיקו של התורה לשמה לא זכיתי להבין, דהרי ראוי לסייד ביתו קודם הפסח, ולא רק משום כבוד יום טוב, או דומיא דהיכל, אלא משום זהירות מחמץ, דכתב הרא"ש בפסחים (פרק ג ס"ב) וז"ל: ולא הארכתני לבאר דברי אביי... ולכתוב שיטת רש"י ור"י, לפי שישראל קדושים הם וגוררין ומבערין כל חמץ הנמצא אפילו כל שהוא ואפילו אם נדבק בכותלי הבית, כתב זקני רבינו אב"ן ז"ל בחיבורו ומה שנהגו לגרר הכותלים והכסאות שהגיע בהן חמץ קודם הפסח מצאתי לו סמך בירושלמי (פ"ב ה"ב), עכ"ל. וכן כתב השו"ע (סימן תמב ס"ו). ומשמע מדבריהם שיש ענין לנקות הכתלים בערב פסח, יעוין בשער הציון (שם ס"ק נב), וממילא אם מסתפק מתי לסייד ודאי שראוי לסייד בערב פסח משום החמץ שעל הכתלים. ויתכן דדברי התורה לשמה מיירי בכותל שידוע בוודאות שלא נגע בו חמץ, וצ"ע.

- בפירוש הרא"ש על מסכת מידות דף כ' ע"א שכתב וז"ל מלבנין אותו פעמיים בשנה בסיד וא"ת והא מוסיף אבנין וכתב הכל בכתב וכו' ואין לומר דבדבר מועט ליכא מוסיף אבנין דהא אמרינן בפרק כיסוי הדם דקדשים פטורים ממיסוי דהכי ליעביד למיתב עפרא קא מוסיף וכו' אלמא אפי' (מיעוט) [בדבר מועט] שייך הוספת הבנין וי"ל שהמזבח יכול להיות גדול עד ששים כדאמרינן בפרק קדשי קדשים וההיא דפרק כיסוי הדם הכי קאמר על כרחך קדשים לא בעי כיסוי הדם דאם הוסיפו על המזבח ועשאו ששים אמה א"א להוסיף עליו עכ"ל. [ועיי"ש עוד שיישב שהיו מקלפין את הישן ועליו היו מסיידין את החדש ואין א"כ שום הוספה, עוד ראיתי מצינינים לדברי המאירי שכתב שהיו מסיידין ב'חלב של סיד' וכנראה כוונתו שבזה לא היה שום ממשות ורק מים של סיד ואין בזה שום הוספה].

וכתב בס' אמר יוסף לרבי יוסף אלקלעי: ולפי קוצר עניות דעתי נוראות נפלאתי ולא זכיתי להבין דברי קדשו ועדיין הקושיא במקומה עומדת דלמה פטרו קדשים מכיסוי ליתבו עפרא וליבטליה ואם יגיע לשיעור יותר משישים אמה יסלק אותו עפר ויתחיל ליתן עפר אחר חוזר חלילה ובאופן זה לעולם לא יבוא לידי מוסיף דכשיראו דנתמלא המזבח מעפר עד שכבר הוא בא לשיעור יותר משישים אמה יסלקוהו, ואם איירי הרב בהגע עצמך בנו המזבח מעיקרו שיעור שישים אמה ועל זה קאמר דאי אפשר למיתב עפרא דמוסיף אבנין גם זה לא הונח לנו כלל דהא כיון דיכולים לבנותו פחות משישים אמה לא יבנוהו מעיקרא אלא פחות משישים אמה כדי שלא תתבטל מצות כיסוי הדם בקדשים, ועוד דאם כן גם לענין מלבנין אותו שייך לומר הכי דלא ילבנוהו בסיד דאם הוסיפו על הבנין ועשאו של שישים אמה אי אפשר להוסיף עליו ועיין בתוס' פ' קדשי קדשים דף ס"ב ע"א ד"ה אף שישים אמה ודוק.

לא היו סדין אותו בכפיים של ברזל שמא יגע ויפסול בו. - בס' דף על הדף (מידות דף לו.) ציין דברש"י יומא (י"ב ע"א) כתב דהכהנים הי' מהפכין האימורין בצינורא, דהיינו מזלג של ברזל.

והקשה שם ברש"ש שהרי כאן מבואר שאין סדין אותו בכפיים של ברזל שמע יגע ויפסול, ואם כן איך השתמשו במזלגות של ברזל, ול"ל חששו פן יגע הברזל במזבח ויפסלו³⁰.

ותי' בהגהות טל תורה (להגר"מ אריק ז"ל, זבחים פ"ה ע"א) על פי מש"כ במנ"ח (מ' מ"א) שאין איסור לנגוע רק אם נוגע באבן ממש, אבל אם נוגע בסיד שעל גבי המזבח לא, ולהכי לא היה חשש במזלגות של ברזל כיון שהיה המזבח סד בסיד, עיין שם עוד.

בס' חוקת היום להגה"ח ר' שלום בראנדר ז"ל יומא (י"ב ע"א) כתב לתרץ דשאני הקרבנות שע"ג המערכה, שיש שם הרבה עצים ובשר ודשן, ורחוק הוא החשש שמא יגע עם המזלג במזבח עצמו, משא"כ כשסדין בכפיים של ברזל שפיר יש חשש שיגע באבן עצמו. ועוד תירץ דהכהנים בעבודתן זריזין הן, וליכא למיחש שמא יגעו באבנים, משא"כ באומנים הסדים את המזבח, שפיר יש לחשוש שישגו ויגעו באבן³¹.

כתב המלאכת שלמה: שמא יגע. גם ביד הלשון כך שמא יגע באבן ויפסול ומשמע שאם היה בודאי שלא יגע בכף של ברזל אלא למעלה בסיד לא היה איסור בדבר אלא משום דגזרינן דילמא אתי למינגע באבן המזבח עצמה ומשמע מלשון מתני' דנגיעת ברזל אינה פוסלת רק במזבח או בכבש אבל בשאר מקומות בית המקדש כגון העזרות והלשכות דוקא השמעת קול אסור וכדכתיב ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו אבל ליגע בהן ברזל אפילו בפנים אין בכך כלום וכמו שכתב מהר"ק ז"ל שם פ"א ובתוספתא דב"ק פ"ז משמע דשאר מיני מתכות לא נפסלו אפילו למזבח, והובאה בילקוט פ' משפטים סימן שי"ח.

מכאן למדו הפוסקים שאסור ליכנס לבית - הכנסת בסכין ארוך (שו"ע או"ח סימן קנ"א סעיף ו'). וראה בגר"א שם³².

³⁰ אמנם עיין בפ"י ר"ח שם שכתב: ומהפך בצינורא. פי' עצי נורא שנמצא כי נתרבה בבגדים ועבד עבודה ונקבע בכהונה גדולה. וכ"כ תוס' בסנהדרין יד: בשמו.

³¹ ומצאתי נמי בתפארת ישראל שכתב: ואין להקשות הרי היו משתמשין בראש המזבח במגריפות וצנורות (כרפ"ב דתמיד), דאף אם תמצא לומר של נחושת היו, ורק ברזל פוסל במזבח, ולא נחושת ושאר מיני מתכות, דהרי מזבח עצמו של נחושת היה במדבר, על כל פנים גם סכיני ברזל מצויין שם (כרפ"ו דזבחים), ואיך אפשר ליזהר שלא יגעו הכהנים בסכיני ברזל במזבח, רק שעל כרחך שהיו הכהנים נזהרין מליגע בהן באבן במזבח, אלמא דלא חיישינן שיגע בברזל באבן עצמו, יש לומר התם כהנים בעבודתן זריזין הן [כשבת ד"כ ע"א].

³² עוד ראה בס' בעל שם טוב דברים פרשת ואתחנן שכתב: שמעתי בשם הר"י בעש"ט שנכון לקבוע המזוזה בתיק שאינו ברזל, מעין מה שאמרו חז"ל (מדות ג', ד') אינו בדין שיונף המקצר על המאריך, ובמזוזה כתיב למען ירבו ימיכם, גם על כל מתכות, ואיני יודע אם הוסיף השומע מעצמו לגבי מתכות (דעת קדושים הלכות מזוזה סימן רפ"ט ס"א).

ונציין במשנה זו ממה שסיכמו באנציקלופדיה התלמודית:

נגיעת ברזל באבני מזבח. ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית¹, אין גזית אלא גזוזות, שהונף עליהן ברזל², והבונה אבן שנגע בה ברזל במזבח לוקה³. האיסור נמנה בין הלאוין⁴.

כל אבן שנגע בה ברזל, אף על פי שלא נפגמה, פסולה למזבח, שנאמר⁵: כי חרבך הנפת עליה ותחללה⁶, שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, אינו בדין שיונף המקצר על המאריך⁷. ואפילו נגע הברזל באבן מחוץ לעזרה נפסלה⁸, ואפילו נגע בה קודם שהוקדשה⁹. ויש מצדדים לומר שקודם שהוקדשה אינה נפסלת בנגיעת ברזל¹⁰. ואין המזבח כולו נפסל אם בנה בו אבן שנגע בה ברזל, שנאמר: לא תבנה אתהן גזית, הן פסולות ולא המזבח

וכתב בהע' מקור מים חיים שם: ולפי שהדבר נוגע לדינא אמרתי להעתיק גם יתר דברי הדעת קדושים שם, וזה לשונו, שמלשון חז"ל משמע שרק בברזל שייך מקצר (וכן משמע במגן אברהם סוף סימן ק"פ), ומה שאין נוהגין לעשות תיק למזוזה מכסף וזהב (להידור מצוה) הוא מחשש גניבת התיק, וגם בברזל אין קפידא כל כך, ורוב התיקין אי אפשר בלי יתדות ברזל, ובשולחן הוא שאמרו חז"ל, בסמך קצת למה שאמר הכתוב לא תניף, שולחן כמזבח (ברכות נ"ה א), עד כאן לשונו:

ומצאתי בספר מיכלא דאסוותא סימן צ"ה (י"ט ע"ד) וזה לשונו, ובדעת קדושים מצדד בזה להקל, ואמנם מצאתי בספר הזכרונות להגאון הקדוש דבר שמואל פרק ט' מביא ראיה להניח המזוזה בשפופרת של קנה, והביא מהמשנה (כלים ט"ז, ז) בית המזוזה ומפרש ברמב"ם בית מעץ כמין קנה, ובפרק י"ז (משנה ט"ז) מקום שיש בו בית קיבול מזוזה עיין שם, ונראה לעניות דעתי כיון שבספר הנ"ל לא הביא דברי הרע"ב דמפרש קנה של מתכות, רק הביא דברי הרמב"ם, מוכח דסבירא ליה שלא ליתן בשפופרת של ברזל, וכדעת הבעל שם טוב זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל אמן, עד כאן לשונו.

ואני המסדר מצאתי בריש ספר רזיאל המלאך (בדף הששי סוף ע"ד) בזה הלשון ולכך כותבין במזוזה שדי וברזל שעל המזוזה נוקבין כדי שיהיה נקרא וניכר שם שדי להבריח המזיקין וכו' עיין שם, הרי מפורש המנהג לעשות מברזל. עוד ראה אריכות גדולה בזה במאמרו של הרב אברהם רובין בכתב עת: אור ישראל (מאנס') יז, תש"ס, עמ' קמו - קמח. וראה עוד במאמרו של הרב אליקים דבורקס בכתב עת: צהר יג, עמ' תסח - תפה.

¹ שמות כ כב.

² . מכילתא שם.

³ . רמב"ם בה"ב פ"א ה"ו. בדפוס הרמב"ם המאוחרים כתוב בה"ג: "המזבח אין עושין אותו אלא בנין אבנים גזית". והמלה "גזית" טה"ד (כמש"כ בהגהות יעב"ץ על הרמב"ם) וצ"ל כמש"כ בכל כה"י (רמב"ם ע"פ ר"י קאפח, ירושלים תשנ"א) ובדפוסים רומי ר"מ קושטא רס"ט וויניציא שי"א: "אלא בנין אבנים", ולחנם נתקשו בזה הראש יוסף לחולין יח ועוד אחרונים.

⁴ . סהמ"צ מל"ת עט; סמ"ג לאוין רצ; החינוך מ.

⁵ . שמות שם.

⁶ . רמב"ם שם, ע"פ מדות פ"ג מ"ד.

⁷ . משנה מדות שם.

⁸ . תוס' סוכה מט א, ע"פ המכילתא.

⁹ . מל"מ שם; התוהמ"צ להמלבי"ם סוף יתרו; מנ"ח מ.

פסול¹¹, ואפילו נגע בה ברזל אחר שנבנית במזבח, אותה האבן פסולה והשאר כשרות¹². ויש שכתב שכל המזבח נפסל אם נגע ברזל במקצתו¹³. ואינו פוסל אלא ברזל, אבל לא שאר מיני מתכות¹⁴.

אין איסור בהנפת ברזל על אבן הבנויה במזבח, אף על פי שנפסלת, שהאיסור אינו אלא בשעת הבניין¹⁵, ואף על פי שבמזבח שבהר עיבל נאמר: לא תניף עליהם ברזל¹⁶, לא נמנה בין הלאוין, שאין למדין לדורות מהר עיבל שאינו אלא לשעה¹⁷, או שאף שם אינו לאו אלא הזהירם שלא יפסלו את המזבח על ידי הנפת ברזל¹⁸. ויש מהראשונים שמנו בלאו מיוחד לא תניף עליהם ברזל¹⁹. ולדבריהם יש לאו אף על נגיעת הברזל באבני מזבח²⁰.

כשמלבנים את המזבח בסיד מלבנים במפה ואין סדים אותו בכפים (ויש גורסים: בכפים, או: בכפות)²¹ של ברזל, שמא יגע ופסול²², היינו שמא יגע באבן²³, אבל הנגיעה בסיד שעל גבי האבנים אינה פוסלת²⁴.

ב. שלמותו. אבן שנפגמה פסולה למזבח²⁵, שנאמר: אבנים שלמות תבנה את מזבח ה'²⁶, ואפילו נפגמה אחר שנבנה המזבח, נפסלת, שנאמר: וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך²⁷, וכי עליו אתה זובח אלא בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא חסר²⁸, ואינה פסולה אלא אותה האבן, אבל שאר האבנים כשרות²⁹, שנאמר: ותחללה, היא מחוללת ואין המזבח מחולל³⁰.

¹¹ מכילתא שם.

¹² . רמב"ם שם הט"ז, ועיי"ש בכ"מ ובהתוהמ"צ להמלבי"ם מקורו.

¹³ . באור הגר"א למדות שם. את הרמב"ם לא הזכיר.

¹⁴ . תוספתא ב"ק פ"ז; שמחות סוף פ"ח. ועיי' רמב"ן סוף פ' יתרו.

¹⁵ . מל"מ שם, ע"פ הרמב"ם; מנ"ח שם.

¹⁶ . דברים כז ה.

¹⁷ . מעין החכמה פ' יתרו אות פה, ועיי' מהר"ם שיק על תרי"ג מצוות מצוה מ.

¹⁸ . יריעות שלמה, קיידאן תרצ"ד, בהב"ח שם, ע"פ ע"ז נב ב, שאף בשיצאו לחולין אמרו לא תניף כו' ושם אין איסור; ר"י פרלא בביאורו לרס"ג ל"ת קפז, ועיי"ש בארוכה.

¹⁹ . בה"ג לאוין לד: לא תבנה, ולאווין רעט: לא תניף; אזהרות רשב"ג מצ' כג ומצ' שט; יראים השלם סי' ש וסי' שצג, ועיי"ש בתועפות ראם.

²⁰ . ועיי' ר"י פרלא שם.

²¹ . עיי' בתוי"ט שם ובש"נ במשניות ד' וילנא.

²² . מדות פ"ג מ"ד.

²³ . רמב"ם שם הט"ז.

²⁴ . מלאכת שלמה מדות שם, ועיי' תפא"י שם אות מו.

²⁵ . משנה מדות שם.

²⁶ . דברים כז ו. רמב"ם שם הי"ד, ועיי' ע"ז נב ב, ורש"י חולין יח א ד"ה באבנא.

²⁷ . שמות כ כד.

²⁸ . זבחים נט א, ועיי' רש"י חולין יז סוף עמ' ב: כשהוא בחזקתו.

²⁹ . מדות שם; רמב"ם שם הלכה טז.

³⁰ . מכילתא דרשב"י סוף יתרו.

הפגימה פוסלת בין על ידי ברזל ובין על ידי שאר דברים³¹. ויש שנראה מדבריהם שאפילו פגימה מאליה ומתחילת ברייתה של האבן פוסלת³². שיעור הפגימה כחגירת צפורן³³. בפגימת הסיד שעל גבי האבנים נחלקו תנאים: רבי שמעון בן יוחאי אומר טפח, ר"א בן יעקב אומר כזית³⁴. הלכה: טפח³⁵. ויש אומרים שמחלוקת התנאים היא בפגימת האבנים, אבל פגימת הסיד כחגירת צפורן³⁶.

הבונה אבן פגומה במזבח עובר בעשה³⁷, שנאמר: אבנים שלמות תבנה, ולא פגומות, והרי זה לאו-הבא-מכלל-עשה*³⁸.

אבני מזבח היו מביאין מבקעת בית כרם³⁹, ששם היו אבנים חלקות⁴⁰, מבתולת הקרקע, חופרין עד שמגיעין למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין ומוציאין ממנו האבנים⁴¹, שממקום אחר יש לחוש שמא נגע בהן ברזל⁴², או מן הים הגדול, ובנין מהן⁴³, ששם היו אבנים חלקות מששת ימי בראשית⁴⁴.

משנה ה

כתב התפארת ישראל: וטבעות היו לצפוננו של מזבח. קבועות היו ברצפה בצפון המזבח, להכניס בהן צואר הקרבנות בשעת שחיטה, [ונראה לי דלא השתמשו בטבעות רק לשחיטה גסה שהיא חזקה ומפרפרת בכח ומנענעת ראשה בשעת קבלת הדם, ועל ידי זה אפשר שישפוך מקצת דם הנפש והרי צריך הכהן לקבל כל דם הנפש (כיומא דמ"ח א'), ומה"ט בראשונה היו נוהגין לחבוט על ראשה במקל עב קודם שחיטה, כדי שיהיה אחר כך ראשה מונח בהשקט בשעת שחיטה, עד שהוכיחם יוחנן כהן גדול על זה והתקין הטבעות (כסוטה מ"ח א'), ומה"ט נראה לי דאפילו קדשים קלים ששחיתתן בכל מקום, אפילו הכי כשהיה הקרבן בהמה גסה שחטוה בטבעות, רק קבעו הטבעות בצפון המזבח משום הק"ק ששחיתתן בצפון דוקא, אבל כל קרבן של בהמה דקה, אפילו ק"ק לא שחטוה כלל בטבעות, ורק התמיד (כתמיד פ"ד מ"א), מדלא כפתוהו כלל (כרמב"ם סוף פרק א' מתמידין), ותמוהין דברי הר"ב שכתב, וזה לשונו דלפי שלא היו כופתין התמיד, להכי התקין יוחנן כהן גדול הכ"ד טבעות, דהיינו טבעת מיוחד לכל א' מהכ"ד משמורות, ומשמע מדבריו דרק התמיד שחטו בטבעות, וקשה לי תרתי, חדא דהרי רפ"ד דתמיד כתב הר"ב גופיה שהיו כופתין התמיד כל יד עם רגל,

³¹ . משנה מדות שם לגרסת שטמ"ק בשם הערוך: "בכל דבר", וכ"ה גי' כ"י, עי' שנויי נוסחאות במשניות וילנה, ועי' מלאכת שלמה שם. ועי' סוכה מח ב ורש"י ד"ה נפגמה.

³² . עי' תוס' סוכה מט א, ועי' רש"ש מדות שם. ביריעות שלמה שם הי"ד ר"ל כן אף בדעת הרמב"ם.

³³ . חולין יח א; רמב"ם שם הי"ד, וע"ע סכין של שחיטה.

³⁴ . חולין שם.

³⁵ . רמב"ם בהב"ח סוף ב.

³⁶ . יראים השלם סי' שי, ועי"ש בתועפות ראם.

³⁷ . רמב"ם פ"א הט"ו.

³⁸ . שו"ת הרדב"ז ללשונו הרמב"ם סי' צג. ועי' משנה למלך שם.

³⁹ . מדות פ"ג מ"ד.

⁴⁰ . פי' הרא"ש שם.

⁴¹ . רמב"ם שם הי"ד, ע"פ מדות שם.

⁴² . מל"מ שם, ועי' פי' הרא"ש שם.

⁴³ . רמב"ם שם, ע"פ זבחים נד א, עי' כ"מ שם.

⁴⁴ . תוס' סוכה מט א.

ור"ל לא ב' הידים לבד וב' הרגלים לבד, אם כן על כל פנים כפות היה, ותו דבסוטה (דמ"ח א') אמרינן בפירוש דרך משום עגלי הקרבן התקין יוחנן כהן גדול הטבעות, והרי עגל בתמיד ליכא, וצריך עיון.

מפשיטין על שולחנות של שיש שבין העמודים – כתב התוספות יום טוב (תמיד פרק ג'): שהיו מניחין הבהמה על השולחנות. כדי שלא תהא נגררת ע"ג קרקע תוס' פ"ק דיומא ד' י"ו. ומ"ש הר"ב שעליהן מדיחין הקרבים כדתנן בפ' דלקמן סוף משנה ב'. ותנן נמי בשקלים פ"ו משנה ד' שמונה שלחנות של שיש בבית המטבחים שעליהן מדיחין את הקרבים. וכתבו התוס' שם דאע"ג דתנן בסוף מדות מן השלחנות לננסים ד'. אפ"ה קרי להו בין העמודים. ואף על פי שרחוקים ד"א. לא היתה בהמה נגררת בארץ שגוף הבהמה גדול ומגיע לשולחנות. כדאיתא בב"ר דכשמרכיבים כבשי התמיד על הגמלים היו נגררים בארץ. ע"כ. ולפי מה שאכתוב במדות [פ"ה מ"ב] בשם הרמב"ם מעיקרא לא קשיא ולא מידי. שהוא מפרש מן השלחנות לננסים ד' מאמצע השולחנות כו'.

משנה ו

ושתים עשרה מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה אמה אמה - כתבו באנציקלופדיה תלמודית שתיים עשרה מעלות היו שם³⁸, סמוכות לשער עזרת נשים³⁹, שבהן עולים מן החיל לעזרת נשים⁴⁰. יש שכתבו שהיו בחיל⁴¹ באותן עשר אמות, שההר מגביה⁴², ויש שכתבו שאדם שנכנס משער המזרחי של הר הבית מהלך עד סוף החיל בשוה⁴³. רום כל מעלה חצי אמה ושלחה - מקום שדורכים עליו⁴⁴ - חצי אמה⁴⁵, כמידת אורכה של רגל אדם⁴⁶. ולפי זה, לסוברים שהיו באותן עשר אמות רוחב שמן החיל עד חומת העזרה, היו ארבע אמות הראשונות קרקע שוה, ושש אמות הנותרות מגביהות בשיפוע, ובהן היו שתיים עשרה המעלות⁴⁷. אורך המעלות היה בכל רוחב ההר⁴⁸. מהאחרונים יש שכתבו שכל מעלה היתה ארוכה ממעלה שעליה אמה, חצי אמה בקצה הצפוני וחצי אמה בקצה הדרומי, ולפיכך מעלה ראשונה

³⁸. מדות פ"ב מ"ג.

³⁹. תוס' רי"ד יומא טז א.

⁴⁰. רמב"ם בהב"ח פ"ו ה"א.

⁴¹. רא"ש מדות שם.

⁴². רש"י יומא שם. ועיי' מלחמות היהודים ליוסף בן מתתיהו ספר ה' פ"ה תאור אחר: גובה החיל חמש עשרה אמות, וארבע עשרה מעלות מהסורג העלו למקום מישור עשר אמות וכו', ועיי"ש עמ' תפ הערות המתרגם שמחוני.

⁴³. רמב"ם שם; מאירי יומא שם: בגבול קרקע החיל.

⁴⁴. פי' הרא"ש שם: כמו משלחי רגל, ישעיה לב כ.

⁴⁵. מדות שם; רמב"ם שם. בפסקי תוס' מדות ס' ז: רחבו אמה, ונ' שטס"ה.

⁴⁶. פי' הרא"ש שם.

⁴⁷. תפא"י מדות שם אות כג.

⁴⁸. רש"י יומא טז א, ועיי' שיח יצחק יומא שם שתמה שאורך המעלות יהיה יותר מעשר אמות ברוחב הפתח של עזרת נשים, ועיי' בס' יד דוד יומא שם. ועיי' ס' חנוכת הבית לר"מ אשכנזי אות טז ובהערות המו"ל.

הסמוכה לסורג היתה ארוכה בשש אמות מזה ומזה מומעלה הסמוכה לעזרת נשים, ונעשה כך כדי שבמעלות העליונות לא יוצרכו למעקה* שמא יפול הנופל ממנו⁴⁹. ונחלקו אחרונים אם המעלות היו מצד מזרח בלבד⁵⁰ או מכל הצדדים⁵¹.

ונציין באנציקלופדיה תלמודית: מקומו בעזרה. במקומו של הכיור במשכן, נאמר: ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח²¹, וכן במקומו בעזרה* שבבית המקדש, שנינו: הכיור היה נתון בין-האולם-ולמזבח*, ומשוך כלפי הדרום²². וכן אמרו: מתוך שנאמר: ונתת את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח²³, וכתוב אחד אומר: ואת מזבח העלה שם פתח משכן אהל מועד²⁴ - ואין כיור מפסיק בינתיים, למדת משני המקראות הללו שצריך ליתנו כל מה שיכול לקרבו באויר שבין מזבח לאהל מועד, ובלבד שלא יהא מפסיק בין מזבח ולפתח²⁵ - היכן היה נתנו, בין האולם ולמזבח, משוך קימעא - מזוית המזבח - כלפי הדרום²⁶, ונמצא שאינו כנגד המזבח כלל, אלא כבין אהל מועד ולמזבח²⁷, והוא שמאל הנכנס למקדש²⁸. ופירשו שהדברים אמורים לדעת הסובר שמקום המזבח - שארכו, מלבד הכבש, שלשים ושתים אמה²⁹ - היה בצפון העזרה, באופן שקצהו הדרומי היה כנגד אמצע הפתח³⁰, שאם היה נתון את הכיור בין האולם ולמזבח, אי אפשר שלא יפסיק בין המזבח לפתח³¹, אבל לדעת הסובר שמקום המזבח היה בדרום העזרה, באופן שקצהו הצפוני היה כנגד אמצע הפתח³², וכן לדעת הסובר שהמזבח היה חציו בצפון וחציו בדרום, באופן שהרבה מן המזבח יש בדרום שלא כנגד

⁴⁹ . עזרת כהנים פ"ב מ"ה ד"ה לא היו. ועי' דרך הקודש בסו"ס מגיד מראשית לר"ח אלפנדרי דף ז א וי ב בשם מהרימ"ט, ושפת אמת יומא שם, שכתבו בע"א.

⁵⁰ . ס' חנוכת הבית לרמ"ח אות א.

⁵¹ . תפא"י שם, ועי' ס' עזרת כהנים שם ד"ה לפניו ממנו הסורג.

²¹ . שמות ל ית.

²² . מדות פ"ג מ"ו. וע"ע אולם, כרך א עמ' רפז, וע' בין האולם ולמזבח, כרך ג עמ' קיד.

²³ . שמות מ ז.

²⁴ . שם מ כט.

²⁵ . רש"י זבחים נח ב ד"ה מתוך שנאמר, בהמשך שם נט א.

²⁶ . ר' יוסי הגלילי בברייתא שם ורש"י, וכע"ז בתו"כ דבורא דנדבה פרשתא ד יד, על הכתוב (ויקרא א ה) אשר פתח אהל מועד, ושם ל"ג קימעא, ועי"ש בפ"י הראב"ד, שי"ג בזבחים שם: משוך קימעא כלפי צפון, ומ"ש ליישב הגירסאות וברמב"ם בית הבחירה פ"א ה": ומקומו בין האולם ולמזבח משוך לדרום. ועי' להלן ציון 34.

²⁷ . רש"י שם נט א ד"ה היכן. ובפ"י הרא"ש מדות שם: ונראה קצת כעומד בין האולם ולמזבח. ועי' ירושלמי יבמות פ"ב ה"א: וכי מבין האולם ולמזבח היה נתון, אלא נראה כבין האולם ולמזבח.

²⁸ . רמב"ם שם.

²⁹ . עי' מדות פ"ג מ"א ופ"ה מ"ב. וע"ע מזבח החיצון.

³⁰ . עי' זבחים נג א ונח א - ב מחלוקת תנאים על מקום המזבח.

³¹ . עי' רש"י שם נט א ד"ה ה"ג. ועי' ריטב"א יומא לז א, שפירש שאם המזבח היה בצפון, מושך את הכיור כלפי דרום, כדי שיהא צפון פנוי מכלים, עי' להלן ציון 37 ועי' שפת אמת זבחים שם, ששמע להקשות, שכיון שריה"ג סובר מזבח בצפון, ושצריך להיות פנוי מכלים, למה צריך קרא דמזבח בפתח אהל מועד ולא כיוור, וכ' שמטעם שיהא צפון פנוי, אין איסור אלא ברובו.

³² . ע"ע הנ"ל.

הפתח³³, היה אפשר להעמיד את הכיור בין האולם ולמזבח ממש³⁴. ומכל מקום אי אפשר להעמידו בצפון בין האולם ולמזבח, שלא כנגד הפתח, שכן דרשו מה שנאמר: ושחט אתו על ירך המזבח צפנה וגו'³⁵ - והיה לו לכתוב צפון וכתב צפונה³⁶ - שיהא צפון פנוי מכלים³⁷, שצפונה לשון אויר משמע, אל צפון, שהוא האויר הפנוי³⁸, וכיור כלי הוא³⁹

בירושלמי אמרו: הכיור והכן מעכבים⁴⁰, ופירשו שמקומם מעכב⁴¹, בין אהל מועד ובין המזבח⁴², שאם אין הכיור והכן במקומם, פסול לקדש בשאר כלים⁴³, או: שאין מקדשים בשאר כלים אלא במקום הזה⁴⁴, או: שהימצאות הכיור במקומו מעכבת את הקרבנות⁴⁵.

משנה ז

פתחו של אולם גובהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה - הכסף משנה (הלכות בית הבחירה פרק ד) ציין שכתבו התוספות בפ' כל הצלמים (דף מ"ג) אהא דתניא לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם - שהאולם היה פרוץ במילואו לרוח מזרחית³³.

³³ . עיי' זבחים שם ורש"י, ושם בחשבון האמות שנשאר בדרום שלא כנגד הפתח, לדעת הסובר שקדושת אולם כקדושת היכל, והוצרך למושכו אף מכנגד פתחו של אולם.

³⁴ . זבחים שם, עיי' ש ורש"י. ועיי' תוס' שם נח ב ד"ה הא, שהדברים אמורים להסובר שלא רחוף ידיים ורגלים נכנס בין - האולם - ולמזבח (ע"ע, כרך ג עמ' קטו). ועיי' לח"מ תמידין ומוספין פ"ב ה"ח, ומרכה"מ עבודת יוה"כ פ"ג ה"ב, ליישב ד' הרמב"ם בית הבחירה פ"ה הט"ו, שני שרובו של מזבח היה בדרום, ושם פ"א ה"ו שהכיור היה משוך לדרום.

³⁵ . ויקרא א יא.

³⁶ . רש"י זבחים שם ד"ה צפונה.

³⁷ . זבחים שם, ושטמ"ק שם אות ז: שיהא פנוי מכלום. ועיי' יומא לז א, ושם: שיהא צפון כולו פנוי.

³⁸ . רש"י יומא שם ד"ה צפונה.

³⁹ . רש"י זבחים שם ד"ה שיהא.

⁴⁰ . ירושלמי יומא פ"ד ה"ה, בדעת ר' יוסה שם. ועיי' שקלים פ"ד ה"ב: אין לך מעכב את הקרבן אלא הכיור והכן בלבד, ובהגהות הגר"א שם: אלא כרכוב וקרן. וע"ע מזבח החיצון.

⁴¹ . ירושלמי יומא שם.

⁴² . פנ"מ שם. ועיי' תוי"ט יומא פ"ג מ"י על מקום הכיור בין האולם ולמזבח, שהיו שם י"ב מעלות, ע"ע כרך ג עמ' קיג.

⁴³ . קה"ע שם. ועיי' מקדש דוד סי' ב ס"ק ה, שמהתוס' זבחים כא א ד"ה כיור, משמע שלא פירשו את הירושלמי כן.

⁴⁴ . מים חיים עבודת יוה"כ פ"ב ה"ה; משך חכמה שמות ל יח, ושם שמטעם זה נאמר שם ונתת שמה מים, ולא נאמר ונתת בו מים. אבל מד' הרדב"ז המובא במים חיים שם, נ' שאינו סובר כן. ועיי' תו"ש כרך כא פ"ל אות קיג שתמה על שיטה זו מזבחים כ ב ורמב"ם ביאמ"ק פ"ה ה"י, שמשמע שדוקא כשקידש בכלי שרת בחוף פסול.

⁴⁵ . מקדש דוד שם בד' קה"ע.

³³ ויש לציין כאן למש"כ בשו"ת להורות נתן (חלק ג סימן מה) שכתב: בש"ס ר"ה (כד א) לא יעשה אדם בית תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם. וכתבו התוס', סתם אכסדרה אין בו כי אם ג' מחיצות ורביעית פרוצה במלואה, והא דקתני אכסדרה תבנית אולם, לפי שהיתה פתחו גדולה קרי ליה אכסדרה אף על פי שלא היה במלואה, דהוי ליה גיפופי ט"ו אמה מכאן וט"ו אמה מכאן וכדתנן במדות (פ"ד מ"ז) עכ"ד. ותמה בהגהות

הרש"ש ז"ל, דהא אולם היה רחבו מאה אמה ופתחו רק כ' אמה רוחב, נמצא דאיכא מכל צד גיפופי מ' אמה, ורק תאי בית חליפות היו ט"ו אמה בכל צד, עיין מדות (פ"ג מ"ז) ותויו"ט שם (פ"ד סוף מ"ז) בשם ר"ש. ובתוס' הרא"ש כאן לא כתבו גיפופי ט"ו אמה אלא גיפופי סתמא. ובאמת עוד יותר יש לתמוה על מש"כ תוס' עבודה זרה (מג ב) ד"ה אכסדרה, שהאולם היה פרוץ במלואו לרוח מזרחית, ומ"מ קרי ליה פתח האולם בהרבה מקומות בתלמוד כמו פתח המשכן שהיה פרוץ במלואו וקרי ליה פתח בפסוק עכ"ד. והוא תמוה בתרתי, חדא שזה סותר דבריהם במס' ראש השנה שכתבו שהאולם לא היה פרוץ, ועוד דהא מפורש במשניות מדות שם שלא היה פתחו אלא כ' אמה ורחבו היה ק' אמה וא"כ לא היה פרוץ במלואו. ועיין תפארת ישראל (מדות פ"ג מ"ז) מה שרוצה להעמיס בכונת התוס'. ועוד בה שלישית בתוס' מנחות (כח ב) ד"ה אכסדרה, שכתבו דאולם היה בו ד' מחיצות, אלא שמחמת שפתחו גבוה מ' אמה ורחב כ' אמה שהיה רחב וגבוה מאוד ולא היו לו דלתות, דומה לאכסדרה שנראה כפרוץ מצד אחד עכ"ד, וזה לא כדבריהם בר"ה ולא כדבריהם בע"ז. וסתירות אלו בדבריהם ז"ל מרפסין איגרא.

ונראה ליישב, דהנה יש לחקור בהא דאסור לעשות כתבנית שמשין שבמקדש, אם האיסור הוא לעשות כתבנית המשכן או כתבנית המקדש הראשון או השני או כתבנית המקדש שלעתיד המבואר בספר יחזקאל - שהרי אין תבנית המשכן דומה לתבנית הבתים וגם תבנית הבתים אינן דומות זו לזו, וא"כ יש לעיין דאיזו תבנית אסורה. והנה יש להוכיח דאסור לעשות תבנית אף שאינה דומה לתבנית המשכן, שהרי אמרו שלא יעשה אכסדרה תבנית אולם, והרי במשכן לא היה אולם. אך יש לעיין לענין אולם אם אסור לעשותו כתבנית האולם שבבית הראשון שהיה רחבו עשרים אמה, וכדכתיב (דברי הימים ב', ג' ד') והאולם אשר על פני רוחב הבית אמות עשרים, ועיין שם רש"י ורד"ק, אבל בבית השני היה רוחב האולם מאה אמה וכמבואר במדות (פ"ד מ"ז), ופתחו בלבד היה עשרים אמה וכמבואר שם (פ"ג מ"ז). ומצאתי בשו"ת בית אפרים (או"ח סי' י') שהעיר בחקירה זו, והעלה דודאי אסור לעשות אף כתבנית מקדש הראשון עיין שם. וכן העיר בזה בס' מנחת חנוך (מצוה רנ"ד) עיין שם. ומעתה אתי שפיר כמין חומר מה שכתבו תוס' עבודה זרה (מג א) דאולם היה פרוץ במלואו - וממילא אסור לעשות כתבנית זו - דהרי כך היה באמת במקדש הראשון שרחבו של אולם היה רק עשרים אמה ולא היו לו גיפופין כלל, וממילא אסור לעשות אכסדרה הפרוץ במלואו שהרי דומה לאולם של מקדש הראשון.

אלא דלפ"ז תקשי דברי תוס' מנחות (כח ב) שכתבו דאולם היו לו ד' מחיצות. וכן כתבו תוס' ראש השנה (כד א) דהיו לו גיפופין. ומשמע דאינו חייב אלא כשעושה בכהאי גוונא אבל בפרוץ במלואו ליכא איסורא. ועיין תשו' מהרי"ק (שורש ע"ה) ושו"ת חכם צבי (סי' ס'). וקשה דאף כשעשה אכסדרה פרוץ לגמרי ליחייב כיון שכך היתה במקדש הראשון.

ונראה ליישב, דהנה בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רל"ו) כתב אהא דקשיא דאיך שינה שלמה המלך את תבנית בנין בית המקדש הראשון מתבנית המשכן, הלא קרא כתיב (תרומה כ"ה ט') ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו, ופירש"י וכן תעשו לדורות. ואף על גב דכתיב בבנין בית ראשון (דברי הימים א' כ"ח, י"ט) הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל לכל מלאכות התבנית, ופירש רש"י שהכל דרש שלמה מן התורה, מ"מ קשיא דהא אין נביא רשאי לחדש דבר אלא לשעה ולא לקיום. [ועיין רמב"ן פ' תרומה שם]. ותירץ החת"ס ז"ל, דהכי קאמר קרא, ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו' וכן תעשו, לדורות, ר"ל, דהך וכן תעשו קאי אתחלת הקרא, דככל אשר אני מראה אותך עכשיו בזמן עשיית המשכן את תבנית המשכן איך לעשותה, כמו כן תעשו לדורות בכל בנין ובנין כפי אשר אני אראה לכם אז איך יעשו זה משונה מזה. נמצא שהעיד הקדוש ברוך הוא מתחלה שישכיל בכתב מידו על ידי נביאיו, ואין כאן דבר שחידשו נביאיו נגד דין תורה עכ"ד. וכ"כ בשו"ת חת"ס (או"ח סי' ר"ח). והנה לפ"ז אם עשה בבית השני כתבנית בית הראשון לא יצא, שהרי הנביא גילה בבית שני שנבנה עפ"י חגי זכריה ומלאכי שצריך לשנות מבנין המקדש הראשון, וא"כ כשעשה הדיוט בזמן בית שני כתבנית בנין הבית הראשון ליכא איסורא, שהרי באותה שעה כבר נפסלה תבנית הבית הראשון שאם יעשה כאותה תבנית בבית שני לא יצא ידי מצות בנין בית הבחירה. וא"כ בזמן בית שני ליכא איסור לעשות אלא כתבנית בית שני. וקצת ראיה לזה ממש"כ הש"ך יו"ד (סי' קמ"א סק"כ) דבזמן הזה אסור לעשות ארבעה צורות בהדי הדדי וצורת שור ביניהם, דאע"ג דכבר התפלל יחזקאל ונהפך צורת השור לכרוב, מ"מ בשעה שנאמר הלאו דלא תעשון אתי עדיין היה שור עיין שם. ומשמע דאי לאו האי טעמא היה מותר צורת שור הואיל דכבר נשתנה, וא"כ לענין צורת המקדש הראשון, כיון דבשעה שנאמר לא תעשון אתי הלא לא היה כלל תבנית מקדש הראשון שהרי המשכן לא היה כתבנית מקדש הראשון, ואילו בזמן בית שני כבר נפסלה תבנית מקדש הראשון, ממילא יוצא דאחר שחרב מקדש

משנה ח

וכלונסות של ארז היו קבועין מכתלו של היכל לכתלו של אולם - ראה מש"כ ע"כ התוספות רי"ד (יומא דף נב.): כותל האולם חמש והאולם אחת עשרה פירש המורה כותל החיצון למטה רוחב היסוד והאסקופה למעלה מגובה כיפת הפתח עובי החומה שעולה עד ק' אמה לכד רוחב כיפת החלל שהיא אחת עשרה אמה לכד רוחב כיפת עובי החומה. ומשמע מדבריו שאותן י"א אמה שהיו בין האולם ובין ההיכל כיפה היתה עליהם ואינו נראה לי אלא האולם לא הי' אלא כותל אחד שאורכו מאה אמה ועוביו ה' אמות. ופתח הי' באמצעו ארבעים אמה גובהו ועשרים אמה רחבו ובינו ובין ההיכל הי' אויר מגולה ולא הי' שם תקרה ולא כיפה ומש"ה תנן בפ"ד דמדות וכלונסות של ארז היו קבועין מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט מפני שהי' כותל יחיד עומד בפ"ע היו צריכים לאותם הכלונסות ואילו הי' כיפה באותן י"א אמה. א"כ הי' מחובר כותל האולם עם ההיכל ולא היו צריכים לכלונסות ומאי דתנן התם ושרשראות של זהב היו קבועות בתקרת האולם שבהן. פרחי כהונה עולין ורואין את העטרת שבחלונות נ"ל על תקרת הפתח של אולם הוא אומר אבל אמה שבין האולם ולכותל אויר מגולה הי' ובכל משנת מדות לא הוזכרה כיפה זו וכל הבנינים והעליות הוא מזכיר שם.

כתב התויו"ט בשם המפרש במידות שלא היה כאן איסור של לא תטע אשרה, מפני שלא היה בנין, יעו"ש³⁴. הרי שם"ל שכל שלא היו בנין אין בו משום האיסור הנ"ל. אולם יעוין בביאור הגר"א שעל גליון המשניות שכתב שלא עברו על לא תטע אשרה מפני שלא היו עומדים דרך נטיעה אלא היו שוכבים, יעו"ש. משמע שאפילו אם אינו בבנין, יש בו איסור אם אינו שוכב.

שבהן פרחי כהונה עולין ורואים את העטרת שנאמר והעטרת תהי' וגו' לזכרון בהיכל ה' - כתב שם הרא"ש שא"א לפרש שפרחי כהונה עלו לזון את עיניהם מן הנוי, שהרי אף שקול מראה ורוח אין בהם מעילה איסורא איכא (כדאיתא בפסחים כ"ו ע"א), וכדתנן לקמן שהיו משלשלין את האומנים בתיבות. אלא עלו שם (ועיין באברבנאל (זכרי' ו') שהאריך שעטרות אלו היו רמז לעטרות שילבש משיח שיבא בב"א, ומפרש מתניתין שפרחי כהונה היו מסתכלין על העטרות, לזכרון העטרות שהי' בראש המשיח ע"ש בדבריו כדי לראות אם צריכים תיקון). ומשמע שם מלשונו שחולק על הרמב"ם וסובר שבהיכל עלו פרחי הכהונה בלי תיבות לתקן, ורק בקדשי הקדשים עשו מעלה לשלשל את האומנים בתיבות³⁵.

הראשון שוב מותר לעשות כתבנית המקדש הראשון, כיון דכבר ליכא במקדש תבנית צורה זו. ועיין מנחת חנוך (מצוה רנ"ד) מה שהעיר מהש"ך.

ה) ומעתה אתי שפיר מה שכתבו תוס' מנחות (כח ב) שהאולם היו לו ד' מחיצות וממילא אינו נאסר לעשות אכסדרה אלא בתבנית זו. והקשינו דהא במקדש הראשון היה האולם פרוץ במלואו וכתוס' עבודה זרה (מג א). ולדרכנו ניחא, דסברת התוס' מנחות היא דאחרי חורבן ביהמ"ק הראשון ליכא איסורא אלא כשעושה כתבנית הבית השני, והרי בבית השני היה לאולם ד' מחיצות שהרי רוחבו היה ק' אמה ורוחב הפתח לא היה אלא כ' אמה. ומעתה יוצא, דדברי התוספות בעבודה זרה שהאולם היה פרוץ במלואו, עולה יפה לפי תבנית המקדש הראשון, וס"ל דגם בזה"ז אסור לעשות כתבנית המקדש הראשון. ודברי התוס' במנחות שהאולם היו לו ד' מחיצות עולה יפה לפי תבנית המקדש השני, וס"ל דבזה"ז ליכא איסורא לעשות כתבנית המקדש הראשון.

³⁴ וכן הכסף משנה (הלכות בית הבחירה פרק א) כתב: ותמיהא לי הא דתנן בפרק ג' דמדות וכלונסות של ארז (בגירסתנו כתיב של אבן ולפי זה אין כאן תמיהא) היו קבועים מכתלו של היכל לכתלו של אולם כדי שלא יבעט ושמא יש לומר שלא קבועים ממש קאמר בבנין אלא קבועים בעלמא בלא בנין ועל פי זה יש לתרץ ללשכת כ"ג שלא היתה קבועה בבנין אלא בלא בנין ועי"ל שלשכת כ"ג לא של עץ היתה אלא בנין אבנים ולא נקראת של עץ אלא מפני שהניחו בה עצים אי זה פעם וטעמא דמסתבר הוא דאם לא כן למה נשתנת לשכה זו לעשותה של עץ יותר משאר לשכות שהיו של בנין.

³⁵ כתב בס' עלי תמר סוכה פרק ה: בפיוטי הפייטן הקדמון רבי פנחס מתקופת הפיוט הקלירי שנתפרסמו בתוך הגניזה הקהירית בקובץ 'ירושלים', ירושלים תשי"ג, נאמר בעמוד בעמוד ס"א, מקדש מי ישער שמחתו לכללה, ביסודו ובשכלולו המעולה, הבית ואולמיו ואוצרותיו ולשכותיו המשוכללות, והמנורות והשלחנות

עיין בתפארת ישראל שם (אות ע"ה) שביאר שפירחי כהונה היו מטפסין ע"ג השרשרות להביט ולהסתכל על יופי מלאכת העטרות. ודבריו תמוהין הם וכמו שבאמת כתב הרא"ש הנ"ל לדחות דבר זה, שהרי קול "ומראה" וריח אף על פי שאין בהם מעילה אבל איסור יש להן [וכן השיג על התפא"י אדמו"ר הפני מנחם ז"ל בדברות קדשו (נר ראשון דחנוכה שנת תשנ"ה) עיין שם].

ואף שבר"ש כתב גם כן כמו התפארת ישראל, י"ל דאזיל בשיטת הירושלמי שסובר דבקול מראה וריח אין בהם אפילו איסור, כמוש"כ התוס' פסחים כ"ו ע"א (ד"ה מעילה) וסוכה נ"ג ע"א (ד"ה אשה), אבל להתפא"י א"א לומר כן, שהרי הוא עצמו שם (פ"ד מ"ה) במשנה דמשלשלין האומנין בתיבות כדי שלא יזונו את עיניהם, כתב הטעם משום דאיסורא איכא. (פאר הלבנון להגרש"ב ליברמן ז"ל מלונדון - צפת ח"ב סימן ה').

ונציין מתוך האנציקלופדיה התלמודית: שרשרות של זהב היו קבועות בתקרת האולם, שבהן היו פרחי כהונה עולים ורואים את העטרות - כעין כפות מוזהבות⁵⁹, או עטרות ממש⁶⁰ - שבחלונות של היכל, שנאמר⁶¹: והעטרות וגו' לזכרון בהיכל ה'.⁶² היו עולים כדי ליהנות מיופיין⁶³, ויש אומרים שהיו עולים כדי לראות אם צריכות תיקון, אבל ליהנות מיופיין אסור⁶⁴. השרשראות היו מגיעות עד סמוך לקרקע⁶⁵.

כתב בס' עלי תמר (מגילה פרק ג): בזכריה ו' י"ד והעטרת תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל ה', ופירש ברד"ק אלו היו המתנדבים העטרות ויהיו לזכרון בהיכל ה', שיהיו נזכרים בפי הדורות הבאים, כי היו שמותם כתובים ומפותחים בהעטרות ע"כ, והוא כדברי ר"י דאם היה השם חקוק עליהם כמו שלא נשתכח שם וכו', ויהיו לזכרון בהיכל ה'. ובמדות פ"ג ה"ח, ושרשרות של זהב היו קבועין בתקרת האולם שבהן פרחי כהונה עולין ורואין את העטרות

בכל (שיעורו וכל, בוי"ו) כלי קודש במראה המופלה (כמו המופלא), והמנכיות והכיוורות והמכונות וים הנחושת ויופי העזרה המכוללה, והמלך בשש מעלות לכסא נתעלה, וכהן כמלאך משרת לפני מאד נעלה, ושמחת בית השואבה מי יספר למללה, בתיקון גדול אשר בו הוללה במנורות זהב וספלי הזהב על ראש... ומראה היופי אין בו מעילה. הנה שכתב שמותר להתבונן בנוי המקדש מהטעם שהריח המראה והקול אין בהם מעילה. וברור שיסודו במקור המדרשי או תלמודי א"י, (ירושלמי קדשים שנאבד), וכן משמע בסוכה נ"א ע"ב, ת"ר מי שלא ראה בית המקדש בבנינו לא ראה בנין מפואר מעולם וכו'. ובב"ב דף ד', אמרו מי שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה מימיו. משמע שמותר היה להתבונן בנוי המקדש, הודו ותפארתו, מטעם שקול מראה וריח אין בהם משום מעילה. ורק בבית קדשי קדשים עשו מעלה שלא יזונו עיניהם מהדרו, וכמ"ש בפסחים דף כ"ו ע"א בלישנא קמא, עיין ביפ"מ כאן, ומשמע מסתמא דגמרא בסוכה וב"ב שכ"ה ההלכה. אולם בפסקי תוס' תמיד סימן י"ט כתבו, אסור ליזון עינו מנוי בית המקדש עכ"ל. וכ"ה בפירוש הרא"ש בפ"ג שם, וז"ל, ועולין ורואין את העטרות שבחלונות, הן חלונות עשויות כיפות מוזהבות ומצויירות כמין עטרות ורואין אותן אם צריכות תיקון, ואין לפרש שעולים לטייל ולראות נויין, דהא תנן לקמן דמשלשלין האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מקדשי קדשים, דקול מראה וריח אף על גב דליכא מעילה איסורא מיהא איכא עכ"ל, והוא כלישנא בתרא בפסחים. ברם מסוכה וב"ב משמע דקיי"ל כל"ק וכהירושלמי, וכן פירש הר"ש שם, ועולין להנות בהדר העטרות וכו'. ועיין בספר עזרת כהנים, מדות פ"ג מ"ח עיין שם. שוב נזכרתי במשנה שקלים פ"ח ה"ב, פרוכת שנטמא מטבילין אותה וכו', אם היתה חדשה שוטחין אותה על גג האצטבא כדי שיראה העם את מלאכתה שהיא נאה. וצ"ע על הרא"ש שכתב שאסור לראות בנוי העטרות, וגם קשיא לל"ב דפסחים שיש איסור מעילה בקול מראה וריח. וצ"ע לכאורה.

⁵⁹ . תוס' גיטין ז א, בשם הגאונים.

⁶⁰ . רש"י זכריה ו יד.

⁶¹ . זכריה שם.

⁶² . מדות פ"ג מ"ח.

⁶³ . ר"ש.

⁶⁴ . רא"ש.

⁶⁵ . ר"ש ורא"ש.

שנאמר והעטרות תהיה לחלם וגו', לזכרון בהיכל ה'. ונראה שקבעו במכוון שרשרות של זהב בתקרת האולם לעודד הפרחי כהונה שיהיה להם ענין לטפס בשרשרת של זהב כדי לקבוע בזכרון דינקותא שמות מנדבי העטרות, לקיים מה שנאמר והעטרות תהיה להם לזכרון בהיכל ה', ע"י קריאת שמות המנדבים החקוקים בהעטרות. והטעם בזה כפי שפירש רש"י בערכין ו' ע"ב, שיאמרו חפץ זה הקדיש פלוני לביהכ"נ. והרי זה בכלל אגורה באהליך וכענין שאמרו בשקלים סוף פ"ב וביבמות צ"ו, שיש לומר השמועה בשם אומרה ע"ש אגורה באהליך עולמים ושפתותיו דוברות ומזכירים שם לטובה.

גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל ומודלה על גבי כלונסות כל מי שהוא מתנדב עלה או גרגיר או אשכול מביא ותולה בה אמר רבי אליעזר ברבי צדוק מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים - בגמ' בחולין צ: איתא דגוזמא הוא. ובחכמת שלמה שם כתב: שלש מאות כהנים גוזמא נ"ב גוזמא היא דאם היתה טעונה כ"כ שצריכה שלש מאות כהנים לפנותה תשבר וכל כך לא היו ממתנינים כן הוא ברש"י פרק ראוהו³⁶.

ובספר מנחת יהודה על המשניות כתב: לפי המסופר ביוסף בן גוריון שמעיד שראה את הגפן. והיה משקלה אלף ככר, וככר של קדש כפול היה, אין זה גוזמא. ונהפוך הוא, להסיעה ממקום למקום נצרך יותר מג' מאות כהנים. אבל באמת פירוש הענין שהיו צריכים לפנות האשכולים או הגרגירים של זהב שהתנדבו. ולזה לא הוצרכו ג' מאות כהנים וזהו הגוזמא. וזהו כפירוש המפרש דאם היתה טעונה כ"כ שצריכה שלש מאות כהנים, תשבר כו'. ר"ל מכובד המשא היתה נשברת הגפן. ועוד שכ"כ לא היו ממתנינים. ר"ל שלא היו ממתנינים שיאסף הנדבות כ"כ, כי מיד היו מקבלים אותה לבדק הבית ע"כ.

וראה באברבנאל (מלכים א פרק ח) שכתב: והיתה הגפן ההיא פליאה לעיני כל רואיה. והעיד יוסף בן גוריון שראה אותה, וכן העידו רבים מסופרי רומי שראוה שמה שהולכו אותה הרומיים והניחוה בבית אלקיהם. וכבר זכרו רבותינו במסכת מדות פרק ג' (דף ע' ע"א) ענין הגפן הזאת שהיתה מונחת על פתחו של היכל, וכל שהיה מתנדב דבר לבית ה' היה מביא עלה או גרגיר או אשכול של כסף וזהב והיה תולה אותו בה, וכשהיו המתנות רבות היו הכהנים מפרקין אותה ומניחין הזהב והכסף בבית אוצרותיהם, וא"ר יצחק בר צדוק, מעשה היה ונמנו עליה שלש מאות כהנים, רצו בזה שהיתה טעונה כל כך זהב וכסף שפעם אחת הוצרכו שלש מאות כהנים שהיו טעונים ונושאים המתנות שנמצאו עליה באותו פעם.

וברש"י במסכת תמיד דף כט. כתב: גפן של זהב היתה עומדת על ראש ההיכל - דבר של זהב העשוי כמין גפן ומודלה על גבי כלונסות של ארז כעין דליות של גפן מגביהין אותה על גבי עמודין של ארז ולא עברו אלא טטע לך אשרה כל עץ (דברים טז) דזה אינו בנין.

ובהערות הגר"ש אלישיב (חולין דף צ:): כתב: גפן של זהב היתה עומדת על פתחו של היכל וכו'. יל"ע דהא כתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (זבחים סב), והיאך התקינו גפן של זהב בביהמ"ק סמוך להיכל. ועוד קשה דקאמר שהכהנים היו מפנים אותה, ומשמע שהיה הזהב שייך להם, וקשה דלכאורה הו"ל ממון הקדש.

ונראה ע"פ הא דאיתא ביומא (כא ב) דבשעה שבנה שלמה ביהמ"ק נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירותיהן בזמנן וכו' ומזה היתה פרנסת הכהנים, וזהו המקור לעשות גפן של זהב, דהתם היה נעשה הכל עפ"י הצווי. ובבית ראשון היה זה מהניסים הקבועים שבמקדש שהיה גדל מאליו, אך בבית שני לא הי' גדל מאליו, ולזה עשו גפן של זהב וכלל ישראל הביאו מעצמם לצורך פרנסת הכהנים.

³⁶ וראה במהר"ץ חיות (סוטה דף לד). שכתב: יותר משלש מאות מיל והא ליכא מעיבא לארעא אלא ג' פרסי. נ"ב ע"י רשב"ם (פסחים קיט ע"א) ד"ה (מאי) [משוין] שלש מאות לאו דוקא וכן כל שלש מאות שבש"ס וכן הביאו חז"ל (חולין צ ע"ב) דברי חז"ל גוזמא והביאו משלשה מקומות אשר הפליגו לדבר במספר שלש מאות. ומזה המין ג"כ מ"ש חז"ל (פסחים נז ע"א) על ר' יוחנן בן נרבאי שהיה אוכל שלש מאות עגלים ושותה שלש מאות גרבי יין ע"ש. וכן כאן מנין שלש מאות מיל אינו מדוקדק רק נאמר על צד ההפלה ובספרי מבוא התלמוד הארכתיו.

אולם בעיקר דברי הגמ' יומא צ"ע שמאחר שגדלו הפירות בהיכל הרי הו"ל גידולי הקדש, והיאך היו מותרים בהם הכהנים. וע' רמב"ן בב"ב (עט ב) דכ' דליכא מעילה בגידולי הקדש כיון דליכא בהו קדושת פה, דהא לא הקדיש הגידולים, ומשמע דאיסור דאורייתא איכא. ותירץ האור שמח (השמטה להלכות מעילה) דמה שגדל בנס לא חשיב גידולי הקדש, וכמש"כ הרד"ק גבי שמן של נס דאלישע שלא הי' צריך לעשרו כיון שנוצר ע"י נס. (ועי' מש"נ בהערות ביומא)³⁷.

וכן תמה ע"ז באור שמח (בהשגות להל' מעילה נדפסו באור שמח סוף סדר זמנים) דהנה במגילה (יג ע"א) נחלקו אי מועלין בגידולי הקדש, ולמאן דסובר דמועלין בגידולי הקדש תיקשי איך נהנו ממנה הכהנים. ותירץ על פי מה שהביא הרד"ק במלכים (ב' ד, ז) לגבי כד השמן דאלישע, דשמן שנוצר בנס אינו חייב מעשרות, ה"נ אין לו דין גידולי הקדש דיחול עליו דין מעילה.

אולם כתב דעדיין קשה דאכתי ל"ל ימעלו בהן מצד חצר דנקנה להקדש למ"ד שם דחצר קונה להקדש. ואם תאמר שנפדו כדין לבדק הבית דהקדש, אם כן מאי פרנסה לכהנים איכא, ואין לומר שחיללו שוה מנה על פרוטה, דרק בדיעבד שרי ולכתחילה אסור וצ"ע.

ובתפארת ישראל (סופ"ג דמדות) הקשה דהא קיי"ל דאין נהנין ממעשה נסים, וא"כ איך נהנו מהם הכהנים. ותירץ דאין זה אלא מדת חסידות ובשעת הדחק שאני. ובשדי חמד (חלק א עמוד 265) הביא מספר שנות חיים להג"ר שלמה קלוגר שתירץ ע"ז ד"ל בזה קמא קמא בטיל שבטל מה שהצמיח דרך נס בהעיקר, עיין שם. ולפי דברי הגריש"א שליט"א הנ"ל גם זה מיושב, דגם מצד זה הי' בדרך נבואה שיהנו ממנה הכהנים.

ובטעם שעשו הזהב בצורה של גפן כתב הרמב"ם בפיהמ"ש: ועשו צורת גפן של זהב על פתחו של היכל, להתברך כגפן, לפי שכנסת ישראל נמשלה לגפן, כמו שהוא מפורסם בכתוב [חולין צ"ב ע"א].

ובתוס' חדשים בשם מהר"ש חסיד כתב על פי מה דאיתא בחולין (שם): גפן זו תורה, שלכן היה מודלה הגפן ע"ג כלונסות, להורות מה גפן צריך סעד, אף תלמידי חכמים צריך לסעדם ולתמוך בהם. ומה"ט שהנדבה מהזהב שבו, היה נותן לכהנים כדאיתא ביומא (דף ל"ט), למען יחזקו בתורת ה' (עיין חולין ק"ו ע"ב).

עוד טעם כתב, שמכיון שהכהנים אסורים להיות שתויי יין, בשביל העבודה שעשו עבור כל ישראל, לכן מן הראוי שיחזיקו אותם ויפרנסום, ולכן עשו בצורת גפן, ובתפארת ישראל (אות ע"ח) כתב שכמו שבשעת שחיטת התמיד הזכירו את "חברון" - להזכיר זכות האבות הקבורים במערת המכפלה אשר בחברון, כמו כן אחז"ל (שמות רבה פמ"ד) שגפן מזכיר זכות אבות, מה גפן חיה ונשענת על עצים מתים, כך ישראל נשענים וקימים בזכות האבות שמתו, לכן עשו הזהב בצורת גפן, להזכיר זכות אבות שעליהם אנו נשענים.

פרק ד

משנה א

וארבע דלתות היו לו וכו' - כתב הגאון ר' משה לייב ליטש רוזנבוים זצ"ל בספרו בעליל לארץ: ברמב"ם (פ"ז מה' כלי המקדש הי"ז) מבואר דהיה פרוכת בפתחו של היכל, ולא משמע כן במשנה דקתני ד' דלתות היה לו, ולא הזכירה כלל מפרוכת, ועיין במשנה למלך שם.

³⁷ וראה בס' עלי תמר יומא פרק ד שכתב: בבבלי מסיים וכיוון שהרוח מנשבת בהן היו נושרין פירותיהן ומהן היה פרנסה לכהונה. אולם בשהש"ר פ"ג י"ז נאמר, והיו משירים פירותיהם ומלקטין אותם ומניחין אותן לבדק הבית. ונראה שאין כאן סתירה, דהא והא איתא. שבעיקר היו מיועדים לבדק הבית, אולם מה שהיה נותר מצרכי בדק הבית היו לוקחים לפרנסת כהונה והיה לב ב"ד מתנה עליהם. וכה"ג כתב התפא"י במדות פ"ג בנוגע לגרגרים עלים ואשכולות של זהב שהיו נודבים ותלו אותם על גפן של זהב בבית שני עיין שם. ולפי מה שכתבתי ראה לדבריו. ועיין בתענית פ"ג ה"ד איתון חמון פירין דשמש עיין שם.

ולפענ"ד נראה שהוא פלוגתא בתוספתא דשקלים (פ"ג הי"ג) וז"ל: פרוכת אורכה מ' אמה ורוחבה כ' וכו' מעשה חושב, ועוד אחרת היתה שם אורכה עשרים אמות ורוחב עשר מעשה רוקם, והיתה פרוסה על פתחו של היכל מבחוץ, ר' יהודה אומר זו שמוציאין אותה מבפנים היתה מקופלת אחד לב' וב' לד', והיתה פרוסה על פתחו של היכל מבחוץ, אמרו לו אחר ששימש בקדושה חמורה ישמש בקדושה קלה וכו'.

וי"ל דבהא פליגי, דתנא קמא סבירא ליה דהיה בפתחו של היכל ג"כ פרוכת, ורבי יהודה סבירא ליה דדוקא כשנתישנה הפנימית, כי היכא דלא תתבטל ותגנוז היו נותנים אותה על פתחו של היכל, אבל זולתו לא היו עושים לה פרוכת כלל כיון דהיו דלתות, ותנא קמא פליגי וסבירא ליה דאסור, דאין מורידין לקדושה קלה, ועוד כיון דהוה מעשה חושב.

ונ"ל בהיות דהיתה מקופלת אחד לד' היתה כבידה, והיה צריך כהן אחד להגביה לו את הפרוכת הלז, ונ"ל בהיות דפרוכת עוביה טפח וכדאיתא במשנה דשקלים (פ"ח מ"ה), וא"כ כשנכפלת לד' הרי עוביה ד' טפחים, ור' יהודה הוא לשיטתו דסבירא ליה [כאן] דד' דלתות היכל בתוך הפתח היו עומדים, א"כ לא נשאר מעובי הדלתות מבחוץ כי אם חצי אמה דהוא ג' טפחים, א"כ לא היה אפשר לפרוסה בתוך הפתח דלא הוה כי אם שיעור ג' טפחים, והפרוכת הרי היא ד' טפחים, לפיכך [סבירא ליה] שהיתה פרוסה מבחוץ, ודו"ק ע"ש.

ובענין הפרוכת אציין לנכתב באנציקלופדיה תלמודית שכתב: פרוכת - וילון העשוי לצניעות¹⁸⁶ - היתה פרוסה על פתחו של היכל מבחוץ¹⁸⁷, ארכה עשרים [טור נא] אמה ורחבה עשר אמה, ונארגת תכלת וארגמן תולעת שני ושש משזר מעשה רוקם¹⁸⁸. פרוכת זו יש מהראשונים סוברים שהיתה תלויה בזמן שחיתת הקרבנות, שהשער צריך להיות פתוח, ותלו אותה שלא יסתכלו בהיכל, אבל אחר שחיתה סגרו את הדלתות¹⁸⁹, ויש סוברים שכל היום היתה מוגבהת ועומדת על ידי קשרים ורצועות שהכהנים הנכנסים ויוצאים לעבודות שבפנים לא יתעכבו¹⁹⁰.

החיצונית נפתחות לתוך הפתח - כתב האברבנאל (יחזקאל פרק מא): 'שתים דלתות לדלתות שתים מסבות דלתות שתים לדלת אחת רוצה לומר שהיו שתים דלתות לכל פתח סוגרים זה לעומת זה אחת במזוזה צפונית ואחת במזוזה דרומית, והיו שתים דלתות שהם שתי זוגות דלתות כמו ששינינו במסכת מדות (מדות פ"ד מ"א) פתחו של היכל גובהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות וארבע דלתות היו לו שתים מבפנים ושתים מחוץ החיצונית נפתחות לתוך הפתח לכסות עביו של כותל הפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה מצופה בזהב חוץ מאחורי הדלתות ר"י אומר אף הפנימיות היו עומדות בתוך הפתח וכמין איסרמיטא היו נקפלות לאחוריהן אלו היו ב' אמות ומחצה ואלו היו ב' אמות ומחצה וחצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מסבות דלתות שתים לדלת א' ושתים דלתות לאחרת, וז"פ בין פנימיות בין חיצוניות עומדות בתוך החיצוניות וחיצוניות לצד הפנימיות ובצד שתי הדלתות של ה' אמות נפתחות זו כנגד זו ה' אמות רוחב של עובי הכותל וכנגד חציין היו נקפלות לאחוריהן, נמצא שנקפלו עמדו על ב' אמות ומחצה וכשנפתחות זו לעומת זו מכסות ה' של עובי הכותל, ומ"ש במשנה כמין איסרמיטא כתב בעל הערוך שבל' יון קורין לדבר הפוך אצטרוקי, ובב"ר (סו, ו) אך יצוא יצא יעקב (בראשית כז, ל) רבנן

¹⁸⁶. רש"י כתובות קו א ד"ה בדבבי; תוס' זבחים נה ב ד"ה הוא.

¹⁸⁷. תוספתא שקלים פ"ג; יומא נד א וכתובות קו א; רמב"ם כלי המקדש פ"ז הי"ז ומעשה הקרבנות פ"ה ה"ה. ועי' תוי"ט תמיד פ"ז מ"א ומל"מ כלי המקדש פ"ה הי"א.

¹⁸⁸. תוספתא שם. וע"ע בגדי כהונה כרך ב עמ' של ושל. וע"ע פרוכת מחלוקת אם לקחו את הפרוכת הישנה של קודש הקדשים להיכל.

¹⁸⁹. שמ"ק זבחים נה ב בשם תוס' הר"פ, ועי' תוס' שם ד"ה הוא שהיו יכולים לסגור הדלתות וי"ל שר"ל שבשביל כך לא הוצרכו לעשות פרוכת אבל אחר שעשו אפשר שהיתה תלויה כל היום. ועי' באור הגר"א תמיד פ"ז מ"א שהיה סתום כל היום בפרוכת וכשהכהנים נכנסים מגביהים.

¹⁹⁰. תוי"ט תמיד פ"ז מ"א ותפא"י שם.

אמרי כמין אצטרוקימטיא הדלתות היו נקפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו שנאמר אך יצוא יצא יעקב ויצא ואינו יוצא שתים לדלתות אחת עמה היו שתים וכן לאחרת.

ובבית הבחירה למאירי כתב: 'ומה שאמר כמין איצטרבי מזה היא צורה ידועה אצלם לא נתברר לנו פירושה אלא שבלשון יוני קורין לכל דבר הפוך איצטרופו ובכראשית רבה אמרו אך יצא יעקב כמין אצטרובל מטה הדלתות היו נקפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחורי הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו הה"ד אך יצא יצא ויצא ואינו יוצא'.

שכל הבית טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות וכו' - איתא ברמב"ם (פ"א מהל' בית הבחירה הלי"א) וז"ל ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנא' ולרומם את בית אלקיננו. ומפארין אותו ומייפין כפי כחן, אם יכולין לטוח אותו בזהב ולהגדיל במעשיו ה"ז מצוה עכ"ל. ועיין מש"כ ע"כ בס' ערוך השולחן העתיד (סי' ג אות טו).

- בשו"ת דובב מישרים (ח"א סימן ס"ד) כתב הגאון מטשעבין זצ"ל בשם בנו החריף הרה"ג ר' יעקלי שיחי (הי"ד) דבתפילין ל"ש החשש דמנומר שהוא משום זה אלי ואנוהו. דהא כתבו התוס' במנחות (דף ל"ב ב' ד"ה הא) בשם ר"ת דס"ת בעי שרטוט משום זה אלי ואנוהו, אבל תפילין דמכוסין בעור לא בעי שרטוט דלא שייך בהם נוי.

וראה בשו"ת חזון נחום (סי' ט') שהביא שכ"כ הגאון בית יצחק בשו"ת (או"ח סי' ז' אות חטאת), וכ"כ הרמב"ם פ"א מה' תפילין הי"ב אבל תפילין א"צ שרטוט לפי שהן מחופין ע"ש.

וציין הגאון מטשעבין זצ"ל שם, דבהגהות הגרי"ש נתנוון על מס' מדות הביא בשם הגר"א שהביא ראי' ממתניתין כאן הנ"ל דאחורי הדלתות לא היה טוח בזהב לפי שלא היה נראה ע"כ.

ואולם הגאון מטשעבין זצ"ל כתב גם שצ"ע מדברי המרדכי (בה' קטנות סוף ה' תפילין) שהביא בדרכי משה (או"ח סי' ל"ב סק"א) שכתב דמצוה ליפות המצוה מבחוץ למראית העין, "וכ"ש מבפנים", שהרי בית המקדש מפנימה זהב טהור, וכ"פ הרמ"א בשו"ע שם סעיף ד' עכ"ל.

וכתב הגר"ר יצחק נחום קופרשטאק זצ"ל בקובץ דרך כוכב מיעקב (קובץ ג' ע' לב): ויש להעיר על המרדכי שהביא ראי' דכ"ש מבפנים, שהרי ביהמ"ק בפנים היה זהב טהור, וצ"ע, דהלא התם שפיר היה נראה לנכנסים בפנים, וממילא אין ראייה לתפילין שהם מכוסים בעור ולא נראה.

שו"ר בבאור הגר"א באו"ח (סימן קמ"ז סק"ו) שהשיג באמת על המרדכי מה"ט וכתב, דמשם אין ראי' כיון דנראה, והביא ראי' להיפך מזההיא דמדות דאחורי הדלתות לא היה טוח בזהב וכנ"ל.

ונראה שגם דעת התוס' והרמב"ם דאין ראי' מביהמ"ק כיון דהיה נראה גם מבפנים, משא"כ תפילין דכיון דמכוסין בעור א"צ שרטוט.

ולכאורה י"ל, דמש"כ המרדכי "וכ"ש מבפנים" כוונתו הוא על בית קדשי הקדשים - שהיה מבפנים זהב טהור שנא' (מלכים א') ויצף שלמה את הבית "מבפנימה" זהב טהור ופירש"י בית קדשי הקדשים, ועי' במס' שקלים (פ"ד משנה ד') שהיה מצופה על הכתלים והתקרה והרצפה בזהב.

מיהו זה אינו, דהרי הכהן גדול היה נכנס לשם ביוה"כ בשעת העבודה ארבעה פעמים, ועיין בר"ן בפ"ב דמגילה שכתב הטעם דמזוזה צריכה שרטוט, משום דנבדקת (פעם) פעמיים בשבוע, הרי מבואר דאע"ג שהיחיד בודק אותה - ורואה בפנים - פעמיים בשבע שנים ל"ח מחופה, וא"כ כ"ש הכא דכהן גדול היה נכנס שם בכל שנה ארבעה פעמים.

אכן צ"ע על הראייה שהביא הגר"א ממתניתין דמדות (פ"ד מ"א) דאחורי הדלתות לא היה טוח בזהב לפי שלא היה נראה, דטעם זה ניחא רק בשעה שנפתחות הדלתות, אבל כשנעלו הדלתות שפיר היו רואים מקום זה שאינו מצופה זהב עכ"ד.

עוד אציין בעניין זה למוש"כ הגר"י זילברשטיין בס' חשוקי חמד (בכורות דף מ.): שאלה. אדם שנדר לצפות את כל קירות בית הכנסת שבב"ח בשיש, כי נעשה לו נס בב"ח זה, והוא מביא נדבת ליבו למקום כדי לרומם בית אלוקים, האם חייב לצפות גם קיר שעומד מאחורי ארון ספרים שהוא מוסתר ולא רואים אותו?

תשובה. נאמר במסכת מידות (פ"ד מ"א): כל הבית טוח בזהב, חוץ מאחר הדלתות. וכתב התפארת ישראל (סק"ה): מדאין הזהב נראה כשנפתחות [הדלתות] והתורה חסה על ממונם של ישראל, [כבמנחות (דף פט ע"א)], יעו"ש. ויעוין בתוס' במסכת גיטין (דף ו ד"ה אמר ר' יצחק) דתפילין לא בעי שרטוט על כל שיטה ושיטה, יעו"ש. וכתבו התוס' במנחות (דף לב ע"ב ד"ה הא מורידין) שתפילין שמכוסין בעור הבתים לא בעו שרטוט, דלא שייך בהו נוי. כלומר כיון שהם טמונים בתוך הבתים ואין רואה אותם, לא שייך בהם נוי. וכן כתב ברמב"ם (פ"א מתפילין ומזוזה הי"ב) וז"ל: תפילין אינן צריכין שרטוט לפי שהן מחופין, יעו"ש.

ואם כן מסתבר דה"ה בנדוננו, התורה שציוותה לפאר בית אלוקינו, חסה על ממונם של ישראל ולא צריך לצפות קיר בשיש, כשהוא נסתר ואין רואהו.

אלא די ש לעיין בזה, דהנה בדרכי משה (או"ח סימן לב סק"א) הביא את דברי המרדכי (בהלכות קטנות סוף הלכות תפילין דף יד ע"ב) שכתב בשם האו"ז: כתב רבינו יהודה, שכל טוב לכל עושיהם וסמוך ליה במצותיו חפץ מאד בתיקון נאה משום ואנוהו במצות מבחוץ למראית העין וכל שכן מבפנים, שהרי בית המקדש מפנימה זהב טהור לכן יכתוב כתיבה גסה שלא יהא נמוחק מהר... עכ"ל. ועל פי זה כתב הרמ"א (סימן לב ס"ד): וכן מצוה ליפותן מבחוץ ומבפנים, יעו"ש. וכמו כן פסק (שם ס"ו) שתפילין צריכין שרטוט אפילו שהם מכוסים, ויעו"ש בגר"א (בסעיף ד) שצייין את מקורות הרמ"א מהמשכן והארון שהיו מצופים זהב מפנים, והוסיף שהתוס' והרמב"ם באמת חולקים, ויעוין גם בגר"א (בסימן קמז ס"א) שהביא מחלוקת זו, ושם הוא הכריע כשיטת התוס' והרמב"ם.

עכ"פ לכאורה מבואר שיש מחלוקת ראשונים אם יש מצוה לייפות גם דבר שלא יראו אותו, ואמנם הגר"א הכריע כדעת התוס', אך מדברי הרמ"א נראה שס"ל מעיקר הדין כשיטת המרדכי שיש בזה מצוה, ואם כן יתכן שאף בעניננו יש לחוש לשיטה זו, ויש מצוה לצפות את הקיר שיעמוד מאחורי ארון הספרים.

אך מסתבר יותר שבעניננו אין בזה ענין, דעיקר המצוה לייפות דבר מכוסה, הכוונה היא שיעשו את המצוה בצורה יפה, ולא יזלזלו בה ויעשו אותה בצורה לא יפה רק בגלל שהיא מכוסה, אבל אין מצוה להרבות ביופי בדבר מכוסה, ולכן יש לסייד את הקיר הפנימי אך אין צורך לייפותו באבני שיש יקרות. ואף על פי שאת המקדש ואת הארון ציפו בזהב גם בחלקים הפנימיים, מכל מקום אין להביא ראיה מהיופי של המקדש ליופי של בית הכנסת, ולכן בבית הכנסת סגי בכך שייסידו את הקיר המכוסה, ואין צריך לייפותו בשיש.

והנה בבית שאול (על משניות מידות שם) ציין לדברי המדרש (במדבר רבה נשא פרשה יב, ושה"ש פ"ג) וז"ל: רפידתו זהב תני שכל הבית היה נטוח בזהב חוץ מאחורי הדלתות א"ר איבו מתניתין בבנין שני אבל בבנין ראשון אפי' אחרי הדלתות, יעו"ש. הרי שלדעת רב איבו בבית ראשון אף מאחורי הדלתות היה מצופה זהב, ואם כן אולי יש ללמוד מכאן שאם יש אפשרות לייפות גם דבר מכוסה, יש לעשות כן.

אך שצ"ע מה החילוק בין בית ראשון לבית שני, ויעוין בעזרת כהנים (על המשנה במידות שם) שנתקשה בזה, וכתב שקשה לומר שהוא משום עניות, שהרי את כל הבית ציפו זהב, ואת כל הדלתות שינו לזהב, וכי רק למקום זה היה חסר זהב, ומביא את דברי התפארת ישראל שהתורה חסה על ממונם של ישראל, וגם מקשה עליו כנ"ל מאי שנא בית ראשון מבית שני.

ונראה שהחילוק הוא כמו שנתבאר שזה ודאי שגם מצוה מכוסה יש לעשותה באופן יפה, אלא שאין צורך להרבות ביופיה, ולכן בימי שלמה המלך שבנה את בית המקדש הראשון שעליו נאמר (מלכים א' י כא): וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל כלי בית יער הלבנון זהב סגור אין כסף לא נחשב בימי שלמה למאומה, שם אם לא יצפו את כל המקדש בזהב יש בזה בזיון. מושא"כ בבית שני, אף על פי שהיה להם מספיק זהב לצפות את כל המקדש, ולהחליף את כל הדלתות, מ"מ זהב היה יקר מאוד, ואם כן התורה חסה על ממונם של ישראל, ובמקום מכוסה מספיק לעשותו באופן

יפה, ולא צריך לצפותו זהב. וה"ה בענינו, יש לעשות את הקיר מאחורי הארון ספרים באופן יפה, אך אין צריך לצפותו בשיש.

כתב המעשה רקח (הלכות בית הבחירה פרק ד): 'מלבנין את ההיכל וכו'. בפ"ג דמדות ופי' התוס' יום טוב ז"ל שכל הבנין גם יחד קורא היכל ע"כ וקצת קשה דהא בפ"ד תנן שכל הבית טוח בזהב והיינו מבפנים דהא אפנימיות נפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות ופי' הרע"ב ז"ל מפני ששם לא היה טוח בזהב כמו שארי הבית עיין שם וכיון שכן היכן היו מלבנים ולענ"ד נראה דטוח בזהב לא מצינו כי אם בבית ראשון ודו"ק. שוב מצאתי להסמ"ג עשין קס"ג שהעתיק שכשהיה ההיכל טוח בזהב וכו' משמע דבבית ראשון קאמר וכמ"ש³⁸.

משנה ב

ושני פשפשין היו לו לשער הגדול - כתב הרע"ב (מסכת תמיד פרק ג): הוא שער ההיכל. והיו לו דלתות בתחילת עובי הכותל שהיה עביו שש אמות, ודלתות אחרות לסוף עביו לצד פנים. ושני פשפשין הנך שני פתחים קטנים אחד מימין שער הגדול ואחד משמאלו רחוק קצת מן השער. אותו שבדרום כתיב סגור יהיה לא יפתח בשל עתיד, ומסתמא כן היה בבית עולמים, אבל פשפש שבצפון היה פותחו על ידי חור שאצלו שתוחב בו ידו עד השחי וכופף ידו בפנים, ועל ידי מנעול אחר שבו שנפתח לאלתר בלי טורח.

אחד בצפון ואחד בדרום. כתב בס' הון עשיר: פתח בצד הפתוח, ומפרש הסתום תחילה, דזוטר מילייה.

שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם - בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י סימן א) מובא: שכותב הראב"ד בפ"ג דתמיד בשם מורו החסיד ז"ל, שלכן הפשפש שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם מפני שמקום הועד היו שם באותו מקום שהקב"ה מתוודע עם העליונים לגזור גזירות ולעסוק בצרכי עולם עיין שם.

עד שנמצא עומד בין שני השערים ופתח את החיצונות מבפנים ואת החיצונות מבחוץ - כתב בס' לבוש מרדכי (מסכת זבחים סימן יב): אכן לר' יהודה היה עומד בין שני השערים והיה פותח את החיצונות מבפנים ואת הפנימיות מבחוץ, משמע מלשון זה דהחיצונות פתח תחילה, וא"כ קשה, הא שני הפתחים היו שערים גדולים, וא"כ איך שחט בשעה ששמע שער הגדול שנפתח, דמשמע השער הראשון, הא עוד סגור השער הגדול השני, והרי לא קתני במתניתין עד שהיה שומע קול שער הגדול השני שנפתח; הרי מפורש במשנה דהיה שוחט בשעת פתיחת השערים, היינו כשנפתח

³⁸ אמנם לכאורה יש להעיר ע"ד מדברי המדרש שיר השירים רבה (וילנא, פרשה ג): ד"א אפריון זה בהמ"ק, עשה לו המלך שלמה, שלמה ודאי, מעצי הלבנון, שנא' (ד"ה ב' ב') ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון, עמודיו עשה כסף, שנא' (מ"א ז) ויקם את העמודים לאולם ההיכל, רפידתו זהב, כהוא דתנינן שכל הבית נטוח בזהב חוץ מאחורי הדלתות, אמר ר' יצחק הדא מתניתא דתנינן לבנין השני, אבל לבנין הראשון אפי' אחורי הדלתות היה מחופה בזהב. ע"כ. ומבואר א"כ שאף במקדש שני היה טוח בזהב אלא שלא היה אחר הדלתות.

ולעיל הבאתי מדברי החשוקי חמד יומא דף כ. שכתב: הנה דברי התורה לשמה שכתב "בבית המקדש מסידין הבנין פעם אחת בפסח דקודם בימות החורף היו גשמים רבים שיורדין ומעבירין את הסיד", צ"ב, מה שייך סיוד בהיכל, הרי ההיכל מבפנים טוח בזהב כמבואר במדות (פ"ד משנה א), ומבחוץ היה בנוי באבני גזית, או בשיש כבנינו של הורדוס. ונראה דמלבנים דכתיב במשנה הכוונה לניקיון, דומיא למה שאיתא שם במשנה רבי אומר כל ערב שבת מלבנים אותן במפה מפני הדמים, ואף על פי דאיתא במשנה מלבנים על המזבח ופירש הרע"ב דהכוונה בסיד, יתכן דלישנא דמלבנים היינו קינוח, וכל אחד כעניינו, את המזבח היו מנקים בסיד, ואת ההיכל היה מנקים במפה, אלא שיתכן שכוונת התורה לשמה שכתב שמלבנים בסיד היינו שהיו גם תקופות של עוני ואז היה הבנין טוח בסיד, ואז היו מלבנים אותו בפסח בסיד דומיא דמזבח, וכמבואר ברמב"ם דכתב (פ"א מהלכות בית הבחירה הלכה ח - ט) וז"ל: כשבנין ההיכל והעזרה בונין באבנים גדולות, ואם לא מצאו אבנים בונין בלבנים... ואין בונין בו עץ בולט כלל אלא או באבנים או בלבנים וסיד, ושם (הי"א) כתב ומפארין אותו ומייפין כפי כחן, אם יכולין לטוח אותו בזהב ולהגדיל במעשיו הרי זו מצוה. הרי כשלא היה ביכולתם היה ההיכל טוח בסיד, [ויעוין (שם פ"ד הי"ג) שפסק את המשנה דפעם אחת בשנה מפסח לפסח מלבנים את ההיכל].

שער גדול אחד אף ששער גדול אחד סגור, א"כ מזה מוכח דשחיתת התמיד כשר אף שאין ההיכל פתוח עדנה. וטעמא דאין שוחט עד ששמע קול שער הגדול שנפתח, שהרי דישון מזבח הפנימי קודם לזריקת הדם, א"כ אם היה שוחט קודם שנפתח השער, יצטרך לחכות מן השחיטה עד הזריקה, שיצטרכו לפתוח השער ואח"כ לדשן המזבח ויוכל להימשך זמן רב, ולפעמים לא יפתחו תיכף ויקרש הדם ויהיה פסול, משו"ה רק משעה ששמע קול שער אחד שנפתח הוא שוחט, והמדשן שנכנס תיכף מדשן בשעה שהוא עסוק בשחיטה, היינו השחיטה הקבלה וההולכה, ותיכף אחר הדישון זורק את הדם; נמצא דטעמא דשוחט בשעת פתיחת השערים הוא כדי שלא ימשך זמן הרבה בין שחיטה לזריקה, אבל השחיטה בעצמה של העולה כשרה אף קודם פתיחת דלתות ההיכל, כדברי רש"י, דדווקא שלמים ששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולין, ולא כל הקרבנות.

מתוך האנציקלופדיה תלמודית - שני שערים קטנים - פשפשים¹⁹⁴ - היו מצדי שער הגדול¹⁹⁵, אחד בצפון, מימין שער הגדול, ואחד בדרום, משמאלו¹⁹⁶, רחוקים קצת מהשער¹⁹⁷. הפשפש הוא פתח קטן¹⁹⁸, כמין כיפה קטנה¹⁹⁹, או כעין חלון קטן²⁰⁰, ויש סוברים שהוא תא קטן לפני התאים²⁰¹. הפשפש הצפוני היה פתוח לתא, שממנו יש פתח להיכל²⁰², ושני מנעולים היו לפשפש זה²⁰³, אחד בתחתיתו של פתח למטה ואחד כנגד ידיו²⁰⁴, ויש סוברים אחד מבפנים ואחד מבחוץ²⁰⁵, ויש סוברים מנעול אחד היה בפשפש, מבפנים, והשני היה מן התא להיכל²⁰⁶. כשהוצרך לפתוח את הפשפש היה מכניס את ידו על האציל לפתחו, אם מפני שהיה למטה²⁰⁷, והיה שוחה אמה עד שלא יפתח²⁰⁸, או מפני שהיה בפנים והוצרך להכניס ידו שם²⁰⁹, והשני נפתח ללא טורח ומיד²¹⁰. לדעת חכמים כשפתח במפתח את הפשפש הצפוני נכנס לתא, ומן התא נכנס להיכל והולך בחלל ההיכל עד השער הגדול ופותחו²¹¹. ר' יהודה אומר בתוך עביו של כותל היה מהלך - שלא היה נכנס מן התא להיכל, אלא מן התא היה נכנס לחלל שבאמצע כותל מזרחי של היכל, שהיה בצד שמאל

194. וגי' המאירי שם: פשיפין.

195. תמיד פ"ג מ"ז ומידות פ"ד מ"ב; רמב"ם בהב"ח פ"ד ה"ו.

196. תמיד ומידות שם ורע"ב; רמב"ם שם.

197. רע"ב שם. ועי' רש"י ב"מ לג א.

198. רש"י ב"מ שם; ראב"ד בהשגות בהב"ח פ"ד הי"א.

199. רש"י שם.

200. ראב"ד שם.

201. באור הגר"א מידות פ"ד מ"ג.

202. מידות שם מ"ב.

203. פהמ"ש להרמב"ם תמיד פ"ג מ"ו ופי' הראב"ד שם.

204. פהמ"ש שם.

205. פי' הראב"ד שם.

206. רש"י ב"מ שם.

207. לד' פהמ"ש להרמב"ם.

208. ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ז בפי' אחר יורד לאמת השחי במשנה תמיד שם.

209. לרש"י וראב"ד.

210. תמיד שם מ"ו.

211. תמיד ומידות שם. ועי' תפא"י מידות שם שדן אם מן התא להיכל היה דלת או שהיה פתוח כמשמעות הרמב"ם פ"ד ה"ו.

של הנכנס לתא זה, ומהלך בתוך עביו של כותל²¹² - עד שנמצא עומד בין שני השערים, והיה פותח דלתות שער החיצון מבפנים ודלתות שער הפנימי מבחוץ²¹³. הלכה כחכמים²¹⁴. הפשפש שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם, ועליו אמר יחזקאל: ויאמר אלי ה' השער הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי ה' אלהי ישראל בא בו והיה סגור²¹⁵. יש מפרשים שהשכינה היתה נכנסת דרך שם להיכל²¹⁶, ויש מפרשים שהשכינה נכנסת דרך הפתח או משאר מקום ובאותו פשפש הקדוש ברוך הוא מתוועד עם העליונים לגזור גזרות בצרכי העולם²¹⁷. כניסת השכינה מכאן יש מפרשים שלעתיד לבוא נאמר²¹⁸, ויש מפרשים שגם בבית שני היה כן, ואף שהשער היה סגור, ביאת השכינה היתה דרך שם²¹⁹. בשבתות וראשי חודשים נפתח שער זה מאליה²²⁰, ולעתיד לבוא אמור²²¹. הנשיא - כהן גדול²²², ויש מפרשים המלך המשיח²²³ - נכנס דרך השער הזה, ושם בחללו ישב לאכול, ואין דרכו לאכול עם שאר הכהנים²²⁴.

משנה ג

ושלשים ושמונה תאים - כתב השיטה מקובצת (בבא בתרא דף עה:): מה שדרשו בזה הפסוק והצלע צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים כמו סימן לדבר שמו אותו אבל עיקר הדבר על התאים מדבר כמו שאמרנו במשנת מדות שלשים ושמונה תאים היו שם חמשה עשר בדרום וחמשה עשר בצפון ושמונה במערב שבצפון ודרום חמשה על חמשה וחמשה על גביהן שבמערב שלשה על גבי שלשה ושנים על גביהן ובבנין העתיד לא יהיו כי אם שלשים ושלשה ואלו התאים יהיו ארוכים יותר מכולם. הראב"ד ז"ל.

כתב התוספות יום טוב: כתב הרמב"ם. ואל יטעך שקרא אותם כותל ומסבה וכותל התא והתא וכותל ההיכל. אח"כ חזר וקראם כולם תאים. לפי שהרחקה שיש בין שתי הכתלים הוא התא וכולם תאים וכו' [לא היה כותל סתום וכו']. ולקצת התאים היו שמות. כגון שקרא השורה התחתונה מהם מסיבה ובית הורדת המים. ע"כ. ואשתומם על המראה. מאין נפלה האורה אל כל התאים הללו הפנימיים. ובשלמא להיכל היו החלונות למעלה מגגי התאים שהשלשה שורות תאים לא היו מגיעים לרומו של היכל. משא"כ בתאים עצמן דקשיא ודאי. אבל לפירש"י שאכתוב בסוף המשנה נחא. שאפשר שהמסבה לא היתה מקורה כלל וממנה נפלה האורה אל התאים דרך חלונות הפתוחים לשם. והמשכיל יבין זה

²¹². הרע"ב ותפא"י שם.

²¹³. משנה מידות שם ורע"ב.

²¹⁴. רמב"ם פ"ד ה"ו.

²¹⁵. יחזקאל מד ב. תמיד פ"ג מ"ז ומידות שם; רמב"ם שם.

²¹⁶. עי' מדרש תנחומא פ' תשא ומד"ר נשא פי"ג, ועי' רד"ק יחזקאל שם.

²¹⁷. פי' הראב"ד לתמיד שם.

²¹⁸. רש"י יחזקאל שם; ס' צורת הבית להתוי"ט ס' נב.

²¹⁹. שו"ת הרמ"ע מפאנו ס' ג; מהרש"א מידות שם. וכ"מ מפ"י הראב"ד לתמיד לעיל.

²²⁰. פדר"א פנ"א, ועי' רש"י יחזקאל מו א שהכתוב וביום השבת יפתח וכו' על פשפש זה אמור.

²²¹. רד"ק יחזקאל שם, וכ"כ בפ"י הרד"ל לפדר"א שם, וכ' אף על פי שמלשון פדר"א שם משמע שגם בבית שני היה הנס, ועי' לעיל מחלוקת על ביאת השכינה אם היה בבית שני.

²²². רש"י יחזקאל מד ג.

²²³. רד"ק ומצודת דוד שם.

²²⁴. רש"י ורד"ק שם.

מתוך פירש"י שאכתוב לקמן בס"ד. ומ"מ גם לפי הרמב"ם מצאתי להן אור שיפול ממעל בדרך ארובות שהיו זו על זו. שכן שנינו ג"כ ארובות זו ע"ג זו במשנה ד' פ"י דאהלות³⁹.

-בתפארת ישראל (אות כ"ד) כתב דלא ידענו גובהם של התאים, ובהגהות תפארת יעקב מביא מס' תבנית ההיכל שהיו גבוהים ה' אמות. ובצורת בית המקדש (אות ס"ג) כתב התפא"י שאורכן היה קרוב ל"ד אמות.

אמנם ברש"ש (לקמן משנה ה') מביא מהראב"ד (הל' בית הבחירה פ"ד ה"ט) שיוצא מדבריו, שהתאים היו גבוהים יותר מו' אמות⁴⁰.

כתב הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ד): 'כל אלו המקומות הפנויים שבין הכתלים הם הנקראים תאים, נמצאו התאים המוקפין למקדש חמשה מן הצפון וחמשה מן הדרום ושלושה מן המערב, ושלוש דיוטות היו דיוטא על גבי דיוטא נמצאו ט"ו תאים בדרום חמשה ע"ג חמשה וחמשה על גביהן וכן בצפון חמשה עשר, ושמונה תאים היו במערב שלושה על גבי שלושה ושנים על גביהן בדיוטא אחת הכל ל"ח תאים. /השגת הראב"ד/ בדיוטא אחת. א"א אין צורך לזה ומה נשתנו השנים מן השלושה.

וכתב בס' מעשי למלך: ושניים על גביהן בדיוטא אחת. והראב"ד השיג דמה נשתנו השניים מן השלושה ונראה לישב דעת רבינו דהנה לדעת רבינו שכותל היכל חלול ובו תאים (ענין תא הוא מלשון אתא בוקר דהיינו ביאה) א"כ בכותל מערב של היכל ע"כ לא היו רק ב' תאים ותא שאצלו וכן התאים שבכותל מסיבה הוא משילש ועמדו בשוה בדיוטא עליונה משא"כ צפון ודרום לא היו שויין ולפי"ז הציור כך דהיינו שכותל היכל העולה למעלה היו בו ב' תאים ובכותל התא שאצלו וכן בכותל שבמסיבה היו ב' תאים שעולים בשוה עד דיוטא עליונה עד שנמצא התאים שווים למעלה בדיוטא עליונה ובשני הכתלים דהיינו בכותל התא ובכותל המסיבה היו משולשים גע"ג וע"כ שהיו שני התאים שכנגד

---

³⁹ וראה ברש"ש (מסכת מידות פרק ז) שכתב: מאין נפלה האורה אל כל התאים כו' ובשלמא להיכל כו'. עי' מה שהשגתי עליו בזה לקמן מ"ה. ובנידן האור אל התאים הי' נ"ל שהיו בהם חלונות. באותן שבצפון ובדרום בקצוותיהן המזרחיות והמערביות. ובאותן שבמערב בקצוותיהן הצפוניות והדרומיות. כי התאים לא היו נמשכים רק כנגד כותלי ההיכל. והקרנות היינו צפונית מערבית ודרומית מערבית היו פגומים ומשם האורה באה. אולם מרוח מזבח לתאי צפונים ודרומיים לא הי' אור גדול כ"כ כי האולם היה כנגדם. ולא בא להם רק מאורו של אולם. וגם התוי"ט ע"כ סובר כן מדלא מקשה מהתאים החיצונים. ולהרמב"ם האולם הי' נמשך גם בצפון ודרום ההיכל והתאים. אך היציעות שהיו מחוץ לתאים לפי הרמב"ם במשנה דלקמן עדיין מאפילות אפי' על התאים החיצונים. אמנם לפמ"ש"כ שלא היו נוגעים התאים שבצדדי ההיכל לאשר במערבו רק בקרבנותיהם א"כ ודאי כבד לפסוע על גגותיהם מאחד לחבירו דרך משעול צר כזה דהוא דרך הקרנות ולקמן במ"ה תנן שהי' הולך דרך עליהם. אבל מצינו כה"ג לר"ש בב"ב ספ"ו דס"ל ד' מערות. ויהי' ע"כ המבוא להחצר דרך קרנות ע"ש.

ובמרכבת המשנה (חעלמא) כתב: ודרך פתח הצפוני היו נכנסין לתא והיה פתח מתא לתא- ודרך פתחים אלו היו כל התאין מקבלין אור ודלא כמו שנדחק התוס' יום טוב פ"ד דמדות מ"ג ד"ה חמשה עשר בצפון עיין שם.

וכן התפארת ישראל כתב: אבל תמהני איה היה חלונות של התאים שסמוכים לזוית צפונית מערבית של ההיכל, שהרי המסיבה שבצד צפון מהתאים הצפוניים שהיתה כעין גשר, היתה מגביה את עצמו ועולה בשפוע בכל צד צפון של כותל התאים כמו שנאמר לקמן בסיעתא דשמי', עד שבזוית צפונית מערבית היה גובה המסיבה כגובה גגי התאים העליונים, נמצא שהמסיבה סתמה כל אויר הצפון של כותל הצפוני של התאים שבזוית זה, ומאין יבא לשם אורה, ונ"ל שבתאים אלו הסתפקו מהאור שבא להם דרך פתחי הג' תאים שיקיפוהו ממזרח וממערב ומלמעלה.

⁴⁰ בטעם שם זה "תאים" כתב במצודות ציון (יחזקא' מ' י"ז) על הפסוק "והתא, קנה אחד אורך וגו'", שנקרא כן על שם שהוא גבול של הבנין, והוא מלשון "תתאו לכם" (במדבר ל"ד ח') שהוא ענין גבול.

ובמלבי"ם שם (בביאור החלות) כתב ביאור אחר, שהוא מזומן אל הבא והנכנס, והוא מלשון "אתא" בוקר וגם לילה (ישעי' כ"א י"ב), שזהו ענין של ביאה. ועיין רש"י במדבר (ל"ד ח').

כותל ההיכל במקום שהיו כותל היכל עולה למעלה כותל אטום א"כ נמצא דלמעלה רק שני' בכותל התא ובכותל המסיבה.

ובמרכבת המשנה כתב: ושנים על גביהן בדיוטא אחת. עיין השגות וכ"מ, והנכון בדרך פשוט שרבנו ביאר בלשונו הצח שלא נטעה לומר דהכי קאמר ושנים על גביהן בב' דיוטות אחד ע"ג אחד שיהיו כאן ד' דיוטות במערב. ואין כאן מה נשתנה ששאל הראב"ד דגם רבנו סובר כן אלא דדקדק לבאר. ודברי הכ"מ בזה מגומגמין והנכון כמ"ש. וע"ע מש"כ בס' הר המוריה.

ובקרבן מזורחית צפונית היו חמשה פתחים וכו' ואחד לפשפש - הנה ברמב"ם (הלכות בית הבחירה פרק ד הי"א) הלשון הוא: ואחד לתא שיש בו הפשפש, ואחד להיכל. /השגת הראב"ד/ ואחד לתא שבו הפישפש. א"א לא היה שם תא אחר לאותו הפשפש אלא באותו התא שבקרבן מזורחית צפונית היה הפשפש למזרחו והיה פתח קטן כעין חלון שמכניס זרועו בה והוא נקרא פשפש ופותח פתח התא המזרחי שהיה המנעול מבפנים ושני מנעולים היו לו אחד יורד לאמת השחי ואחד פותח כיון ואם כדבריו היה תא למזרח והרי לא מנו אותן במנין התאים. ועיין בתוי"ט שעמד ע"ד. וכן במרכבת המשנה. וכן בס' הר המוריה.

משנה ד

התחתונה חמש ורובד שש וכו' - כתב רבינו גרשום (מסכת בבא בתרא דף סא.): והיציע התחתונה. אלו לשכות שהיו בנויות חוץ לכותל בהמ"ק תחתים שנים ושלישים זו על גב זו. וכי האי גוונא היו בנויות דקי"ל דכותל ההיכל עביו שש אמות מלמטה כנגד היציע התחתונה והיא היתה חמש באמה רחבה וכנס אמה מכותל ההיכל כנגד תקרה של יציע התחתונה ועל אותה כניסה שוכבות קצות קורותיו של יציע וממנו ולמעלה כנגד יציע התיכונה היה עביו של כותל היכל חמש אמה ולהכי הוה תיכונה שש באמה רחבה וכנגד תקרה של תיכון כנס אמה בכותל היכל שעל אותה כניסה קצות קורות תיכון שוכבות וכנגד היציע שלישי היה עובי הכותל היכל ד' אמות. ולהכי והשלישית שבע באמה רחבה וכנס עוד אמה מקום שקורותיו שוכבות. נמצא מן תקרה השלישית ולמעלה עביו של כותל ג' אמה והיינו כי מגרעות היינו כניסות לבלתי אחוז בקירות הבית כדי שלא יהיו צריכין לנקוב הכותל בשביל הנחת הקורות שלא יהא הכותל רע.

משנה ה

ומסבה היתה עולה מקרבן מזורחית צפונית לקרבן צפונית מערבית שבה הי' עולה לגגות של תאים - התפארת ישראל בצורת בית המקדש (אות ס"ה) מבאר שהמסיבה היתה כעין גשר, והיא היתה מגיעה עד פתחה של עלי', ומעלי' היו עולין ע"י המדרגות שבכלונסות לגגה של עלי'.

אמנם הגר"א בביאורו על המשנה כאן, כתב שהמסבה היתה מגיעה עד למטה מפתחה של עלי', ובהכלונסאות היו עולים לעלי', דרך פתח העלי', ומשם היו עולים לאחמ"כ לגגה של עלי', על ידי הכלונסאות.

ואף על גב דבמשנה לא שנה רק שעולין - לגגה של עלי', מצאנו כן שהתנא השמיט מה שהזכיר כבר מקודם, ונקט אח"כ דבר אחר ומתכוין גם מה שהזכיר מקודם.

והביא דוגמא לזה משנה בנדריים (רפ"ו) הנודר מן המבושל מותר בצלי כו', אמר קונם כו' אסור במעשה קדרה רך. וקשה דהו"ל למימי אסור בצלי ובשלוק ובמעשה קדרה, אלא כיון דאיירי בצלי ובשלוק ברישא, השמיטו בסיפא, והוסיף רק מעשה קדרה רך, אבל כוונתו גם לצלי ובשלוק שהזכיר כבר מקודם. וה"נ ה"פ: שבהן היו עולין - למאי שהזכיר מקודם, דהיינו העלי', והיו נמי עולים בהן לגגה של עלי', ועיין ברש"ש.

כתב בס' הון עשיר: ומסבה היתה עולה. לא ידעתי מי הכריח למפרשים לפרש דמעלותיה היו מעלות מגולגלות, וסובבות במקיף עמוד כמין עץ גלגל של גת, דלפי הנראה מלשון המשנה אינו כן, אלא עולים עליה כדרך שעולים בסולם ישרה, אלא שהולכין בה ממזרח למערב בתחילה, ואח"כ הולכים בה מצפון לדרום, ואח"כ ממערב למזרח. וזה צורתה/במקור יש שרטוט/ כי מצד צפון בסימן א' הסולם הבנוי על עובי הכתל היה הולך ממזרח למערב בתחילה, וחלק הסולם הבנוי בסימן ב' כמו כן על עובי הכתל מערב הולך מצפון לדרום, והמדרגה התחתונה שבה היא גבוה יותר מהמדרגה העליונה

שבעובי הכתל צפוני בסימן א', וחלק הסולם הבנוי בסימן ג' כמו כן על עובי הכתל דרומי הולך ממערב למזרח, והמדרגה התחתונה שבו היא גבוה יותר מהמדרגה העליונה שבסולם הבנוי בעובי הכתל מערבי בסימן ב', ובראש הסולם הזה הבנוי בכתל דרום יש שם פתח שדרך שם עולים על העליה שעל גג ההיכל, זה הוא הנלע"ד מלשון המשנה.

ע"ע בדברי הרש"ש הכא, ומש"כ הגר"א בביאור המשנה, וכן ראה בתפא"י.

עוד ראה במרכבת המשנה שכתב שהכלונסאות לא היו קבועין בבנין ולכך לא היה בזה חשש משום לא תטע לך אשירה.

שבהן היו משלשלין את האומנים בתיבות⁴¹. כדי שלא יזונו עיניהם מבית קודש הקדשים - כתב התו"ט: ט: כדי שלא יזונו - והר"ב העתיק כדי שלא יהנו. אבל בכל הנוסחאות ראיתי כג"י הספר. וה"נ מייתי בפ"ב דפסחים דף כ"ו. ובפירש"י יזונו לשון הנאה כמזונות שמשביע עצמו ממראית נוי המלאכה ונהנה.

עוד יש לציין דטמא שנכנס למקדש דרך גגות, פטור, שנאמר: ואל המקדש לא תבא, דרך ביאה אסרה תורה ופירשו ראשונים שהיינו שפחת את התקרה ונכנס, אבל אם נכנס דרך לול שבעליית בית קדשי הקדשים, שבו היו משלשלים את האומנים בתיבות: כיון שלכך נעשה הרי זו דרך ביאה. (עיין תוס' זבחים פב.).

משלשלים את האומנים בתיבות - כתב החיד"א בס' נחל קדומים (פרשת אחרי מות): בקרבנם לפני ה' וימותו. אפשר בהקדים מ"ש בפסחים (דף כ"ו) גבי קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה. ותניא לולין היו פתוחין שבהן היו משלשלין את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קדש הקדשים. ומסיק דמעלה עשו בבית קדשי הקדשים. והדברים ק"ו כלפי מעלה וז"ש בקרבנם כמ"ש ויחזו את האלהים והיה ס"ד שהוא כמו מראה שאין בו משום מעילה לז"א לפני ה' דשאני כבוד ה' שנתחייבו מיתה לשעבר על זה וז"ש וימותו כבר נגזר עליהם מאז בו בפרק ויחזו את האלהים וכמ"ש דלא רצה ה' לערבב שמחת התורה כדכתיב ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו לז"א וימותו כבר לשעבר. א"נ לפני ה' דלא תימא דדן אותם במדה"ד הגמור כמ"ש הרב תורת חיים דמחשבתו יתברך לדון במדה"ד מתקיימת בגדולי ישראל מאד (עיין ראש דוד בראשית ע"ש) לז"א לא כי אלא לפני ה' וימותו.

ורבי רפאל אברהם מצליח בס' מאמר המלך (הלכות מאכלות אסורות פרק יד) כתב: וזלענין הלכה קי"ל כרבא דלא אפשר ולא מכוי מותר אבל אם מכוי אסור ונ"ל דלאו דוקא אם מכוי אלא אם יש חשש שיבא לכוי אסור אף שאינו מכוי דהרי ההיא דמשלשלין את האומנים בתיבות על כרחך לא אפשר הוי והיו יכולין להזהירן שלא יזונו עיניהם דאיכא איסורא ואמאי היו צריכין להניחן בתיבות אלא על כרחך כיון דתדירי במלאכתם איכא למיחש שמא יבואו לכוון ולכך גזרו והאי דשרי רבא היינו היכא דנהנה דרך העברה בעלמא וכן ראיתי הדבר ברור בפ"ק דע"ז דף י"ב גבי מתני' דתני עיר שיש בה ע"ז והיו בה חנויות מעוטרות אסור שאין מעוטרות מותר ואמר ריש לקיש עלה לא שנו אלא המעוטרות בוורד והדס משום דקא מתהני מריחא אבל בפירות שרי וכתב הריטב"א ז"ל שם וז"ל פירוש אף על גב דריחא לאו מילתא ה"מ במילתא דלא עביד לריחא אבל מלתא דעביד לריחא ריחא מלתא בעלמא וכי תימא הא קי"ל דאי אפשר וקא מכוי מותר והכא לא מתכוין להריח איכא למימר דהתם היא דרך העברה ושרינן ליה אפי' לכתחילה אבל הכא דנסיב ויתב איכא למימר מתוך מה שמתעכב שם דמכוי ומתהני הרי מבואר יוצא כמ"ש דהא דשרי רבא אפשר ולא קא מתכוין היינו היכא דהוי דרך העברה.

⁴¹ ונציין כאן דבר נחמד דמסופר בנביא (מלכים ב' יא) שכשמת אחזיהו מלך יהודה, קמה אמו עתליה, והמיתה את כל זרע הממלכה מזרע דוד המלך, כדי שתמלוך היא ללא עוררים. כאשר ראתה יהושבע את מעשיה האכזריים של אימה, מילטה את יואש בן אחיה אחזיהו, שזה עתה נולד, והסתירה אותו במשך שש שנים בתוך בית קודש הקודשים, ועליו התנבא דוד המלך (תהילים כז): "כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתרני בסתר אהלו". [עד שבשנה השביעית הוציאו יהודע הכהן ממקום מחבואו, ומשחו למלך תחת אביו. וביאר בילקוט מעם לועז: הטעם שהוציאו והמליכו את יואש בגיל שבע, כי אחד לשבע שנים מפנים את קודש הקודשים, והיו משלשים לתוכו את האומנים בתיבות, ולכן לא יכלו להצפינו שם יותר מזה, אחרת היו מגלים האומנים את הסוד].

ונציין מתוך האנציקלופדיה תלמודית: מסבה היתה עולה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית, שבה היו עולים לגגות התאים¹¹². מסבה זו היתה מדרגה חלקה¹¹³ עולה בשיפוע ככבש המזבח¹¹⁴, ונקראת מסבה מפני שעשויה כדי לסבב ולבוא לגג התאים ולעליה ולגג ההיכל¹¹⁵, ויש מפרשים בנין עמוד חלול עשוי כמו מעלות סביב והעולה בו עולה דרך היקף¹¹⁶, ויש מפרשים כעין מחילה ומערה¹¹⁷. היה עולה במסבה ופניו למערב, הלך על פני כל הצפון עד שמגיע למערב¹¹⁸, הגיע למערב הפך פניו לדרום, הלך כל פני מערב - על גגות התאים*¹¹⁹ - עד שמגיע לדרום, הגיע לדרום והפך פניו למזרח, היה מהלך בדרום עד שמגיע לפתחה של עליה¹²⁰.

פתח העליה היה פתוח כלפי דרום¹²¹, בין המקום שעל הקודש ובין זה שעל קודש הקדשים¹²². אף הפתח כמו כל הבנינים שבמקדש, היה על פי ה'¹²³. בפתח העליה היו שתי כלונסאות של ארז, שבהן היו עולים לגגה של עליה¹²⁴, אם על ידי שליבות שבין הכלונסאות¹²⁵, או שבכלונסאות היה חקוק מקום למעמד רגל לעלות ולרדת בהן¹²⁶. כלונסאות אלו שבפתח העליה יש מפרשים שהיו בפנים¹²⁷, ויש מפרשים בחוץ¹²⁸.

עוד נציין ממו"ש בערך לול: בעליה מעל קודש הקדשים. בעליה שהיתה מעל קודש הקדשים³⁸, היו לולים - פתחים קטנים³⁹, ארובות⁴⁰ - פתחים לקודש הקדשים, שבהם היו משלשלים - בעזרת חבלים⁴¹ - את האומנים, בתיבות,

112. מידות פ"ד מ"ה; רמב"ם בית הבחירה פ"ד הי"ב.

113. פי הרא"ש שם.

114. תפא"י שם; עזרת כהנים שם.

115. תפא"י שם.

116. כ"מ בית הבחירה שם. ע"פ רש"י יומא יט א במסבה של בית הפרוה.

117. פי הרע"ב שם.

118. ועי' באור הגר"א מידות שם שהמסבה לא היתה אלא מצד צפון.

119. באור הגר"א שם.

120. משנה שם; רמב"ם שם. על רוחב המסכה וכותלה ע"ע בית המקדש עמ' רלא. וע"ע תאים.

121. מידות פ"ד מ"ח.

122. ר"ש שם, ועי' עזרת כהנים שם שר"ל שלפ"ז היתה בפתח זה דלת שנחלקה לשנים חציה כנגד עלית ההיכל וחציה כנגד עלית קה"ק.

123. פי הרא"ש שם, וע"ע בית המקדש כרך ג עמ' רל שעל תבנית בהמ"ק נאמר הכל בכתב מיד ה' וגו', ד"ה א כח יט.

124. מידות שם; רמב"ם פ"ד הי"ג.

125. רש"י שם.

126. פי הרא"ש שם.

127. ר"ש.

128. רא"ש שם.

38. ע"ע קודש הקדשים, וע"ע גגין ועליות: בהיכל וקדש הקדשים.

39. פהמ"ש לרמב"ם מדות פ"ד מ"ה (עי' ציון 1); מאירי שם.

40. רש"י פסחים כו א; ר' שמעיה מדות שם; פהמ"ש (קאפח) שם; מאירי פסחים שם; רע"ב מדות שם.

41. רע"ב שם.

מהעליה לתוך קודש הקדשים - כשהיו צריכים לתקן דבר בקודש הקדשים⁴², או לטהרו⁴³ - ולא היו האומנים נכנסים שלא בתיבות, כדי שלא יזונו עיניהם מבית קודש הקדשים⁴⁴. על טעם הדבר שחששו שלא יזונו עיניהם אף על פי שאין מעילה בראייה⁴⁵, ע"ע קדש הקדשים⁴⁶. וכתבו אחרונים שהיו הרבה לולים סמוך לכותלי קודש הקדשים, וכל לול היה רחוק מחברו כדי הושטת יד⁴⁷, שבכל מקום בכותל קודש הקדשים שהיה צריך תיקון, היו משלשלים את האומנים מהלול שבאותו מקום⁴⁸. עוד כתבו אחרונים שהלולים היו סגורים בדלתות, שלא יוכלו לראות מהעליה לתוך קודש הקדשים⁴⁹. על הנכנס שלא לצורך לקודש הקדשים דרך הלול שחייב כרת, אף על פי שהנכנס דרך גגות פטור.

משנה ו

כתב המלאכת שלמה: רש"י ז"ל בערכין דף ו' פי' וז"ל שם אמה כלה עורב להכי נקט אמה דאמרינן בפ' בתרא דמנחות הרי עלי ברזל לא יפחות מאמה על אמה לכלה עורב שהיו מביאין טבלאות של ברזל אמה על אמה ובהן מסמרים גבוהין אמה קבועין ומחפין בהן ראש הגג של היכל לגרש את העורבים שלא ישכנו שם, כלה לשון מגרש שמגרש את העורבים כמו כלה דידיבי כלה פרוחי דאמרינן במסכת נדה שהיה מגרש הזבובים ממטתו בשעת תשמיש משום צניעות דאסור לשמש מטתו בפני כל חי ע"כ, ועוד יש לו לרש"י ז"ל פי' אחר וכתבתיו בס"ד בסימן ד' דבפ' בתרא דמסכת מנחות, והרגמ"ה ז"ל ג"כ פירש כלה עורב לוח של ברזל שהוא אמה על אמה ומלא כולו מסמרים ומשימין אותו בראש גג בית המקדש והגג משופע למעלה כמין כובע ושם בראשו היה עושה פולגה עורב שמכלה העורבים שלא יניחו לשם שלא יטנף הגג ע"כ, ובערוך פי' שעשו צורה להבריא בה עופות מוגג ההיכל כדרך שעושין עכשיו שומרי זרעים וקראו אותו כלה עורב ועוד כתוב בערוך מקדש ראשון ששכינה שרויה בו לא היו צריכין כלה עורב שלא היו עורבין פורחין אבל במקדש שני שלא היתה קדושת ראשון הוצרכו לכלה עורב שמא ישליכו שם דבר טמא ע"כ, אבל תוס' ז"ל כאן וגם בשבת ס"פ ר' עקיבא כתבו עליו וליתא דבפ"ק דמועד קטן מוכח בהדיא שהיה במקדש ראשון פולגה עורב ותצו

⁴² . פהמ"ש שם (ובתרגום ר"י קאפח: אם הוזקקו לעשות בו דבר); מאירי פסחים ומדות שם. ועי' ר' שמעיה שם: לבדוק סדקי הכותלים, ועי' בארות מים מדות שם בדעתו.

⁴³ . שלטי הגיבורים פי"ד דף יב; תבנית היכל ח"ב אות רלו בהגה"ה.

⁴⁴ . מדות שם, הובא פסחים שם; רמב"ם ביה"ב פ"ד הי"ג.

⁴⁵ . ע"ע מעילה.

⁴⁶ . ועי' פסחים שם.

⁴⁷ . תפא"י שם אות מה; עזרת כהנים שם (עמ' רד).

⁴⁸ . עזרת כהנים שם. ועי' שם פי' אחר, שיכלו לגרור התיבה בתוך קה"ק, ועי' בית המידות שם, שדחה.

⁴⁹ . תבנית היכל שם; עזרת כהנים שם. ועי' שלטי הגיבורים שם שמצדד כן בד' הסוברים (לדעתו) שלא היתה פרוכת בעליה, ולסוברים שהיתה פרוכת (ע"ע היכל ציון 102), מצדד שלא היו דלתות, שממילא לא יכלו לראות, ועי' עזרת כהנים שם שחולק.

כאן ושמה תחלה עשה כלה עורב שלא היה יודע גודל קדושתו אחרי כן כשראה קדושתו שמטו ע"כ⁴², ותמהתי שמצאתי כתוב בילקוט פ' תצוה סימן שפ"ה דאזיל וקא מפרש התם עשר אמות של גובה המזבח ואחד מהם כלה עורב⁴³.

והתפארת ישראל (יכין מסכת מידות פרק ד) כתב: ואמה כלה עורב. שכל שטח הגג וראש המעקה של ההיכל מחופה בטבלאות של ברזל שקבועין בהן מסמרות של ברזל חדין, וחדודין כלפי השמים וגבוהין אמה, ונקראו כליא עורב, משום שעל ידן יכלאו ויגרשו העורבים מלישב על הגג ולטנפו, או להביא דבר טמא לשם. וראה בבוועז שם מה שהאריך בזה.

משנה ז

אמה טרכסין - נציין מהאנציקלופדיה תלמודית: בבית-שני לא בנו אמה טרכסין¹⁵, לפי שהבית היה גבוה יותר מהבית הראשון ולא היה הכותל יכול לעמוד בעובי אמה¹⁶, ולא יכלו לבנות כותל רק עד הגובה שאפשר לו לעמוד בעובי זה ולסתום את השאר בפרוכת, שמסורת בידינו ("גמירי") שמחיצה זו צריכה להיות או כולה בפרוכת כמו במשכן או כולה בבנין כמו במקדש ראשון¹⁷, וגם לא יכלו להרחיב את עובי הכותל, לפי שעל ידי זה היו מקצרים את חלל ההיכל או את חלל קודש הקדשים¹⁸, וזה אי אפשר, שנאמר¹⁹: הכל בכתב מיד ה' עלי השכיח²⁰, ומטעם זה גם לא יכלו להוסיף בקרקע²¹. ולפיכך הפסיקו בין ההיכל לקודש הקדשים בפרוכת, אלא שלא עשו פרוכת אחת כמו במשכן, לפי שנסתפקו בקדושת

⁴² ובס' שבת של מי (מסכת שבת דף צ). כתב: ד"ה מכליי עורב בערוך בערך כל פי' דבמקדש ראשון מפני רוב קדושה שהיתה בו לא הוה צריך כליא עורב וליתא דבפ"ק דמ"ק וכו'. ובהורמנותיהו נוכל שפיר להליץ בעד הרב בעל הערוך דלא אישתמיטיתה כלל ההיא דמ"ק דלעולם אף בבית המקדש שלמה המלך בנה כליא עורב אלא דהר' אומר כי מרוב קדוש' ואף שלא היה בונה לא היו עורבים באים שם דהוא דבר טומאה והא דבנה שלמה משום דלא היה לו לחשוב זה דהקדושה אח"כ באה בבית המקדש ושפיר קאמר הערוך וזה לשונו לפי שבמקדש ראשון שהיתה קדושה בכל הקהל והיתה השכינה שורה בו לא היו עופות פורחות עליו אבל במקדש שני פחדו שמא אין קדושתו כקדושת ראשון ושמה יפרחו העופות על המקדש וישליכו שם דבר טומאה ועשו צורה להפריח העופות מגג ההיכל וקראו אותה כלה עורב כל' זו מניעת העורבים על גג ההיכל וזו צורה כדרך שעושים עכשיו שומרי הזרעים עכ"ל ביאור דברי הרב שבבה"מ שני אף על גב שראו דבבה"מ א' לא באו העורבים אפי' סמוך לגג ההיכל עד שלא היה צריך שלמה המלך לבנות שם כליא עורב וא"כ לא היו צריכין לבנות אותה בבה"מ שני כיון שכן ראו בבה"מ ראשון אפ"ה חששו שמא שאני ב"ה ראשון דקדושתו רבה היא ופחדו דילמא בבה"מ שני יבואו העורבים וישליכו דבר טומאה על הגג ועשו הם ג"כ כליא עורב כמו שעשה שלמה וניחא אף לדידיה גמ' דמועד קטן ודוק.

⁴³ ובס' הר המוריה כתב: ועי' בברייתא דמלאכת המשכן פי"א וז"ל חוט של סיקרא היה חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים מחוט סיקרא ולמטה ה' אמות. ביסוד וג' אמות כרכוב ואמה סובב ושם היו נותנים דמים הניתנין למטה. מחוט סיקרא ולמעלה ה' אמות אמה קרנות וג' אמה כרכוב ואמה כלה עורב עכ"ל וזהו כחידה ואין פותר. חדא דמש"כ דאצל הסובב היו נותנים דמים הניתנים למטה והא הסובב היה למעלה מן החוט אמה ועוד כרכוב למטה ג' אמות מאי היא ועוד הא למעלה חשיב ג"כ ג' אמות כרכוב ומאי היא ועוד אמה כלה עורב מאי היא סוף דבר לא ידעתי פתר לה וה' יאיר עיני בזה. וע"ע ברש"י בחומש מש"כ בזה ואני מבטל דעתי נגד דעתו הקדושה.

¹⁵ . יומא נא ב; ב"ב ג א.

¹⁶ . ב"ב שם.

¹⁷ . ב"ב שם ב, ועי' מאירי יומא שם שאין הדבר נאה שיהיה לחצאין.

¹⁸ . רש"י כתובות קו א.

¹⁹ . דהי"א כח יט.

²⁰ . רש"י יומא שם.

²¹ . מאירי יומא שם; שמ"ק ב"ב שם בשם תוספי הרא"ש, ועי"ש שלהוסיף בגובה יכלו בבית שני, משום שנאמר (חגי ב ט): גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון, ועי' ב"ב שם.

מקום האמה טרקסין שבבית ראשון, אם קדושתו כקדושת פנים או כקדושת חוץ, ולכן עשו שתי פרוכות, אחת בסוף חלל ארבעים אמה של ההיכל ואחת בראש עשרים אמה חלל של קודש הקדשים, ובין שתי הפרוכות אמה²², לקלוט את אויר מקום המחיצה²³. בגדר הספק שנסתפקו, נחלקו: יש אומרים שהספק היה אם האמה טרקסין היתה בכלל ארבעים האמה של אורך ההיכל, ואורך קודש הקדשים היה עשרים אמה מלבד האמה טרקסין, או שאמה זו היתה בכלל עשרים האמה של אורך קודש הקדשים, וארבעים האמה של אורך ההיכל היו מלבד אמה זו, לפי שכתוב אחד אומר: וארבעים באמה היה הבית הוא ההיכל²⁴, משמע שארבעים אמה היו מלבד הדביר - והוא אמה טרקסין - שהוזכר שם בפסוק, וכתוב אחד אומר: ויעש את בית קדש הקדשים ארכו על פני רחב הבית אמות עשרים²⁵, משמע שהיה עשרים אמה מלבד הדביר²⁶, ולפיכך עשו קודש הקדשים עשרים אמה תמימות ועשו את הקודש ארבעים אמה תמימות והניחו אמה יתרה ביניהם²⁷. ויש אומרים שארבעים אמה של ההיכל וכן עשרים אמה של קודש הקדשים היו מלבד האמה טרקסין, ויחד עם האמה היה אורך הבית ששים ואחת אמה, ולא הוזכר במקרא ששים אמה אורך²⁸ אלא על החלל מלבד הטרקסין, אלא שנסתפקו בקדושתה של אותה אמה טרקסין אם היא כקדושת פנים או כקדושת חוץ, לפי שכתוב: ודביר בתוך הבית מפנימה הכין לתתן שם את ארון ברית ה'²⁹, ונסתפקו אם "מפנימה" מוסב למטה: מפנימה הכין וגו', שלפנים מהדביר הכין מקום חללה, הרי שדביר עצמו אינו מקדושת פנים, או שמוסב למעלה: ודביר בתוך הבית מפנימה, שהדביר עצמו משל פנים הוא³⁰. לא עשו פרוכת אחת, לפי שאם יתלו אותה בסוף ההיכל, שמא יקטיר שם הכהן הגדול ביום הכפורים את הקטורת והרי הוא ספק שמא קדושתו כלחוץ, ואם יתלו אותה בסוף קודש הקדשים, שמא יכנסו שם לצורך עבודות שבהיכל והרי הוא ספק קודש הקדשים³¹. ולא עשו פרוכת אחת בעובי אמה, לפי שהפסוק: והבדילה הפרכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים³², משמעו שמתחילת עובי הפרוכת ולפנים יהיה קודש הקדשים, ושמא קדושתה כלחוץ ונמצא שמתחילת עוביה ולפנים אינו קודש הקדשים³³. ר' יוסי חולק וסובר שלא היתה בבית שני אלא פרוכת אחת בלבד, כמו במשכן³⁴, והפסוק והבדילה הפרכת לכם בין הקדש וגו' בא ללמד שכשם שלמטה היתה פרוכת מבדילה בין הקודש ובין קודש הקדשים, כך היתה מבדילה ביניהם אף למעלה בעלייה³⁵, או שסובר שוהבדילה הפרכת משמע הבדלה בין חלל לחלל, שהחלל שמחוצה לה קודש ושלפנים הימנה קודש הקדשים, ועשו הפרוכת עובי אמה³⁶,

²² . יומא שם.

²³ . רש"י שם.

²⁴ . מ"א ו יז.

²⁵ . דהי"ב ג ת.

²⁶ . ירושלמי כלאים פ"ח ה"ד; פהמ"ש להרמב"ם מדות פ"ד מ"ז; רמב"ם בית הבחירה פ"ד ה"ב.

²⁷ . רמב"ם שם.

²⁸ . מ"א ו ב.

²⁹ . מ"א שם יט.

³⁰ . בבלי יומא נב א ורש"י.

³¹ . תוס' ישנים יומא שם.

³² . שמות כו לג.

³³ . תוס' שם נא ב.

³⁴ . משנה יומא נא ב.

³⁵ . תוספתא יומא פ"ב; ירושלמי יומא פ"ה ה"א, ועי"ש בקה"ע ופ"מ.

³⁶ . תוס' שם לתי"א ומהרש"א שם.

או שלר' יוסי לא היה ספק בקדושת האמה וסובר שכלפנים היא³⁷, ונמצא שמתחילת עוביה ולפנים היא קודש הקדשים. הלכה ששתי פרוכות היו³⁸.

החלל שבין שתי הפרוכות היה חמשה טפחים, לפי שעוביה של הפרוכת היה טפח³⁹, והיינו שתיהן יחד⁴⁰, או לפי שהפרוכת החיצונה היתה בתחילת האמה טרקסין והפנימית היתה מסוף האמה ולפנים, בכדי שאם קדושת האמה כלפנים הרי מתחילת העובי של החיצונה ולפנים קודש הקדשים, ואם קדושתה כלחוץ הרי מתחילת העובי של הפנימית קוה"ק⁴¹, ולכן אף אם פרוכת אחת היתה עוביה טפח⁴², היה החלל שביניהם חמשה טפחים⁴³.

אף שתי הפרוכות שבבית שני נקראו אמה טרקסין⁴⁴, על שם המחיצה של בית ראשון⁴⁵.

הפרוכת שבפתח האמה טרקסין בבית ראשון, מתוך שלא נעשתה אלא לצניעות, נעשתה מכסף של תרומת-הלשכה*, אבל הפרוכת של בית שני מתוך שנעשתה בתורת בנין, במקום הכותל של מקדש ראשון, נעשתה מקדשי בדק-הבית*⁴⁶.

שתי הפרוכות היו פרופות - ראשן כפול כלפי חוץ⁴⁷ - בקרם של זהב, החיצונה פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון, וכשהכהן הגדול צריך להיכנס נכנס בפריפת הדרום ומהלך ביניהן עד שמגיע לצפון ופותחה⁴⁸. לא עשו הפריפות להיפך, חיצונה מן הצפון ופנימית מן הדרום, לפי שאז היה הנכנס מהלך והארון משמאלו ואין זה דרך כבוד⁴⁹, ולא עשו שתי הפריפות מצד אחד, כדי שלא יזונו עיניהם מקודש הקדשים⁵⁰. ויש אומרים, שהחיצונה היתה פרופה מן הצפון והפנימית מן הדרום⁵¹.

³⁷ . שם לתי' ב', ועי' ר"ח יומא שם ופהמ"ש להרמב"ם שם שלר' יוסי נתבאר לו אותו ספק.

³⁸ . רמב"ם בהב"ח שם.

³⁹ . משנה שקלים פ"ח מ"ה. וע"ע פרוכת.

⁴⁰ . המפרש לתמיד כט ב.

⁴¹ . תוס' יומא שם, עי' לעיל.

⁴² . עי' ביאור הגר"א תמיד פ"ב מ"א שסובר כן.

⁴³ . הרש"ש לתמיד כט ב. ועי' שלטי הגבורים לר' אברהם הרופא, מנטובה שע"ב, פרק יד, שסובר שהחלל בלבד היה אמה מלבד הפרוכות, ועי' עזרת כהנים מדות פ"ד מ"ז.

⁴⁴ . מדות שם.

⁴⁵ . תפארת ישראל שם.

⁴⁶ . כתובות קו א ורש"י.

⁴⁷ . רש"י.

⁴⁸ . משנה יומא נב ב ורש"י.

⁴⁹ . תוס' ישנים שם.

⁵⁰ . תוי"ט שם.

⁵¹ . תוי"ט יומא פ"ה מ"ה בשם הרשב"א, בפ"י המשנה שם; תפא"י בצורת בהמ"ק שלו אות עג.

שתי הפרוכות שבבית שני היו גם בעליה, בין המקום שעל ההיכל להמקום שעל קודש הקדשים⁵². להירושלמי חולקים חכמים וסוברים שלמעלה לא הפרוכת הבדילה, אלא היכר אחר היה שם⁵³.

בית החליפות ששם גונזים את הסכינים - ופירש הר"ש שבלשון ערבי סכין נקרא חליפא, שלכן נקרא בית החליפות.

וברע"ב כתב שכן בלשון רומי קורין לסכינים הגדולים - חלפים. ובתפא"י (אות ע"ב) כתב שהוא מלשון יון.

בביאור הגר"א על בנין הבית שביחזקאל (מ"א ט"ו) כותב שם נכד הגר"א הגאון ר' יעקב משה ז"ל שיש לפרש באופן אחר, ולא נצטרך לומר שמקום זה נקרא בלשון של אומות העולם, שהאולם הי' המשך של ההיכל, אבל אותם ט"ו אמות שהיו בולטים מצפון ומדרום, לא היו מבנה אחת עם האולם, אלא היו בנינים נפרדים בפני עצמן אותן ט"ו אמות, והי' הפסק קטן בינם לבין עיקר האולם, ונקרא בית החליפות שהוא לשון כריתה כמוש"נ (שופטים ה' כ"ו) לגבי סיסרא: וחלפה רקתו, שכרתה את ראשו. ואח"כ מפרש המשנה שמה הי' תשמישם של אותם שני הבנינים של ט"ו אמה לצפון ולדרום, ששם היו גונזים את הסכינים. ועיין שם עוד מוש"כ על פי זה ביחזקאל להלן פרק מ"ה (פסוק י"ב).

צר מאחריו ורחב מלפניו - וההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי וכו' - ברע"ב במשניות כתב: צר מאחוריו - לצד מערב, ורחב מלפניו לצד מזרח. ולא אתפרש לי האיך, שהרי מאה על מאה היה בשוה ע"כ.

בתפארת ישראל כתב. דהרי המשך כותל מזרח של אולם מצפון לדרום היה ק' אמה, והמשך כותל המערבי של התאים המערביים היה רק ע' אמה, שכותלי האולם היו בולטים יותר מן ההיכל - ט"ו אמות לצפון וט"ו אמות לדרום, לפ"ז היה כל הבנין בדוגמת ארי רחב מלפניו יותר מלאחריו, דבמלת היכל כאן כלל גם האולם, דעם האולם היה רחב מלפניו וצר מלאחריו.

ובשיטת הרמב"ם צ"ב היאך יסביר דברי המשנה שכתב (בית הבחירה פרק ד, ה): 'מן הצפון לדרום מאה אמה, עובי כותל האולם חמש אמות, ומכותל אולם עד כותל הקדש עשר אמות, וכותלי הקדש ששה כתלים זה לפנים מזה וביניהן חמשה מקומות פנויים, בין כותל חיצון ובין השני חמש אמות, ובין שני ושלישי שלש אמות וחמש בין שלישי ורביעי, ובין רביעי וחמישי שש, ובין חמישי וכותל הפנימי שש נמצא הכל ארבעים אמה מצד זה, וארבעים אמה מצד שכנגדו ורוחב הבית מבפנים עשרים, הרי מאה אמה. +/השגת הראב"ד/ מאה אמה עובי כותל האולם. א"א כל זה הבל ורעיון רוח שלא היה שם כותל לאולם כלל וטעות גדולה היא זו שלא היה לאולם אלא כותל המזרח שלפני ההיכל ועל כן אמרו ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו ורוחב האולם נמנה ברוחב ההיכל.

וברש"ש כתב: וההיכל צר מאחוריו כו'. לפמש"כ לעיל במ"ג יל"פ דר"ל אחוריו ממש במקום התאים דלא הי' שם רק רוחב ל"ב נגד ההיכל וכותליו. וא"ש גם לפי הרמב"ם והרע"ב בבנין האולם. אשר הרע"ב כ' על הא דצר מאחוריו דלא איתפרש לו והרמב"ם נדחק. והראב"ד מביא מזה עזרה לשיטתו שלא היה האולם אלא על פני מזרח:

ובס' הר המזרחי (הלכות בית הבחירה פרק ד) כתב: כתב הראב"ד וז"ל א"א כל זה הבל ורעיון רוח שלא היה שם כותל לאולם כלל וטעות גדולה היא זו שלא היה לאולם אלא כותל המזרח שלפני ההיכל ועל כן אמרו ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ורוחב האולם נמנה ברוחב ההיכל עכ"ל והנה שם בפ"ד דמדות מ"ז איתא וז"ל האולם עודף עליו ט"ו אמה מן הצפון וט"ו אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפות ששם גונזים את הסכינים וההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי יעו"ש היטיב והנה רבינו מפרש דהאולם היה ג"כ מצד צפון ודרום כמו שהיה במזרח וכותלו היה עוביו חמש כמו במזרח רק שבמזרח היה חללו י"א אמה ובצפון ודרום היה חללו עשר אמות כמו שאמרה המשנה עודף עליו ט"ו אמה מכל צד וכן מפרש לה הרע"ב עד שמפני זה כתב לא ידעתי איך היה רחב מלפניו וצר מאחוריו שהרי מאה על מאה

⁵². יומא נד א; רמב"ם כלי המקדש פ"ז הי"ז. וע"ע פרוכת. ועי' לעיל שבתוספתא וירושלמי זוהי דעת ר' יוסי.

⁵³. ירושלמי יומא פ"ה ה"א, ועי"ש בפ"מ. ועי' תוי"ט מדות פ"ד מ"ה.

היה בשוה יעו"ש. וכקושיית הראב"ד אבל רבינו נשמר מזה בפ"י המשניות וכמו שהובא כאן במרן וע"י בסוף מדות בצורות המיוחסות לרבינו בצורה י"ד שם תמצא מבואר דעת רבינו דהיה האולם ג"כ מצפון ומדרום יעו"ש וע"י בזבחים כ' א' אבל מן החליפות ולפנים הכל מודים שהוא פסול עיין שם ברש"י ותמצא דדעתו כדעת הראב"ד יעו"ש היטיב וביזמא ל"ו א' שם ברש"י ד"ה אבל מן וכו' רוחב האולם עודף על רוחב ההיכל ט"ו אמה לצפון וכנגדו לדרום ומשך אותו עודף אינו אלא עשר אמות ממזרח למערב ואותו עודף קרוי בית החליפות שהיה בהן כ"ד חלונות חלון לכל משמר וכו' ואויר שאחורי אותו עודף למערב ואויר שבין צפון כותל העודף לבין כותל העזרה קרוי לפנים מן החליפות עכ"ל הרי מבואר לפניך דדעתו כדעת הראב"ד ז"ל (ומש"כ אותו עודף אינו אלא עשר אמות ממזרח למערב וכו' לא ידעתי מקום לזה ויותר נ"ל להגיה שצ"ל אלא אחד עשר אמות ממזרח למערב וכו' והיינו דהכי הוה רוחב האולם אחד עשר אמות כמו דאיתא לעיל הלכה ד' וכ"כ רש"י בזבחים נ"ה ב' ד"ה שני פשפשוין וכו' יעו"ש.

ובס' מעשי למלך (הלכות בית הבחירה פרק ד) כתב: הנה הרע"ב הקשה אמתניתין דהיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לאר"י דלא איתפריש לו האיך שהרי מאה על מאה הי' בשוה והתויו"ט בספרו צורת הבית כ' ז"ל ונאמר שהאפשר שהי' ק' על ק' ביסוד הבנין והי' הבנין שעל היסוד למערב ויש לנו ראי' מקרא דכ' מ"א שש אמות אצילה כפי' רש"י שחושב בהמקרא היסוד במנין הק' אמה אף על פי שלמעלה נגרע הבנין עש"ה ובשו"ת מהרי"א כ' דעדיין צריכין למודעי טעמא מאי להגדיל היסוד כ"כ מעל הבנין וכ' לפמש"כ מהרש"א בח"א בטעם שהי' ההיכל צר מאחוריו ענינו שתחלת ממשלת שלמה שבנה המקדש הוא הי' במעלה עליונה כממשלת הלבנה במלואה ט"ו דורות מאברהם ועד שלמה ומכאן ואילך נפחת מלכותו כלבנה זו וע"ז הרמז שהי' רחב מלפניו בתחילת בנינו ונפחת והולך עד שהי' מאחוריו צר ונשאר ממנו מעט בסופו כותל המערבי ומייתא מתניתין שנאמר הי' אריאל אריאל בלשון כפול שקרי הי' על חורבן ב' מקדשים ע"י מזל אר"י עכ"ד אמנם לעתיד דיעמוד לעולם לא יהי' ההיכל צר מאחוריו אלא בשוה ממש ארכו כרחבו ולכן נעשה מיד היסוד הוא האוטם ששה על רוחב ב' אמה שגדול יהי' הבית האחרון השלישי דהיינו שיהא גדול ברחבו בהא אשכחנא פתרי למה שהקשה התויו"ט דבית האחרון קאי אבית שני לכאורה נאמר והא עדיין בית שלישי לא נבנה איך שייך לומר אחרון להנ"ל י"ל דהנה גדול יהי' כולל גובה ורחבו שיהא גדול בגובהו וברחבו והנה זה דגדול בגובהו נתקיים כדאיתא ב"ב דף ג' עפ"רש"י שם אבל גדול ברחבו לא נתקיים דזה יקויים לעתיד א"כ האי גדול יהי' הבית האחרון כולל בית שני ובית השלישי העתיד דבית העתיד יהא גדול בבנין גם ברחבו⁴⁴.

⁴⁴ וכתב בשו"ת יהודה יעלה (אסאד) [חלק א - אורח חיים סימן ריד]: אחר שהביא דברי התויו"ט: וא"כ לפי טעם זה ע"ש שסופן ליחרב נעשו באופן וצורה זו ממילא נשמע דבנין העתיד בית השלישי שלא יחרב לעולם לא יהיה ההיכל צר מאחוריו אלא בשוה ממש ארכו כרחבו ק' על ק' ולכן נעשה כך מיד היסוד הוא האוטם ששה על רוחב ק' אמה אם לרמוז על קדושה לשעתה שיתנו לב שסופו ליחרב ואם לרמוז על קדושה שלעתיד לבא שיהי' לבם בטוח שגדול יהיה הבית האחרון זה השלישי יותר מן הראשון ושני ואיכא למ"ד ריש ב"ב דף ג' גדול יהיה וכו' בבנין ע"ש פירש"י דפי' אגובה וכן התויו"ט בצורת הבית סי' נ"א שהשיג בזה על רש"י גם הוא פי' גדול בבנין אגבהו. ולענ"ד לפמ"ש יפורש הפסוק בבית האחרון על הבית השלישי העתיד וכמ"ש התויו"ט במסכת דמאי פ"ז משנה ג' גדול יהיה בבנין ברוחב כנ"ל.

וכן לפמ"ש בס' עין יעקב הטעם שהיה דומה לארי עד"ה אריה שאג מי לא יירא ה"נ כדי שיהרו במורא מקדש עש"ה א"כ לעתיד ומלאה הארץ דעה את ד' וכו' א"צ לאזהרה והזכרה זו יהיה הבנין מרובע ק' על ק' כמו היסוד ואין זה דבר תמוה שהרי גם גבול הר הבית ומקדש ה' יתרחב לעתיד כמ"ש רש"י יחזקאל סוף קפיטל /פרק/ מ"ב בשם הקלירי דוד ינטה קו שלשת אלפי אמות קצובה וכו' ומעיקרא היה ה' מאות אמה על ה' מאות ולעתיד יהיה המדה בקנה כפול ששה ממנו ועיין בצורת הבית דף א' ע"ב בפתיחה שלו.

וזה י"ל כוונת דהע"ה סי' קי"ח בתהלים מן המיצר קראתי יה ענני במרחב יה ר"ל לפי שראה שעתיד הבית לבנות בצורה זו צר מאחוריו וכו' ע"ש סופו שהוא עתיד ליחרב לז"א מן המיצר קראתי יה בשני בתי מקדשות שנבנו צ"ר לאחוריו קראתי י"ה מקדם אבל בקשתי ענני במרחב יה בבית השלישי העתיד שיבנה ב"ב שגם במערב מקום שכינה יהיה רחב מאחוריו כמו מלפניו כנ"ל.

וטעם שיתרחב גבול הר הבית נ"ל עפ"י הברייתא במגילה כ"ט רא"א עתידין בתי כנסיות ובתי בהמ"ד שבבבל שיקבעו בא"י וכו' ומינה נ"ל בתי כנסיות ובהמ"ד שבא"י שהן סמוכים לירושלים עתידין שיקבעו בירושלים

- רבינו החתם סופר זצ"ל כותב בתורת משה (פר' במדבר) דחניית מחנה ישראל היתה דוגמת מ' ס' (ששוע מד' רוחותי) ומחנה הלויים שמצד מזרח היו חונים רק משה ואהרן ובניו ונמצא שהיה מתקצר היה בדוגמת סמ"ך (שמתקצרת בסופה ומתעגלת), והיינו ס"מ והמשכן מפריד בינותם וכו' יעו"ש.

ובספר טעם הצבי להגר"צ אברמוביץ ז"ל (שם) כתב לרמזו דגם בבית העולמים מצינו ענין שתי האותיות הללו, כי הר הבית היה ת"ק על ת"ק אמה כדאמר רפ"ב דמדות - וזה הוא צורת מ' ס', וגבי ההיכל אמרין התם בסוף פ"ד וההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו ודומה לארי כו', מה הארי צר מאחוריו ורחב מלפניו אף ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו, וזו היא צורת אות סמ"ך ודו"ק עכ"ד.

בעיון יעקב כתב: ההיכל צר מאחוריו כו' כארי, לרמזו שיתירא מביהמ"ק כדכתיב "את מקדשי תראו" וכתב "אריה שאג מי לא ירא", והקב"ה כאריה מתיל וכו'.

וכע"ז בפירוש הבונה: דומה לארי. מטיל אימה, רחב מלפניו ואח"כ צר לאחוריו, כן היה כניסת ההיכל רחב לפניו וצר לאחוריו, ע"ד אומרו "ואני ברוב חסדך אבא ביתך אשתחווה אל היכל קדשך - ביראתך" ע"כ.

וע"ע מה שביאר בזה החיד"א בס' פתח עינים ע"ד הסוד. וכן בספרו מראית העין.

פרק ה

משנה ב

הכבש והמזבח ששים ושתיים - כתב התפא"י דרוחב היסוד מצפון לדרום היה ל"ב אמה [עיין לעיל סי' ז'], והכבש אף על גב שג"כ היה שפועו מצפון לדרום ל"ב אמה, על כל פנים ב' אמות העליונות של כבש היה פורחים ממעל לבלית אמה שכנגד היסוד וממעל לאמה של סובב, נמצא שלא היה שפועו חוץ מב' אמות הנ"ל רק ל' אמה, א"כ המזבח והכבש יחד תפסו מצפון לדרום רק ס"ב אמה:

מן הטבעות לשלחנות ארבע - כתב התפא"י דח' שולחנות של שיש עמדו בין הטבעות לננסין, רוחב כל שולחן אמה על אמה, והשלחנות הללו עמדו על אותן ח' אמות שמן הטבעות לננסין בסדר א' מצפון לדרום, נמצא שהשולחנות ממלאין כל אותו רווח של ח' אמות, והכי פירושא דמתני' מן הטבעות למחצית מקום השולחנות ד' אמות, ומחצית מקום השולחנות עד הננסין ד' אמות [כך דעת הרמב"ם בפ"ה מבחירה, אמנם לתוספות [יומא דף ט"ז ב'] השולחנות עמדו בב' שורות שנמשכות מצפון לדרום, בכל שורה ד' שולחנות, נמצא חסר כאן במשנה לחשוב עוד ד' אמות מצפון לדרום למקום השולחנות, ונ"ל דלהכי לא חשב להו תנא, מדלא היו קבועים תמיד במקום א', דכשרצה להפשיט עליהן, מתטלטלין ממוקומן לבין הננסין [כמו"ש לעיל פ"ג סי' נ"ט], אבל לעולם היה מיוחד להן ד' אמות, לבד מן הד' אמות שבין הטבעות לשולחנות, ולבד מהד' אמות שמן השולחנות לננסין]. וע"ע בתוי"ט מש"כ בזה.

מן השולחנות ולננסין ארבע. כתב הרש"ש: מדלא קאמר לננסין בלא ו' כמו באינך. משמע לי דה"ק מהתחלת השולחנות ועד לננסין וכולל השולחנות עם החלל שבין לננסין ואמר שהם ביחד ד' אמות. ואולי שהחלל לא הי' אמה שלמה לפי שהשולחנות היו צריכין להיותן קרובים להננסים כדי שיוכל להניח עליהם הכבש בשעת תלייתו באונקליות שבננסים להפשיט. ע"כ לא נתן לו קצב בפ"ע וכללו עם מקום השולחנות. עי"ל דהשולחנות היו עשויין חוליות ופרקים כמין

בהר הבית וממילא יתרחב גבולו כנ"ל ואפשר שיצטרך להתרחב גבול הר הבית משום שהבטיח ונלוו עמים רבים ונהרו אליו כל הגוים לזה צריך הרחבת מקום וזה נ"ל המשך הפסוק בישעיה ב' נכון יהיה הר בית ד' בראש ההרים ר"ל שיתרחב גבולו מאר / מאד/ ונשא מגבעות משום ונהרו אליו כל הגוים כנ"ל.

ועכ"פ העלנו טעם מספיק שלעתיד יהיה רבוע הבית בשטח שוה מכל צד ק' על ק' על רום ק' נגד שלש קדושות ולעומתם כהנים ברוך יאמרו כנ"ל.

איצטרמיטא ונכפפות ונפתחות. כשתולה בהמה קטנה להפשיט היה פותחן כדי לקרבן להנסיין. ובגדולה (או בשעה שהיה תולה הבהמה שהי' נצרך לו מקום מרווח להתעסק בתלייתה) אז מקפלן. לכן לא יהיב שיעורא להשולחנות לבד ולהחלל לבד. כי היו משתנין בשיעורן כפי הנצרך. או י"ל דלא נעשין בחוליות רק שלא הי' קבוע עמידתן במקום אחד אלא מוזין ממקום למקום כפי הנדרש לקרבן או לרחקן. ונכון בס"ד כי בזה מיושב מה שגמגמו הראשונים נ"ע אודותם.

והמותר בין הכבש לכותל ומקום הנסיין - כתב התו"ט: התם ביזמא פירש"י מאה ועשר מנה במשנה מן הכבש לצפון נשאר מקל"ה של רחב העזרה כ"ה ונתנו לשולחנות ארבע. ונשאר כ"א. אותן תחלוק למקום הנסיין החצי והחצי בין כבש לכותל. והרמב"ם שאינו מוסיף ד' לשלחנות על מנין ק"י שבמשנה ונמצאו כ"ה מותר. מחלק אותן לחצאין לנסיין ובין כבש לכותל. וכ"כ שם בחבורו בית המטבחים י"ב אמות ומחצה. ובין הכבש לכותל דרומית י"ב אמה ומחצה. גם הר"ש כתב והמותר הוא כ"ה אמות פרוס אותו בין כבש לכותל מזה ובין מקום הנסיין מצד אחר. ע"כ.

משנה ג

שש לשכות וכו' - כתב המלאכת שלמה (מסכת מידות פרק ה): פ"ק דיומא דף י"ט וכתבו שם תוספות ז"ל לשכת המדיחין ששם מדיחין קרבי קדשים הא דאמרינן לעיל דשולחנות היו בעזרה להדיח עליהם הקדשים וכדכתיב בהדיא ביחזקאל י"ל דבשר קדשים מדיחין על השולחנות אבל קרבי קדשים שיש בהן פרש ומאיסי מדיחין אותם בלשכת המדיחין ע"כ, עוד כתבו ז"ל לשכת בית הפרוה וא"כ מ"ש דכי תנא להו ברישא נקט לשכת המלח ולשכת הפרוה ולשכת המדיחין וכי מפרש להו מפרש לשכת המדיחין והדר לשכת הפרוה וי"ל אי הוה מפרש לשכת בית הפרוה ברישא היכי ליתני ועל גגה היה כהן טובל וכו' ואכתי לא קתני היכי סליק להתם להכי תנא לשכת המדיחין ברישא ומשם היתה מסבה לגג בית הפרוה אמנם ראיתי במסכת מדות ולשם מפרש לשכת בית הפרוה ברישא כי סדרא דרישא וגם במקצת ספרים שלנו יש בהן כך כמו כן בכאן עכ"ל ז"ל.

שש בצפון ושש בדרום. כתב בס' הון עשיר: ה"ג, אף על גב דפתח ע"ש הכתוב (צפון וימין תהלים פט, יג), התחיל לפרש שבדרום לפי הגירסא המדוייקת, כדי לגמור המסכתא בדבר טוב, וה"ט נמי דנקט לשכת הגזית בסוף, והתי"ט דקדק זה וישב ישובים אחרים.

לשכת המלח שם היו נותנים מלח לקרבן - כתב הלחם משנה הלכות איסורי מזבח פרק ה: בלשכת המלח היו מולחין עורות הקדשים וכו'. קשה דבהלכות בית הבחירה פרק חמישי כתב רבינו ז"ל לשכת המלח שם נותנים מלח לקרבן לשכת הפרוה שם מולחין עורות קדשים והיא משנה במסכת מדות וא"כ איך אמרו כאן דבלשכת המלח מולחין עורות קדשים וכבר הקשו התוס' ז"ל קושיא זו ותירצו דהמלח היה צנוע בלשכת המלח אבל מליחת העורות היה בלשכת הפרוה והיו נוטלין המלח מלשכת המלח ואולי לזה דקדק רבינו ז"ל ממה שלא כתב כאן בלשכת המלח ששם מולחין עורות קדשים ודלג מלת ששם שאמר בגמרא ובהלכות בית הבחירה כתב שם דהכוונה לומר דהך בלשכת המלח אינו רוצה לומר שבתוכה היו מולחין את העורות ממש אלא עם אותה הלשכה היו מולחין העורות שהיו נוטלים משם המלח למלוח עורות ומה שהקשו התוספות ז"ל ד' מקומות הן יש לומר דאינו אלא שלשה מקומות שהמלח היה נתון שם והמלח למליחת העורות לבד היה צנוע בלשכת המלח ועל גבי הכבש היה שם המלח למלוח איברים ובראשו של מזבח היה צנוע לקומין ולבונה ומנחות הנשרפות.

לשכת המדיחין ששם היו מדיחין קרבי קדשים - כתב התו"ט: ויש לתמוה דבמ"ד פ"ו דשקלים תנן שעל השלחנות של שיש היו מדיחים את הקרבים ומפני כן לא סגי מאי דכתבו התוס' פ"ק דיומא [דף י"ט ע"ב] דבשר קדשים מדיחין על שלחנות. אבל קרבי קדשים שיש בהן פרש ומאיסי מדיחין אותם בלשכת המדיחין. ע"כ. דהא בשלחנות תנן נמי מדיחין הקרבים. וכך העתיק הר"ב לעיל פ"ג מ"ה. ועוד במ"ה פ"ג דתמיד. ותו תנן בתמיד פ"ד מ"ב והקרבים מדיחין ג' פעמים במעוטה על שלחנות של שיש כו' והתוס' בעצמם העתיקו כן פ"ק דיומא דף ט"ז [ע"ב]. והרמב"ם אף על פי שבפ"ה מה' ב"ה. כתב ובו שלחנות של שיש שמניחין עליהן הנתחים ומדיחין את הבשר לבשלו וכו' הנה בפ"ו מהל' מעשה הקרבנות העתיק הא דפ"ד דתמיד שהקרבים מדיחין כו' על שולחנות כו'. וראיתי להמפרש למס' תמיד שם בפ"ד הרגיש בקושיא זו דהתם תנן והקרבים מדיחין על שלחנות כו' והכא תנן לשכת המדיחים ששם היו מדיחים קרבי קדשים ותיירץ דקרבי קדשים דהכא היינו כרס וכדתנן נמי התם והכרס מדיחין אותה בבית מדיחין הקרבים מדיחין פעם ראשונה בלשכת

מדיחין בצנעה. לפי שמלוכלכין הרבה בפרש. ואח"כ מדיחין ג"כ עוד במיעוט שלחנות [גירסתו אינה במיעוט על שלחנות דל"ג על ומפרש בשלחן קטן של שלחנות כו'] להדיחם יפה והכרס שהיא רחבה וחלקה מדיחין אותה פעם אחת בבית מדיחין. ע"כ.

לשכת בית הפרווה - כתב הרש"ש מסכת מידות פרק ה: ד"ה לשכת הפרווה. ואני תמה כו'. ואני תמה דהתנן פ"א דכלים מ"ח החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וט"מ נכנסים לשם. ובפסקי תוס' סי' כ"ב ראיתי עובד כוכבים לא היה בונה שום דבר בהר הבית. ואולי הכוונה דע"י נבנה אבל הוא עצמו לא נכנס לשם. או שהיה ישראל מומר. ועל עיקר פירושם בהא דאמגושא דיומא מכשף. ק"ל דהא בשבת ע"ה פליג ביה רב ושמואל ורב סבר גידופי

כתב התפארת ישראל (יכין מסכת מידות סימני צורת בית המקדש תוב"ב): שם מולחין עורות קדשים. ועל גגה היה בית הטבילה לכה"ג ביו"כ, עשויים בוואססערקונסט נפלא, שלא ידעו מאין יבואו המים לשם להגג, וגם שהיתה רחוקה מהמעין, והיה דומה כאילו באו המים לשם בדרך כשוף [שם] ⁴⁵. ובית טבילה זו, אף על גב שהיתה בגג, והרי גגין לא נתקדשו [כפסחים פ"ה ב'], אפ"ה מדהיה בית הטבילה זו פתוחה ללשכת המדיחין שהיתה פתוחה לקודש, להכי הו"ל כאלו בית הטבילה פתוחה לקודש [עיי' תוס' יומא ל"א א' ד"ה וכולן].

עוד כתב שם: סמוך לפרווה למערב היה לשכת המדיחין, להדיח שם קרבי קדשים. ולתוס' [יומא הנ"ל] מערה מקורה היה בהלשכה ששם הדיחו הקרביים. אמנם בהלשכה עצמה היה כעין גשר לעלות בו לבית הטבילה שבגג פרוה [שם]:

ועל גגה היה בית הטבילה לכה"ג - כתב בשו"ת צמח צדק (לובאוויטש) יורה דעה סימן קעו: וז"ל תשובת הרשב"א סי' ת"ת שאלת מקוה העשוי למעלה על הגג כהלכותי אם הוא כשר או לא. תשובה אין הפרש בין שנעשה על הגג בין שנעשה על גבי קרקע וכל שנעשה בבנין ואינו בכלים כשר. אם היה כלי אבן אחת חקוקה בכל מקום פסול. והוא שחקקו ולבסוף קבעו. משום דה"ל כלים ואין טובלים בכלים דמעין ובור כתיב. ואם [אינו כלי] אבן אחת אלא שנעשה בית כנוס מים בבנין אבנים כשר. ובית הטבילה שהיה בחול בבהמ"ק בגג היה. דתנן ביומא בפרק אמר להם הממונה דף ל' חמש טבילות כו' ועוד תנן בפב"ת דמדות לשכת הפרווה שם היו מולחין עורות קדשים ועל גגה היה בית הטבילה לכה"ג ביוהכ"פ עכ"ל. ועיין בפ"י הר"מ והר"ש סוף מדות מענין בית טבילה זו. ואפשר טעמו של הראב"ד שאסר לגמרי לטבול תוך כלי מנוקב משום דבעינן טבילה בקרקע אבל אם קבעו בארץ היטב מודי דשרי כמו בגג בית הפרווה והא דפליג אהרמב"ם היינו כשהיה עליו תורת כלי תחלה. ומ"מ י"ל דבקבורה בארץ הוה שפיר בקרקע דאל"כ האידך מטבילין אגג הבית הא בית לא הוי כקרקע ממש לכל מילי עב"מ סי' צ"ה. ואפשר שאני בית דהוי קבוע טפי וגם מדאורייתא יש חילוק בין קבוע טפי או לא קבוע כ"כ לפמ"ש התוס' ב"ב דס"ו סע"ב גבי החילוק בין אצטרבולין למכתשת וצנור ע"ש. הלכך אפשר נכון להחמיר שיהיה קבוע בבנין מעצים אם לא שד' דפנות התיבה דבוקים לקרקע עולם ודאי אין להחמיר אבל בב' דבוקים נכון להחמיר לכתחלה והנה מים של שלמה לק"מ שלא היה קבוע כ"כ דשא"ה שהיה ג"כ עירוב מקוואות כי רגלי השוורים היו פתוחים כרמונים ומתחברים עם עין עיטם כדלעיל. ועפ"ז נת' דעת רבינו מ"ש וירידוהו עד למטה ממש על הנסרים הוא כדי שיסתם הנסר הנקב ויהיו המים חמים וגם לא יהיו זוחלין כו'. ועמ"ש"ל מזה ססע"י ט"ו שאין להחמיר ביותר בחששא דזוחלין. ומ"ש ויחברוה במסמרים כו' כבר נת' שזוהו ודאי קביעות גמור כדאיתא בשבת נ"ח וע' ברמב"ם פכ"ה מה"כ. ומ"ש וטוב לשפוך עפר כו' היינו כענין מירוח שפי' הכ"מ וב"י וגם עי"ז מתחברת התיבה לקרקע ממש.

שש לשכות היו בעזרה - תיאור מיוחד על הלשכות מתוך האנציקלופדיה תלמודית כרך לו, לשכות:

⁴⁵ ובמסכת מידות פרק ה כתב: כך נ"ל פי' הש"ס [יומא דל"ה א'] פרוה אמגושי, וזה, כדי שלא תקשה קו התו"ט דהאיך יקיימו בבית המקדש בניין שעשה בכישוף, מיהו אף על גב דגם בית הטבילה שעל גבי שער המים, על כרחך ג"כ נבנה בסילונות ובאומנות גדולה כנ"ל, אפשר ששם היו ניכרין הסילונות, מה שאין כן בפרוה לא היו ניכרין הסילונות כלל, והיה דומה כאילו באו המים לשם מעצמן בדרך נעלם ונפלא.

בלשכת המלח היו נותנים מלח לקרבן²⁵⁹, יש מן הראשונים מפרשים שבה היו שומרים את המלח לצורך הקרבנות²⁶⁰ - כגון לצורך מליחת עורות הקרבנות²⁶¹ - וכן לשאר צרכי העזרה²⁶² - כגון לפזר מלח על כבש* המזבח, שלא יחליקו הכהנים בעלייתם בו²⁶³ - ויש מן הראשונים מפרשים שבה היו מולחים את עורות הקרבנות²⁶⁴.

בית הפרוה נקרא על שם האיש שבנה אותו, שהיה שמו פרוה והיה מכשף¹⁶, ויש מוסיפים שבנה אותו במכשפות¹⁷. יש אומרים שהיה ישראל שחזר בתשובה, שנכרי לא בנה שום דבר בהר הבית, משום לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו¹⁸. ויש אומרים שמכשף זה לא בנה אותו, אלא חפר מחילה מתחת לקרקע, כדי לראות את עבודת הכהן הגדול ביום הכפורים, ומצאוהו בלשכה זו והרגוהו¹⁹, או שנעשה להם נס ומת שם²⁰, וקראו הלשכה על שמו²¹. ויש אומרים שהגג בלבד של בית הפרוה בנאו אותו מכשף, ועשאו דומה לבית הטבילה שהיה בחול על גבי שער המים²², אבל הלשכה נקראת בשם בית הפרוה על שם עורות הפרים שהיו בה²³, כעין שמצינו במקרא זהב פרוים²⁴ על שם שדומה לדם פרים²⁵.

ובהערות הגרי"ש אלישיב למסכת יומא דף לה. כתב: פרוה אמגושא. ופירש"י מכשף אחד בנאה וזה תמוה ליקרא לשכה במקדש ע"ש מכשף. והנה במאירי הביא האי פירושא וכתב דמתוך שבנאה מכשף אחד שהיה שמו פרוה אחר שחזר בו קראוה בית הפרוה.

ויש להסתפק בכוננתו אם כוונתו דבשעה שבנאה כשר היה ולבסוף נהיה מכשף. או להיפך דבתחילה מכשף היה ולבסוף חזר בתשובה וקרוי הלשכה ע"ש סופו.

אמנם התוס' הביא מהערוך שפירשוהו להאי אמגושא בענין אחר והוא שחפר מחילה תחת הקרקע בקדש עד שיראה עבודת כה"ג והרגישו הכהנים בחפירה ומצאוהו והרמב"ם בפ"י המשניות למדות [פ"ג מ"ג] הוסיף ע"ז שהרגוהו ע"כ

²⁵⁹ . מדות פ"ה מ"ג; רמב"ם בהב"ח פ"ה הי"ז.

²⁶⁰ . תוס' מנחות כא ב ד"ה בלשכת; תו"י יומא יט א, לגי שיח יצחק שם (וע"ש שהגי' בתו"י שלפנינו: לכל צרכי סעודה, ט"ס, וצ"ל: לכל צרכי העזרה, ועי' להלן), ועי' עזר"כ מדות שם (מהד' ירושלים תשס"ב ח"ב עמ' שפג); לח"מ אסו"מ פ"ה הי"ג, בד' רמב"ם בהב"ח שם.

²⁶¹ . תוס' שם. וע"ע בית הפרוה ציון 28.

²⁶² . תו"י שם, לגי שיח יצחק שם; שלטי הגבורים שם; תבנית היכל ס' שני אות קכב.

²⁶³ . עי' משנה ערובין קד א, וע"ע עבודה (במקדש). שלטי הגבורים שם; תבנית היכל שם.

²⁶⁴ . י"מ בר"פ בשמ"ק מנחות שם אות יא. ועי' תוס' חדשים בשמ"ק שם אות יב. וע"ע בית הפרוה ציון 29.

¹⁶ . יומא לה א ורש"י.

¹⁷ . רע"ב מדות שם, ועי"ש בתו"י ט שתמה, ועי' תפא"י שם שהיה באומנות נפלאה ונראה כאילו הוא בכישוף.

¹⁸ . עזרא ד ג. מאירי יומא שם; רא"ש מדות שם, ועי' פסקי תוס' מדות ס"י כב. וע"ע בית המקדש: בנינו.

¹⁹ . ערוך ע' פרוה ותוס' יומא שם בשמו; פהמ"ש להרמב"ם מדות שם ופי' הרא"ש שם.

²⁰ . מאירי מדות שם, ועי"ש בהערות המו"ל.

²¹ . שם ושם.

²² . ע"ע בית הטבילה.

²³ . עי' להלן.

²⁴ . דהי"ב ג ו.

²⁵ . עי' יומא מה א. ר"ש מדות שם.

נקראת הלשכה על שמו. והיינו דהרי נהרג משום זלזול דהאי מילתא דוכל אדם לא יהיה באהל. משום חשיבות הדבר להראות קבל עם כמה איסור יש בדבר קראוהו לאותו מקום ע"ש לידע שאחד נהרג מחמת קדושת המקום.

-יש לציין דבספר דברי ישכר דוב (ליוהכ"פ) איתא שדוקא עי"ז שהשתמשו במקוה באותו מקום שנבנתה ע"י כישוף, על ידי זה ביטלו וביערו כח הכישוף וכוחות הטומאה מן העולם.

-בשו"ת דברי יציב חלק חושן משפט סימן פח כתב: ראיתי בתפא"י מדות פ"א [בועז אות א'] שכתב דאפשר לבנות ע"י נכרים, והביא ראיה מהא דשלמה המלך ע"ה ביקש מחירם שישלח מעבדיו לסייעו בבנין הבית עיין שם. ועיין ביומא דף ל"ה ע"א מאי פרוה אמגושי ופרש"י מכשף אחד בנאה ושמו פרוה עיין שם. ואם צריך שליחות בבנינו הא אין שליחות לנכרי. אך בתוס' שם הביאו מהערוך פירוש אחר עיין שם, ולפי זה אין ראיה משם דאפשר לבנות ע"י עכו"ם.

ויעיין ברע"ב מדות פ"ה מ"ג שהביא שני הפירושים, ובפ"י הראשון כתב שבנה הלשכה ע"י מכשפות ותמה בתיו"ט שיקיימו בקדש בנין הנעשה ע"י כשוף עיין שם, וברש"ש תמה דאין עכו"ם נכנסים לשם והביא מפסקי תוס' שעכו"ם לא היה בונה שום דבר בהר הבית וכו' עיין שם. ושו"ר בפירוש הרא"ש שכתב דישאל הוה כדכתיב לא לכם ולנו לבנות עיין שם, הרי להדיא דנכרי אסור לבנות.

ומ"ש ממה ששלמה ביקש מחירם, לא ידעתי כלל דאטו חטיבת העצים וחציבת האבנים הם בכלל המצוה דועשו לי מקדש, ונראה פשוט שענין המצוה ושליחות זה דוקא בעצם ההקמה והבנין אבל לא בהבאת האבנים וחציבתם וכיוצא בזה, וזה שפיר אפשר לעשות ע"י עכו"ם.

בלשכת הפרוה היו מולחים את עורות הקדשים²⁶, והניחום שם עד זמן חלוקתם לכהנים²⁷. יש אומרים שהמלח היה נתון בלשכת המלח הסמוכה לה, ומשם לקחו את המלח ללשכת הפרוה למליחת העורות²⁸, ויש אומרים שגם המלח היה בלשכת הפרוה, ולכן נקראת לפעמים לשכה זו אף בשם לשכת המלח²⁹.

דרך אגב יש לציין ללשון האברבנאל מלכים א פרק ח: ולשכת הפרוה ששם היו מגלחין עורות הקדשים.

לשכת המדיחים היתה משמשת להדחת קרבי הקרבנות²⁶⁷. ונחלקו ראשונים בטעם שהוצרכה לשכה זו, אף על פי שהיו שולחנות בבית-המטבחיים שבעזרה לצורך הדחת הקרבנות²⁶⁸: (א) יש מפרשים שהיו מדיחים בלשכה זו את קרבי הקדשים שהיה בהם פרש והם מאוסים, ובבית המטבחיים לא היו מדיחים אלא את בשר הקדשים²⁶⁹. (ב) ויש מפרשים שלא היו מדיחים בלשכה זו אלא את הכרס*, שיש בה יותר טינופת מבשאר הקרביים - ואין זה דרך כבוד להדיחה על השולחנות שהיו בבית המטבחיים שבעזרה, ולכן היו מדיחים אותה בלשכה סגורה²⁷⁰, או כדי שלא יתלכלכו שאר

²⁶ . מדות שם; רמב"ם בית הבחירה פ"ה הי"ז. ועי' רמב"ם אסורי מזבח פ"ה הי"ג ולח"מ שם.

²⁷ . פסחים נז א.

²⁸ . תוס' מנחות כא ב ד"ה בלשכת; לח"מ אסורי מזבח שם לדעת הרמב"ם.

²⁹ . תו"י יומא יט א ד"ה לשכת, ע"פ הברייתא במנחות כא ב.

²⁶⁷ . מדות פ"ה מ"ג; רמב"ם בהב"ח פ"ה הי"ז.

²⁶⁸ . ע"ע בית המטבחיים: השולחנות.

²⁶⁹ . תוס' יומא יט א ד"ה ששם. וע"ע הנ"ל ציון 46. ועי' מהרש"א ושיח יצחק לתוס' שם ותו"ט שם, שתמהו מתמיד פ"ד מ"ב, שאת קרבי התמיד היו מדיחים בבית המטבחיים.

²⁷⁰ . ראב"ד דלהלן.

הקרביים מלכלוך הכרס²⁷¹ - ובבית המטבחים היו מדיחים את שאר הקרביים²⁷². ג) ויש מפרשים שהיו מדיחים בה את קרבי הקדשים כשהיה ריבוי זבחים, והשולחנות שבבית המטבחים לא היו מספיקים להדחתם²⁷³. ד) ויש מפרשים שאת הקרביים, שהם מלכלכים הרבה בפרש, היו מדיחים בה פעם אחת, ואחר כך היו מדיחים אותם בבית המטבחים²⁷⁴.

בלשכת המדיחים היתה מְסַבֶּה²⁷⁵, דהיינו בנין אבנים של מעלות מגולגלות וסובבות בהיקף²⁷⁶, ויש מפרשים שהיא היתה כבש הסובב בעיגול, שלא היו בו מעלות²⁷⁷. יש מן הראשונים שכתבו שהמסבה שמושה לעליה אל גג בית הפרוה, לבית הטבילה לכהן גדול שהיה בו²⁷⁸, ולדעה זו כתבו אחרונים ששני פתחים היו ללשכת המדיחים, פתח אחד היה משמש למלאכת ההדחה, ופתח אחר סמוך למסבה דרכו היה עולה כהן גדול לבית הטבילה, כדי שלא יעבור במקום שבו מדיחים את הקרבנות, שהוא מאוס, וכן מחיצה היתה סביב למסבה כדי שהכהן גדול העולה בה לא יראה לתוך המדיחים²⁷⁹, ויש מפרשים שהמסבה היתה מחוץ ללשכת המדיחים²⁸⁰. ויש מן הראשונים שכתבו שהמסבה שמושה להכנסת מים ללשכת המדיחים, לצורך מלאכת ההדחה²⁸¹.

²⁷¹ . המפרש דלהלן.

²⁷² . המפרש תמיד לא א ד"ה וידיחו וד"ה במיעוט; עי' רמב"ם מעשה"ק פ"ו ה"ו, ושיח יצחק שם, בדעתו (ועי' רמב"ם בהב"ח שם); ראב"ד תמיד שם; רא"ש שם ד"ה מדיחים, בלשון ראשון. וע"ע הנ"ל ציון 44.

²⁷³ . רא"ש שם, בלשון שני. וע"ע הנ"ל ציון 45.

²⁷⁴ . פסקי תוס' תמיד אות כג. וע"ש שמ"מ את הכרס, כיון שהיא חלקה, די היה להדיח פעם אחת בלשכת המדיחים.

²⁷⁵ . מדות פ"ה מ"ג; רמב"ם בהב"ח פ"ה הי"ז.

²⁷⁶ . רש"י יומא יט א. ועי' המפרש תמיד כו א בשם ר' יעקב בר' שמעון, שהיא עמוד של בנין שעולים ויורדים בו ע"י גלגול, וכע"ז ברד"ק יחזקאל מא ז, ועי' רגמ"ה וראב"ד ורא"ש תמיד שם ורע"ב ותוי"ט מדות שם וכ"מ בהב"ח פ"ד הי"ב.

²⁷⁷ . תפא"י מדות שם אות כב.

²⁷⁸ . ע"ע בית הטבילה: של כהן גדול. רש"י יומא יט א ד"ה לגג; תוס' שם ד"ה לשכת ולא א ד"ה וכולן; תוס' ר"י הלבן שם יט א, בלשון ראשון; מאירי שם; רע"ב מדות שם. ועי' תפא"י שם אות כג, בטעם שעלו לבית הטבילה מלשכת מדיחים, ולא מבית הפרוה, ועי' דרך הקודש קדושה ז סי' ב, לשיטתו ציון 283.

²⁷⁹ . תוי"ט שם ד"ה ומשם.

²⁸⁰ . תפא"י שם יכין אות כג ובוועז אות ג. וע"ש בבוועז שני שלשכת המדיחים היתה בנויה כחדר לפניו מחדר, ובחיצוני היה המסבה ובפנימי היה מקום ההדחה, ועי' ציון 203.

²⁸¹ . תוס' ר"י הלבן שם, בלשון שני; רבנו אליקים שם.

לשכת המדיחים, יש מן הראשונים שכתבו שהיתה מחילה תחת קרקע הר-הבית, ואף על פי כן כתבו שהיתה קודש, מחמת שהיתה פתוחה לעזרה, ומחילה הפתוחה לקודש דינה קודש²⁸². ויש סוברים שלשכת המדיחים היתה בבנין, ולא מחילה²⁸³.

משנה ד

לשכת העץ - כתב המלאכת שלמה (מסכת מידות פרק ה): לא של עץ היתה אלא מפני שהניחו בה עצים איזו פעם נקראת כך ואם לא כן למה נשתנית לשכה זו לעשותה של עץ יותר משאר לשכות שהיו של בנין מהרי"ק ז"ל בפ"א בהלכות בית הבחירה⁴⁶.

²⁸². ע"ע מחילות. תוס' יומא לא א ד"ה וכולן. וע"ש שכיון שבית הטבילה פתוח אליה (עי' ציון 278), ובית הטבילה צריך להיות בקודש (ע"ע בית הטבילה ציון 32), אם דינה חול, היה אף דינו של בית הטבילה חול, כדין לשכות הבנויות בקודש ופתוחות לחול (עי' ציון 53 ואילך), ועי' ציון 204, ועי' עזר"כ מדות פ"ה מ"ג (קיב ב). ועי' תפא"י מדות שם בועז אות ג, שאם דינה חול, היו הקרבנות שמדיחים אותם בה (עי' ציון 267), נפסלים ביוצא (ע"ע), ועי' שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ח סוס"י ע ושו"ת חזון נחום ח"א סי' ה אות ג ובית המלך (בוים) יסוה"ת פ"ו ה"ז ד"ה ובעיקר, בטעם שלא הוכיחו התוס' מכך, ועי' עזר"כ שם (קיט א), ועי' ציון 144. ועי' ציון 92. ועי' תוס' שם, שני שגם בית הפרוה היה מחילה, ומ' שאף לשכת המלח, ועי' חנוכת הבית (חפץ) סי' כז וחק נתן מדות לז ב ועזר"כ שם (קטז ב וקיז א).

²⁸³. ע"ע בית הטבילה ציון 35 מראב"ד; עי' עזר"כ שם (קטז א), שמצדד כן בד' הרמב"ם, ושם (קיז א) שכ"ד תו"ט; דרך הקודש קדושה ז סי' ב, וע"ש שבית הפרוה היה נמוך ממנה, ובית הטבילה שעל גבו היה פתוח לאויר בית המדיחים, וחשוב כחלק ממנו, ועי' ציון 278; עי' ר"מ קזיס מדות שם ותפא"י שם בועז אות ג ושפ"א יומא שם, שי"ל שהיתה קודש, ובית הטבילה הפתוח עליה, קדוש מחמת שפתוח לקודש, וכע"ז בעזר"כ שם (קיח ב), ועי' תוס' ר"פ שם. ועי' אחרונים שבציון 369, שללשכות המלח והפרוה והמדיחים, היה גג משותף, ומ' שהיו בנויות ע"ג קרקע והיה להן גג. וכ"מ מדברי שאר מפרשים שלא הזכירו שהיתה מחילה.

⁴⁶ וכן התפארת ישראל הכא כתב: לשכת כהן גדול. היא לשכת פרהדרין שנזכרת בריש יומא, ונקראת לשכת העץ, לאו משום שהיתה של עץ, דהרי אסור לבנות עץ מחובר ובולט מעזרת ישראל ולפנים, רק כנוהו כך, כדי להזכיר לכהן גדול על ידי שם לשכתו, שכשיקלקל מעשיו, יהיה בלשכתו כעץ העשוי להרקב, ולא יהיה לו קיום זמן מרובה, וכשיתקן מעשיו כראוי, והיה כעץ עושה פרי לפרנס במעשיו את בני דורו, אז צדיק כתמר יפרח, ויארץ ימים כימי עץ ימי עמי [כיומא ד"ט א']. וכתב עוד שם: ולפעד"נ מדהיתה לשכה זאת בנוייה חציה בחול ופתוחה לשם, דאל"כ היה אסור לכה"ג לישיב ולשכב שם (כיומא דכ"ה א') [ובבאר שבע (דכ"א א') הראה פנים דהכהנים בשעת אכילת קדשים היו מותרים לישיב, יע"ש], א"כ י"ל שאותה כותל שמהלשכה שהי' בחול, היא היתה באמת של עץ. וזה כדי להזכירו דברים הנ"ל סמוך למקום ישיבתו ושכיבתו, וגם כדי שלא תזוח דעתו עליו. ורכ"מ כתב דנקראת כך מדהניחו שם פ"א עצים. וי"א דשל עץ היתה כולה, רק מתטלטלת והכל רק כדי ליתן מוסר וענוה לכה"ג. ועוד כתבו טעמים אחרים:

וכתב הרמב"ם פ"א מבית הבחירה ה"ט ואין בונין בו עץ בולט כלל. אלא או באבנים או בסיד וכו' והשיג עליו הראב"ד שם והלא לשכת כה"ג של עץ היתה⁴⁷. וכן בשמחת בית השואבה היו עושים גזוזטרא של עץ אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ד' והיא עזרת כהנים משער נקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר⁴⁸.

⁴⁷ כתב התוספות יום טוב מסכת מידות פרק ה: כתב הר"ב לשכת פרהדרין כו'. הכי מסיק בגמ' פ"ק דיומא דף י"ט וצריך טעם למה נקראת לשכת העץ וראיתי בהשגות הראב"ד פ"א מה' ב"ה שכתב שהיתה של עץ והוקשה לו מלא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח שאסרה התורה נטיעת כל עץ. וכמ"ש במשנה ג' פ"ק דתמיד. וניחא ליה דלא אסרה התורה אלא אצל מזבח ה'. והיא עזרת כהנים משער נקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר. עכ"ד. ולא יכולתי לעמוד עליהן שאם הוא אומר שמשער נקנור ולהלן אסור יהיה בכלל האיסור אף עזרת ישראל ששער נקנור בתחלת עזרת ישראל הוא שאין שער בין ע"י לעזרת כהנים. וא"כ הא דכתב עזרת כהנים לאו למעוטי ע"י אתא. אלא לאפוקי ע"י. וכדמסיים למלתיה וקשיא לי דלפום מאי דתנינן הכא לא היתה לשכה זו כלל בעזרת נשים דבעזרת ישראל אנו קיימין. וכן קשיא לי על הכ"מ שגם הוא מיישב ע"פ זה הדרך של הראב"ד [ועיין בפ"ב משנה ו'] ומ"ש עוד הכ"מ דיש לתרץ דלשכת כ"ג לא היתה קבועה בבנין. אלא בלא בנין וכי הא שכתבתי בשמו לעיל ספ"ג זה ג"כ דוחק שאע"פ שי"ל שלא היה צריך קביעות. כיון דלכ"ג נעשה לצורך ז' ימים שמפרישין לפני יוה"כ. והוא אחת בשנה. מ"מ ממשנתנו לא נראה כן. אלא שהיתה לשכה קבועה דומיא דאינך. ומ"ש עוד הכ"מ די"ל שלשכת כ"ג לא של עץ היתה אלא בנין אבנים. ולא נקראת של עץ אלא מפני שהניחו בה עצים איזה פעם וכתב דטעמא דמסתבר הוא. דאל"כ למה נשתנית לשכה זו לעשותה של עץ יותר משאר לשכות שהיו של בנין. עכ"ד. וזה דוחק גדול שע"י שלפעמים היו מניחין בה עץ תהיה נקראת כן מלבד דאעיקרא דדינא פירכא לומר שהיו מניחים עץ בלשכה המיוחדת לכ"ג. ומאי דדייק מה נשתנית לשכה זו לעשותה של עץ אפשר לי לתרץ שנעשה כן כדי שלא תזוח דעתו עליו וכדאמרין נמי במסקנא דגמרא פ"ק דיומא דף י"ט. שמטריחין עליו מדרום לצפון ומצפון לדרום. כדי שלא תזוח דעתו עליו להתגאות בכתר כהונה. אבל של סנהדרין דגזית היתה שלא שייך שם הזחת דעת הואיל ורבים הם גם הראש שבהם לא יזוח דעתו כיון שאינו דן יחידי. ועוד שכבר דעתם נחה ולא זחה כשראו לפנייהם החצי מלשכתם שבנויה בקדש כדלקמן. ושם אינם רשאים לישב וכ"ש שראו המקדש לפנייהם. ואינן כדאים לשרת שם בקדש. משא"כ בכהן גדול שאין כל אלו ואפשר לחוש שתזוח דעתו עליו. ולכן נעשית של עץ. וא"כ הדרא קושית הראב"ד לדוכתא מהא דלא תטע לך אשרה כל עץ. כיון דמשנתנו בעזרת ישראל שנויה. ולכן נ"ל דלא של עץ היתה ונקראת לשכת העץ היינו טעמא לפי שבה מפרישין כהן גדול ז' ימים לפני יוה"כ ואשכחן נמי דמפרישין אותו ז' ימים לפני שריפת הפרה ותמן תנינן ברפ"ג דפרה שמפרישין אותו ללשכה שעל פני הבירה ובית אבן היתה נקראת לפי שכל מעשיה היו בכלי אבנים כדפי' שם הר"ב. והלכך הסבו שם לשכה זו שהיא להפרשה דיוה"כ לקרותה לשכת עץ היפך בית האבן של הפרשת הפרה לומר שמעשה יוה"כ אינם בשל אבן דוקא. והרי טעם אחד כתבו התוס' ברפ"ק דיומא דלהכי לא היו מפרישין כ"ג לפני יוה"כ במקום הפרשתו לפרה דהואיל ונקראת בית האבן להיכרא שכל מעשיה באבנים. ואי מפרישין שם כ"ג לפני יוה"כ אז לא ה"ל היכרא לפרה. ע"כ. וכיון דמשום היכרא לא הפרישוהו בבית האבן. א"כ קריאת שם לשכת העץ ללשכת דיה"כ עביד נמי היכרא לומר דזו מעשיה בכל דבר אפילו בשל עץ משא"כ דפרה שאין מעשיה אלא בשל אבנים. ומש"ה אף לדס"ד דלא זו לשכת פרהדרין. אלא בדרום הוא אצל בית הטבילה שעל שער מים. וזו שבצפון של בית אבטינס היא ונקראת במשנתנו לשכת כ"ג לפי שבכל ז' הימים היה הולך שם ללמוד החפינה. היתה ג"כ נקראת של עץ מה"ט דפרישית דלהוי היכרא לשל פרה ולפי שללשכה האחרת היתה שמה עליה לשכת פרהדרין שזה שמה אשר יקראו לה מצד שהיא מיוחדת לכ"ג כדמפורש בריש יומא. מש"ה הסבו שם לשכת העץ לזו הלשכה השניה של כ"ג שבזה השם שמענו שהיא שייכא לכ"ג. שהיא נקראת של עץ בהיפך אותה דשל אבן ולהיכרא. וכ"ש דלמסקנא כדפי' הר"ב והרמב"ם דזו דמשנתנו היא של פרהדרין דניחא לקרותה של עץ. כך נ"ל. אלא דאכתי איכא למידק הואיל ואמינא דבעזרת ישראל קיימא היאך היתה דירת כ"ג שם שבעת ימים בתמידות והלא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד דמשום האי טעמא כשהוא קורא ביה"כ שקודם שמביאין לו ס"ת הוא יושב היה זה בע"נ דאילו בע"י אינו רשאי לישב. כדכתב הר"ב ברפ"ז דיומא. אבל גם זה בעיני לא יפלא שאע"פ שהיתה בנויה בקדש היתה פתוחה לחול ותנן במשנה ח' פ"ג דמעשר שני. הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול. ולא היה לזו פתח כלל אל הקדש משא"כ לשכת הגזית דלקמן. והיו לה מעלות אשר יעלו עליה מן החול שהיא נמוך ממקומה של הלשכה שהיא בעזרה. וכמו שאפרש בס"ד לקמן בלשכת הגזית.

והקשו האחרונים הא הכא קאי בעזרה דהרי כל הלשכות דאיירי הכא בגמרא בעזרת כהנים היה ובהא נמי מודה הראב"ד דאיכא איסור בנין בעיץ.

וכתב המהר"י קורקוס דצ"ל דפתוח הוא לחול משו"ה דין חול לו וכהר הבית ובהא ס"ל להראב"ד דמותר.

וכתב בהערות הגרי"ש אלישיב ליזמא דף יט. והנה זה שפיר דאוקי לה לדברי הגמ' בכה"ג אליבא דהראב"ד. אבל היד איתן כתב לומר דאין תחילה לקושיא זו דמיניה וביה מוכח דהיתה פתוחה לחול דאם לא אלא דין קדושת עזרה לו היאך ישן שם הכה"ג. וכן כתב בלשונו המל"מ עי"ש ולכאורה זה אינו מובן דהרי השתא קיימא בדברי הגמ' דלשכת פרהדרין לא היתה בלשכת העץ נמצא דלא ישן שם הכה"ג א"כ מה הכרח לאוקמי דודאי היה פתוח לחול ולומר אוקימתא אפשר, אבל להוכיח מיניה וביה לא שייך.

וראה בשו"ת רדב"ז חלק ה' ללשונות הרמב"ם סימן צד (אלף תסז) שכתב: עוד שאלת על מה שהשיג הראב"ד ז"ל בפרק הנזכר והלא לשכת כ"ג של עץ היתה ובשמחת בית השואבה היו מקיפים כל העזרה גזוזטרא אלא לא אסרה תורה כל עץ אלא אצל מזבח ה' והיא עזרת אנשים משער ניקנור ולפנים אבל בעזרת נשים ובהר הבית מותר עכ"ל:

תשובה דעת הרב ז"ל דלא אסרה תורה אלא דרך בנין ובולט וכן כתב ז"ל ואין בונין עץ בולט כלל אבל כשהיו מקיפין את כל העזרה גזוזטרא לא היה דרך בנין אלא לפי שעה ואח"כ מסירין אותה וכן לשכת כ"ג אף על פי שהיה דרך בנין לא היה בולט אלא כעין תקרת ההיכל ולפי שאר הלשכות לא היה להם תקרה היו קורין ללשכת כ"ג לשכת העץ א"נ שמא היה שם עץ תחלה ועקרו אותו ובנו הלשכה במקומו נקראת לשכת העץ. וקשיא לי על הראב"ד ז"ל דס"ל דשל עץ ממש היתה הרי הוא מודה דבעזרת אנשים לא היו יכולין לבנות עץ והלא לשכת העץ בעזרת ישראל היתה וצריך לתרץ לדעתו ז"ל כי בחול היתה בנויה ולא בקדש ואחורי לשכת הגזית היתה ולשכת הגזית חציה בחול ששם יושבים סנהדרין.

לשכת הגולה - כתב התפארת ישראל (יכין מסכת מידות סימני צורת בית המקדש תוב"ב): בדרום מלשכת פרהדרין היה לשכת הגולה, שם היה בור עם מים מתוקים הראויים לשתיה ולבישול להכהנים. והגולה קבועה ממעל להבור, מלאה תמיד מים, שמשם מספקין מים לכל הנצרך להכהנים לאכלם בעזרה [שם]. וגג אלו הג' לשכות כז, כח, כט, היה כגג א' כולה שוה, בלי שום סימן בין קודש לחול, דהרי גגין לא נתקדשו, אפילו כשהבניין כולו בעזרה [פסחים פ"ה ב].

כתב החיד"א בפתח עינים: לשכת הגולה ראיתי לאחד קדוש שנקד הגולה הו' בשורק מלשון וגולה על ראשה עכ"ד. והוא דעת הראב"ד ורבינו יהונתן. אבל רש"י פירש שנקראת כן שעשאוה בני גולה.

לשכת הגזית. כתב בפתח עינים: פי' הריטב"א שהיתה בנויה אבני גזית שלא נאסר אלא במזבח אבל בשאר מקומות מותר ובלבד שיגרוהו בחוץ כדכתיב כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו ויש שפי' שנקראת לשכת הגזית ששם דנין את הכהנים ומסלקין הפסולין מלשון ויגו שלום וכן גזי נזרך וכן פי' בתשובות הגאונים עכ"ד הריטב"א ועיין להרב יעב"ץ בלחם שמים במשנתנו ובביאורו לה' בית הבחירה בסוף לחם שמים ח"א שחתר וחקר בזה. ונעלם ממנו פי' הגאונים הנו' שהביא הריטב"א ע"ש.

בראשונים פירשו שר"ל שהיתה עשויה מאבני גזית ע"כ. וכתב בספר משנת שלמה להגרש"א ורטהיימר ז"ל: כן פירש הערוך ערך גזית, שהיה הלשכה בנויה מאבנים מפוסלות שוות, וכתב עוד ויש מפרשים מובדלת היתה הלשכה הזאת מן הלשכות האחרות, ולא היתה נראית עד שיבא אדם לתוכה, והוא מן ויגו שלום ע"כ.

⁴⁸ ובהלכות עבודה זרה שם תירץ הראב"ד עצמו כל השגותיו כאן. דלשכת העץ דכהן גדול, של בית אבנים היתה. [ונקראת "לשכת העץ" מפני שהניחו בה עצים אי פעם. כסף משנה. ויעויין במהר"י קורקוס שם שפירש באופן אחר]. וראה באבן האזל בהלכות בית הבחירה מה שהאריך בזה. וכן בס' צרור החיים האריך בזה טובא.

ובימת עץ של מלך, וגזוזטרא של שמחת בית השואבה, לא היו בנין קבוע אלא נעשו לשעתן.

והרדב"ז שם כתב, דאף הרמב"ם לא קאמר דאסור אלא בהיכל ועזרה בלבד.

ולולי דבריו היה נ"ל, שהוא מלשון חלוקה לפי שהלשכה הזאת היה חציה בקודש וחציה בחול ושבחול עשו את הפייסות כמבשנה סופ"ב דתמיד ע"י תויו"ט שם, אולם מדבגמ' יומא כ"ה אמר אביי ש"מ לשכת הגזית חציה בקודש וחציה בחול דאי ס"ד כולה בקודש זקן יושב במערבה והאמר מר אין ישיבה בעזרה כו', ולא דייק כן מהשם שלה, לכן אמינא שנקראת כן משום שהיתה משמשת לב' דברים לפייסות ולישיבת סנהדרי גדולה, וענין הראשון היה להודיע מי יזכה בהעבודה, והשני לפסוק הדין בכל ריב ולכך נקראת גזית מלשון פיסוק וחתוך דבר המסופק, ששם היו סנהדרין שהיו חותכין דינן של כהנים מי כשר ומי פוסל כדתנן הכא.

שו"ר שרבינו בחיי פר' דברים שכתב כן, על ששם היו חותכין הדין נקראת לשכת הגזית שהוא לשון חתוך. (ועיי' באבות דר' נתן (פכ"ח ט') אבן גזית כיצד זה תלמיד ששנה מדרש בזמן שת"ח נכנס אצלו שואלו במדרש אומר לו זהו אבן גזית שאין לה אלא פה אחת). ובתוספתא סוכה פ"ד אי' לשכת הגזית בזיין, וזה נוטה לפי' היש מפרשים שבערוך הנ"ל שהוא מלשון ויגו, או כפי' הנ"ל שהוא מלשון חלוקה והבדלה והוא כמו גזוזה עכ"ד ודפח"ח.

אחורי שתיהן - כתב התפארת ישראל - (יכין מסכת מידות פרק ה'): לשון אחורי היינו טמונת שתיהן, ור"ל שלשכת הגזית היתה במזרח להב' לשכות האחרות, והיה ארכה מצפון לדרום, כאורך לשכת עץ ולשכת גולה מצפון לדרום יחד, וטעם שהיתה הגזית גדולה כל כך, משום שהיו נאספים בה בני אדם הרבה, מיהו לשכת עץ וגזית על כרחך שהיו סמוכין לכותל צפוני של עזרה, דאם לא כן היה אסור לסנהדרין ולכהן גדול לישב בלשכתן, ועל כרחך שהיו ג"כ פתוחין לחול [כמש"כ סי' כ"ו], ועיי' בצורה שציירנו בס"ד בשלהי מסכת זאת [אות כ"ז], וא"כ גזית טמונה בין הב'.

וגג שלשתן שוה. שאלו הג' לשכות לא היתה אחת גבוה מחברתה, [ונ"ל עוד דקמ"ל דאע"ג דבניין התחתון של לשכת הגזית ולשכת פלהדרין, היה מקצתו בחול ומקצתו בקודש (כיומא כ"ה א') אפילו הכי היה כל הג' הגגין שוה בלי סימן בין קודש לחול, דהרי גגין ועליות לא נתקדשו אפילו כשהבניין בנוי כולו בקודש [כפסחים פ"ה ב'], ואף על גב דבעליית קודש קדשים היה הבדלה, פספסין ופרוכת בין נגד ההיכל לנגד קודש קדשים, י"ל דהיכל שאני, שכך קבלו מהנביאים, וכדקאמר התם].

ובתוספות יום טוב כתב: והיא היתה אחורי שתיהן - ללשכת הגולה ולשכת הגזית. רש"י פ"ק דיומא [דף י"ט]. ובשלטי הגבורים פכ"ג מדקדק לומר שכיון התנא בלשונו זה לומר שלשכה זו היתה אחורי כל אחת משתיהן ובענין זה שלשכת הגזית היתה במזרח לפני שתיהם שלשכת הגולה ולשכת העץ היו בנוין אחורי לשכת הגזית בשוה. והיתה לשכת הגולה לדרום של גזית ולשכת העץ בצפון של גזית. ונמצאת אומר שלשכת העץ אחורי גזית ממש שהרי במערב שלה היא. וגם היא אחורי גולה שהגולה היא בדרום. ונמצא שלשכת העץ אחוריה לצפון עכ"ד. ובצורה שאני מצייר בסוף המסכתא תשכיל זה היטב. ומ"מ אף על פי שנסכים לדבריו בדקדוק הזה. לפי שנראה כך מדלא תנן והיא היתה האחרונה. אלא אחורי שתיהן. ש"מ שהוא כדברי השליט הזה. עכ"ז מה שכתבתי אני לעיל לדעת הרמב"ם דדייק מהכא שאין סדרן של אלו הלשכות כמו שהן סדורים במשנה כסדרן שסדורים הקדומות במשנה דלעיל. מוכרח ג"כ לפי שאם נאמר שסדרן כך הוא ושלשכת העץ במזרח היתה. לא יתכן כלל לשון אחורי. שתצטרך להעמיד דגזית במערב ולפני אלו השתים ואותה של גולה דרומית לשל עץ בענין שזו של עץ היא נסתרת במערב מפני דגזית. ובדרום מפני גולה. ואעפ"כ לשון אחורי לא דייקא דלעולם הפנים הוא המזרח. והרי א"כ זו של עץ אינה אחורי ממש. משא"כ כשאותה של גזית במזרח הוי אותה דשל עץ במערב. ויצדק אחורי כהוגן. ומדלא תנן נמי והיא האחרונה אלא תנן אחורי שתיהן. איכא ודאי למשמע כדברי השליט הזה.

לשכת הגולה שם היה בור קבוע כו' - כתב התויו"ט: וקשיא לי מאי האי בור קבוע. ובס"א גרסינן בור הגולה. ובסוף מסכת עירובין בפירושו הר"ר יהונתן ראיתי שהעתיק לשכת הגולה שם בור והגולה קבוע בו והגלגל נתון עליו ע"כ. ולגירסא זו הגולה כמו וגלה על ראשה דזכריה ד' שפירש"י כמין ספל גדול עגול. ע"כ. והוא מה שאנו קורין בל"א עמיר ששואבים בו במקצת מקומות ע"י גלגל. [וז"ל הראב"ה ונראה שנקראת לשכת הגולה על שם הגלגל שבו משלשלים הכיור. כדי שלא יפסל בלינה ובני הגולה כרו שם בור לשקעו מפני שלא היה אז ים שעשה שלמה עכ"ל].

סנהדרי גדולה של ישראל יושבת כו'. כתב המהרש"א (חידושים על המשנה מסכת מידות פרק ה'): נקט הכא טפי של ישראל שלא יהיה בתוכם כהנים שאפשר שהם נוגעים בדבר כיון שדנין את הכהונה וקאמר שנמצא בו פסול לובש

שחורים כו' אם נמצא בו פסול שנשא אשה שאינה הוגנת לו ואסורה לובש שחורים על עונו כהיה דילך למקום שאין מכירין וילבש שחורים גם אם נמצא בו פסול מצד אבותיו וכגון שהוא חלל ילבש שחורים ע"ש שנאמר ביהושע כהן גדול והוא לובש בגדים ציאים לפי שבניו נשאו להם נשים שאינן הגונות לכהונה כת"י שם ובהיפך זה מי שלא נמצא בו פסול לובש בגדים לבנים על כוונה זו גם רמז שהיה ראוי להיות כהן שלובש בגדי לבן ואומרים ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא בו פסול בזרעו כו' להיות כהן הדיוט וברוך שבחר באהרן ובניו שהם נבחרים ביותר גם מתוך הכהנים להיות נכנסים לשרת בבית קדשי קדשים ביום הכפורים והיינו אהרן ובניו כמ"ש והכהן המשיח תחתיו מבניו וגו' אם בנו ראוי בנו קודם להיות כהן גדול וק"ל.

שבדרום לשכת הגזית כו', ודנה את הכהונה - כתוב (במדבר י"ח ז): ואתה ובניך אתך תשמור את כהונתם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת ועבודתם. ובספרי (שם) ולמבית לפרוכת, מכאן אמרו - מקום היה אחורי בית לפרוכת ששם בודקין יחוסי כהונה.

ועיין קידושין (ע"ו ע"א) אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה, וכתב שם בפהמ"ש להרמב"ם: נתבאר בסוף מדות שסנהדרי הגדולה היה מלאכתן לבדוק כל כהן כשר עובד, ושנמצא בו פסול מרחיקין אותו.

כתב רבינו המג"א בזית רענן (ילקוט שמעוני תשנ"ד): קשה מה דאיתא שמקום היה אחורי בית הכפורת ששם בודקין יחוסי כהונה - שהיא במערב, וכאן איתא שהיה בדרום. וי"ל שהיה בדרום העזרה, ומשוך אחורי המשכן, ודוחק ע"כ.

יושבת ודנה את הכהונה - כתב העלי תמר (סוכה פרק ה): וסבבו בשוק הסופדים זו גלות יכניה, וכו'. עד אשר ירתק חבל הכסף, זו שלשלת היוחסין. ונראה לפרש שזה מוסב על גלות צדקיהו שאז נתקה שלשלת היוחסין של בית דוד. ואולי יש לפרש גם על גלות יכניה, שאז נתקה שלשלת היוחסין של בית דוד בן אחר בן, כי קשה לפני המקום שלשלת היוחסין להעקר ממקומה. ומדה טובה מרובה, ששמחה היא לפני המקום על שלשלת היוחסין שלא נעקרה ממקומה. ובוזה יש לבאר בסוף מדות, לשכת הגזית שם היתה סנהדרין גדולה יושבת ודנה את הכהונה, וכהן שלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים וכו', ויו"ט היו עושים שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן. וכן היו אומרים ברוך המקום שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן. כי כשלא נעקרה שלשלת היוחסין השמחה במעונו, ולפיכך יום טוב היו עושים כשלא נעקרה שלשלת היוחסין של אהרן למקומה. ונ"ל הטעם בזה עפ"י שאמרו בשבת פ"ב ה"ג, אמר ר"א, והקמות את המשכן כמשפטו. וכי יש משפט לעצים, אלא איזה קרש שזכה להנתן בצפון ינתן בצפון, בדרום ינתן בדרום. ואם זה בעצים שאין משפט לעצים קו"ח לשלשלת היוחסין מכמה דורות שקשה לעוקרן ממקומם. וכמה עובדות כאלו בשבת שם. ונ"ל שמה"ט אמרו ביבמות ל', ובכמ"ק, משנה לא זזה ממקומה שכן כבר זכתה להיות במקום זה נוסף על הטעם שהיתה המשנה כן כבר שגורה בפיהם. ועוד, בשלשלת המשמרות יש טעם נוסף שכן אם אתה עוקר השלשלת אינך פוגע רק בחוליה החוטאת אלא בשלשלת כולה וכל חוליותיה עולה לא נמצא בהן רק באחת ממנה, ועיין ביפ"מ.

כתב בשו"ת הרמב"ם סימן תמ: שאלה. אם מעלין לכהונה על פי עד אחד וכו'. תשובה. וששאלתם מה הם המיוחסים. דעו שכל הכהנים שבזמן הזה בחזקה הם כהנים ואינם מיוחסים והמיוחסים הוא שיעידו עליו שני עדים שהוא בנו של פלוני הכהן ושהוא כשר. וכן צריך שני עדים על אביו שהוא בן פלוני הכהן ושהיה כשר וכן על אבי אביו הכל בעדים עד איש שאינו צריך בדיקה כגון שהעידו שני עדים שאביו של זה או שזה ראינוהו משמש על גבי המזבח או ראינוהו בסנהדרין גדולה לפי שאין בודקין מן המזבח ולמעלה ולא מן הסנהדרין ולמעלה שביט דין הגדול היו בודקין עליהם ואחר כך ממנים אותם בסנהדרין או מניחים אותם לעבוד במקדש ובוזה היו הסנהדרין עוסקין תמיד בבדיקת הכהנים כמו שנתברר בסוף מסכת נדה אפי' בא כהן מיוחס ואמר בני הוא זה וכהן הוא אין מעלין אותו ליוחסין על פיו עד שיהיו שם שני עדים שהוא בנו ושהוא כשר שמא בן גרושה הוא ולפום הא אמרינן שכהן מיוחס שנשא אשה כשירה בפנינו ויצא הוא ואשתו ובא הוא ואשתו ובנים כרוכין אחריה ואמ' אשה שיצתה עמי הרי היא זו ואלו בניה אינו צריך להביא ראיה לא על האשה ולא על הבנים ואם מתה צריך להביא ראיה על האשה אמם שהיא כשירה. שהרי הוחזק לפנינו באשה כשירה ואחר כך יהיו בניה הכרוכין אחריה מיוחסין וכל הראיות האלו בשני עדים וההפרש שבין כהן המיוחס והכהן המוחזק שהמיוחס משמש במקדש ואוכל בקדשי קדשים ובקדשי הגבול שהם מן התורה. ואלו הכהנים שאינם מיוחסים אלא מוחזקים בלבד אינם אוכלים אלא בחלה ובתרומה בזמן שהם מדברי סופרים כמו שנתברר בגמר' יבמות ואינם אוכלים בחלה דאורייתא ולא

בתרומה דאוריתא ואין צריך לומר שאין אוכלים בקדשי המקדש וכל שכן שאינם עובדים שני ויאמר התרשאתא להם אשר [לא] יאכלו מקדש הקדשים. וצריך אתה לידע שאפילו בימי עזרא עליו השלום לא היתה החלה ולא התרומה מדברי תורה ואפי' בארץ ישראל שני כי תבואו ביאת כולכם ולא ביאת מקצתכם וביאת עזראיג ע"ה ביאת מקצת היתה ולפיכך היו הכהנים שבקשו כתבם המתחסיסיד ולא נמצאו אוכלין בתרומה ובחלה בימי עזרא ע"ה. משה ב"ר מימון הספרדי זצ"ל.

ודנה את הכהונה. כתב הרש"ש: נראה דבכל ע"ש שהיתה באה משמרה חדשה למקדש היו דנין אותה וכל משמר שלא נמצא בו פסול באחד מהם הי' עושה יום טוב והיו אומרים ברוך כו'.

איתא בתוספתא מסכת סנהדרין פרק ז, א- בית דין שבלשכת הגזית אף על פי שהוא של שבעים ואחד אין פחות מעשרים ושלושה נצרך אחד מהם לצאת רואה אם יש שם עשרים ושלושה יוצא ואם לאו לא יצא עד שיהו שם עשרים ושלושה ושם היו יושבין מתמיד של שחר ועד תמיד של בין הערבים בשבתות ובימים טובים לא היו נכנסין אלא בבית המדרש שבהר הבית נשאלה שאילה אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין למינין רבו המטמאין טימאו רבו המטהרין טהרו משם היה יוצאת הלכה ורווחת בישר' משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן הרבו מחלוקות בישראל ומשם שולחין ובודקין כל מי שהוא וחכם ושפוי וירא חטא ופרק טוב ורוח הבריות נוחה הימנו עושין אותו דיין בעירו משנעשה דיין בעירו מעלין ומושיבין אותו בחיל ומשם מעלין ומושיבין אותו בלשכת הגזית ושם יושבין ובודקין את יחוסי כהונה ואת יחוסי לוייה כהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים והולך לו ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומשמש עם אחי הכהנים מביא עשירית האיפה משלו ועובדה בידו ואף על פי שאין המשמר שלו אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה עבודתן כשירה.

נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים - בתוספתא במסכת חגיגה פ' ב איתא: לובש לבנים ומתעטף לבנים נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ויום טוב היו עושין שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן ומביא עשירית האיפה משלו ועובדה בידו אף על פי שאין המשמר שלו אחד כהן גדול ואחד כהן הדיוט שעבדו עד שלא הביאו עשירית האיפה שלהן עבודתן כשירה.

ויום טוב היו עושים - הנה הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ו הי"א) הביא לפסק הלכה כל משנה זו, אבל קטע זה - שיום טוב היו עושין אם לא נמצא פסול השמיט.

וכתב בציון הקודש שעל הספר הנפלא הדרת קודש שעל הרמב"ם הל' ביאת מקדש (שם או"ק קל"א), שבתוס' יום טוב וכן בביאור מהר"ם קאזיס כתבו שהכהנים היו עושים ה"יום טוב", אם לא נמצא פסול, אבל היעב"ץ בהגהותיו וכן בפירושו עץ חיים של המשניות כתבו שבית דין עשו את ה"יום טוב".

ויש לומר שהרמב"ם פירש כביאורו של היעב"ץ, ולכן השמיטו, כי בהל' ביאת המקדש איירי בדינים שמוטלים בעיקר על הכהנים, משא"כ הך דיום טוב היו עושין הוא רק על בית דין עכ"ד⁴⁹.

⁴⁹ וראה נמי בס' מעשי למלך הלכות ביאת המקדש פרק ו שכתב: וכל כהן שנמצא כשר לובש לבנים וכו'. ומע"כ ידידי הרב המאה"ג החו"ב בח"ת כקש"ת מו"ה אברהם נ"י מ"ש פראנקל נשיא המדינה הקשה לי אמאי השמיט רבינו סיפא דמשנה דמידות דכל כהן שנמצא כשר יום טוב הי' עושה ומה הי' אומרים ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן ואין לומר שאין דרכו להביא כזאת דהא בפ"ד מעיוהכ"פ כתב רבינו כזה גבי כה"ג כשהי' יוצא מבית קדשי הקדשים בשלום יום טוב הי' עושה לו א"כ צריך טעם למה השמיטו כאן ויפה הקשה נ"ל ליישב דהנה במשנה דקידושין דף ע"ו אין בודקין ממזבח ולמעלה ולא מדוכן ולמעלה ומפרש בגמ' יען דבי"ד הי' בודקין ולא הי' מניחין לעבוד עבודה ולא לעמוד בשיר לדוכן לכן לא הי' צריך עוד בדיקה ובתוס' הקשו למ"ד מעלין מתרומה ליוחסין אמאי לא קחשיב תרומה ות"י דזה פשיטא כיון שאין אלא בכהנים אבל כאן איירי אפי' בישראל בעבודות הכשרים בזרים כמו שחיטה דלכתחילה לא עבדי אלא מיוחסים ולכאורה קשה דמשמע מדבריהם דבי"ד בודקין גם הישראלים אי ראויין לקרבה אל העבודה כשחיטה ובמשנה דמידות דכל כהן שהי' נמצא כשר מתעטף לבנים משמע דרק כהנים בדקו אך א"ש דהא כהנים הי' צריכין עוד בדיקה אם אין הם מגזע זר כמש"כ תוס' כתובות דף כ"ד ז"ה שאני התם ולפי"ז

ברוך המקום ברוך הוא - כתב התפא"י: מפני שלשכת הגזית נקראת מקום, שנאמר וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה', לכן היו מכנים עכשיו את הקדוש ברוך הוא בשם מקום, לומר שהוא מקומו של עולם, שבכחו יתברך הגביל את העולם ואויר המקיפו שהסמיכו אל התהו, שאין בו ממש, אמנם כדי שלא יטעה השומע לומר שעל המקום הגשמי מתכוונים, לכן חזרו ואמרו ברוך הוא, ר"ל ברוך אותו הנעלה על כל ברכה ותהלה, א"ס.

לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי קדשים - עיין דברים נפלאים בזה בשו"ת יהודה יעלה (אסאד, חלק א - אורח חיים סימן ריד).

רק בכהן שנמצא שאין בו פסול זרות הי' מתעטף לבנים וע"ז אמרו דאם נמצא כשר יום טוב הי' עושה ולא נמצא פסול לזרעו של אהרן אף פסול זרות:

אולם תוס' בכתובות דף כ"ד כ' לתרץ עוד דבכלל מזבח תרומה ובכלל דוכן נשיאת כפים וקשה לי לפי"ז ממשנה הנ"ל דקתני דכל כהן שנמצא בע"מ יושב ומתליע העצים ואי איירי הא דאין בודקין מן תרומה ולמעלה הי' מתליע בעצים ג"כ א"כ גם איזך משנה דמידות דבי"ד יושבין ובודקין גם לענין תרומה איירי איך קתני ומי שנמצא בע"מ הי' מתליע בעצים הא לענין תרומה ונשיאת כפים כשר אף כשהוא בע"מ אלא דיש לדחות דהא מדוכן בוודאי מעלין ובגמ' מפרש לה מהא"ט דבי"ד בודקין גם לדוכן ואפ"ה קתני במשנה דכהנים עשו להם יום טוב ולא קתני ליום ע"כ דגם זה בכלל ונקט עבודה דהוא עיקר:

לכן נראה דבאמת הא דתנן דברכו השם שלא נמצא פסול בזרעו היינו באמת משום דע"י הבדיקה זכו לכל הני מעלות לא לבד לעבודה אלא אף לתרומה ולנשיאות כפים ולכולהו מילתא דכהונה וא"כ התינח למ"ד מעלין מתרומה ליוחסין אבל להלכה דאין מעלין מתרומה ונכ"פ ליוחסין א"כ אוכלין תרומה בלא בדיקת הבי"ד דגדולה חזקה כדאיתא בכתובות דף כ"ד ורק לעבודה צריכין בדיקה א"כ ל"ש כלל הא דתנן דעשו יום טוב כיון דבאמת כבר הוחזקו בכהונה מקודם ורק לעבודה הצריכו בדיקה ולא סמכו אחזקה לכן לא מסתבר למימר דעשו יום טוב ולברך השם שלא נמצא פסול כיון דמעיקר הדין כשרים הם מצד חזקה דגדולה חזקה ורק לחביבת העבודה הצריכו בדיקה וגם לענין שמא הוא בע"מ ס"ל כמ"ד דלא הוה צריכין בדיקה דנאמן ע"א דאין בע"מ אלא משום דאיכא לברורי והוה שלח ואחוי הצריכו בדיקה כמו שבארנו לעיל ובפ"א מאיסורי מזבח:

